

X621/63

П78



**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ  
ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ  
ПІД ЧАС ОХОРОНИ  
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

*Матеріали міжвузівської  
науково-практичної конференції*

*26 березня 2004 року*

**Донецьк  
2004**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

**ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ МВС**

**при Донецькому національному університеті**

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ  
ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ  
ПІД ЧАС ОХОРОНИ  
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

*Матеріали міжвузівської  
науково-практичної конференції*

*26 березня 2004 року*

**Донецьк  
2004**

Проблеми забезпечення особистої безпеки працівників ОВС та представників громадських формувань під час охорони громадського порядку. Донецьк, 26 березня 2004 року. – Донецьк: ДЮО МВС при ДонНУ, 2004. – 272 с.

**Редакційна колегія:**

- Філонов В.П.** – кандидат юридичних наук, професор, перший проректор ДЮО МВС при ДонНУ (голова редакційної колегії)
- Генсницький В.В.** – заступник начальника УМВС України в Донецькій області – начальник міліції громадської безпеки (заст. голови)
- Перепелиця А.І.** – декан факультету міліції громадського порядку та профілактики ДЮО МВС при ДонНУ
- Лихачов С.В.** – кандидат юридичних наук, начальник кафедри адміністративного права і державного управління ДЮО МВС при ДонНУ
- Ворушило В.П.** – кандидат юридичних наук, начальник кафедри адміністративної діяльності ОВС ДЮО МВС при ДонНУ

*Публікується на основі матеріалів, поданих на міжвузівську науково-практичну конференцію «Проблеми забезпечення особистої безпеки працівників ОВС та представників громадських формувань під час охорони громадського порядку», яка відбулася 26 березня 2004 р. на базі Донецького юридичного інституту МВС при ДонНУ.*

*Видання розраховане на юристів, курсантів вищих навчальних закладів системи МВС та працівників МВС України.*

Національна юридична академія  
України імені Ярослава Мудрого

Бібліотека

б.к.№

136.559

© ДЮО МВС при ДонНУ, 2004

---

---

## ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

---

---

**С.В. Мартынюк**

*заместитель начальника –  
начальник отдела участковых  
инспекторов милиции УАСМ  
УМВД Украины в Донецкой области,  
подполковник милиции*

### **ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РАБОТНИКОВ ОВД И ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ПРИ ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА (ИСТОРИЧЕСКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)**

Добровольные народные дружины, возникшие во второй половине 50-х годов в республиках бывшего СССР, являлись самой массовой организацией общественной самодеятельности по охране общественного порядка. Органы исполнительной власти на местах, особенно в 70-е годы, уделяли большое внимание их развитию, материально-техническому обеспечению, организации деятельности ДНД.

Добровольные дружины вносили определённый вклад в обеспечение правопорядка на территории обслуживания, оказывали помощь органам милиции в борьбе с правонарушениями, задержании нарушителей, участвовали в профилактической работе с подучётным элементом, в разъяснительной работе среди населения.

В Украинской ССР первые добровольные народные дружины были созданы в декабре 1958 года из числа горняков шахт 1-2 «Красный Октябрь» и им. Карла Маркса г. Енакиево, а также коксохимиков и машиностроителей г. Горловки. До конца 1976 года в это движение было вовлечено всё население Украины.

28 мая 1974 года Советом Министров УССР было принято



постановление, которым утверждено «Положение о добровольных народных дружинах по охране общественного порядка в Украинской ССР». Согласно Положению ДНД создавались по производственно-территориальному принципу на предприятиях, в учреждениях, организациях, в учебных заведениях, а также по месту жительства граждан для охраны общественного порядка и борьбы с правонарушениями. На общем собрании ДНД избирался командир, а для руководства её работой – штаб дружины.

Руководство деятельностью добровольных народных дружин осуществляли районные, городские, поселковые и сельские Советы народных депутатов. При этом расходы, связанные с содержанием служебных помещений, приобретением мебели, инвентаря, специальной литературы, наглядных пособий, бланков, повязок дружинника, а также телефонные, почтовые и другие расходы покрывались за счёт соответствующего (базового) предприятия, учреждения, организации.

Согласно Положению для оперативного руководства ДНД в пределах города (района) решением исполкома городского (районного) Совета создавался городской (районный) штаб ДНД. С целью более чёткой координации деятельности районных, городских, сельских, поселковых штабов ДНД действовал областной штаб ДНД, который занимался, в основном, повышением уровня аналитической работы, распространением передового опыта, оказанием необходимой методической помощи низовым структурам.

По состоянию на 01.01.90 в Донецкой области насчитывалось более 3,5 тыс. ДНД численностью 261,5 тыс. чел. Практически на каждом предприятии, в учреждении или организации действовали дружины по охране общественного порядка. Кроме этого, в высших и средних специальных учебных заведениях работали оперативные комсомольские отряды дружинников (ОКОД), которые также сыграли определённую роль в борьбе с преступностью, профилактике правонарушений, воспитании молодёжи в духе уважения к действующему законодательству.

После распада СССР и создания Союза Независимых Государств описанная структура и система участия граждан в охране правопорядка прекратила своё существование, и вся тяжесть борьбы с преступностью, профилактика правонарушений легли на плечи правоохранительных органов, в первую очередь – милиции.

К 1992 году накал политической борьбы постепенно в Украине сменился растущими экономическими проблемами, спадом производства, и с 1994 года на государственном уровне вопросами участия общественности в охране правопорядка практически никто не занимался.

Несмотря на это, ещё в мае 1995 года по инициативе Донецкого облсовета и УМВД Украины в Донецкой области, в соответствии с «Комплексной программой борьбы с преступностью в Донецкой области на 1995-96 годы» была развернута работа по возобновлению деятельности добровольных народных дружин, созданию иных форм участия общественности в охране правопорядка, подготовлен приказ УМВД Украины в Донецкой области от 21.07.95 № 458, ряд других рабочих документов, в которых перед горрайорганами внутренних дел поставлены конкретные задачи.

В соответствии с приказом МВД Украины от 24.06.97 № 400 в июле-сентябре 1997г. в горрайорганах внутренних дел созданы подразделения по работе с населением и общественными формированиями численностью 70 чел. Основными их задачами являются: укрепление связей органов внутренних дел с населением, общественными формированиями, предоставление гражданам необходимой правовой помощи и проведение разъяснительной работы с ними для профилактики правонарушений и усиления борьбы с преступностью; осуществление мероприятий по повышению правового сознания населения и воспитанию у граждан уважения к законам Украины; установление тесных связей со средствами массовой информации и использование их возможностей для освещения и популяризации деятельности милиции.

Благодаря принятым мерам удалось добиться конкретных результатов в привлечении населения к охране общественного порядка в области. Так, если по состоянию на 01.01.95 в 28 городах и районах действовало 196 общественных формирований (в т.ч. 156 ДНД, 40 РОСМ) общей численностью 3,8 тыс. чел., то на 01.01.04 их число возросло до 512 (+316), а численность составляли более 54 тыс. чел. Кроме этого, в гг. Донецке, Горловке, Макеевке, Артёмовске, Димитрове, Красноармейске, Марьинке и других созданы и работают совместно с органами внутренних дел

33 молодёжных оперативных отряда правопорядка общей численностью 780 чел., куда вошли учащиеся различных высших и средних специальных учебных заведений.

В 2003 году с участием общественных формирований раскрыто 1762 преступления, задержано 1,7 тыс. лиц, подозреваемых в совершении преступлений, около 5,5 тыс. правонарушителей.

Члены общественных формирований в ходе 3364 рейдов провели около 9 тыс. проверок лиц, склонных к совершению правонарушений. С положительной стороны следует отметить Ц-Городской район г. Горловки, гг. Доброполье, Мариуполь, Славянский и Новоазовский районы, на территории которых общественные формирования проводят наиболее активную работу по обеспечению правопорядка.

Управлением административной службы УМВД Украины в области обобщается и распространяется положительный опыт этой работы.

За отчетный период только сотрудниками служб и подразделений, подчиненных УАСМ УМВД области, подготовлено и осуществлено в средствах массовой информации 1720 выступлений, направленных на популяризацию деятельности службы. Ежегодно в области проводится конкурс на звание «Лучший УИМ», результаты которого широко освещаются СМИ не только Донецкой области, но и Украины.

Под особым вниманием находится вопрос обучения членов общественных формирований как основам действующего законодательства, так и соблюдению мер личной безопасности при осуществлении мероприятий, связанных с охраной общественного порядка. Руководством ОВД, начальниками подразделений, инспекторским составом постоянно проводятся занятия с членами формирований, на которых главной темой остается личная безопасность. При каждом выходе на опорный пункт с личным составом проводятся инструктажи, на которых рассматриваются возможные ситуации и пути выхода из них. Все эти мероприятия способствовали тому, что на протяжении последних лет не было ни одного случая получения телесных повреждений, травмирования членов общественных формирований области при осуществлении мероприятий по охране общественного порядка.

Вместе с тем, несмотря на принимаемые меры, при исполнении

служебних обов'язностей з 1998 по 2003 роки в області загинув 29 і було травмовано 238 співробітників ОВД. Основний пік трагедій припав на 2000-2001 роки, коли в області загинув 14 співробітників міліції і 152 було травмовано. З цього числа загинув 3 міліціонер ГПСМ, було травмовано 24 участкових інспектора і 32 міліціонера патрульно-постової служби. В основному загибель співробітників адміністративної служби і нанесення їм тілесних пошкоджень відбувалося при виконанні ними заходів по затриманню, припиненню хуліганських дій правопорушників.

Це ще раз підкреслює нашу головну задачу – навчити особистий склад ОВД, членів громадських формувань по охороні громадського порядку заходів дотримання особистої безпеки, забезпечити знання ними законодавчої бази, навчити вмінню в повній мірі використовувати отримані знання в практичній роботі, вміло і грамотно діяти в екстремальних ситуаціях.

**К.К. Афанасьєв**

*кандидат юридичних наук,  
Луганська академія внутрішніх  
справ МВС ім. 10-річчя  
незалежності України*

## **ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ НА СТАН ЇХ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ**

Стан особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ (ОВС), на наш погляд, залежить від багатьох чинників, серед яких найбільшу роль відіграють урегульованість нормами права їх правоохоронної діяльності, яка повинна відповідати вимогам та стандартам сучасної правової соціальної держави, високий рівень професійної підготовки, а також правосвідомість і правова культура правоохоронців. Вирішення завдань реалізації конституційних принципів верховенства права і законності, формування відповідного до сучасних реалій адміністративно-правового статусу

працівників ОВС перш за все пов'язане з удосконаленням правового регулювання їх практичної діяльності.

У сучасних умовах актуальним є підвищення ефективності механізму адміністративно-правового регулювання відносин на усіх рівнях і в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Як відомо, поняття «механізм правового регулювання» вперше у юридичну науку ввів та розкрив його зміст С.С. Алексєєв. На його думку, під механізмом правового регулювання слід розуміти узяту в єдності сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [1, с. 30]. Найчастіше виділяють три основні елементи або частини цього механізму: юридичні норми, правовідносини та акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, які разом з правовою культурою, правосвідомістю та іншими знаходяться у послідовному, закономірному зв'язку, утворюють єдину, складну систему юридичних засобів впливу на суспільні відносини. Але, на наш погляд, у сучасних умовах на більшу увагу заслуговує аналіз питань правосвідомості та правової культури державних службовців.

Як слушно зазначає В.В. Сорокін, перехідний період суспільства пов'язаний зі зміною звичних моделей правової поведінки та стереотипів правосвідомості суб'єктів права [2, с. 193]. Окремі дослідники зазначають: як закон, що діє в часі та просторі, як явище історичне, право відчуває на собі всі переваги й вади своєї епохи. З цієї причини воно може багато в чому не відповідати чітко позначеним моральним критеріям і являти собою певною мірою результат спонтанної діяльності суспільних груп, боротьби інтересів, неправильно зрозумілої ідеї справедливості. Тому законодавча діяльність повинна випереджати розвиток суспільства, і в цій справі її головним союзником виступає тільки моральне начало, яке дозволяє об'єктивно оцінити закон і надати рухові суспільства цілеспрямованого і послідовного характеру [3, с. 188-190].

З урахуванням наведеного доцільно проаналізувати зміст такого досить складного поняття, як правова культура, бо саме на ній базується правосвідомість. При цьому слід зазначити, що ця правова категорія окремими вченими пропонується навіть як критерій диференціації правових галузей [4]. На думку В. Селіванова і Н. Діденко, правова культура за своєю суттю – це певна система

настанов, які водночас є і образами, і почуттями, які обумовлені соціальними потребами упорядкування, нормування суспільного буття – спільної комбінованої діяльності людей, їх спілкування і співжиття та є яскравим вираженням зв'язку людини з природою. Тому дослідники вважають, що правова культура є одним з головних чинників творення права, зокрема законів як певної юридичної форми [5, с. 14-16].

Безперечно, правова культура має багато аспектів, але ми спробуємо визначити її зв'язок з особистою безпекою працівників органів внутрішніх справ. Аналіз правоохоронної діяльності підрозділів ОВС під час припинення групових порушень громадського порядку, певна кількість яких вже спостерігалася за період незалежності нашої країни, свідчить, що в деяких випадках саме непрофесійні дії правоохоронців сприяли загостренню конфліктних ситуацій, а окремі працівники виявились неспроможними переконливо та з необхідним рівнем правової культури позитивно впливати на їх розв'язання або припинення. Підкреслюючи важливе значення правової культури, В.О. Мальцев стверджує, що вона характеризується цілісною ієрархічною системою правових цінностей, засвоєння яких є необхідною основою юридичної соціалізації особистості, формування і підтримки законності і правопорядку в цивілізованому суспільстві [6, с. 97-98].

Підвищення загальної правової культури стає ще більш актуальним в умовах реформування системи МВС України, відмови від застарілих критеріїв оцінки ефективності діяльності працівників міліції, а також необхідності змін їх особистої правосвідомості, яка повинна переорієнтуватись із стандартів виконання каральної, адміністративно-примусової діяльності, на діяльність, спрямовану на надійний захист прав і свобод громадян та їх законних інтересів. При цьому зміст таких законних інтересів (а цей термін досить часто вживається у чинному законодавстві України) також потребує уточнення. На погляд деяких учених [7; 8], такі законні інтереси неможливо (і мабуть недоцільно) повністю закріплювати у законодавстві, бо вони змінюються і не збігаються в окремих верств населення. Тому, на наш погляд, важливими повинні стати заходи законодавця щодо закріплення їх за допомогою правових норм, які матимуть моральну спрямованість.



Більшістю вчених визнається той факт, що руйнування комуністичної ідеології відбулось без заміни (або суттєвого оновлення) змісту моральної сторони державно-управлінських процесів. На нашу думку, це призвело до однобічного розуміння суб'єктами права положень чинного законодавства, а процеси демократизації були сприйняті окремими з учасників правовідносин як вседозволеність дій у правовому полі без урахування моральних аспектів своєї діяльності. Але ж зрозуміло, що незначний час державотворення в умовах незалежності не дозволив нам створити відповідну сучасну правову систему, яка ще неспроможна повною мірою сформувати адекватну конституційним завданням правосвідомість усіх учасників державно-управлінських відносин. Саме тому останнім часом все частіше приймаються нормативні акти, в яких підкреслюється значення моралі та визначаються засоби її укріплення. До таких актів можна віднести Укази Президента України «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян», «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади», Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України тощо [9; 10; 11; 12].

Не менш важливе значення для підвищення правової культури працівників ОВС має відомча освіта, яка дозволить на підставі постійного набуття професійної культури в рамках здійснюваної і чітко організованої службової підготовки особового складу ОВС забезпечити підвищення загальної правової культури керівного складу ОВС. У такий спосіб бачиться реальним досягнення підвищення правової і професійної культури працівників ОВС загалом.

Слід зазначити, що Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки, Міністерством внутрішніх справ України, особисто Президентом України Л.Д. Кучмою здійснено значну нормотворчу, організаційну і практичну діяльність з питань удосконалення відомчої освіти, спрямованої на поліпшення правового забезпечення правоохоронної діяльності, установлення і регламентації за допомогою адміністративно-правового регулювання таких

взаємовідносин громадян і державних інституцій, в яких кожній людині має гарантуватися реальне дотримання й охорона прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у випадках їх порушень. Зокрема, важливу роль для вдосконалення відомчої освіти відіграють положення Національної доктрини розвитку освіти [13].

Крім того, на наш погляд, важливе значення має правовий захист і самих правоохоронців, бо стан особистої захищеності, безперечно, суттєво впливає на якість їх повсякденної роботи, заохочує працівників до підвищення професійного рівня, що водночас забезпечить підвищення рівня їх особистої безпеки.

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М.: Юрид. лит., 1966. – 187 с.
2. Сорокин В.В. Право и время: правовая система и переходное время // Правоведение. – 2002. – № 1. – С. 180-195.
3. Величко А.М. Нравственный идеал и право // Правоведение. – 2002. – № 2. – С. 187-203.
4. Разуваев Н.В. Правовая система и критерии отраслевой дифференциации права // Правоведение. – 2002. – № 3. – С. 33-55.
5. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин // Право України. – 2000. – № 10. – С. 10-20.
6. Мальцев В.А. Право как нормативно-деятельностная система // Журнал российского права. – 2002. – № 4. – С. 94-103.
7. Малько В.А. Субъективное право и законный интерес // Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 30-48.
8. Мадіссон В. Взаємодія колективного й індивідуального інтересів як методологічна проблема філософії приватного права // Право України. – 1999. – № 1. – С. 31-35.
9. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: Указ Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – Ст. 331.
10. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України від 15 березня 2002 р. № 258/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 555
11. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 1 серпня 2002 р. № 683/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – №31. – Ст. 1463.
12. Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України (схвалений рішенням колегії МВС України 5 жовтня 2000 р. №7КМ/8) // Іменем закону. – 2000. – № 44. 27 жовтня – С. 5.



13. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860.

**А.А. Шевелёв**

*начальник кафедры  
специальных дисциплин,  
Курский филиал Орловского  
ЮИ МВД России*

**А.Н. Алёхин**

*ст. преподаватель  
кафедры специальных дисциплин,  
Курский филиал Орловского  
ЮИ МВД России*

## **ЗАЩИТА ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПРИ НЕСЕНИИ СЛУЖБЫ ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА**

Специфика деятельности сотрудников органов внутренних дел остро ставит вопрос об их профессиональной защищенности. Сама по себе профессиональная защищенность сотрудников органов внутренних дел (далее – сотрудников) является целым комплексом взаимосвязанных компонентов. Ими являются различные виды защищенности сотрудников: экономическая, правовая, материально-техническая, социальная и социально-психологическая, кадровая, информационная, специальная, психологическая, физическая [1].

Одним из основополагающих компонентов является правовая защищенность. Она представляет собой наличие определенной нормативно-правовой базы, которая должна соответствовать объективным задачам и условиям деятельности органов внутренних дел. Именно правовая защищенность составляет основу защиты гражданских прав, в первую очередь обеспечения личной

безопасности сотрудника при несении службы по охране общественного порядка.

Нормативно-правовую базу, которая обеспечивает гарантии личной безопасности сотрудников, несущих службу по охране общественного порядка, условно можно разделить на группы:

1) основополагающие нормативно-правовые акты, которые в первую очередь гарантируют правовую защищенность сотрудника (Конституция Российской Федерации, Закон «О милиции»);

2) нормативно-правовые акты, гарантирующие защиту личной безопасности сотрудника, несущего службу по охране общественного порядка, к которым отсылают акты первой группы. Их также можно поделить на две группы: а) законодательные акты (Уголовный кодекс, Уголовно-процессуальный кодекс, Гражданско-процессуальный кодекс, Кодекс об административных правонарушениях и др.); б) подзаконные нормативно-правовые акты (Указы Президента, Постановления Правительства, Приказы МВД и др.).

Конституция Российской Федерации во 2-й главе определяет важнейшие права и свободы человека и гражданина, нуждающиеся в защите. Основываясь на положениях данной главы, можно выделить права сотрудника, которые необходимо защищать в первую очередь при несении им службы по охране общественного порядка. К ним относятся: равенство прав и свобод человека и гражданина, независимо от социального статуса и его индивидуальных особенностей (ст. 19); право на жизнь (ст. 20); защита достоинства личности государством (ст. 21); право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 22); неприкосновенность частной и личной жизни, защита своей чести и доброго имени (ст. 23); право на охрану здоровья (ст. 41). Конституция гарантирует защиту прав и свобод человека и гражданина (ст. ст. 45-56, 60, 64) [2]. Таким образом, говоря о защите гражданских прав сотрудника, выполняющего обязанности по охране общественного порядка, мы говорим, во-первых, о защите жизни и здоровья, а соответственно о личной безопасности, во-вторых, о защите достоинства сотрудника, его чести и доброго имени, его личной неприкосновенности. Защита прав второй группы обеспечивается Конституцией Российской Федерации, Уголовным (ст. 319) и Гражданским (ст. ст. 151, 152) кодексами. В

рамках обсуждения проблем личной безопасности нас интересует первая группа прав.

Посягательства на жизнь и здоровье сотрудников при несении службы по охране общественного порядка возможны при применении им мер административного принуждения. Применение мер административного принуждения довольно часто порождает противодействие со стороны тех, к кому они применяются, что зачастую создает угрозу для жизни и здоровья сотрудника. Возможна ситуация нападения на сотрудника с целью завладения «милицейскими атрибутами» (форма, удостоверение), спецсредствами, оружием или из хулиганских побуждений (иные побуждения – личные или неприязненные отношения) не будут относиться к посягательству на личную безопасность сотрудника *при несении службы по охране общественного порядка*).

В данных ситуациях защита прав осуществляется в первую очередь на основании Конституции и Закона «О милиции». Раздел VI Закона «О милиции» [3] так и называется: «Гарантии правовой и социальной защиты сотрудников милиции». Он состоит из 12 статей (ст. ст. 23-34). Из всего комплекса можно выделить нормы, направленные на защиту личной безопасности сотрудника, выполняющего обязанности по охране общественного порядка (ст. ст. 24, 26, 27). Они определены в начале раздела, что свидетельствует об их важности и приоритетности среди всего комплекса защищаемых прав. Остальные нормы данного раздела можно поделить следующим образом: 1) нормы, гарантирующие защиту иных прав сотрудников (ст. ст. 23, 25, 28); 2) нормы, гарантирующие социальную защиту (ст. 28-33).

В статье 24 говорится об обстоятельствах, исключающих преступность деяния сотрудника милиции. Данная норма распространяет на деятельность сотрудников нормы уголовного законодательства Российской Федерации о необходимой обороне, причинении вреда при задержании лица, совершившего преступление, крайней необходимости, физическом или психическом принуждении, об обоснованном риске, исполнении приказа или распоряжения. Данная норма действовала бы в отношении сотрудников и без напоминания о существовании перечисленных уголовно-правовых институтов. Как видим, она призвана воздействовать на исправление практики предвзятого

отношения следствия и суда к действиям сотрудников в ситуациях, связанных с причинением ими такого вреда. Личную безопасность гарантирует только институт необходимой обороны, которую определяет ст. 37 УК РФ.

В статье 26 Закона «О милиции» отмечается, что показания сотрудника милиции по делу о преступлении или административном правонарушении оцениваются наравне с иными доказательствами, полученными в установленном законом порядке. В данном случае о показаниях говорится как об одном из видов доказательств. Соответственно необходимо обращение к уголовно-процессуальному, гражданско-процессуальному законодательству и законодательству о производстве по делам, об административных правонарушениях. Действия по обеспечению своей личной безопасности, как правило, влекут постановку вопроса о возбуждении уголовного дела. В связи с этим по нашей теме нас интересует уголовное судопроизводство, в ходе которого оценивается правомерность применения мер по защите личной безопасности сотрудника. Здесь действуют общие принципы уголовного судопроизводства, и показания сотрудника не имеют особого положения, обеспечивающего приоритет их показаний. Однако очень остро стоит вопрос о «презумпции доверия сотруднику», о которой мы уже упоминали выше, рассматривается предыдущую статью. Данная статья Закона направлена на корректировку следственно-судебной практики, когда «отдельные суды предвзято относятся к показаниям работников милиции, допрашиваемых в качестве потерпевших и свидетелей» [4]. Несмотря на неоднократность обращения к данному вопросу пленума Верховного Суда СССР и РСФСР [5], такой подход к нему остается в судебно-следственной практике преобладающим. Думаем, что необходима активная работа всего аппарата МВД России и иных органов государственного управления по изменению общественного мнения о сотрудниках органов внутренних дел, которое оказывает существенное влияние на правоприменительную практику суда и следствия (работа с кадрами, контроль за строгим и неуклонным соблюдением законности и т.п.). При этом достоверность показаний сотрудников должна оцениваться по конкретным фактическим данным, а не строиться на одном лишь общем заключении об их профессиональной заинтересованности.

Статья 27 Закона О милиции формируется кратко: «Сотруднику милиции гарантируется судебная защита его прав и свобод». Воспроизведенная норма, аналогично ст. 24 Закона, провозглашает право, которое действовало бы и без упоминания о нем. Ведь ч. 1 ст. 46 Конституции РФ гарантирует каждому судебную защиту его прав и свобод. При этом под «каждым» понимается человек и гражданин. Сотрудник является и человеком, и гражданином. Особенность данной нормы в том, что она непосредственно направлена на защиту прав и свобод сотрудника, которые прямо связаны с его служебной деятельностью. Примечательно, что в первой редакции Закона «О милиции» от 18 апреля 1991 г. ст. 27 звучала следующим образом: «Сотрудник милиции имеет право на обжалование в суд приказа об увольнении из милиции». Иными словами законодатель определял, что сотрудник имел право обращаться в суд только в случае незаконного увольнения. По остальным служебным вопросам, в том числе и в случае отставания правомерности применения мер по защите личной безопасности в ходе исполнения служебных обязанностей, у него такого права не было. Только 31 марта 1999 года в норму было внесено изменение. В связи с этим предоставляется возможность обжаловать решения судебно-следственных органов, касающиеся возбуждения и производства по уголовному делу по факту посягательства на жизнь и здоровье сотрудника. С другой стороны, есть возможность предъявления иска о возмещении вреда, причиненного жизни и здоровью сотрудника, или жалобы на причиненный сотруднику вред в результате незаконных действий органов дознания, предварительного следствия и суда по обозначенным уголовным делам.

Нормы VI раздела Закона «О милиции» непосредственно посвящены правовым гарантиям личной безопасности сотрудника, несущего службу по охране общественного порядка. Кроме них, можно выделить иные нормы Закона, которые направлены на обеспечение личной безопасности сотрудника, но прямо об этом Закон не говорит. Это в первую очередь статьи IV раздела «Применение милицией физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия» (ст. ст. 12-16). Нормы данного раздела устанавливают действенное средство защиты законных интересов законопослушных граждан и сотрудников от общественно опасных

посягательств со стороны правонарушителя. В них воплощены многие требования международно-правовых актов, предъявляемые к правоохранительной деятельности. Вопросы применения сотрудниками силы, спецсредств и оружия регулируются и иными нормативно-правовыми актами: Федеральным Законом от 13 декабря 1996 г. «Об оружии», Федеральным Законом от 15 июня 1995 г. «О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений», Правилами применения специальных средств, состоящих на вооружении органов внутренних дел РСФСР от 3 сентября 1991 г. (Постановление Совета Министров РСФСР № 455), Уставом патрульно-постовой службы милиции общественной безопасности (приказ МВД РФ от 18.01.1993 г. №17) и т.д.

Статья 12 Закона говорит об условиях и пределах применения милицией физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия, об определенном порядке их использования. Применению должно предшествовать предупреждение о намерении использовать силу, средства или оружие. Одновременно сотруднику предоставляется право применять силу, средства и оружие без предупреждения, когда сотруднику уже угрожает непосредственная опасность (применять вторым) и когда промедление в их применении создает такую опасность жизни и здоровью сотрудника (применять первым).

Случаи применения физической силы регламентируются ст. 13 Закона, которая предоставляет сотруднику право применять физическую силу для пресечения преступлений. Очевидно, что защита личной безопасности относится именно к данному случаю.

В статье 14 Закона четко определяется, что сотрудники имеют право применять специальные средства, имеющиеся на вооружении, для отражения нападения на граждан и сотрудников. Далее оговаривается, какие средства можно использовать в этих целях: резиновые палки, слезоточивый газ, светозвуковые средства отвлекающего воздействия, служебных собак, электрошоковые устройства. Данная статья признает правомерными применение любых подручных средств в случае необходимой обороны, если отсутствуют специальные средства или огнестрельное оружие. Думается, уточнение по отсутствию спецсредств или оружия не обязательно. Правомерно ли применение подручного средства



(например, трубы) при наличии у сотрудника огнестрельного оружия, но отсутствия возможности воспользоваться им в виду сложившихся обстоятельств? Думаем, что да. В рамках необходимой обороны любой гражданин имеет право на защиту своих прав любыми доступными способами. Под это правило подпадает и сотрудник. В связи с этим указанное уточнение теряет всякий смысл. Кроме того, по данному правилу видно, что при защите своей жизни и здоровья сотрудник может применять все имеющиеся подручные средства, в том числе и иные специальные средства. Об этом говорит ч. 2 ст. 166 Устава патрульно-постовой службы милиции общественной безопасности. Данная норма должна найти свое отражение в законодательном, а не подзаконном акте.

Применение огнестрельного оружия сотрудником, когда его жизнь и здоровье подвергаются опасности, оговариваются в ст. 15 Закона. При этом необходимо помнить, что состояние необходимой обороны (в котором находится сотрудник, защищающий свою жизнь и здоровье) возникает не только в сам момент общественно опасного посягательства, но и при наличии реальной угрозы нападения. Статьей 16 законодатель усилил правовую защищенность сотрудника. Ему предоставлено право обнажить огнестрельное оружие и привести его в готовность, если он считает, что могут возникнуть основания для его применения.

Приведенные выше аргументы свидетельствуют, что в настоящий момент в Российской Федерации создана основательная система правовых гарантий защиты важнейших гражданских прав (жизни и здоровья) сотрудников при несении службы по охране общественного порядка. Она по многим позициям соответствует международным требованиям и способна обеспечивать защиту прав сотрудников при несении службы по охране общественного порядка. При этом очевидно, что необходима корректировка отдельных норм. Проблема не всегда действенной защиты лежит при этом не только в правовой плоскости. Порождена она преобладающим в обществе негативным отношением к органам внутренних дел, что объясняет зачастую предвзятый подход к сотруднику со стороны общества и судебно-следственных органов. Разрешение данного вопроса лежит в плоскости государственной политики, деятельности всех властных структур и самого

Министерства внутренних дел, которые должны довести деятельность органов внутренних дел до социально одобряемого уровня.

1. Организация личной безопасности сотрудников органов внутренних дел: Учебное пособие/ Авт.-сост. А.И. Чернов. – Домодедово: ВИПК МВД России, 2001. – С. 5-7.
2. Конституция Российской Федерации: энциклопедический словарь / Рук. авторского кол. С.М. Шахрай. – М.: Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 1995. – С. 269-278.
3. Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. – 1991. – №16. – Ст. 503, с последующими изменениями и дополнениями.
4. Постановление Пленума Верховного суда СССР от 22 сентября 1989 г. № 9 «О применении судами законодательства об ответственности за посягательства на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции, народных дружинников, а также военнослужащих в связи с выполнением ими обязанностей по охране общественного порядка» // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1989. – №6. – С.9.
5. Постановление Пленума Верховного суда РСФСР от 24 сентября 1991 г. № 3 «О судебной практике по делам о посягательстве на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции, народных дружинников и военнослужащих в связи с выполнением ими обязанностей по охране общественного порядка» // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1991. – №12. – С. 6; постановление Пленума Верховного суда СССР от 30 марта 1990 г. – №4 «О судебной практике по делам о злоупотреблении властью или служебным положением, превышении власти или служебных полномочий, халатности и должностном подлоге» // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1990. – №3. – С. 14-15.



**В.М.Великий**

*кандидат педагогічних наук, доцент,  
завідувач кафедри спеціально-економічних  
дисциплін, Херсонський юридичний інститут  
Національного університету внутрішніх справ*

## **ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Специфіка діяльності правоохоронця в сучасних умовах пов'язана з переходом від каральної до профілактичної роботи, що детермінує все більше виражений інтелектуальний характер цієї діяльності. Загальноновизнано, що управління такими складними соціальними процесами, як профілактика злочинності вимагає високої кваліфікації. Сучасному правоохоронцю недостатньо мати лише певний багаж знань, він повинен вміти творчо реалізовувати їх на практиці. Однак проблема активізації творчого потенціалу фахівця в екстремальних умовах конфліктної взаємодії є, мабуть, однією з найскладніших. Нездатність творчо виконувати свої функції може спричиняти низьку результативність діяльності правоохоронців, негативний їх імідж серед населення.

Вказана проблема обумовила вибір нами напрямку розробки шляхів підготовки майбутніх правоохоронців до діяльності в умовах конфліктної взаємодії.

Обґрунтовуючи найбільш доцільні шляхи професійної підготовки правоохоронців до діяльності в умовах конфлікту, необхідно проаналізувати відомі системи такої підготовки.

Під системою професійної підготовки розуміється певний порядок вивчення відібраного навчального матеріалу, формування вмій і навичок. Система підготовки відображає зміст відібраного матеріалу, що враховує реальні виробничі процеси, логічну послідовність реалізації різних складових підготовки, зв'язки між структурними складовими (наприклад, теоретичним і практичним навчанням, діяльністю викладача-інструктора і діяльністю того, кого навчають, тощо), що забезпечують єдність всієї системи.

Як відомо, серед основних систем професійної підготовки виділяють такі: операційну, операційно-комплексну, проблемно-аналітичну. Названо не всі існуючі системи, але, на нашу думку, ці

найбільше підходять для підготовки правоохоронців до діяльності в умовах конфлікту. Кожній з названих систем притаманні свої особливості, можливості і обмеження.

Так, в основі операційної системи професійної підготовки лежить засвоєння виконання певних конкретних операцій (як правило, чітко визначених). Відповідно, розробка цієї системи передбачає розчленування певного процесу на окремі операції, виявлення найбільш раціональних способів їх виконання, інструктаж виконавців щодо порядку виконання конкретної операції. Безперечною перевагою цієї системи є прискорення процесу навчання, адже чим більш глибоким є поділ виробничого процесу на елементарні операції, тим простішим є їх виконання і стислішими строки оволодіння ними. Наприклад, досить швидко правоохоронця можна навчити отримувати необхідну інформацію про конфлікт за допомогою технічних засобів. Однак ізольоване вивчення окремих операцій не сприяє формуванню гнучких умінь і навичок діяльності. Адже стикаючись з новою нестандартною ситуацією, правоохоронець не завжди зможе застосувати жорстко сформовані вміння і навички. Крім того, у цьому випадку правоохоронець не має можливості бачити кінцевий результат своєї діяльності.

Таким чином, операційну систему підготовки правоохоронців до діяльності в умовах конфлікту можна вважати прийнятною лише в роботі з молодшим особовим складом, коли чітко визначено завдання їх діяльності.

Більш ефективною, однак і більш складною, є операційно-комплексна система підготовки. Вона, на відміну від простої операційної, передбачає засвоєння комплексів операцій. Окремі комплекси можуть утворювати більш складні структурні архітектури діяльності, при цьому окремі комплекси можуть входити у більш складні. Таким чином, процес навчання може будуватись у концентричній послідовності. Наприклад, спочатку засвоюються способи виявлення конфліктних ситуацій за чітко визначеними ознаками-індикаторами, далі – способи виявлення конфліктних ситуацій і методи їх діагностування, потім – способи виявлення конфліктних ситуацій, методи їх діагностування і прогнозування можливих шляхів розвитку та наслідків і так далі. При цьому у сукупності завдань має передбачатись повтор одних і

тих же операцій. Це забезпечує деяке зменшення негативних моментів операційної системи, однак усе ж не забезпечує універсального характеру сформованих умінь і навичок. Операційно-комплексній системі притаманна певна монотонність, пов'язана з повторюваністю вже досконало відпрацьованих операцій, і, відповідно непродуктивна втрата навчального часу. Операційно-комплексна система не забезпечує засвоєння інтелектуальних, творчих способів діяльності, які вкрай необхідні у непростих умовах роботи правоохоронців. Таким чином, операційно-комплексну систему можна рекомендувати до застосування під час підготовки особового складу до дій у стандартних ситуаціях.

У сучасних умовах вирішальне значення для майстерного виконання своїх професійних функцій має засвоєння універсальних умінь виконувати типові комплекси операцій і перехід на їх основі до цілеспрямованого, творчого управління процесом урегулювання конфліктів будь-якого виду. Можна сказати, що в діяльності сучасного спеціаліста висуваються на перший план не стільки функції виконавчі, скільки інтелектуальної діяльності: орієнтації в умовах динамічної зміни обстановки та її оцінці, аналізу, осмислення, прогнозування, пошуку варіантів рішень тощо. Спеціаліст повинен володіти знаннями з психології, педагогіки, соціології, права, вміння управляти соціально-психологічними процесами.

Незважаючи на значні затрати часу та складність реалізації, на нашу думку, саме проблемно-аналітична система може забезпечити підготовку майбутніх правоохоронців до свідомого ефективного управління процесами врегулювання конфліктів.

Така система повинна передбачати виділення основних найбільш типових видів реальних конфліктів, з якими може стикатися у своїй діяльності правоохоронець, що по можливості повинні мати доповнюючий самостійний характер і не дублювати одна одну, і які потім мають бути покладені в основу окремих навчальних проблем.

Ми виходимо з думки, що у кожній виділеній навчальній проблемі необхідно виокремити: її основні елементи; перелік міждисциплінарних знань, що визначають закономірності природи різних аспектів конфлікту та чинників, які їх детермінують; способи

інтелектуального пошуку та шляхи реалізації варіантів урегулювання конфліктів.

Кожна проблема повинна бути самостійним завданням і включати в себе загальну її характеристику і декілька окремих структурних частин – варіативних ситуацій. Засвоєння кожної окремої проблеми повинно відбуватись у певній послідовності, яка відображає реальний процес урегулювання конфлікту та характер участі в ньому конкретного правоохоронця. У загальній характеристиці важливо визначити роль правоохоронця в конфліктній взаємодії і можливі наслідки неадекватних способів діяльності. При цьому важливо досягти єдності засвоєння нових знань, аналітичної діяльності, пошуку та оцінки різних варіантів рішень проблеми, організації практичного виконання конкретних дій, контролю й регулювання їх ходу і результатів. Досягти цієї єдності можна за умов безпосереднього включення осіб, які навчаються, у всі вказані види роботи.

Аналітична діяльність передбачає уявлення про закономірності протікання конфліктів, вільне орієнтування в реальних умовах конфліктів, збір і оцінку різноманітної суттєвої та несуттєвої інформації.

В узагальненому вигляді здатність правоохоронця практично організувати свою діяльність в умовах конфлікту включає в себе:

- здатність превентивно виявляти та всебічно вивчати конфлікти (їх предмет, причини виникнення, конфліктогени, що впливають на його перебіг, мотиви поведінки конфліктантів тощо);

- здатність прогнозувати можливі напрямки розгортання конфлікту;

- уміння усвідомлювати загальну мету і бажані результати врегулювання конфліктної взаємодії;

- свідомий вибір загальної стратегії та методів урегулювання конфліктів;

- уміння складати загальний план урегулювання конфлікту;

- розробляти технологічні алгоритми врегулювання конфлікту;

- здатність залучати потрібні, як внутрішні, так і зовнішні, ресурси врегулювання конфліктів;

- планувати й організувати діяльність сил, задіяних у процесі врегулювання конфлікту;

- здатність оперативно оцінювати та коректувати хід урегулювання конфліктів;

- здатність до емоційно-вольової саморегуляції власних станів в екстремальних умовах конфлікту.

Відповідно до зазначених позицій нами розроблено програму курсу «Конфліктологія», визначено логіку навчального матеріалу, обґрунтовано зв'язок теоретичного та практичного матеріалу.

Ми виходили з ідеї, що повноцінне оволодіння курсом «Конфліктологія» можливе за умов не простого засвоєння інформації про сутність конфлікту та шляхи його врегулювання, а напрацювання нових способів мислення. Тому окремим моментом викладання курсу було обґрунтування системи практичних ситуацій, що моделюють діяльність правоохоронця, виконання яких має засвоїти курсант. Кожна нова конфліктна ситуація має бути не схожою на попередню, якомога ширше розкривати типологію конфліктних ситуацій, що зустрічаються у правоохоронній діяльності, мати багато варіантів вірогідних напрямків їх розвитку та завершення, можливих способів їх врегулювання тощо. У зв'язку з цим, у процесі формування в майбутнього правоохоронця творчого підходу до врегулювання конфліктів вирішувалося завдання навчити його генерувати нові нестандартні рішення.

Вирішення цього завдання є досить складним. На сьогодні механізми творчості недостатньо вивчені, вони важко піддаються формалізації й оцінці їх ефективності.

Однак, на нашу думку, послуговуючись здобутками науки евристики можна відібрати окремі методики, що дозволяють активізувати творчі можливості. Під час навчання пошуку врегулювання конкретного конфлікту мають використовуватись методи:

- алгоритмованої розробки найбільш раціонального, випробуваного порядку дій у стандартних ситуаціях;
- «мозкового штурму» – вільного колективного пошуку й аналізу розроблених варіантів дій;
- «синектики» – індивідуальної генерації ідей та їх поєднання в колективних рішеннях;
- перебору можливих варіантів рішень;
- тощо.

Окремим аспектом є озброєння майбутніх правоохоронців методами психологічної стимуляції інтелектуальної діяльності й оцінки її продуктів.

Перші кроки щодо впровадження цієї програми свідчать про її обґрунтованість, однак залишаються невирішеними питання формування операційного компоненту готовності до практичної реалізації розроблених планів урегулювання конфліктів, що повинно стати самостійним напрямком досліджень.

**Т.С. Вайда**

*кандидат педагогічних наук,*

*доцент кафедри спеціальної тактики*

*і фізичної підготовки,*

*Херсонський юридичний інститут*

*Національного університету внутрішніх справ*

## **МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК УМОВА ПОЛПШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Важливе місце в організації охорони громадського порядку працівниками органів внутрішніх справ (ОВС) займають питання їх професійної готовності до успішного виконання покладених на них завдань, основи яких закладаються саме у навчальному закладі МВС України. Під готовністю ми розуміємо складне багатоаспектне особистісне утворення, що включає спеціальні професійні знання та вміння, мотиви фахової діяльності та позитивне ставлення курсантів до виконання обов'язків з охорони громадського порядку, елементи самооцінки та відповідні психологічні якості. При цьому, на нашу думку, першочергову увагу у формуванні зазначеного компонента особистості курсанта слід приділяти безпеці його життя і діяльності, оскільки конституційна норма (стаття 3) про те, що життя і здоров'я людини, її безпека визначаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю [1, 3], повною мірою стосується і правоохоронців. Зниження уваги до цього аспекту професійної діяльності призводить до непоодиноких випадків смерті або травматизму міліціонерів, особливо під час дій в екстремальних



умовах під час охорони громадського порядку. Підтвердженням цього є той факт, що за роки незалежності України під час виконання службових обов'язків загинуло більше 800 співробітників ОВС.

Безпека співробітників міліції під час охорони громадського порядку визначається широким спектром факторів, тому мінімізація або уникнення їх негативного впливу на працівників відповідних підрозділів ОВС під час проходження служби регламентується багатьма нормативно-правовими актами, які враховують специфіку цього аспекту. До основних умов, які забезпечують необхідний рівень безпеки працівників ОВС, в першу чергу відносять: 1) високу фахову підготовку особового складу (правову, психологічну, фізичну, вогневу, технічну, функціональну, тактичну та ін.); 2) право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю згідно з розділом III Закону України «Про міліцію»; 3) постійний контроль за дотриманням заходів безпеки як командирами, так і самим співробітником та ін. [2, с.15-19]. Тому систему професійних знань, умінь, навичок і якостей курсантів юридичного вузу, необхідних для успішного виконання функцій з охорони громадського порядку, можна представити як інтеграцію потенційних педагогічних можливостей різних навчальних дисциплін (див. рис. 1).



*Рис. 1. Система знань та вмінь, які забезпечують готовність курсантів юридичного вузу МВС України до виконання функцій з охорони громадського порядку*

Пропонована система професійної готовності повністю не вичерпує всієї множини факторів, які необхідно враховувати майбутньому правоохоронцю під час охорони громадського порядку. Але підвищення ефективності підготовки курсантів з урахуванням вищезазначеного аспекту у вищому навчальному закладі МВС України можливе, на нашу думку, перш за все за умови орієнтації і цільової спрямованості всіх компонентів процесу професійного навчання (змісту, форм, методів, засобів, результатів) на вирішення зазначених завдань формування спеціаліста.

Механізмом та педагогічною умовою реалізації такого завдання виступає перш за все принцип міжпредметних зв'язків, характерною особливістю якого є забезпечення високого рівня професійної підготовки через взаємозв'язок процесів і явищ соціального середовища, розкриття їх єдності та взаємозв'язку. При цьому розвивається системне мислення курсантів, їх вміння переносити і узагальнювати знання з різних предметів та наук. Без такої підготовки неможливе відповідальне ставлення спеціаліста до своєї діяльності, вирішення на практиці складних завдань з охорони громадського порядку, які вимагають синтезувати знання з різних предметних галузей знань.

За допомогою міжпредметних зв'язків вирішуються існуючі в чинній системі навчання протиріччя між засвоєнням курсантами розрізнених за навчальними предметами професійних знань і необхідністю їх синтезу та комплексного застосування на практиці. Адже комплексне застосування знань із різних галузей знань – це закономірність у діяльності сучасних правоохоронних органів, які вирішують доволі складні завдання з охорони громадського порядку. Тому вміння системно застосовувати професійні знання, їх синтезувати, переносити ідеї і методи з однієї дисципліни в іншу лежить в основі практичного підходу до діяльності спеціаліста-правоохоронця в сучасних умовах. Набуття таких умінь випускниками юридичного вузу – актуальне завдання сучасного закладу освіти МВС України, яке може вирішуватися тільки на інтеграційній міжпредметній основі.

При цьому організація навчально-виховного процесу з підготовки курсантів до охорони громадського порядку може мати різнорівневу структуру: 1) мати локальний характер, що обмежується однією навчальною темою конкретної дисципліни,



2) охоплювати декілька навчальних тем, пов'язаних загальними для ряду предметів ідеями вивчення заходів безпеки, 3) об'єднувати групу навчальних курсів, що вирішують комплексну міжпредметну проблему безпеки діяльності майбутнього міліціонера. Зазначені підходи є сприятливими умовами для реалізації вимог наказу МВС України №1444, який у сучасних умовах регламентує організацію професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу ОВС України, зокрема питання безпеки життя і діяльності правоохоронців [3].

Розглянемо детальніше окремі аспекти цієї проблеми. З точки зору реформування правоохоронної системи сучасна українська міліція повинна передусім забезпечувати виконання соціально-гуманітарних функцій у сфері внутрішньої політики. Тому необхідно більш інтенсивно здійснювати переорієнтацію міліції з абстрактного «правопорядку» на виконання від імені держави значної частини соціальних функцій, включаючи інформаційні, профілактичні та інші напрямки роботи з населенням, найголовнішими з яких є повсякденна допомога будь-якій людині у вирішенні життєвих ускладнень. Під час охорони громадського порядку наряди патрульно-постової служби міліції (ППСМ) повинні бути готовими до надання правової допомоги скривдженим і нужденним, що становить основний сенс професійної діяльності ОВС у цілому. У такому разі, з одного боку, ОВС будуть зорієнтовані на вирішення актуальних для населення соціальних проблем, на опікування людьми, які відчувають нині правову та соціальну незахищеність, з іншого – це сприятиме викоріненню злочинності, оскільки міліцію шануватимуть громадяни, вбачаючи в ній не репресивно-каральний орган правопорядку, а найнеобхіднішу соціально-правову службу власного народу [2; 3].

Для досягнення цієї мети необхідно істотно підвищити освітньо-кваліфікаційний рівень працівників ОВС, насамперед у соціально-гуманітарній сфері. Зазначені вихідні положення нормативної бази з охорони громадського порядку вимагають від викладачів юридичного вузу та майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки більше уваги приділяти формуванню їх психолого-педагогічної компетенції як умови реалізації вищезазначених соціальних функцій міліції в суспільстві.

Знання з топографії дають уявлення про місцевість, що

розглядається як один із важливих елементів обстановки, в якій нарядам ППСМ доводиться виконувати службові завдання. Це вимагає від кожного працівника достатньої обізнаності про особливості і тактичні властивості різних видів місцевості, на якій він буде діяти, вміти її оперативно вивчити та правильно орієнтуватись серед місцевих елементів, володіти навичками користування картою, складати різноманітні плани та схеми оперативних дій з урахуванням вищезазначених факторів. Разом з тим, діяльність міліції з охорони громадського порядку може розгортатись на будь-якій місцевості, що утруднює виконання покладених на працівника ОВС функцій, зокрема в будь-який час року, доби і за різних погодних умов.

Значне місце в системі безпеки діяльності працівників ОВС під час охорони громадського порядку займає вміння застосовувати вогнепальну зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби. Вогнева підготовка забезпечує курсантів навичками вмілого і повного використання високих вогневих можливостей зброї, яка знаходиться на озброєнні в ОВС, виховує в них упевненість та психологічну стійкість під час її застосування. Згідно з Правилами застосування спецзасобів останні використовуються: у першу чергу для захисту громадян і самозахисту працівників міліції від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю або здоров'ю; для припинення опору працівникові міліції та особам, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю [4, с.433-438]. При цьому працівники міліції, які діють індивідуально чи у складі наряду ППСМ, рішення про застосування спецзасобів приймають самостійно. Тому майбутні працівники міліції повинні добре знати нормативно-правову базу, зокрема законодавство України про адміністративну відповідальність з питань порушення правил застосування спеціальних засобів самооборони, в тому числі правоохоронними органами, категорії осіб, проти яких забороняється їх використовувати, порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів тощо [5, с.134-138].

Запобігати ситуаціям, які можуть виникати під час охорони громадського порядку, може обізнаність майбутніх правоохоронців

із основними положеннями тактики-спеціальної підготовки. Зокрема, Статутом патрульно-постової служби регламентуються питання організації охорони громадського порядку, державного майна, дії патрульно-постових нарядів міліції щодо запобігання злочинами та їх припинення, права нарядів та правила поведіння міліціонерів з громадянами, дотримання під час несення служби заходів безпеки (наприклад, під час перевірки у правопорушника документів, затримання правопорушників та осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, під час огляду верхнього одягу, речей злочинця чи особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину, під час доставлення в міліцію осіб (пішим порядком одним, двома та більше міліціонерами; доставлення транспортом; осіб у стані сп'яніння), а також дії міліціонерів підрозділу патрульно-постової служби у разі виявленні злочину (розбій, грабїж, звалтування, крадіжка, шахрайство, хуліганство, викрадення автотранспортних засобів), у ситуаціях, що ускладнюють оперативну обстановку (тектонічні, топологічні та метеорологічні стихійні лиха) [6, с.60-166].

Особливу увагу в сучасних умовах у перебігу підготовки курсантів слід звертати на обов'язки патрульно-постових нарядів під час припинення масових безпорядків, групових порушень громадського порядку та запобігання їм, охорони громадського порядку та забезпечення безпеки на масових заходах (санкціонованого чи несанкціонованого характеру).

Разом з тим Закон України «Про охорону праці» [7], Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового і начальницького складу та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України [8, с.475-478] регламентують питання, пов'язані з обов'язковим проведенням перед початком патрулювання щоденних інструктажів нарядів, перевірки наявності згідно з вимогами статуту ППСМ обов'язкових предметів озброєння та спорядження як елементу охорони праці тощо. Крім цього, у ході вивчення дисципліни «Охорона праці» курсантів знайомлять із соціальними гарантіями працівників ОВС, які потерпіли, виконуючи свої професійні обов'язки під час охорони громадського порядку, громадської безпеки (виплата соціальної допомоги, санаторно-курортне лікування тощо).

Важливість розглядуваного нами аспекту полягає ще й у тому, що співробітник міліції повинен турбуватися не тільки про своє життя і здоров'я. Використовуючи потенційні можливості міліції як державного озброєного органу виконавчої влади, надані Законом України «Про міліцію» (ст. 1), правоохоронець зобов'язаний захищати життя, здоров'я, права і свободи громадян, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [2, с. 3], які згідно зі ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» є об'єктами національної безпеки. Саме захищеність життєво важливих інтересів людини та держави в цілому забезпечують сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, профілактику і нейтралізацію реальних або потенційних загроз національним інтересам [9, с.20-21], зокрема дотримання безпеки працівниками міліції у боротьбі зі злочинністю, протидії тероризму, забезпеченні захисту та врятуванні населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів та ін.

Виконуючи завдання забезпечення особистої безпеки громадян, здійснюючи захист їх прав, свобод і законних інтересів, працівники міліції повинні вміти надавати потерпілим і першу долікарську допомогу [6, с.5]. Так, у п. 24 ст. 10 Закону України «Про міліцію» уточнюється, що одним з основних обов'язків міліції є надання «в межах наявних можливостей невідкладної, у тому числі медичної допомоги особам, що постраждали від правопорушень і нещасливих випадків, знаходяться в безпомічному чи небезпечному для життя і здоров'я стані» [2, 10]. Отже, метою курсу «Безпека життєдіяльності» є опанування курсантами таких знань, як поняття першої допомоги та основні принципи її надання, прийоми реанімації, перша допомога при кровотечах, електротравмах, ушибах, пораненнях, переломах, опіках, обмороженні, отруєннях, їх ознаки та способи мінімізації впливу на організм, правила транспортування потерпілих тощо.

Враховуючи у навчанні вищезазначені аспекти та їх реалізацію на основі механізму міжпредметних зв'язків, можна констатувати, що вищий навчальний заклад МВС України має достатньо можливостей для виконання поставлених завдань з формування готовності майбутніх працівників ОВС для успішного виконання ними покладених державою завдань з охорони громадського порядку, особливо в частині забезпечення та врегулювання питань безпеки їх життя і діяльності.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Укр. правнича фундація, 1996. – 56 с.
2. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 28 с.
3. Про організацію професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 25 листопада 2003, №1444.
4. Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Українській РСР: Затверджені Постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 року №49 // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. – К., 1993. – 510 с.
5. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. – №6: Законодавство України про адміністративну відповідальність. – 368 с.
6. Статут патрульно-постової служби міліції України: Наказ Міністра внутрішніх справ України від 28 липня 1994 року №404.
7. Про охорону праці: Закон України від 21 листопада 2002 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002.
8. Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового і начальницького складу та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 1992 року №627 // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. – К., 1993. – С.475-478.
9. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року // Голос України. – 2003. – № 134. – 22 липня 2003. – С.20-21.

**О.М. Кретчак**

*Херсонський юридичний інститут  
Національного університету  
внутрішніх справ*

## **ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Керівництво МВС України неодноразово вказувало на визнання безумовності пріоритету життя і здоров'я особового складу над

будь-якими інтересами чи завданнями оперативно-службової діяльності і про необхідність запобігання надзвичайним подіям, пов'язаним із втратами та пораненнями працівників органів внутрішніх справ. Як свідчить практика, заходи із забезпечення особистої безпеки професійної діяльності працівників міліції ще не відповідають належному рівню, оскільки щорічно гине та отримує тяжкі поранення, каліцтво та психічний розлад значна кількість особового складу органів внутрішніх справ.

Виконуючи службові обов'язки з охорони громадського порядку, міліціонер має бути готовим до різних ситуацій професійної діяльності (зокрема екстремальних), до певного ризику для свого життя і здоров'я.

*Екстремальною ситуацією професійної діяльності працівника ОВС треба вважати таку, коли об'єктивно склалися небезпечні для життя та здоров'я працівника обставини. Під небезпекою розуміється стан існування реальної загрози життю та здоров'ю людини, іншим її цінностям. Залежно від об'єкта дії безпека поділяється на безпеку особи, безпеку організації, безпеку суспільства та безпеку держави. Всі ці різновиди тісно пов'язані між собою: від рівня безпеки особи залежить рівень безпеки організації, суспільства та держави, і навпаки – безпека держави і суспільства створює безпечні умови для організації та окремих її членів на рівні особистої безпеки. Безпеку особи можна визначити як стан захищеності життєво важливих інтересів індивідуума, його прав і свобод, відсутність небезпеки для його життя та здоров'я, мінімальний ризик у процесі службової діяльності. В екстремальних ситуаціях психічні й інші перевантаження досягають меж, за якими можуть настати перевтомлення, нервові виснаження, афективні реакції, патологічний стан та повний зрив діяльності. Особиста небезпека для працівника правоохоронних органів може бути потенційною (виникає при будь-якому можливому контакті з негативними якостями об'єктів чи суб'єктів ситуації), уявною (є результатом перебільшення чи хибної оцінки негативних якостей ситуації, поведінки конкретних осіб), провокованою (виникає внаслідок прояву окремих особистих негативних якостей працівника – агресивності, грубості, жорстокості, пиhi, гонору тощо – і відповідної протиправної реакції на них з боку інших осіб), реальною (внаслідок несприятливої динаміки оперативно-службової ситуації з реальними факторами загрози для життя та здоров'я працівника).*



Існування проблеми збереження життя та здоров'я працівників правоохоронних органів передбачає пошук шляхів та умов її вирішення. Здійснення системи заходів, спрямованих на зниження рівня професійного ризику, усунення чи зведення екстремальних умов до безпечних умов діяльності, складає сутність управління безпекою працівників органів внутрішніх справ. Ця діяльність має комплексний характер і вимагає вирішення багатьох економічних, правових, соціальних, психологічних, педагогічних та інших проблем.

Особиста безпека працівника органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку визначається насамперед ступенем його професійної захищеності. Серед чинників професійної захищеності працівників ОВС (правова, організаційна, кадрова, матеріально-технічна, економічна, соціальна, фізична) психологічна захищеність займає важливе місце. Психологічна захищеність передбачає формування насамперед стану *психологічної готовності до екстремальних ситуацій*, здійснення профілактики негативних наслідків.

Психологічна готовність є центральним моментом для успішної діяльності в екстремальних умовах, які виникають під час охорони громадського порядку. Вона визначається вченими як ієрархічна модель професійно важливих індивідуальних якостей особистості, яка оволоділа необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками і здатна підтримувати високий (необхідний) рівень готовності до виконання професійних завдань [1, с.12].

Чинниками, що визначають категорію працівників з низькою психологічною готовністю до впливу небезпечних для життя та здоров'я ситуацій, є:

1. Стійкі (сталі) протипоказання до небезпечних видів діяльності:

- низька психологічна стійкість та схильність до психічної дезадаптації;

- високі показники тривожності;

- емоційна неврівноваженість та імпульсивність реакцій;

- недоліки розподілу та концентрації уваги;

- функціональні порушення зв'язку між сприйманням та моторними процесами;

- фізичні вади органів чуття (зору, слуху, нюху, дотику, болю тощо);

- функціональні непатологічні зміни в організмі (серцево-судинної, дихальної та інших систем);
- уповільненість реакцій;
- низький інтелектуальний рівень;
- неврівноваженість та підвищена схильність до ризику;
- схильність до алкоголізму та наркотиків.

2. Тимчасові чинники обмеженого використання працівника ОВС у небезпечних ситуаціях:

- недостатні професійна підготовленість і психологічна готовність;
- недосвідченість.

3. Ситуативні психічні стани особистості як наслідок службових чи сімейно-побутових конфліктів, травм і критичних інцидентів, проявами яких є:

- тривожність, страх, депресія;
- край низька активність, загальмованість;
- підвищена неадекватна активність, надмобілізованість;
- гостра втома, перевтома.

4. Віктимні особистісні якості, що роблять працівника уразливим до злочинних зазіхань:

- гіпертрофована довірливість;
- легковажність;
- запальність, гарячковість;
- комфортність та навіюваність;
- самовпевненість, пихатість тощо.

Таким чином, психологічна готовність працівника ОВС до дій в екстремальних умовах визначається двома основними елементами: достатнім рівнем розвитку професійно значущих якостей та наявністю особистісної установки на «виживання» у небезпечних ситуаціях.

Цілісний характер процесу формування та підтримки психологічної готовності працівників ОВС може бути реалізований за умови дотримання чотирьох послідовних етапів (визначення психологічної придатності кандидатів на службу, спеціально організована підготовка міліціонерів, безпосереднє формування готовності, наприклад під час проведення інструктажів особового складу, та її підтримка в ході оперативно-службової діяльності). Зупинимось на деяких особливостях формування та підтримки психологічної готовності працівників в екстремальних ситуаціях професійної діяльності.



Формування готовності працівників міліції до діяльності в екстремальних ситуаціях передбачає формування та підтримку насамперед психологічних процесів і властивостей особистості, набуття необхідних знань, умінь та навичок, що здатні забезпечувати успішність діяльності [2, с.56].

Достатній рівень розвитку професійно значущих якостей полягає в наявності у працівника:

- *морально-психологічних якостей* (розвинене або підвищене почуття професійного обов'язку, честі, порядності, гідності, мужності, розуміння протиправності та аморальності дій злочинця);

- *інтелектуально-пізнавальних якостей* (професійна спостережливість, пам'ять, гнучке та динамічне мислення);

- *емоційно-вольових якостей* (урівноваженість, витримка, самовладання, впевненість у собі, рішучість, витривалість).

Працівнику органів внутрішніх справ необхідно також постійно підтримувати високий ступінь психологічної готовності до екстремальної ситуації. Дослідження показують, що достатня психологічна підготовка мінімізує стрес, пов'язаний з травмою, і в той же час максимізує шанси на виживання в критичній ситуації [2].

Коли працівник міліції підпадає під дію сильного подразника (напад, постріли, крики людей тощо), він спочатку потрапляє в шоківу ситуацію. Це цілком нормальне явище. Проте людина, яка психологічно готова до стресу, набагато швидше виходить із цього стану, сприймає тактику, що застосовується нападником, і адекватно реагує на ситуацію.

Формування стійкої особистісної установки на "виживання" у небезпечних ситуаціях бажано здійснювати за допомогою самопереконавання та самонавіювання за допомогою конкретних порад і рекомендацій щодо оперативно-службового спілкування, взаємодії, запобігання провокуючому впливу, а також за допомогою саморегуляції поведінки.

Формуванню психологічної готовності можуть допомогти такі *психологічні прийоми* розвитку спостережливості, уваги, зорової пам'яті, які рекомендовано використовувати працівнику ОВС у повсякденному житті:

- намагатися сьогодні відшукати вчорашніх супутників у громадському транспорті;

- запам'ятовувати людей, які бувають там, де часто буваєте ви;

- повсякчас перевіряти себе, наскільки добре зафіксовано в

пам'яті те, що регулярно бачите на відомих вам предметах чи об'єктах;

- вчитися бачити світ очами дослідника, вибірково;
- розвивати здібність до правильного оцінювання людей, предметів чи явищ з точки зору своєї професії;
- коли йдете вулицею, корисно відзначати в голові чергування житлових приміщень, магазинів, установ на певній ділянці (наприклад, протягом одного кварталу), потім спробувати відновлювати це в пам'яті.

Слід зазначити, що запропоновані заходи будуть мало ефективними без свідомої позиції та активної діяльності самого працівника ОВС, спрямованої на забезпечення особистої безпеки, перш за все в осмисленні особистого досвіду і досвіду більш досвідчених колег.

1. Дяченко М.И., Кандыбович Л.А., Пономаренко В.А. Готовность к деятельности в напряженных условиях. Психологический аспект. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 204 с.
2. Дяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 173 с.

**В.П. Ворушило**

*кандидат юридичних наук, начальник  
кафедри адміністративної діяльності ОВС,  
ДЮО МВС при ДонНУ*

## **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ДІЛЬНИЧНИМИ ІНСПЕКТОРАМИ МІЛІЦІЇ ТА ПРЕДСТАВНИКАМИ ГРОМАДСЬКОСТІ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Сьогодні все актуальнішим стає питання забезпечення заходів особистої безпеки працівників ОВС та представників громадських формувань по охороні громадського порядку, а саме працівників тих служб ОВС, для яких охорона громадського порядку є основним

першочерговим завданням. Такою службою в ОВС є служба дільничних інспекторів міліції (ДІМ), яку складають 12 тис. працівників, 5020 з них несуть службу в сільській місцевості. Така кількість не є достатньою тому, що кожним дільничним інспектором обслуговується понад 5 тис. громадян, що суттєво перевищує науково обґрунтовані норми (2,2 тис. – с.м. 3 тис. – місто).

Внесок цієї служби у боротьбу зі злочинністю без перебільшення можна вважати вагомим. Дільничними розкривається кожний четвертий злочин. Половина заяв про злочини, що надходять до ОВС, розглядається цією службою. Тільки у 2003 році дільничними інспекторами встановлено 91,4 тисячі осіб, які скоїли злочини загальнокримінальної спрямованості, у тому числі 192 вбивства, 1114 тяжких тілесних ушкодження, 494 розбійні напади, 3 тис. пограбувань, понад 8,3 тис. злочинів, пов'язаних з наркотиками, 46,5 крадіжок. Затримано понад 7,6 тис. осіб, які перебували в розшуку. Завдяки профілактичній роботі кількість тяжких злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї, зменшилося на 5%.

Говорячи про досягнення ОВС у боротьбі зі злочинністю неможливо не сказати про ту ціну, якою стає для працівників ОВС спокій громадян та захист їх прав і свобод. Як свідчить довідка МВС України від 18.08.04 за роки незалежності в Україні загинуло понад 800 правоохоронців та понад 5000 поранено.

Статистика УМВС України в Донецькій області фіксує такі цифри: у 1999 р. загинуло 7 співробітників, поранено 22 співробітники (1 – ДІМ); у 2000 р. – загинуло 11 співробітників, поранено 44 (32 з них при ОГП), у 2001 р. загинуло 6 співробітників, поранено 40, у 2002 р. загинуло 4 співробітники, поранено 7 співробітників (з них – 1 ДІМ). Більше всього загинуло та було поранено працівників у 2000р., а потім спостерігається поступове зниження нещасних випадків. З 1994 р. до 2004 р. в Донецькій області загинув 1 дільничний інспектор міліції, а з 1998 р. до 2004р. поранено 24 дільничних інспектори. Всі ці цифри свідчать про те, що професія міліціонера пов'язана зі щоденним ризиком та екстремальними ситуаціями.

Серед усіх надзвичайних подій випадки загибелі окремих працівників становили 13,1 %, фізичні ушкодження отримали 57,2%. Кожен випадок насильницької смерті або поранення працівника ОВС – це трагедія не тільки сімейна і службова, а й

супільна. Здебільшого з життя йдуть молоді, здорові, повні сил та наснаги люди. Ці втрати потрібно зупинити, протиставляючи злочинному світові високий професіоналізм, самовладання працівників ОВС та досконале володіння навичками безпечної поведінки у загрозованих для життя та здоров'я ситуаціях.

Тому метою нашого виступу є надання деяких методичних та тактичних рекомендацій до забезпечення особистої безпеки ДІМ та представників громадськості під час охорони громадського порядку в тих ситуаціях, в яких дільничним інспекторам найчастіше доводиться стикатися в роботі.

Для забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки, а також своєї особистої безпеки дільничний інспектор міліції повинен активно залучати громадян до участі в охороні громадського порядку. ДІМ, взаємодіючи з громадськими формуваннями в охороні громадського порядку, повинен піклуватися, щоб вони опанували навички охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, під час стихійних лих, у разі групових порушень громадського порядку, масових заворушень, в інших надзвичайних подіях, а також методи та тактичні прийоми затримання, переслідування та доставляння правопорушників. У таких випадках на перший план виступає вміння холонокровно оцінити обстановку, технічно правильно і юридично грамотно визначити свої дії стосовно порушників.

Дії членів громадських формувань не повинні викликати негативну реакцію навколишніх, що може привести до небажаних результатів, а навпаки – вони повинні своїми діями залучити навколишніх на свій бік. Дільничний інспектор має пояснити їм, що вони не повинні затримувати порушників у юрбі із застосуванням фізичної сили, і що стосовно навколишніх неприпустима брутальність, зарозумілість, не треба вступати в суперечки.

Цьому всьому дільничний інспектор навчає і виховує членів громадських формувань у процесі проведення щоденного інструктажу, на якому доводить оперативну обстановку в районі, особливостях обстановки на адміністративній дільниці, навчає, як поводитися на маршрутах, як затримувати порушників. Крім того, у процесі спільного патрулювання особистим прикладом і роз'ясненням показує форми і методи забезпечення особистої безпеки.

На інструктажі дільничний інспектор міліції роз'яснює по кожному маршруту його особливості, зазначає осіб, що знаходяться на обліках, осіб, від яких можна чекати правопорушень і злочинів. Роз'яснює, що у разі виявлення слідів злочину необхідно їх зберегти, установити свідків. У разі виявлення групи злочинців чи злочинця зі зброєю необхідно реально оцінити обстановку і за несприятливого співвідношення сил не вживати заходів до затримання, а спробувати простежити шлях відступу злочинців, їхні прикмети, спосіб здійснення злочину. Вжити заходів до термінового повідомлення в ОВС про виявлення злочину.

Дільничний інспектор міліції повинен регулярно здійснювати спільне патрулювання з членами громадських формувань і працівниками патрульно-постової служби, обходити з ними подвір'я, під'їзди, підвали, горища будинків, будівлі, що підлягають зносу, з метою виявлення антигромадського елемента.

1. Заходи особистої безпеки дільничних інспекторів міліції та громадськості при перевірці.

ДІМ разом з представником громадськості, що здійснює перевірку документів громадянина, у тому числі підозрюваного в скоєнні правопорушення чи злочину, повинен правильно оцінити ситуацію, вибрати зручне, а у вечірній, нічний час освітлене місце. Реально оцінити свої можливості на випадок фізичного чи іншого опору з боку перевірюваного.

Під час одержання документів необхідно пильно спостерігати за руками підозрюваного, тому що він замість документів може витягти з кишені чи з під верхнього одягу яку-небудь зброю (пістолет, ніж, кастет і под.) і спробувати застосувати її.

Узявши документ у руки, працівник міліції не повинний послаблювати пильність і не припиняти спостереження за особою, що перевіряється. Необхідно пильно стежити за поведінкою власника документа. Ні в якому разі не можна під час перевірки документів повертатися спиною до особи, що перевіряється.

Деякі злочинці, подаючи для перевірки документ, упускають його, нібито ненавмисно, під ноги працівнику міліції. Робиться це для того і з таким розрахунком, щоб напасти коли працівник міліції нагнеться за документом. У таких випадках необхідно змусити підозрюваного самостійно підняти документ, а працівник міліції повинен відійти на безпечну відстань від підозрюваного.

Працівники міліції мають чітко розподілити між собою свої дії на час перевірки документів. Один працівник міліції здійснює перевірку документів у підозрюваного, дотримуючись вище викладених заходів особистої безпеки, другий, шляхом пильного візуального спостереження за підозрюваним і навколишнім, підстраховує свого товариша, забезпечуючи його і свою особисту безпеку.

З документами варто поводитися акуратно, не м'яти, не загинати і не забруднювати сторінки, берегти від дощу і снігу. Звертати пильну увагу на відповідність фотографії особі, що перевіряється, правильність і повноту заповнення реквізитів, цілісність захисної сітки аркуша, термін дії документа, у паспорті на сторінці про реєстрацію власника, задавати перевіряючи контрольні питання за записами в документі (знає його зміст, чи ні). Якщо він допускає неточності чи в документі помічено підробки, ДІМ має вжити всіх запобіжних заходів для припинення спроби сховатися чи надання опору.

У разі виявлення підробки в документі чи недійсності документа ДІМ не повинен говорити про це підозрюваному, а під якимось приводом, щоб порушник не зрозумів причину затримки, запросити в орган внутрішніх справ.

2. Щоб уникнути небезпечної ситуації під час доставлення правопорушників дільничний інспектор міліції повинен спиратися на допомогу дружинників та інших представників громадськості. Доставляючи правопорушника в чергову частину чи на дільничний пункт міліції пішим порядком, ДІМ і представник громадськості повинні передбачити заходи на випадок спроби з боку правопорушника чи його спільників створити умови для опору, втечі або насильницького звільнення.

З цією метою необхідно визначити маршрут руху, виключивши прохідні двори, пустирі, об'єкти, що будуються, лісопосадження і т.ін, постійно стежити за діями затриманого і бути внутрішньо готовим до вчинення затриманим опору. Стежити, щоб правопорушник не викинув чи не передав кому-небудь речові докази і не прийняв від співучасників зброї чи інших предметів. Не вступати з правопорушником у суперечки, дотримуватися спокою та витримки.

Під час супроводження правопорушника дільничний інспектор



міліції має знаходитися з правого боку, трохи позаду, тримаючи лівою рукою затриманого за загорнену руку або брючний ремінь (брючний пояс). Права рука повинна бути вільна. На шляху супроводження слід уникати масового скупчення сторонніх людей, уважно стежити за навколишнім оточенням, особливо за особами, що наближаються ззаду. У разі їхнього наближення зупинитися з правопорушником, відійти вбік і пропустити таких осіб. Переконавшись у безпеці, можна продовжувати рух. Слід припиняти спроби з боку правопорушника викликати невдоволення громадян його затримкою, а також скарги на нібито неправомірні дії співробітника міліції, роз'яснивши причини затримання. Представник громадськості, який надає допомогу, має знаходитись ліворуч від правопорушника.

Доставляючи затриманого транспортом, дільничний інспектор міліції повинен:

- вжити заходів обережності, що виключають можливість нападу, одержання травми (також правопорушник може навмисно завдати собі тілесних ушкоджень під час руху автотранспорту);

- посадити затриманого на заднє сидіння поруч із собою, після посадки дверцята автомобіля закрити на замки;

- під час руху транспорту уважно стежити за поведінкою затриманого, не допускати яких-небудь рухів з його боку, щоб уникнути створення умов для нападу на водія, дільничного інспектора міліції чи членів громадських формувань;

- стежити, щоб затриманий не міг навмисне вискочити з автомобіля під час руху;

- після виходу затриманого з автомобіля оглянути салон з метою виявлення залишених предметів, що можуть виявитися речовими доказами;

- до осіб, що здійснюють опір, залежно від виду транспортного засобу, умов транспортування, з урахуванням можливого фізичного впливу на водія допускається застосування наручників, що гарантують особисту безпеку всім учасникам доставлення.

3. Огляд затриманих необхідно проводити відповідно до законодавства. Він проводиться з метою виявлення зброї, вибухових речовин і пристроїв, предметів, які можна використати як зброю. Мета огляду – забезпечити особисту безпеку ДІМ та представників громадськості. Огляд краще проводити вдвох: один оглядає, а



другий страхує, розміщуючись приблизно за п'ять кроків зі зброєю, яка готова до застосування, і слідкуючи за поведінкою правопорушника. У разі необхідності огляд можна робити й одному. При цьому потрібно дотримуватися певних правил.

Дільничний інспектор міліції, який проводить огляд затриманого, повинен зажадати від нього обпертися руками на стінку чи іншу опору під кутом, обернувшись обличчям до стіни, відставивши ноги якомога далі від опори. При цьому свою ногу дільничний повинен поставити між ногами затриманого, для того щоб в разі опору можна було б нанести цією ногою удар знизу. В першу чергу огляд проводиться під пахвами, навколо пояса, в кишенях. Потім оглядається волосся, спина, долоні. Буває, що сам ремінь виступає зброєю, а його пряжка рукояткою ножа. Також оглядаються головні убори. Оглядати одягу і взуття потрібно обережно, щоб не ушкодити руки лезом ножа чи бритви. Не можна нехтувати оглядом частин тіла, заклеєних пластирем чи перев'язаних бинтами, гіпсовими пов'язками. Під ними може бути схована зброя чи дрiт для відмикання наручників. Якщо дільничний знайшов зброю, то огляд ні в якому разі не закінчується, оскільки злочинець може мати декілька предметів озброєння. Не слід дозволяти особам, які оглядаються, самим діставати речі з кишень: так, наприклад, звичайна авторучка може бути холодною чи вогнепальною зброєю.

4. Здійснюючи профілактичні заходи у відношенні осіб, що скоюють правопорушення на ґрунті сімейно-побутових відносин, необхідно також дотримуватися заходів особистої безпеки.

Особливої актуальності набуває дотримання заходів особистої безпеки під час перевірки документів, про що йшлося вище під час розгляду сімейних конфліктів. Для виїзду на сімейно-побутові конфлікти потрібно не менше 2 працівників також до таких заходів слід залучати позаштатних дільничних і членів громадських формувань. За можливості дільничний повинен мати інформацію про ту адресу, куди виїжджає наряд: хто мешкає, за що ця особа судима, найближче оточення, спосіб життя і т.ін. слід враховувати, що правопорушники можуть мати інформацію про те, що наряд міліції уже викликаний. На місці особливу увагу звертають на неосвітлені частини будівлі, під'їздів, щоб уникнути нападу. Один із працівників повинен забезпечувати підстрахування співробітника, що безпосередньо робить перевірку.

Під час проведення індивідуально-профілактичної роботи в неблагополучних сім'ях дільничний особливу увагу повинен звернути на встановлення індивідуальних контактів з особою, що перебуває на обліку, і з членами її родини. Цим особам повинні бути зрозумілі дії дільничного та його вимоги, що дозволить уникнути можливих конфліктів, ситуацій, що можуть призвести до заподіяння тілесних ушкоджень дільничному чи представнику громадськості, а також до інших небажаних наслідків. Якщо після одержання сигналу про правопорушення на квартирі підоблікового, з'ясується, що правопорушник за вказаною адресою знаходиться не один, дільничний зобов'язаний з метою забезпечення особистої безпеки викликати додатковий наряд міліції, після чого зробити перевірку.

У багатоповерхових будинках особливу увагу звертати на площадки між поверхами, де можуть перебувати спільники правопорушника або сторонні громадяни, які можуть бути втягнені в можливий конфлікт між затримуваним і дільничним. Прибулі додаткові сили необхідно розташувати в такий спосіб: одного із працівників міліції поставити на верхній площадці, щоб уникнути спроби впливу інших людей у момент виведення затриманого, двох людей на нижній площадці з цією ж метою і щоб підсилити супровід, конвоювання затриманого в момент виведення на вулицю. Також слід подбати про збереження без змін місця події.

5. Під час здійснення контролю за особами щодо яких встановлено адміністративний нагляд.

Першим етапом, що гарантує подальшу особисту безпеку дільничного та представників громадськості, є вивчення особистої справи піднаглядного, інших характеризуючих даних, одержуваних, як правило, за три місяці до прибуття особи за місцем майбутнього мешкання.

На першій зустрічі з особою, що знаходиться під адміністративним наглядом на ділянці міліції, дільничний повинен встановити психологічний контакт. Слід поводитися чемно і спокійно, проявляти пильність і обережність. У бесіді вивчити особистість піднаглядного і його характер.

Адмінпіднаглядний має перебувати на визначеній безпечній відстані від дільничного, щоб останній міг його добре бачити і контролювати його дії. У процесі бесіди ніяких небезпечних

предметів не повинно знаходитися поруч, щоб піднаглядний не міг заподіяти дільничному ніяких ушкоджень.

Для здійснення нагляду за місцем проживання дільничний має прибути на адресу з іншим працівником міліції. Біля вхідних дверей у квартиру потрібно розташуватися так, щоб піднаглядний не міг раптово заподіяти шкоду, тобто стояти осторонь на безпечній відстані. Переконатися, чи є в квартирі інші особи, крім піднаглядного, і поводитися залежно від обстановки. Під час бесіди необхідно бути тактовним, увічливим, не провокувати піднаглядного. Двері квартири не закривати на запори, один працівник міліції повинен знаходитися біля дверей.

У разі перевірки піднаглядного в нічний час дільничний повинен прибути на адресу з іншим працівником міліції (за можливості), і двома представниками громадськості, яких попередньо необхідно проінструктувати. Прибувши на адресу, у квартиру відразу входити не слід. Спочатку потрібно з'ясувати обстановку, стан піднаглядного. Вибирати позицію і місце розташування для бесіди потрібно так, щоб у випадку непередбачених дій з боку піднаглядного ніхто не постраждав. Перевіряючи піднаглядного, потрібно уважно стежити за його діями.

До суду піднаглядного слід доставляти на автомобілі і у супроводі двох працівників міліції. Дільничний повинен провести поверховий огляд піднаглядного з метою виявлення колючо-ріжучих та інших предметів, якими можуть бути заподіяні каліцтва.

Дільничний інспектор міліції завжди повинен пам'ятати, що можуть виникнути непередбачені ситуації, у яких потрібно проявити особливу пильність, увагу й обережність, для того щоб не допустити випадків заподіяння шкоди своєму здоров'ю.

**С.В. Лихачов**

*кандидат юридических наук, доцент,  
начальник кафедры административного  
права и государственного управления  
ДЮИ МВД при ДонНУ*

## **ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЛУЖЕБНЫХ СОБАК КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ И ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА**

Применение служебных собак в военном деле в истории Вооруженных Сил было начато с издания приказа Реввоенсовета 23 августа 1924 года и создания школы служебного собаководства.

В 1939-1940-х годах во время боев на Карельском перешейке десятки собачьих санитарных упряжек вывозили раненых. В годы Великой Отечественной войны в полной мере проявили себя верные помощники бойцов – служебные собаки. Они применялись в минно-подрывной технике в отношении противника, осуществляли связь с командными пунктами, где не могли пройти незамеченными воины-связисты, доставляли письма и боевые донесения на расстояние 2-3 километров за 5-7 минут, делая при этом за сутки по 8-10 рейдов; собаки-разведчики использовались впереди разведки обходя дозоры немцев, проводя группы в тыл противника и обратно, что позволило сохранить тысячи человеческих жизней.

За годы Великой Отечественной войны Центральная ордена Красной Звезды школа военного собаководства подготовила для боевой работы на фронтах два отдельных полка, 160 отдельных батальонов, отрядов и рот, в которых было 68 тысяч собак разных служб.

В начале 70-х годов приказ МВД СССР № 241-1970 утверждает «Временную инструкцию по использованию служебных собак в патрульно-постовой службе милиции», в пункте 1 которой особо подчеркивается, что «служебные собаки являются важным

средством усиления охраны общественного порядка и борьбы с преступностью, повышения надежности охраны арестованных и задержанных. Они используются: в патрульно-постовой службе по охране общественного порядка и борьбе с преступностью на улицах и в других общественных местах; на участках участковыми инспекторами; для охраны арестованных в КПЗ и при конвоировании; для пресечения массовых беспорядков и групповых хулиганств». Этим же приказом были утверждены основные требования, которым должна удовлетворять служебная собака, подготовленная для работы в наружной службе милиции:

- при производстве обыска местности и помещений находить в них спрятанные вещи, укрывшихся людей и оповещать об этом проводника лаем;

- активно и смело защищать своего хозяина при нападении на него;

- по его команде задерживать убегающего человека;

- охранять задержанного до подхода хозяина.

Развивая кинологическую службу МВД Украины в первые годы независимости, руководство МВД и кинологических центров при областных управлениях основное внимание уделяло развитию такого направления служебно-розыскного собаководства, как выявление и последующее изъятие из незаконного оборота взрывчатых веществ, боеприпасов, наркотических средств, а также развитию перспективного направления криминалистики – одорологии.

Вместе с тем, наряду с обозначенными приоритетами развития службы имеет право на существование и ещё одно, не менее важное направление – использование служебных собак в так называемых наружных службах, несущих основную нагрузку по охране общественного порядка в стране.

Отметим, что использование служебных собак в охране общественного порядка может и должно стать одним из факторов, повышающих безопасность сотрудников органов внутренних дел и членов общественных формирований по охране общественного порядка при выполнении ими непосредственных обязанностей, а также одним из необходимых условий снижения потерь личного состава при задержании преступников и правонарушителей.

Отрадно, что именно с приходом на пост Министра внутренних

дел МВД Украины генерал-лейтенанта милиции Белокозня Н.В. в начале этого года начато многообещающее реформирование кинологической службы МВД Украины (приказы от 21 января 2004 года № 1326 «Об утверждении Наставления по службе розыскного собаководства органов внутренних дел Украины», от 26 января 2004 года № 70 «О мерах по организации деятельности кинологической службы»), которое должно стать фундаментом дальнейшего построения службы в новых условиях жизни страны с учётом указанных нами выше приоритетов.

Рассмотрим подробнее, как правильная организация работы со служебной собакой влияет на личную безопасность работника милиции (члена общественного формирования по охране общественного порядка).

1. При проведении операции по задержанию преступника в жилом помещении, после его отказа сдаться, собака пускается на задержание по указанию старшего группы, как правило, в условиях, обеспечивающих личную безопасность её состава, но при уверенности, что в помещении отсутствуют непричастные к совершению преступления лица.

2. В ходе проведения операции по задержанию вооруженного преступника инспектор-кинолог, как правило, действует в защитном пуленепробиваемом жилете и стальной каске. В качестве укрытия для личного состава оперативной группы и розыскной собаки от поражения огнем преступника могут использоваться бронетранспортеры и специальные пуленепробиваемые передвижные щиты.

3. Для раскрытия преступлений по «горячим» следам служебные собаки наиболее часто применяются в случае убийства, краж (в квартирах, магазинах, других объектах), разбойных нападений и грабежей, совершенных на улице, краж скота, побега лиц из мест заключения. При этом при преследовании преступника, если он оказывает сопротивление (пытается скрыться), работники милиции применяют собаку на задержание.

Умелые, профессиональные действия кинолога позволяют свести к минимуму потери личного состава, с максимальной эффективностью произвести задержание преступника.

4. На практике встречаются ситуации, когда при розыске скрывающихся преступников проводится прочесывание участков



местности, где они могут скрываться, при этом сотрудники милиции выстраиваются в цепь на расстоянии видимости, а инспектор-кинолог с собакой располагается в центре цепи и в случае обнаружения чего-либо подозрительного подает сигнал, после чего цепь останавливается, используя рельеф местности определяет укрытия и ожидает применения собаки.

Если при задержании преступник отстреливается, применяется следующая тактика его задержания. Оперативная группа разделяется на группу захвата и группу прикрытия. Группа прикрытия начинает отвлекать внимание преступника ведением переговоров, стрельбой и т.п. Группа захвата, в состав которой входит кинолог с собакой, обходит место, где находится вооруженный преступник, с тыла или фланга. Кинолог располагается чуть впереди всей группы и в нужный момент применяет собаку на задержание.

Лица, задержанные с помощью собаки, тщательно обыскиваются. При обыске применяются меры, охраняющие работников милиции от нападения задержанного; собака при этом усаживается в 2-3 шагах от обыскиваемого, и ей подается команда «Охраняй!». При попытках каких-либо действий со стороны задержанного собака переходит на активную защиту своего хозяина.

Если при обходе или патрулировании задерживаются лица, покушающиеся на совершение преступления или совершившие его, розыскная собака в целях усиления надежности охраны задержанных, а также личной безопасности наряда используется для конвоирования пешим порядком или на транспортных средствах.

Для пресечения массовых беспорядков и группового хулиганства служебные собаки представляются нарядам милиции, выполняющим задачи по перекрытию улиц и переулков, расчленению толпы и задержанию организаторов и активных участников беспорядков. Порядок применения собак в этих случаях, как правило, определяется планом оперативно-розыскных мероприятий (на месте – старшим группы).

На маршрутах патрулирования ППСМ кинологи привлекаются к участию в обходах пустырей, скверов, городских садов, лесопарков, кладбищ, других участков местности в целях обнаружения и задержания лиц, покушающихся на совершение преступления, бродяг, разыскиваемых преступников.



В случаях, когда в местах обхода или патрулирования есть объекты с материальными и иными ценностями, а также пустующие помещения, подвалы, строящиеся дома и т.п., инспектор-кинолог, соблюдая меры предосторожности, осматривает и с помощью розыскной собаки обследует их, при этом внимательно следит за поведением собаки, отпускает её на такое удаление от себя, чтобы она не выходила из поля зрения. Перед применением собаки для обследования нежилых помещений подается предупреждение: «Внимание! Всем находящимся в помещении (подвале, чердаке, сарае) предлагаю немедленно выйти. Буду применять собаку!». Целесообразно при этом подать собаке команду «Голос!».

Во время патрулирования на неосвещенных улицах, окраинах города, в лесопарках и других местах, где чаще всего совершаются преступления, наряд делает остановки, осматривая эти места с применением собаки, ведет наблюдение за подозрительными лицами, при наличии оснований – проверяет и задерживает их. При конвоировании задержанного преступника в орган внутренних дел инспектор-кинолог с собакой следует на расстоянии 2-3 метров сбоку-сзади конвоируемого. При этом собака ведется на поводке и без намордника.

Как видим из приведенного выше, использование служебных собак позволяет сотрудникам милиции подключаться к задержанию преступника практически на последней стадии задержания, сокращая тем самым до минимального время огневого и физического контакта с преступником, что, безусловно, способствует увеличению безопасности сотрудника. Таким образом, увеличение количества служебных собак в наружных службах милиции, по нашему мнению, способно привести к снижению процента необоснованных потерь и травматизма личного состава органов внутренних дел Украины.

1. Приказ МВД Украины от 21 января 2004г. № 1326 «Об утверждении Наставления по службе розыскного собаководства органов внутренних дел Украины».
2. Приказ МВД Украины от 26 января 2004г. № 70 «О мерах по организации деятельности кинологической службы».
3. Приказ МВД СССР № 241-1970г., утвердивший «Временную

инструкцию по использованию служебных собак в патрульно-постовой службе милиции».

4. Приказ МВД СССР от 27 ноября 1981 г. № 370 «Об утверждении Положения по службе розыскного собаководства органов внутренних дел».
5. Жигарев Е.С. Тактика использования служебных собак в деятельности ОВД: Учебное пособие. – М., 1985г.
6. Подушкин С.С. Использование розыскных собак в раскрытии преступлений // Вестник МВД СССР. – М., 1982. – № 25.
7. Соловьев И.М. Организация службы собаководства для предупреждения и раскрытия преступлений // Вопросы совершенствования оперативной работы ОВД. Труды Омской ВШ МВД СССР. – Омск, 1980. – № 32.
8. В.Шурыгин, Л.Якутин. Джульбарс, вперед // Советский воин. – 1984.

**Н.Г. Павлов**

*кандидат исторических наук,  
старший преподаватель  
кафедры специальных дисциплин,  
Курский филиал Орловского  
ЮИ МВД России*

## **ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКА ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЙ СЛУЖБЫ МИЛИЦИИ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ИМ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА**

Одним из основных подразделений органов внутренних дел, непосредственно несущих службу по охране общественного порядка, является патрульно-постовая служба милиции. Правовую основу деятельности указанной службы составляют Конституция РФ, Закон РФ «О милиции», а также Устав Патрульно-постовой службы милиции общественной безопасности Российской Федерации, утверждённый приказом Министра внутренних дел РФ от 18 января 1993 года № 17 (далее – Устав ППСМ).

Главными задачами патрульно-постовой службы, согласно

второй статьи Устава, являются: обеспечение личной безопасности граждан; охрана общественного порядка и обеспечение общественной безопасности; предупреждение и пресечение преступлений и административных правонарушений; участие в раскрытии преступлений и задержании преступников.

К силам патрульно-постовой службы помимо строевых подразделений ППС относятся также строевые подразделения дорожно-патрульной службы ГИБДД, подразделения вневедомственной охраны, специальные моторизованные воинские части внутренних войск, а также иные подразделения. Однако особенность указанных служб заключается в том, что перед ними стоят свои задачи по направлениям их деятельности, как-то: охрана объектов собственности, надзор за безопасностью дорожного движения и так далее. Только для строевых подразделений ППСМ охрана общественного порядка и общественной безопасности является основной задачей. Именно патрульно-постовые наряды несут службу в общественных местах. Они наиболее близки к населению, потому что работают в постоянном и непосредственном контакте с гражданами. На эту службу ложится основная нагрузка по профилактике, выявлению и пресечению административных правонарушений в местах нахождения граждан. Бесспорно, что нахождение в общественном месте наряда ППС является лучшей гарантией спокойствия окружающих.

Для выполнения возложенных на патрульно-постовые наряды задач и обязанностей им предоставляются права, в том числе связанные с применением мер административного принуждения. Перечень указанных прав содержится в главе 5 Устава ППСМ. Рассмотрим некоторые из них.

Наиболее спорным представляется пункт 3 статьи 99 Устава, который обязывает «доставлять правонарушителей в милицию для составления протокола об административном правонарушении». Необходимо отметить, что Закон РФ «О милиции» не указывает такого права в статье 11 «Права милиции».

Анализ приведённого текста оставляет открытым вопрос, почему указывается только протокол об административном правонарушении, а как же быть с протоколом об административном задержании? Сравним указанную норму со статьёй 27.2 КоАП РФ, которая формулирует «доставление, то есть принудительное

препровождение физического лица в целях составления протокола об административном правонарушении при невозможности его составления на месте выявления административного правонарушения, если составление протокола обязательно».

В этой же статье указываются лица, которые могут подвергаться доставлению сотрудниками милиции, в частности лица, совершившие административные правонарушения, дела о которых вправе рассматривать органы внутренних дел, либо административные правонарушения по делам, о которых органы внутренних дел вправе составлять протоколы.

Во всех остальных случаях доставление может осуществляться сотрудником только при обращении к ним должностного лица, уполномоченного составлять протоколы о соответствующих правонарушениях.

Как показывает содержание приведенных норм, фактически сотрудник ППС может быть введен в заблуждение Уставом. Если понимать статью 99 дословно, милиционер может осуществить доставку при совершении лицом любого правонарушения, без каких либо ограничений. К сожалению, так и происходит. Рядовой и сержантский состав ППС в своей повседневной деятельности в основном руководствуется именно Уставом, а КоАП – только в части, касающейся определенных составов правонарушения. Ещё одна опасность заключается в следующем: невзирая на право любого аттестованного сотрудника милиции составлять протоколы об административном правонарушении согласно пункту 1 части 2 статьи 28.3 КоАП РФ, на практике сотрудникам ППС в этом праве отказано. Причин тому множество, но речь сейчас не об этом. Фактически милиционер ППС поставлен в такие условия, что вынужден осуществлять доставку во всех без исключения случаях со ссылкой на Устав, при этом чаще всего не ведая, что, поступая таким образом, зачастую вступает в конфликт с законом. Следуя согласно Кодексу при наличии возможности составления протокола на месте выявления правонарушения доставка правонарушителя запрещено и является незаконным. Устав ППС делает милиционера беззащитным перед судебными органами и органами прокуратуры. Практически каждый день сержант ППС, заступая на службу по охране общественного порядка, рискует оказаться на скамье подсудимых.

Что бы не быть голословным, приведу такой пример. В 1999

году Ленинским районным судом г. Курска были осуждены двое сотрудников патрульно-постовой службы милиции к 3,5 годам лишения свободы условно. Совершили они преступление при следующих обстоятельствах: при несении службы, по указанию старшего участкового уполномоченного милиции они пресекали правонарушение в сфере потребительского рынка. При доставлении в комнату милиции один из правонарушителей оказал им сопротивление, причинил телесные повреждения одному из сотрудников, но на скамье подсудимых оказался не он. Основным аргументом как следователя прокуратуры, так и судьи было то, что правонарушение было пресечено, личность правонарушителя установлена и соответственно протокол должен был быть составлен на месте совершения указанного правонарушения. Исходя из этого доставление осуществлялось незаконно. Было нарушено конституционное право гражданина на свободу передвижения. У доставляемого появилось право на необходимую оборону, которое он и реализовал. Ссылки подсудимых на запрет сотрудникам ППС составлять протоколы самостоятельно, а также на рассматриваемую статью Устава судом во внимание приняты не были, так как ведомственные нормативные акты в части, противоречащей федеральным нормативным актам, применять не могут.

На основании вышеизложенного представляется целесообразным привести указанную статью Устава ППСМ в соответствие с КоАП РФ.

Рассмотрим пункт 4 статьи 99. Он обязывает «доставлять в медицинские учреждения либо в дежурные части лиц, находящихся в общественных местах в состоянии опьянения и утративших способность самостоятельно передвигаться...». Данная статья дублирует пункт 11 статьи 11 Закона РФ «О милиции». Сравним их содержание со статьёй 100 Устава. В ней сказано: «При обнаружении на улицах и в других общественных местах лиц, находящихся в бессознательном состоянии, с травмами черепа и иными опасными телесными повреждениями, а также с другим явно выраженным тяжёлым состоянием здоровья вызывается на место скорая медицинская помощь. Доставлять таких лиц в служебные помещения органов внутренних дел запрещается. (выделено в оригинале)». В Законе «О милиции» процитированная статья не нашла своего отражения, хотя в комментарии статьи 11 ссылка на неё есть.

Налицо противоречие. Сотрудник ППС, как правило, не имеет глубоких познаний в области медицины и поэтому не всегда может точно определить «утратило лицо способность передвигаться в связи с опьянением» или «с другим явно выраженным тяжелым состоянием здоровья», плюс к этому утрата способности передвигаться в связи с опьянением может быть совмещена с бессознательным состоянием. На практике неоднократно встречаются ситуации, когда лишь своевременное вмешательство врачей скорой помощи спасло жизнь лицам, находившимся в состоянии опьянения. Если бы не были приняты своевременно не была вызвана скорая помощь, в дежурных частях оказывались бы умершие граждане. Можно только предполагать, какой нездоровый интерес вызвали бы эти случаи у сотрудников прокуратуры, и сколько неприятностей появилось бы у сотрудников ППС, осуществивших доставку.

Представляется правильным запретить доставку в дежурную часть лиц, находящихся в общественных местах в состоянии опьянения и утративших способность самостоятельно передвигаться.

Необходимо остановиться на праве нарядов ППС, предусмотренном пунктом 11 статьи 99 Устава. Он обязывает «использовать транспортные средства предприятий, учреждений, организаций, общественных объединений или граждан для проезда к месту стихийного бедствия, доставления в лечебные учреждения граждан, нуждающихся в срочной медицинской помощи, преследования лиц, совершивших преступления, и доставления их в милицию и т. д.». Приведённая норма дублирует пункт 28 статьи 11 Закона РФ «О милиции».

Реализация указанного права к обеспечению безопасности сотрудника ППС имеет косвенное отношение, однако в некоторых случаях от возможности задействовать транспорт может зависеть жизнь и здоровье милиционера (например, преследование или доставка лица, совершившего преступление).

Рассмотрим, насколько реально, в соответствии с действующим законодательством, воспользоваться рассматриваемым правом.

Ряд вопросов вызывает ст. 12.25 КоАП РФ «Невыполнение требования о предоставлении транспортного средства или об остановке транспортного средства».



Часть первая указанной статьи предусматривает административную ответственность в виде штрафа в размере от одного до двух минимальных размеров оплаты труда за невыполнение законных требований сотрудников милиции о предоставлении транспортного средства. Особо хотелось бы отметить, что речь идет о законных требованиях сотрудников милиции. Зачастую сотрудники милиции требуют предоставления транспортного средства в неординарных случаях, когда необходимо доставить потерпевшего или правонарушителя (преступника), принять меры к пресечению правонарушения, в первую очередь преступления, и т.п. При этом любой владелец транспортного средства представляет, что оказание такой помощи предполагает определенные затраты, как минимум временные, а довольно часто материальные и моральные (затраты бензина, возможность испачкать или повредить транспортное средство и т.п.). В связи с этим у водителя есть вариант выбора: или претерпеть обозначенные неудобства, или отделаться штрафом – максимум двух минимальных размеров оплаты труда. Необходимо признать, что правосознание наших граждан не достигло в настоящее время должного уровня. В связи с этим водитель вполне резонно может отказать сотруднику милиции, отделавшись незначительным штрафом. С одной стороны, законодатель защитил права водителя, но с другой стороны, в связи с неоказанием помощи могут быть ущемлены права иных граждан (в первую очередь потерпевшего). В КоАП РСФСР данный состав был предусмотрен ст. 165, и за него предусматривалось несколько вариантов ответственности: штраф от трех до пяти минимальных размеров оплаты труда, исправительные работы от одного до двух месяцев, лишение права управления транспортным средством от двух до трех лет. Думается применение за данное правонарушение более жесткого наказания вполне обосновано.

Вторая часть ст.12.25 КоАП РФ предусматривает административную ответственность за невыполнение законного требования сотрудника милиции об остановке транспортного средства. В отличие от КоАП РСФСР, который предусматривал за данное правонарушение штраф от трех до пяти минимальных размеров оплаты труда, исправительные работы от одного до двух месяцев или лишение права управления транспортным средством



от двух до трех лет, санкция ч.2 ст. 12.25 устанавливает административную ответственность в виде штрафа в размере от двух до пяти минимальных размеров оплаты труда. С остановки транспортного средства может начаться предъявление требования о предоставлении транспортного средства. Ситуация, требующая данных мер, видна водителю из транспортного средства. По уже обозначенным причинам он может и не остановиться. Получается, что зачастую водителю лучше уехать от сотрудника милиции. Думается, такое положение дел не способствует нормализации дорожного движения и улучшению взаимоотношений между сотрудниками милиции и гражданами, являющимися водителями, а также препятствует реализации прав сотрудника ППС при осуществлении охраны общественного порядка, предоставленного ему действующим законодательством.

Таким образом, положения ст. 12.25 КоАП РФ не способствуют эффективной деятельности органов внутренних дел, а наоборот, создают препятствия для выполнения непосредственных обязанностей сотрудниками милиции.

В статье 101 Устава ППСМ указано, что патрульный (постовой) является лицом неприкосновенным. Неприкосновенность патрульного постового заключается в охране законом его прав, чести и личного достоинства. Как видно из приведённого анализа, некоторое несоответствие действующего ведомственного и федерального законодательства порождает определённые затруднения в реализации прав сотрудника ППСМ, а зачастую ставит под угрозу уголовного преследования милиционера, реализующего свои права.

**В.П. Коняев**

*кандидат юридических наук,  
доцент, профессор кафедры  
общих правовых дисциплин,  
Курский филиал Орловского  
ЮИ МВД России*

## **ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОВД, ЭКСПЛУАТИРУЮЩИХ ИСТОЧНИКИ ПОВЫШЕННОЙ ОПАСНОСТИ В АНОМАЛЬНОМ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОМ СОСТОЯНИИ**

Очевидно, что успешное выполнение стоящих перед органами внутренних дел служебных задач по охране общественного порядка в значительной степени определяется качественным составом сотрудников. Известно, что повседневная деятельность последних зачастую непосредственно связана с эксплуатацией различного вида источников повышенной опасности (огнестрельное оружие, боеприпасы, взрывчатые вещества, спецтехника, транспортные средства и др.). Поэтому от их профессиональной компетенции, психической и физической работоспособности, нервно-психической устойчивости к повседневным стрессам зависит не только выполнение служебных обязанностей, но порой безопасность как самих сотрудников ОВД, так и окружающих граждан.

Средства массовой информации почти ежедневно сообщают о несчастных случаях с сотрудниками ОВД и мирными гражданами, обусловленных ошибками, связанными с эксплуатацией источников повышенной опасности (неправильное обращение с табельным оружием, боеприпасами, взрывчатыми веществами, спецсредствами), управлением транспортными средствами.

Актуальность этой проблемы последние годы возросла, что связано с осложнением криминогенной обстановки в стране, а также продолжающейся службой по охране общественного порядка на Северном Кавказе.

Проведенные медико-психологические исследования среди сотрудников ОВД, принимавших участие в контртеррористической

операции в Чечне, показали, что, выполняя служебные задачи, они почти ежедневно подвергались воздействию сильных психотравмирующих факторов. Сопровождавшие их службу экстремальные ситуации, связанные с угрозой собственной жизни, жизни сослуживцев, потерей среди личного состава подразделений, применением оружия на поражение, положением «заложников», вызывали посттравматические стрессовые расстройства или, как их иначе называют, «боевую психическую травму» [1, с. 120].

Так, обследование сотрудников РОВД г. Буденовска, проведенное спустя 10 месяцев после того, как город подвергся нападению террористов Басаева, во время которого погибло 18 сотрудников, показало наличие постстрессовых психологических расстройств у 21,5% личного состава [2, с. 49-56].

Психические отклонения также обнаружены и у сотрудников «элитных» подразделений, принимавших участие в боевых действиях в других «горячих точках». У 80% личного состава этих подразделений выявились: повышенный уровень тревожности, агрессивности, злоупотребление спиртными напитками, а у 14% – посттравматические психические расстройства [2, с.49-56].

В результате, растет злоупотребление психоактивными веществами и чаще всего алкоголем, а также увеличивается число случаев употребления наркотических и других одурманивающих средств как в период «боевых действий», так и в мирной обстановке. Интервьюирование сотрудников ОВД показало, что их служба, сопряженная с почти ежедневно повторяющимися стрессами, не всегда дает возможность снять накопившееся нервное напряжение обычными, помимо алкоголя, средствами. По данным нашего исследования, в каждом третьем случае сотрудники употребляли алкоголь с целью снять чрезмерное психоэмоциональное напряжение, тревогу, психологический дискомфорт. В итоге, у 30% из числа обследованных, проходивших службу на Северном Кавказе, выявлены различные формы бытового пьянства, а у 5% – признаки хронического алкоголизма [3, с. 96].

В ходе исследования установлено, что среди сотрудников встречались также случаи в основном эпизодического употребления наркотических и других одурманивающих средств, что провоцировало появление стрессов на службе, а также различного рода психических отклонений, не исключая вменяемости (неврозы, психопатические расстройства и др.).

Таким образом, наблюдается корреляционная зависимость между употреблением сотрудниками ОВД алкоголя и других одурманивающих средств, психическими отклонениями в их среде, т.е. появлением различных форм аномального психофизиологического состояния. Аномальное психофизиологическое состояние (психические расстройства, не исключающие вменяемости – ст.22 УК РФ) представляет собой психическое нарушение интеллектуально-волевой сферы неболезненного характера, в результате которого вменяемое лицо не могло в полной мере осознавать фактический характер и общественную опасность своих действий (бездействия) либо руководить ими [4, с. 48-50].

С одной стороны, стрессы на службе являются весьма распространенными причинами употребления алкоголя и других одурманивающих средств, с другой – последние резко усугубляют стрессы на службе.

К этому следует добавить, что 2/3 нарушений дисциплины среди сотрудников ОВД в период службы в той или иной степени связаны с алкоголем или употреблением других одурманивающих средств.

Учитывая, что психологические последствия участия в боевых действиях, как правило, сопровождают сотрудника всю оставшуюся жизнь, традиция чрезмерного употребления алкоголя, немедицинского потребления наркотических и других одурманивающих средств сохраняется и в мирное время. Таким образом, сформировавшийся в период участия в контртеррористических операциях «алкогольный стиль жизни» обусловил высокую вероятность наркотического реагирования на возникающие стрессовые ситуации как военного, так и мирного времени. Эта тенденция связана также с растущей алкоголизацией и наркотизацией населения России и особенно молодежи.

Проблема злоупотребления психоактивными веществами (алкоголь, наркотики, другие одурманивающие средства) сотрудниками ОВД, воевавшими на Кавказе, представляется типичной. Аналогичная проблема существовала среди личного состава военнослужащих Советской Армии в период проведения боевых действий в Афганистане. Исследования среди наркоманов показали, что значительная часть их (15-30%) пристрастилась к наркотикам в период выполнения интернационального долга в

составе воинского контингента в Афганистане. Некоторые из опрошенных, в частности, заявили, что накануне очередной боевой операции в целях заглушить владевший ими навязчивый страх «быть убитым» употребляли наркотические средства главным образом растительного происхождения, которые приобретали у местного населения. Впоследствии у многих из них сформировалась физическая и психическая зависимость от наркотиков. В ходе исследования также установлено, что значительная часть опрошенных эксплуатировали источники повышенной опасности также после употребления наркотических средств (водители транспортных средств, механики-водители танков, боевой машины пехоты и др.).

Среди негативных последствий посттравматических стрессовых расстройств среди сотрудников ОВД, принимавших участие в контртеррористических операциях, немалое значение имеют суициды. По данным специальных исследований, каждый год добровольно уходит из жизни столько же сотрудников, сколько их погибает при исполнении служебных обязанностей, т.е. и при ведении боевых действий в Чечне. Более половины (51%) самоубийц совершают суицидальные эксцессы в состоянии опьянения [5, с. 30-32], а равно после употребления наркотических средств. Зачастую суициды сопровождаются использованием табельного оружия, взрывчатых веществ в обычной ситуации, порой в присутствии сослуживцев и иных граждан, что создает для них потенциальную угрозу жизни и здоровью.

Имея в виду, что служба сотрудников ОВД по охране общественного порядка на Северном Кавказе продолжается, следовательно, число сотрудников, подвергшихся «стрессу боевой обстановки», обладает тенденцией роста, целесообразно проводить среди них более эффективную психологическую реабилитацию. В этой связи представляется актуальной проблема совершенствования психологической помощи сотрудникам ОВД, что способно поколебать их ориентированность на сохранение «алкогольной традиции», а также уменьшит стремление к потреблению наркотических и других одурманивающих средств и, несомненно, повлияет на частоту и глубину возможного эмоционального стресса, провоцирующего, в том числе, суицидальные эксцессы.

Представляется обоснованным мнение, что у каждого человека существует свой предел психологической «прочности», устойчивости к эмоциональным стрессам [1, с. 120]. При этом определенную роль в их преодолении в период боевых действий и, следовательно, снижении вероятности возникновения боевой психической травмы (БПТ) играют психофизиологические особенности человека. В этой связи очевидно, что лицам в аномальном психофизиологическом состоянии по своим психологическим особенностям весьма сложно преодолеть эмоциональный стресс. Отсюда следует, по крайней мере, два вывода. Первый: повысить требования к психологическим и психофизиологическим качествам кандидатов на работу в органы внутренних дел с тем, чтобы не допустить появления в их составе лиц, не способных по своим психофизиологическим качествам выполнять служебные задачи сотрудника ОВД. Второй – повысить уровень психологической и иной помощи сотрудникам, проходившим службу в экстремальных ситуациях для предупреждения возникновения стрессогенных заболеваний. Полностью избежать психотравм среди сотрудников в период службы, в том числе на Северном Кавказе, невозможно, однако с помощью своевременных, квалифицированных, психолого-профилактических мероприятий их последствия можно существенно ослабить.

1. См.: Шилова Л.А. Опыт организации работы с личным составом, принимающим участие в проведении контртеррористической операции // Актуальные вопросы совершенствования психологического обеспечения деятельности сотрудников органов внутренних дел. – М.: ГУК МВД России, 2003.
2. См. Котенев И.О., Богданова М.Б. Террористический акт в Буденовске: постстрессовые состояния у работников милиции. Известия МЦПО и КНИ при ГУК МВД России. – М., 1996. – №3.
3. Рыбников В.Ю. Научно-методическое обеспечение комплексного участия руководителей в профилактике нарушений дисциплины и законности // Актуальные вопросы совершенствования деятельности сотрудников органов внутренних дел. – М.: ГУК МВД России, 2003.
4. См. Коняев В.И. Аномальное психофизиологическое состояние

и преступления, связанные с незаконным владением оружием, боеприпасами, взрывчатыми веществами и взрывными устройствами. – Курск, 2000.

5. См.: Марьин М.И., Касперович Ю.Г. Психологическая служба МВД России, ее основные задачи и результаты деятельности // Актуальные вопросы совершенствования психологического обеспечения деятельности сотрудников органов внутренних дел. – М., 2003.



---

---

# АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

---

---

**Е.М. Кісілюк**

*кандидат юридичних наук,  
старший викладач кафедри теорії  
кримінального права,  
Національна академія  
внутрішніх справ України*

## **НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ**

У період розбудови демократичної правової держави велике значення має встановлення та дотримання всіма громадянами належного правопорядку. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини Конституція України проголошує головним обов'язком держави [1]. Реалізувати це завдання та забезпечувати правопорядок покликані правоохоронні органи нашої держави. Одне з чільних місць у цій діяльності належить органам внутрішніх справ України, зокрема органам та підрозділам міліції.

Під час виконання своїх безпосередніх обов'язків з охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, охорони усіх форм власності, забезпечення прав і свобод громадян та інших працівники міліції досить часто самі стають потерпілими від суспільно небезпечних дій незаконослухняних громадян. Такі дії істотно порушують суспільні відносини, які забезпечують нормальне функціонування органів міліції, протидіють їх

нормальній діяльності та послаблюють авторитет, заподіюють шкоду життю, здоров'ю, гідності або власності працівників міліції та членів їх сімей.

Саме тому на сьогодні досить актуальним є питання забезпечення особистої безпеки працівників міліції. Для належного виконання цього завдання використовуються різні заходи – це соціальне, матеріальне, кадрове, правове забезпечення. Одним з елементів правового забезпечення є спеціальний кримінально-правовий захист працівників міліції, який спрямований на створення умов для безпечного та успішного виконання ними своїх службових обов'язків. Такий захист включає в себе низку кримінально-правових норм, у яких встановлено відповідальність за посягання на працівників міліції у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Якщо розглянути це питання в історичному розрізі, то потрібно зазначити, що з самого початку виникнення української державності існував посилений захист осіб, які виконували правоохоронні функції. Наприклад, ст. 1 Руської Правди виділяє категорію осіб, діяльність яких була поставлена під такий захист. Це, зокрема, княжий дружинник (гридін), судова посадова особа (ябетник), судовий службовець (мечник). Стаття 19 передбачала суворі санкції за посягання на життя вказаних осіб [2, с. 50, 58]. Аналізуючи кримінальне законодавство Російської імперії, зокрема «Уложення про покарання кримінальні та виправні», можна знайти кримінально-правові норми, які встановлювали відповідальність як за заподіяння тілесних ушкоджень службовим особам (ст.ст. 471, 472), так і за посягання на здоров'я чиновника тюремної варті (ст. 479) [3]. У період українського державотворення 1917-1921 років на території України діяли норми кримінальних кодексів Російської імперії, але органи влади того часу знаходили можливість посилити особисту безпеку працівників міліції.

У кримінальному законодавстві УРСР відповідальність за посягання на працівника правоохоронного органу окремою нормою до 1962 року не передбачалася [4]. «Посягання на таку особу кваліфікувалось як злочин проти особи у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків» [5, с. 11]. У зв'язку з необхідністю кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів зокрема працівників міліції, 10 вересня 1962 року Указом

Президії Верховної Ради УРСР «Про внесення змін і доповнень в Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси» Кримінальний кодекс був доповнений статтями 188(1), 189(1), 190(1) [6]. Хоча з часом практикою було доведено, що такі зміни не вирішили питання правової захищеності працівників міліції, це був перший досить важливий крок до вирішення цієї проблеми. Другим важливим і цілком закономірним кроком у цьому напрямку було доповнення Кримінального кодексу відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 18 січня 1991 року «Про посилення правового захисту працівників правоохоронних органів» статтями 189(2)-189(5) [7]. Законодавець, встановивши кримінальну відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів окремими нормами Кримінального кодексу, тим самим поставив під охорону, а отже і визначив як об'єкт відповідні суспільні відносини.

Кримінальний кодекс України 2001 року багато в чому по-новому викладає зміст кримінально-правового захисту діяльності працівників правоохоронних органів, а отже і міліції. У Розділі XV Особливої частини Кримінального кодексу передбачено відповідальність за такі посягання на працівників міліції з приводу виконання ними своєї діяльності: опір працівникові правоохоронного органу (ст. 342), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343), погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347), посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348), захоплення працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349) [8].

Соціальна зумовленість кримінально-правового захисту діяльності працівників міліції обґрунтовується багатьма чинниками. Зокрема, фахівці виділяють криминологічний, нормативний, соціально-психологічний, історичний, міжнародний [9, с. 5-7].

Під охорону кримінального закону поставлена як законна діяльність працівників міліції, так і їх особисті блага (життя, здоров'я, недоторканність, воля, безпека, власність). Крім того кримінальний закон охороняє не тільки працівників міліції, а й їх близьких родичів. Суспільна небезпечність зазначених посягань

полягає в тому, що вони спрямовані безпосередньо на працівника міліції, його близьких родичів чи майно. Посягання можуть бути вчинені до початку законної діяльності працівника міліції, під час такої діяльності чи після її завершення. Особи, які посягають на працівників міліції, діють умисно, в основному керуючись мотивом невдоволення їх законною діяльністю та з метою не допустити здійснення такої діяльності, припинити чи змінити її характер або помститися за вказану діяльність. Хоча можуть бути й інші мотиви. До кримінальної відповідальності за зазначені вище злочини може бути притягнена фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку, крім опору працівникові міліції та втручання в його діяльність, де необхідно, щоб особа досягла 16 років. Законодавче закріплення зменшеного віку кримінальної відповідальності за вказані злочини теж свідчить про їх значну суспільну небезпечність. Цим же обумовлюється і те, що санкції статей Кримінального кодексу, в яких передбачено відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів, суворіші, ніж за посягання на інших осіб.

Як бачимо, кримінальне законодавство України здійснює кримінально-правовий захист працівників міліції. Але стан цього захисту не можна назвати досконалим. Він потребує значних доопрацювань. Зокрема, це стосується механізму кримінально-правового захисту, є проблеми, пов'язані з кваліфікацією цієї категорії злочинів. Але головний недолік нашого кримінального закону у тому, що він не виконує превентивної функції захисту працівника міліції, який охороняє громадський порядок, забезпечує права і свободи громадян та веде боротьбу зі злочинністю. Хоча й історичний, і міжнародний досвід показує, що для того, щоб побудувати правову демократичну державу, потрібно створити належні умови для діяльності правоохоронних органів, у тому числі надати працівникам цих органів належний кримінально-правовий захист. Це дозволить їм з більшою ефективністю і впевненістю виконувати свої функції, підніме їх авторитет, а також утримає певних осіб від вчинення посягань на працівників правоохоронних органів.

Таким чином, можна зробити висновок, що норми кримінального законодавства ще з давніх-давен були важливим чинником забезпечення особистої безпеки працівників

правоохоронних органів. На сьогодні кримінальна політика держави спрямована на встановлення ефективного кримінально-правового захисту працівників міліції. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблено. Наука кримінального права повинна напрацювати необхідні положення, які б дозволяли говорити про дійсно ефективний кримінально-правовий захист зазначеної категорії працівників, а це у свою чергу поліпшить стан боротьби зі злочинністю та підвищить авторитет органів внутрішніх справ серед населення.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. Т. 1. Законодательство Древней Руси. – М.: Юридическая литература, 1984.
3. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных // Свод законов Российской империи. – Санкт-Петербург, 1912. – Т. 15. – 373 с.
4. Див.: Кримінальний кодекс УССР 1922 р. // СУ УССР. – 1922. – №36. – С. 553. Приложение; Уголовный кодекс УССР 1927 г. // Борьба с преступностью в УССР. – К., 1967. – Т. 2. – С. 311-369; Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. // Кримінальний кодекс Української РСР. – К., 1961.
5. Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу: Навч. посібник / УАВС. – К., 1995. – 115 с.
6. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 10.09.62 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1962. – №37. – Ст. 461.
7. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 18.01.91 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – №7. – Ст. 45.
8. Кримінальний кодекс України: Прийнятий 05.04.2001 // Голос України. – 2001. – 19 червня; Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – Ст. 131; Офіційний вісник України. – 2001. – №21. – Ст. 920.
9. Кримінально-правовий захист і відповідальність працівників правоохоронних органів: Навч. посібник / МВС України. НАВСУ; В.І. Осадчий, В.С. Плугатир, А.В.Савченко, Н.В. Шепелева. – К., 2002. – 103 с.

**М.В. Шайкова**

*кандидат психологических наук,  
Курский филиал Орловского  
ЮИ МВД России*

## **ОРГАНИЗАТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РУКОВОДИТЕЛЯ ОВД В ОСОБЫХ УСЛОВИЯХ**

Мы рассматриваем экстремальные управленческие ситуации как в первую очередь ситуации проблемные, требующие оперативного разрешения. В то же время можно отметить и определенное сходство деятельности в экстремальной ситуации с деятельностью в особых и экстремальных условиях. В частности, экстремальные факторы могут оказывать прямое действие, быть направленными на объект и субъект управления (влияние на информационные процессы, элементы системы, функциональные состояния работающих, деструктуризация деятельности), систему их взаимодействия, прямые и обратные связи. В то же время они могут быть и непрямого действия, но проявляться в возникновении новых проблем, задач, которые требуют оперативного решения, иначе объект или система управления могут потерять свою устойчивость, а управление станет неэффективным. Данное действие (прямое и не прямое) свидетельствует о существенном отличии управленческой деятельности в экстремальных ситуациях от управления в нормальных условиях и, вообще, деятельности в затрудненных условиях.

Отмеченная система взаимодействий в системах управления может быть представлена в виде функциональной схемы (схема 1). Данная система взаимодействий носит циклический характер и построена по принципу отрицательной обратной связи: циклы повторяются до тех пор, пока рассогласование между нормативным и реальным функционированием и появление вследствие этого новых актуальных проблем не будет устранено или компенсировано.

Таким образом, экстремальные ситуации в управленческой деятельности, помимо изменения состояния объекта и появления в связи с этим новых проблем, вызывают у субъекта труда – Руководителя ОВД негативные функциональные состояния (ФУС),



**Схема 1.** Система взаимодействия в экстремальных ситуациях

влияющие на регуляцию деятельности и снижающие ее эффективность. Следовательно, в экстремальных управленческих ситуациях руководитель ОВД должен решать несколько типов задач: поддерживать свое функциональное состояние на требуемом высоком уровне, осуществлять управление по заданному алгоритму или программе, решать проблемы оперативного характера, вызвавшие действие экстремальных факторов, вносить в управление необходимые коррективы в зависимости от ситуации. В результате этого деятельность руководителя ОВД в экстремальных управленческих ситуациях становится сложносовмещенной, то есть преследующей разные, хотя и скоординированные, цели. Это существенно затрудняет саму деятельность руководителя, повышает ее психофизиологическую «цену».

Соотнесение характеристик деятельности руководителей ОВД в экстремальных управленческих ситуациях с деятельностью в



затрудненных условиях показывает, что управление в экстремальных ситуациях в психологическом отношении представляет собой временное управление в особых, экстремальных и сверхэкстремальных. В результате такого управления, помимо решения основных управленческих задач, компенсируются или ликвидируются действующие экстремальные факторы, порождающие проблемы, которые требуют оперативного разрешения, а также поддерживается оптимальное функциональное состояние субъекта труда. Отметим, что, по данным Л.П. Гримака, Л.Г. Дикой и В.В. Семикина, управление собственным состоянием или компенсация негативных, функциональных состояний являются самостоятельной целенаправленной непредметной деятельностью.

Структуру сложносовмещенной управленческой деятельности в экстремальных ситуациях можно представить как композицию, состоящую из четырех видов деятельности, скоординированных между собой (схема 2). Данная координация позволяет согласовывать цели и задачи данных видов деятельности, организованное взаимодействие и информационный обмен.



**Схема 2. Структура управленческой деятельности в экстремальных ситуациях**

Важной задачей психологического изучения деятельности руководителей ОВД в экстремальных управленческих ситуациях является описание видов экстремальных факторов, характера их действия, возможных последствий, то есть описание проблемного поля.

Выделяют следующие виды экстремальных ситуаций как управленческих проблем [1]: конфликты различных уровней и содержания; дефицит информации об экстремальном факторе; дефицит времени для изменения ситуации; ситуации, сочетающие дефицит времени и информации; ситуации неопределенности; определенные ситуации, предъявляющие повышенные требования к субъектам деятельности, которые выходят на границы их функциональных возможностей; опасность.

Проблемное поле экстремальных ситуаций во многом зависит и от профессиональной и региональной специфики, например работы в особых и экстремальных условиях.

Анализ литературы, посвященной профессиональной деятельности в экстремальных условиях, показал, что противоречие в развитии психических функций человека приводит к неуспешности выполнения заданий. На феноменологическом уровне это проявляется в виде возникновения внутренних барьеров, действия механизмов психологических защит, неумения выполнять отдельные действия, неадекватности действий в результате появления «туннельного» (суженного) сознания и т.п.

В.Г. Зазыкин и А.П. Чернышев [2] выделяют следующие психологические барьеры:

- барьер некомпетентности – неуверенность человека в своих силах, опасения, что он не сможет в должной степени выполнять свои обязанности после нововведений;
- барьер навыка, привычки, традиции – следствие желания человека сохранить существующий способ работы (маловероятен для творческих личностей);
- барьер идилии – связан с глубокой удовлетворенностью некоторых людей своим положением, материальным обеспечением, социальным статусом;
- барьер увеличения нагрузки – комплекс опасений, связанных с увеличением напряженности и интенсивности труда;
- барьер изменения места работы – неуверенность в том, что новая работа будет не хуже по значимым для человека параметрам;

- барьер «шефа» – опасения в недостаточной компетентности и организаторских способностях руководителя в инновационный период, что негативно отражается на благополучии коллектива;
- барьер «социального уюта» – удовлетворение собственным статусом в коллективе, опасения потерять неформальные связи;
- барьер «неуверенности в завтрашнем дне» – неумение маневрировать собственными ресурсами в условиях нестабильного положения в стране и т.д.

Психологические защиты, часто оставаясь скрытыми, неосознанными, приводят к многочисленным последствиям. В наиболее общем виде эти последствия можно определить как возникновение целого класса ситуаций, в которых человек, в силу действия психологических защит, не способен осуществлять активную, творческую деятельность, что приводит к невозможности адекватных воздействий и, следовательно, к непродуктивности и в профессиональной деятельности, и в жизнедеятельности человека.

В исследовании А.П. Ситникова [3] была выявлена отрицательная связь между двумя группами умений руководителей, условно названными коммуникативными и организаторскими. К первой группе относились: мотивировать других; педагогические/воспитательные; ораторские; спорить; выражать мысли; формировать имидж; разбираться в людях; формировать команду; воспринимать мнение; решать задачи.

Вторую группу составили умения: отдыхать; распределять силы; изменять свое поведение; самомотивироваться; контролировать себя в экстремальных ситуациях; получать удовольствие от работы; владеть собой.

Причиной данной несовместимости оказалось противоречие между жесткой определенностью смысловой сферы личности профессионалов (социально-психологический уровень) и организацией эмоциональной сферы личности, задающей консервативность профессиональной деятельности и блокирующей проявление в ней того или иного комплекса умений (психологический уровень); а также противоречивость самих наличных умений, предполагающих одновременное совершение малосовместимых действий (несовместимость психических процессов, обеспечивающих осуществление разных действий).

Изучение психических состояний человека в процессе профессиональной деятельности широко представлено в работах по психологии и физиологии труда, авиационной, медицинской, педагогической психологии. Состояния утомления, монотонии, стресса, эмоциональной и психической напряженности, аффекта, депрессии являются предметами научных исследований (Ю.А. Александровский, Ф.Д. Горбов, В.И. Лебедев, А.С. Егоров, В.П. Загрядский, Ф.П. Космолинский, Е.А. Деревянко, В.Л. Марищук, К.К. Платонов, Е.А. Плетницкий, П.В. Симонов).

При изменениях психических состояний, вызванных нестандартными внешними условиями, возможен распад целостного психического отражения по механизму перестройки доминантных отношений между его основными уровнями (восприятием, представлением, мышлением).

В результате такого распада нарушается осознание ситуации. Возникает феномен, который можно было бы назвать «туннельным сознанием»: зона осознаваемых событий в целостной ситуации сильно сужается, сознание фиксируется только на каком-либо элементе, который становится доминирующим. Вначале эти изменения относятся к операциональному составу когнитивных процессов и регулируемых ими действий. Затем возникают изменения оценочной функции сознания: оценка значимости отдельных элементов ситуации (событий) и выполняемых действий становится неадекватной. Наконец происходят изменения, затрагивающие личностный уровень: изменяется субъективное отношение к событиям и выполняемым действиям.

Когнитивная сфера руководителя ОВД деформируется не только при снижении общего уровня активности и угнетении психики, но и при психической активации. Этот последний вариант особенно опасен, так как изменения маскируются общим уровнем психического состояния. Казалось бы, активность человека высока, настроение и самочувствие хорошие, но в то же время зона осознаваемого сужается: в результате допускаются неосознаваемые ошибки. Неосознанность ошибки – это интегральная причина нарушения и даже срыва деятельности.

Психическое состояние, возникающее на фоне общего снижения активности, приводит к уменьшению, как эффективности, так и надежности действий. При повышенном

возбуждении (особенно вызванном искусственно) эффективность действий может повышаться, но надежность уменьшается. При этом часто возникает расхождение между объективным результатом деятельности и субъективной оценкой, которую дает сам действующий человек.

Таким образом, психическая адаптация руководителя ОВД к экстремальным особым условиям определяется не абсолютными значениями (выраженностью) тех или иных стабильных характеристик личности, а изменением структуры положительных взаимосвязей между этими характеристиками, что сказывается на общем поведении индивида и его устойчивости к комплексу экстремальных (природных и социальных) факторов среды. Данный вывод служит основанием для построения системы психологических воздействий, позволяющей формировать оптимальные, с учетом требований профессии сотрудника ОВД, функционально-структурные взаимоотношения различных характеристик личности и условий их функционирования.

1. Деркач А.А. Психология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн. 2. – М., 2000.
2. Зазыкин В.Г. и Чернышев А.П. Акмеологические проблемы профессионализма. – М.: НИИВО, 1993.
3. Ситников А.Б. Акмеологический тренинг программно-целевой направленности. – М., 1995.

**Д.О. Бабічев**

*Луганська академія внутрішніх справ МВС  
імені 10-річчя незалежності України*

## **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ В СИТУАЦІЯХ ОПЕРАТИВНОГО РИЗИКУ**

Курс на побудову правової держави, затвердження демократичних принципів управління суспільством не є перспективним

без реалізації прав і свобод людини, а також без затвердження пріоритетних напрямків у формуванні власної правової системи. У сучасному законодавстві на конституційному рівні зафіксовано найбільші соціальні цінності, серед яких гідне місце посідають життя людини та її безпека (ст. 3 Конституції України [1, с. 1]). Заклавши фундаментальні основи зростання правової культури, українська держава бере на себе обов'язок всебічно охороняти людину від небезпек, які можуть загрожувати її існуванню.

Забезпечення правового захисту набуває особливого значення і навіть гострої необхідності саме в правоохоронних структурах, які, з одного боку, є захисниками інтересів держави та суспільства від протиправних дій представників кримінального середовища, а з іншого – самі потребують юридичного захисту. Особливо це стосується таких специфічних і небезпечних видів правоохоронної діяльності, як оперативно-розшукова. Працівники оперативних підрозділів за специфікою професійної роботи нерідко бувають змушені або обирати найбільш прості й безпечні оперативно-розшукові заходи, але знижувати ефективність роботи з пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп, або ризикувати й обирати небезпечні конспіративні оперативно-розшукові заходи, чим збільшувати ймовірність вирішення професійних завдань у позитивний бік, усвідомлюючи реальну можливість заподіяння шкоди правоохоронним інтересам. Остання посилка може ставити під сумнів законність проведених оперативно-розшукових заходів, акцентуючи увагу на відповідальності за їх вчинення, і перш за все на кримінальній. Виходячи з цього, оперативно-розшукову діяльність можна назвати «зоною підвищеного оперативного ризику».

Проблема оперативного ризику працівників оперативних підрозділів не нова. У рамках оперативно-розшукової теорії ряд питань уже було розглянуто в роботах Д.В. Гребельського, А.Ф. Возного, В.П. Крошка, В.Г. Самойлова, Е.О. Дідоренка, Б.І. Бараненка, Б.Г. Розовського, Є.П. Приходька, П.П. Побризгаєва, В.І. Янушка, І.В. Сервецького, В.П. Столбового, Л.Ш. Берекашвілі, К.К. Горяїнова, В.С. Овчинського, А.Ю. Шумилова та інших науковців. З точки зору кримінального права проблему професійного ризику вивчали М.С. Грінберг, А.І. Санталов, О.О. Піонтковський, Ю.В. Баулін та інші.



Не применшуючи значущості досліджень у цій галузі знань, сьогодні доводиться відзначити не тільки недостатню увагу вчених до проблеми оперативного ризику, але й суттєві недоліки кримінально-правового регулювання питань, пов'язаних із заподіянням шкоди правоохоронним інтересам працівниками оперативних підрозділів ОВС в умовах оперативного ризику. Тому вважаємо, що зазначена проблема є актуальною, а тому потребує наукового осмислення.

Своє бачення проблеми та її вирішення почнемо з посилки стосовно того, що державний стандарт України 2293-99 визначає термін «безпека» як стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди [6, с. 19]. Що ж до оперативно-розшукової діяльності, то безпека працівників оперативних підрозділів залежить від правового врегулювання питань, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності за правомірне заподіяння шкоди правоохоронним інтересам в умовах оперативного ризику. Такий підхід потребує законодавчого врегулювання.

Згідно з ч. 4 ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року, «не несе відповідальності працівник оперативного підрозділу, який заподіяв шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, перебуваючи у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або професійного ризику, а так само у зв'язку із затриманням особи, в діях якої є ознаки злочину» [3, с. 135]. Закладення цієї норми законодавцем у рамки зазначеного Закону України має велике значення для нормативно-правового забезпечення безпеки діяльності працівників оперативних підрозділів ОВС, перш за все в ситуаціях ризику. Але з позиції кримінального права проблема, по суті, залишилася невирішеною.

Мабуть саме тому в новому Кримінальному кодексі України 2001 року з'явилася нова кримінально-правова норма – ст. 42 «Діяння, пов'язане з ризиком», яка надає статусу правомірності діянням, здійснюваним для отримання суспільно корисної мети, але пов'язаним із ризиком заподіяння шкоди в разі їх вчинення. Ця кримінально-правова норма є дуже важливою для регулювання суспільних відносин з питань відповідальності осіб за заподіяння шкоди правоохоронним інтересам в умовах професійного ризику.



Застосування цієї норми дозволяє, по-перше, виключити вплив кримінального закону як гальма в розвитку прогресу, не зв'язувати руки людям, що вміють брати на себе відповідальність за прийняття нових і нестандартних рішень, по-друге, виключити можливість здійснення авантюризмів людей, які заподіюють шкоду задля отримання власної вигоди. Але, на жаль, якщо говорити про оперативно-розшукову діяльність, то ця норма також не зовсім вирішила проблему, бо має суттєві недоліки.

Одним із них є питання про правильну кваліфікацію діяння в ситуаціях ризику. У науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України сказано: «Вчинення ризикованих дій в екстремальних ситуаціях задля відвернення чи усунення небезпеки має оцінюватися за правилами ст. 39 Кримінального кодексу України» [2, с. 127]. Відомо, що оперативно-розшукова діяльність має екстремальний характер, здійснюється для протидії злочинності, яка створює небезпеку нормальному функціонуванню й розвитку суспільства. Тобто вчинення оперативно-розшукових ризикованих дій має кваліфікуватися за правилами ст. 39 Кримінального кодексу України. Такий умовивід, на наш погляд, є об'єктивно суперечливим. Ми цілком підтримуємо позицію Л.Ш. Берекашвілі, який вважає, що ототожнювати ризик з інститутом крайньої необхідності некоректно, тому що оперативним ризиком супроводжуються майже всі заходи, у яких взагалі відсутні будь-які ознаки крайньої необхідності [4, с. 125]. Прикладом є прийняття рішення про необхідність виконання особою відповідно до закону спеціального завдання в кримінальному середовищі для профілактики чи розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій, або отримання інформації про їх злочинні наміри. У цьому випадку виникає ризик провалу завдання і навіть небезпека для життя оперативного працівника. Тобто з усіх можливих варіантів отримання необхідної інформації працівник оперативного підрозділу обрав хоч і найбільш ефективний, на його думку, але й найбільш ризикований. Проте він міг і не робити цього, такої необхідності не було.

Крайня необхідність, на наш погляд, має зовсім інше відношення до оперативного ризику. Вона належить до окремої категорії обставин, які виключають злочинність діяння (необхідна оборона; уявна оборона; затримання особи, що вчинила злочин;

фізичний або психологічний примус; виконання наказу або розпорядження). У цих випадках, якщо зважати на специфіку оперативно-розшукової діяльності, майже завжди існує ризик вийти за межі закону під час виконання оперативно-розшукових заходів.

Ще одним важливим аспектом аналізованої проблеми є виправданість оперативного ризику. Відповідно до ч. 2 ст. 42 Кримінального кодексу України ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що здійснені нею заходи є *достатніми* для відвернення шкоди правоохоронним інтересам [2, с. 126].

Привертає увагу позиція законодавця щодо достатніх заходів. Сам термін «достатні», на наш погляд, навряд чи вдалий. Якщо заходи були достатніми, то шкода не повинна була бути заподіяна. Якщо шкода заподіюється, то здійснювані заходи не можна визнати достатніми. Як відмічає Т. Орешкіна, правильніше говорити про розумні заходи, можливі для цієї особи заходи безпеки для запобігання шкоді. Наприклад, перед проведенням будь-якого оперативно-розшукового заходу необхідним заходом безпеки буде його попередня підготовка. Достатніми заходами для запобігання шкоді буде рутинна підготовка, яка забирає значний час, а також обережне, без використання методів конспірації (оскільки це неможливо в разі використання підвищених заходів безпеки) його проведення. Такий підхід дозволяє уникнути ризику, але одночасно позбавляє обраний оперативно-розшуковий захід будь-якого сенсу.

Такої ж думки дотримуються Е.О. Дідоренко та Б.Г. Розовський, які також вважають, що критерій достатності не є визначеним. Якщо вжити достатніх заходів, то ризик буде відсутнім узагалі. Ризик тому й існує, що вжити всіх заходів для запобігання шкоді неможливо, прогнозована ситуація містить елементи невизначеності, які усунути не можна [5, с. 81].

Таким чином, ґрунтуючись на наукових поглядах учених на зазначену проблему і власних логічних міркуваннях, пропонуємо замінити термін «достатні» на термін «можливі» щодо заходів запобігання шкоді інтересам, які охороняються кримінальним законом.

Частина 3 статті 42 Кримінального кодексу України також має

дуже спірний момент. Вона містить умови, коли ризик не визнається виправданим. До них відносяться ситуації, коли ризик завідомо створює загрозу, по-перше, для життя інших людей, по-друге, екологічної катастрофи, і по-третє, інших надзвичайних подій [2, с. 128].

У цій частині виникають сумніви щодо невиправданості ризику, який завідомо створює загрозу для життя інших людей. Як відомо, оперативно-розшукова діяльність насичена нестандартними ситуаціями, можливостями виникнення непередбачуваних обставин, невизначеністю в прийнятті невідкладних рішень, труднощами прогнозування поведінки злочинця, психологію якого не завжди вдається вивчити заздалегідь. У цих умовах доволі часто виявляється висока небезпека для життя та здоров'я не тільки працівників оперативних підрозділів, але й осіб, які співробітничать з ними на конфіденційній основі з метою профілактики чи розкриття злочинів. Даючи зазначеним особам спеціальні завдання, які треба виконати в кримінальних середовищах, оперативні працівники згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» завідомо ставлять цих осіб в умови підвищеного оперативного ризику, коли грань між життям і смертю є дуже тонкою. Прикладом є п. 8 ч. 1 ст. 8 зазначеного Закону України, згідно з яким оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав надається *право* здійснювати проникнення негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, в злочинну групу зі збереженням у таємниці достовірних даних щодо їх особистості [3, с. 131]. Тому, на нашу думку, законодавець саме цей аспект не врахував.

Виходячи з цього, пропонуємо в ч. 3 ст. 42 Кримінального кодексу України після слів «життя інших людей» додати в дужках таке формулювання: «окрім виняткових випадків, коли піддавати себе, а також інших осіб ризику є визначене законами України право».

Підсумовуючи висловлені умовиводи, відмітимо, що проблему оперативного ризику діяльності оперативних підрозділів ОВС з позиції кримінального права на цей час вирішено лише частково. Нове кримінально-правове законодавство має суттєві недоліки. Така

ситуація ні в якому разі не відповідає потребам оперативно-розшукової практики й оперативно-розшукової теорії. Не претендуючи на повне вирішення проблеми, маємо надію, що їх більш детальне вивчення і внесення певних змін до Кримінального кодексу України посилять дію Закону та істотно вплине на забезпечення безпечної діяльності працівників оперативних підрозділів ОВС нашої держави.

1. Конституція України. – К., 1996.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – 1104 с.
3. Нормативні акти України / Укр. акад. внутр. справ; Упоряд.: В.П. Лисюченко та ін. – 2-е вид., допов. і змін. – К., 1998. – 580 с.
4. Берекашвили Л.Ш. Обеспечение прав человека и законности в деятельности правоохранительных органов: Учебное пособие. – М.: МЮИ МВД России, Изд-во «Щит - М», 1999. – 164 с.
5. Дідоренко Е.О., Кириченко С.О., Розовський Б.Г. Процесуальний статус ОРД у кримінальному судочинстві: Монографія / Е.О. Дідоренко, С.О. Кириченко, Б.Г. Розовський; МВС України, Луган. ін-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – 95 с.
6. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України 1-4-го рівнів акредитації / За ред. Є.П. Желібо і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В.; К.: «Каравела»; Львів: «Новий Світ - 2000», 2002. – 328 с.

**А.В. Самотуга**

*ад'юнкт кафедри конституційного права,  
Юридична академія МВС України*

## **СЛУЖБОВА БЕЗПЕКА ПОЛЩЕЙСЬКОГО США В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА**

Правоохоронна діяльність у будь-якій розвиненій демократичній державі спрямована перш за все на ефективне

забезпечення прав і свобод людини та громадянина, визначених міжнародними правовими актами та національним законодавством. Однак ефективність цього забезпечення у будь-який час можна поставити під сумнів, якщо самі фахівці, покликані виконувати це завдання, не завжди в змозі забезпечити насамперед свої життєві права, тобто власну безпеку, а також безпеку своїх колег під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. Крім того, події кількох останніх місяців в Україні, пов'язані із загибеллю працівників міліції, переконливо підтверджують актуальність цієї проблеми [2, с. 1; 3, с. 1].

Одним із напрямків удосконалення діяльності органів внутрішніх справ України, зокрема у сфері створення ефективної системи безпеки їх працівників, є аналіз та використання досвіду роботи правоохоронних органів провідних зарубіжних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки, де правоохоронна діяльність, пройшовши тривалий і водночас непростий шлях розвитку, довела свою ефективність і користується значною підтримкою та довірою в суспільстві.

Праця поліцейського (особливо патрульного\* – найчисленнішої категорії працівників правоохоронних агентств) вважається в країні однією з найризикованіших за будь-яких умов, незважаючи на численні зусилля, що робляться поліцейськими підрозділами та особисто їх працівниками для мінімізації ризику. Так, наприклад, протягом 1999 р. у США під час виконання службових обов'язків загинуло 142 поліцейські\* .

Хоча кількість загиблих під час виконання службових обов'язків залишалася протягом кількох років стабільною, але починаючи з 1970-х рр. пішла трохи на спад. У 1990-х рр. тенденція залишалася такою ж. За прогнозами фахівців, у найближчі десять

---

\* Патрульно-адміністративна діяльність поліцейського США пов'язана зі здійсненням контролю порядку на дорогах, вулицях, в урядових та громадських будівлях, школах і навчальних закладах та притаманна муніципальній, окружній та поліції штату. Окрім патрульно-адміністративної діяльності, виділяють також детективну (розслідування та розшук), профілактичну, пенітенціарну та спеціальну (в екстремальних умовах) [1, с. 59-60].

\* 11 вересня 2001 року внаслідок атаки на Всесвітній торговий центр у Нью-Йорку загинуло понад 400 поліцейських.

років кількість зміниться у бік зростання. У той час як кількість загиблих під час виконання службових обов'язків поліцейських трохи знизилась, кількість злочинних посягань на них зросла. У 1998 р. понад 62 тис. поліцейських стали жертвами нападу.

Ці цифри слід подати ось у такому порівнянні. У США налічується приблизно 600 тис. місцевих поліцейських\* та щороку фіксується близько 60 тис. злочинних посягань на них. Виходить, що будь-який поліцейський щороку має один шанс із десяти стати жертвою нападу.

Причини загибелі поліцейських США під час виконання службових обов'язків (1999р.)

№ з/п	Причини загибелі	Кількість (чол.)
1.	ДТП, вчинені поліцейськими, що керували автомобілями	46
2.	Вбивство із застосуванням вогнепальної зброї	44
3.	Серцевий напад	17
4.	Наїзд транспортного засобу	10
5.	ДТП, вчинені під час керування мотоциклами	6
6.	Авіакатастрофи	4
7.	Природні нещасні випадки	3
8.	Падіння (з висоти)	3
9.	Застосування холодної зброї	2
10.	Необережне поводження з вогнепальною зброєю	2
11.	Інші нещасні випадки (некласифіковані)	2
12.	Розбійний напад	2
13.	Наїзд залізничного транспорту	1
14.	Хвороба, виникнення якої пов'язане з виконанням службових обов'язків	1
15.	Нещасний випадок під час тренувальних та навчальних зборів	1
16.	Умисний наїзд транспортним засобом	1

\* У США, окрім працівників місцевої, налічується ще близько 200 тис. працівників поліції штату та ще 70 тис. агентів федеральної поліції [10, с. 197].

Існують численні пояснення, чому кількість загиблих поліцейських знижується, незважаючи на зростання кількості нападів на них. Це є результатом впливу принаймні двох чинників. Перший – це посилення почуття перестороги, поліпшення якості професійної підготовки; другий – це вдосконалення засобів екіпірування, головним чином через часте використання під час служби полегшених бронежилетів.

Крім того, аналіз цих даних також показує, що ті поліцейські, які працюють в уніформі та в міській зоні, частіше потрапляють під ризик нападу. Хоча міські поліцейські й частіше потрапляють під злочинні посягання, однак для їх сільських колег більшою є, на жаль, ймовірність загибелі. Причиною цього є несвоєчасне заміщення та надання медичної допомоги, більша неконтрольованість поширення зброї серед сільських мешканців та певною мірою нехтування таким засобом безпеки, як бронежилет.

На відміну, скажімо, від законодавства України [4; 5] у США не існує спеціальних законодавчих актів, котрі б регулювали всі аспекти професійної безпеки працівників правоохоронних підрозділів. Правові норми там «розкидані» у різних частинах законодавчих актів і документах, а також в інструкціях та рекомендаціях [6; 9, с. 6]. Цій проблемі присвячено численні дослідження американських теоретиків і практиків поліцейської [7; 8; 10].

Аналізуючи деякі праці цих фахівців, можна визначити такі складові системи професійної безпеки поліцейських:

- 1) соціально-правові;
- 2) психологічні;
- 3) медико-санітарно-гігієнічні;
- 4) технічні;
- 5) тактична та фізична підготовка.

Зважаючи на обмежений обсяг публікації, зупинимось коротко на кожній із зазначених складових.

1. Соціально-правові аспекти безпеки професійної діяльності поліцейського – найскладніша та найуразливіша сфера, що охоплює професійні характеристики і визначає суспільний статус поліцейського. Знання та правильне застосування вимог законів у службовій діяльності є запорукою успішного виконання завдань. І



навпаки, допущені помилки та недостатня правова підготовка поліцейського, що вилилося у перевищення повноважень чи ненадання ефективної правової допомоги, є основною причиною частих судових позовів з боку громадян і, як наслідок, притягнення до цивільної відповідальності. А це вимагає значних фінансових витрат поліцейським або його агентством чи навчальним закладом, що не забезпечив належної професійної підготовки. Врешті-решт все це призводить або до пониження професійного статусу, або взагалі до дискваліфікації поліцейського з усіма негативними соціальними наслідками. Свої професійні знання та навички поліцейський також може демонструвати в суді як свідок чи потерпілий під час давання показань, вміло оперуючи термінами й поняттями.

2. Складова психологічної підготовки має одне з вирішальних значень в ефективній професійній діяльності поліцейського.

Більшість психологів у галузі поліцейстики серед багатьох виділяють такі основні психічні риси поліцейського, як спостережливість та вміння сприймати речі, явища й події. Ці якості не лише виробляються, але й удосконалюються роками.

Наприклад, уміння поліцейського спостерігати часто перевіряються під час судових засідань. Суди, що розглядають кримінальні справи, дають змогу непрофесійним свідкам викласти дані, які засновані на спостережливості та вимагають підтвердження. Проте свідки часто помиляються. А для поліцейського є вирішальним, щоб його думка, яка ґрунтується на результатах спостереження, була вивіреною.

Чим більше перебуває поліцейський на службі, чим більшого досвіду він набуває, тим вища ймовірність того, що цей досвід впливатиме на характер його спостережливості та сприйняття.

Психічний, фізичний та емоційний стан поліцейського, а також оточуюче середовище справляють глибокий вплив на його процес сприйняття. Особа, ослаблена в результаті стомлення, споживання алкоголю, розсіяності тощо, не реагуватиме належним чином на зовнішні подразники. На жаль, деякі аспекти поліцейської діяльності, приміром позмінна ненормована робота, можуть справцювати на шкоду психічному здоров'ю.

Такі риси, як упередженість або пристрасність, можуть спотворити процес сприйняття як у громадянина, так і у

поліцейського. Особливо це проявляється під час проведення таких слідчих дій, як допити та очні ставки.

3. Неабиякої актуальності останнім часом набуває медико-санітарно-гігієнічна сторона безпеки поліцейської діяльності. Це зумовлено насамперед поширенням таких небезпечних хвороб, як СНІД, гепатит групи В, туберкульоз, оскільки поліцейським найчастіше доводиться контактувати з групами осіб – їх носіями: наркоманами, бездомними, особами, які щойно звільнилися з місць позбавлення волі, та ін.

Так, ФБР у 1987 р. розробило 16 рекомендацій [6] стосовно убезпечення поліцейських від ймовірного інфікування під час несення служби. Якщо коротко, то в цьому документі йдеться про те, що: під час огляду місця події поліцейському не рекомендується торкатися руками своїх очей, рота й носа; якщо є порізи чи рани на шкірі, не слід контактувати з кров'ю та іншою тілесною рідиною без спеціального захисту (для цього слугують поліетиленові або латексні рукавички); на місці події слід працювати в рукавичках (особливо слід одягати рукавички зі щільної шкіри під час дотичного обшуку підозрюваних осіб, щоб раптом не поранитися об гострі предмети, як, наприклад, шприц наркомана); на місці події по можливості слід працювати інструментами одноразового користування (олівці, рукавички, маски-пов'язки), а такі предмети, як фотокамери, ноутбуки та ін. слід потім знезаражувати водним розчином відбілювача.

Всі поліцейські машини мають бути оснащені аптечками першої допомоги, які повинні містити стерильні бинти, пристрої для штучного дихання у спосіб «рот-у-рот», а також знаки аварійної зупинки та об'їзду й інші інструкції щодо надання першої допомоги.

Медико-санітарно-гігієнічний аспект безпеки професійної діяльності поліцейського включає також правила носіння одягу і взуття (наприклад, завжди слід мати запасний комплект натільної білизни та змінне взуття, як правило, спортивного типу), а також рекомендації щодо правильного харчування під час несення служби (наприклад, не рекомендується споживати важку чи жирну їжу, що може спричинити сонливість та млявість, а тривале перебування у стані голоду негативно впливає на нормальну роботу).

4. Найбільший та найсуттєвіший блок безпеки поліцейської діяльності – це технічне оснащення, екіпіровка, що включає зброю,

боєприпаси, засоби зв'язку та індивідуального захисту, допоміжне спорядження (ліхтарі, наручники з ключами), а також інструменти і пристрої (наприклад, відмички, навісні замки, затискачі, складаний ніж, обмежувачі для відчинення дверей, накладні засуви для них тощо).

Як свідчить статистика, серед усіх загиблих поліцейських 16% було вбито з їх власної бойової зброї або зі зброї інших поліцейських. З метою запобігання подібним випадкам загибелі поліцейських Національним інститутом правосуддя спільно з Національною лабораторією Сандії було розпочато розробку проекту під назвою «Розумна зброя», суть якого полягала в тому, що така зброя «розпізнає» свого користувача, якому тільки й «дозволяється» з неї стріляти. Перший зразок цієї зброї було продемонстровано наприкінці 1996 р. у Вашингтоні на Капітолійському пагорбі під час однієї з прес-конференцій.

У поліцейського повинні бути в достатній кількості бланки протоколів затримання, вилучення транспортних засобів, бланки протоколів ДТП та інші документи, необхідні для виконання службових обов'язків. Якщо поліцейський департамент надає списки агентств громадської служби для жінок, потерпілих від насильства, для осіб похилого віку чи бездомних, то поліцейському слід мати на службі необхідну кількість таких списків, щоб забезпечувати ними громадян.

Окрім цих документів, слід мати візитні картки, навіть якщо ними й не забезпечує агентство. Візитки є дуже доцільними для роботи з громадянами, від яких отримано заяви чи повідомлення про події. Це заощаджує час та створює імідж поліцейського як професіонала.

Однією серед найкорисніших речей, яку поліцейський може брати на службу, є недорогий та надійний фотоапарат. Його застосування може бути вирішальним, коли поліцейські підрозділи використовують патрульні авто для слідчих дій у процесі розслідування злочинів. Оскільки відзняті під час несення служби знімки можуть мати доказове значення, фотоапарат має добре передавати кольори на відзнятих фото. Для цього найбільше підходить 35-міліметрова камера.

Протоколи опитування осіб, що містять фотокартки, є вкрай цінним матеріалом у ході слідчих дій. Кольорові фото вогню, що

визначають його походження та склад, можуть допомогти під час розслідування підпалів.

Магнітофон – ще один важливий інструмент. Деякі поліцейські департаменти встановлюють у поліцейських машинах приховані звукозаписувальні пристрої. Використання магнітофонів допомагає в розслідуванні злочинів, а також може стати в нагоді у разі судових слухань стосовно поліцейських.

5. Тактична та фізична підготовка – важливий аспект професійної безпеки поліцейського, що передбачає, зокрема, заходи, спрямовані на унеможливлення аудіовізуального сприйняття поліцейського підозрюваними особами (засоби прикриття, маскування тощо), а також володіння прийомами рукопашного бою, затримання й доставлення підозрюваного та ін.

Поліцейські повинні остерігатися освітлювати інших поліцейських і ставити себе проти джерела світла. Це явище в американській поліцейській отримало назву «силуетування». Світло вказує підозрюваному на місцезнаходження поліцейського. Це особливо небезпечно, коли доводиться мати справу з озброєними особами. Поліцейським слід виробити звичку тримати ліхтар подалі від свого тіла та ніколи рукою, якою тримається зброя. В усякому разі рука для зброї має бути завжди вільною, щоб у будь-який момент вихопити зброю.

Кожен поліцейський має до мінімуму зводити рівень шуму під час виконання службових обов'язків. Окрім уміння ходити з мінімумом шуму, обсяг спорядження, що утворює зайвий шум, слід також зменшити. Такими предметами спорядження можуть бути, наприклад, надто велика кількість ключів на кільці, висячі на ремені предмети спорядження, свистки та ін.

Постійно звертати увагу на руки підозрюваного – одна з визначальних рис тактичної підготовки поліцейського. Питання, до вирішення якого існують різні підходи серед інструкторів з підготовки поліцейських, стосується того, як поводитися в ситуації, коли підозрюваний під час контакту з поліцейськими тримає руки в кишенях [7; с. 48]. Прохання витягнути руки з кишень може спонукати підозрюваних витягнути з них зброю або викинути речовий доказ. Хоча дозвіл та тримання рук у кишенях не дає змогу поліцейському бачити, що в них там є. Взагалі, поліцейський повинен слід наказувати підозрюваним тримати руки в кишенях.

доки він фізично їх не перевірить та не витягне їх руки з кишень з дотриманням усіх заходів безпеки.

У всіх випадках поліцейським завжди слід знаходитися на безпечній відстані під час розмови з особами – близько 1,5-2 м. Це дасть поліцейському час, щоб належним чином зреагувати в разі нападу, а також убезпечить його від удару з боку підозрюваного.

Не менш важливими тактичними складовими безпеки поліцейського є ретельне планування своєї діяльності перед виходом на кожну зміну та аналіз виконаної роботи, знання особливостей території обслуговування, а також постійна взаємодія як на рівні колег по службі, так і на рівні відділків і департаментів.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що, незважаючи на такі чинники, як відмінності нормативно-правового регулювання, особливості традицій та менталітету, а головне – несумірність сучасних рівнів матеріально-технічного забезпечення, певні елементи досвіду поліції США щодо вдосконалення системи безпеки професійної діяльності своїх працівників мають право на впровадження в діяльність органів внутрішніх справ України – держави, що інтегрується в сучасну глобальну політичну й економічну систему і прагне дотримуватися прийнятих міжнародним співтовариством правових стандартів.

1. Джурканин Т., Негодченко А., Сергевнин В. Кадровое обеспечение полиции США: Монография / Под ред. А.В. Негодченко. – Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел.; Д.: Лира ЛТД, 2003. – 360 с.
2. Іменем Закону. – 2004. – №1.
3. Іменем Закону. – 2004. – № 5.
4. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20 (з наступними змінами та доповненнями).
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994. – №11. – Ст. 50.
6. Collecting and handling evidence infected with human disease-causing organisms // FBI Law Enforcement Bulletin. – July, 1987.
7. Dempsey T. Contemporary patrol tactics: A practical Guide for patrol officers. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1992. – 239 p.
8. Dempsey T., Coffey D., j.d. Law enforcement for the twenty-first century. An entry-level guide. – Longwood, Fl.: Gould Publications, 2001. – 496 p.

9. National Institute of Justice, Report No. 206 (November/December 1987), p. 6.

10. Schmallegger F. Criminal Justice. A Brief Introduction. – 4-th ed., update – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002. – 460 p.

**А.В. Бартохов**

*курсант, Луганская академии внутренних дел  
МВД им. 10-летия независимости Украины*

## **ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА РАБОТНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В СОВРЕМЕННОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ**

Наряду с демократизацией, гуманизацией социально-правовых институтов нашего общества наблюдается рост негативных явлений в состоянии правопорядка. Правоохранительная деятельность органов внутренних дел Украины направлена на обеспечение жизненно важных интересов государства и общества. Исходя из мировой практики, угроза жизни и безопасности должностных лиц государства, занимающихся поддержанием правопорядка, должна рассматриваться как угроза стабильности общества в целом [1]. Именно поэтому украинское государство определяет в числе главных направлений своей деятельности устранение тех условий и факторов, которые угрожают личности, обществу и самому государству. Реализация этой деятельности в основном возлагается на работников милиции. На наш взгляд, в современных условиях важное значение имеет обеспечение безопасных условий деятельности работников органов внутренних дел, а правовая защита указанных лиц должна выступать одновременно и как объект их личной безопасности, и как ее гарант.

Необходимо отметить, что правовая защищенность работников милиции, под которой понимается прежде всего степень их личной безопасности, инициативности, уверенности и авторитетности при выполнении служебных обязанностей, предусмотренных соответствующими юридическими нормами [2, 36], и которая обеспечивает состояние гарантированности объекту защиты, на



сегодня не является достаточной, что в свою очередь негативно сказывается на результатах борьбы с преступностью, порождает пассивность при выполнении служебных обязанностей. Действия работников милиции во время несения службы утрачивают решительный, наступательный характер по исполнению поставленных перед ними заданий, в том числе по охране общественного порядка и обеспечению личной безопасности граждан. А самое главное, что они нередко сами становятся объектом противоправных посягательств преступников.

Как нам кажется, высокий показатель гибели работников милиции и получения ими телесных повреждений при несении службы объясняется рядом факторов: наличием многих нерешенных проблем в социально-экономической и политической сферах жизнедеятельности нашего общества в целом; недостаточным качеством профессиональной подготовки личного состава; неэффективным функционированием механизма реализации установленных гарантий правовой защиты, в том числе несовершенной системы гарантий личной безопасности сотрудников милиции; медленным устранением недостатков в организации несения службы. Однако все вышесказанные причины, на наш взгляд, находятся в прямой зависимости именно от недостаточной правовой защиты работников органов внутренних дел.

Несмотря на то, что в Законе Украины «О милиции» применяется термин «правовая защита работников милиции», его четкой формулировки нет. Как отмечает Ю. Кравченко, «правовая защита» – это деятельность государства в лице его органов по обеспечению процесса реализации лицом своих прав на пользование материальными, политическими, социальными и духовными благами [3, с. 13]. При этом, на наш взгляд, в содержание правовой защиты входят и результаты правовой деятельности уполномоченных органов и должностных лиц, а именно: принятие законодателем правовых норм, содержащих гарантии правовой защиты; непосредственное применение этих норм на практике. Правовая защита предусматривает также наличие и действие конкретных гарантий. По мнению отдельных авторов, правовые гарантии – это установленные законом способы непосредственного обеспечения, применения, соблюдения, исполнения и правильного использования норм права [4, с. 123]. Таким образом, сущность



правовой защиты работника милиции представляет собой совокупность закрепленных в правовых нормах условий и средств, а также организационно-правовая деятельность юрисдикционных органов по их применению, направленная на обеспечение беспрепятственной защиты правового положения личности.

Отдельные нормы или даже разделы, предусматривающие гарантии правовой защиты работников милиции, закреплены в различных отраслях права (уголовном, гражданском, административном). Несмотря на это, правовая защита работников правоохранительных органов, как нам кажется, все еще находится на низком уровне. И хотя вопросы относительно посягательства на жизнь, здоровье, честь и достоинство работников милиции, ответственность за посягательства на его деятельность в современном уголовном законодательстве разработаны достаточно хорошо (ч. 2 ст. 342, ст. 343, 345, 347-349 УК Украины), есть отдельные аспекты, которые также требуют законодательного закрепления.

Например, остается неразрешенной проблема предоставления штатным негласным сотрудникам дискреционных полномочий. Конечно, можно сказать, что ст. 12 Закона Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» предусматривает освобождение сотрудников оперативных подразделений от уголовной ответственности, но в закрепленной формулировке она носит только декларативный характер, т. к. не дает возможность определять условия ответственности субъекта, внедренного в преступную группу, и соотносить их с понятием профессионального риска. Попытки же использовать в этих целях ст. 43 УК Украины фактически основаны на применении аналогии права и с юридической точки зрения не допустимы.

Исследовавшие проблему ответственности субъектов ОРД Э.А. Дидоренко, С.А. Кириченко, Б.Г. Розовский сформулировали суть проблемы: право на оправданный риск есть не что иное, как право на причинение вреда при реализации правомерных и логически необходимых действий в случае наступления непредвиденных обстоятельств. Причем этот вред может быть причинен как самому преступнику, так и в некоторых случаях правопослушным гражданам [5, с. 76]. А раз так – возникает проблема, касающаяся уголовной ответственности сотрудника, внедренного в преступную группу для решения оперативно-

розыскных задач, разрешение которой не нашло отражения в отечественном законодательстве.

Мы также считаем, что хотя Закон Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» и предоставляет право личному составу оперативных подразделений осуществлять проникновение в преступную группу, законодательное обеспечение правовой защиты оперативного проникновения является несовершенным. В законе содержатся только общие положения, а для успешного проведения данного мероприятия и выполнения оперативно-розыскных задач необходимы детальные разъяснения и законодательная регламентация всех стадий проведения оперативного проникновения. При этом особое внимание следует обратить на допустимость имитации сотрудниками противоправной деятельности, которая, как правило, связана с проведением оперативных комбинаций для инсценировки преступлений, чтобы уклониться от реального участия в совершении уголовно наказуемого деяния или же завоевать доверие в преступной среде. Однако согласно действующему оперативно-розыскному законодательству для такой инсценировки совершения преступления требуется письменное разрешение руководителя оперативного подразделения. А такая возможность на практике зачастую отсутствует.

Схожие претензии относительно недостаточной правовой защиты работников органов внутренних дел можно предъявить и к административному законодательству. Это особенно актуально, так как правовая защита работников милиции наиболее полно должна осуществляться именно в сфере государственной исполнительно-распорядительной деятельности с помощью административно-правовых норм. Не менее важный аспект правовой охраны деятельности сотрудников органов внутренних дел – это повышение эффективности и разрешение противоречий, связанных с их гражданско-правовой защитой. Поэтому представляется важным разрешение вопросов, связанных с содержанием и защитой субъективных прав сотрудников ОВД в различных правовых формах. В частности, следует рассмотреть особенности общественно-правовой и административной форм, а также самозащиты прав. Должное внимание здесь нужно уделить и судебной защите, которая занимает особое место среди существующих форм из-за высокой степени гарантированности решения [6, с. 93].

Обобщая изложенное, можно сделать вывод, что правовая защита работников милиции находится еще на недостаточно высоком уровне. А ведь эффективность исполнения возложенных на них задач прямо зависит именно от состояния их собственной правовой защищенности, что существенно влияет на уровень обеспечения защиты прав, свобод и законных интересов граждан, который в конечном итоге будет характеризовать наше государство как правовое.

1. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка. Принят резолюцией Генеральной ассамблеи ООН 17 декабря 1979 г.
2. Кондрашов Б.Н. Правовые основы организации и деятельности милиции России: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1992.
3. Кравченко Ю.Ф. Актуальні проблеми реформування ОВС України (організаційно-правові питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Х., 1998.
4. Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник. – К., 1998.
5. Дидоренко Э. А., Кириченко А. С., Розовский Б. Г. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве: Монография. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000.
6. Глазков В.А. Правовая охрана деятельности сотрудников оперативных подразделений ОВД // Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України. Спец. випуск у 2 частинах. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2002. – Ч. 1.

**А.П. Головін**

*Луганська академія внутрішніх справ МВС  
ім. 10-річчя незалежності України*

## **ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

На фоні процесів глибокого реформування фундаментальних економічних, політичних й духовних основ суспільства більш

виразно стали проявлятися кризові явища, що охопили державну владу, правоохоронні органи, у тому числі міліцію.

За таких умов кожна підсистема державного управління, якою є МВС України, певний час ще існує за рахунок внутрішніх резервів, цілісності і саморозвитку. Соціальна фрустрація на державному рівні може призвести до того, що сила зовнішніх впливів на системи нижчого рівня переважить силу внутрішньосистемних зв'язків. Тоді ці системи наближаються до розпаду. Небезпека посилюється в тому разі, коли професійна система виконує силові функції держави, як МВС України.

З цього приводу слушною є думка російських учених щодо визначення в системі функцій держави правоохоронної безпеки [6, с. 23-24], яку вони визначають як стан захищеності особи, суспільства та держави від насильства чи інших видів протиправних посягань. Такий стан досягається зусиллям оптимальної системи правоохоронних органів – силових відомств.

Як відомо, стан захищеності суттєво впливає на загальну ефективність правоохоронної діяльності працівників міліції. Тому, на наш погляд, заслуговує на увагу аналіз результатів соціологічного дослідження, проведеного протягом останніх 6 років у Луганській області та присвяченого вивченню впливу таких чинників як підвищення заробітної плати, поліпшення відбору працівників міліції, посилення контролю за ними та деяких інших на ефективність діяльності підрозділів міліції. Так, переважний вплив рівня заробітної плати працівників міліції на підвищення ефективності їх діяльності відзначають особи у віці 26-35 років (31%), інтелігенція (35%) та інженерно-технічні працівники (38%). 24% опитаних безробітних та 28% робочих головним чинником вважають поліпшення відбору кадрів до міліції. На необхідності посилити контроль за правоохоронцями наголошують у своїх відповідях молодь 18-25 років (23%), підприємці (25%) та особи з неповною середньою освітою (26%) [8, с. 17-18].

Безперечно, для нормального функціонування суспільства необхідно мати компетентний, високопрофесійний та високоморальний державний апарат. Однак такий апарат не можна створити без підвищення престижу державної служби, без відродження ідеї службового патріотизму, вірності органам влади, нормам професійної етики, удосконалення адміністративно-правового статусу державних службовців.

Ефективна робота державного апарату, зокрема підрозділів міліції, багато в чому залежить від активізації людського фактору, основними складовими якого є рівень загальної професійної підготовки, соціальна активність та громадська відповідальність державних службовців. При цьому виникає проблема взаємозв'язку і взаємозалежності якості виконання функцій державних органів і системи забезпечення інтересів службовців. Рішення цієї проблеми, на наш погляд, слід шукати у відпрацюванні дійової системи застосування як засобів переконання, заохочення, забезпечення особистої безпеки, так і відповідальності державних службовців за допомогою поліпшення організації державної служби. Йдеться про створення такого механізму взаємоузгоджених стимулів, який сприятиме більш якісному виконанню службовцями державних функцій та обумовлював би їх активну, творчу працю.

Саме тому доцільно приділити значну увагу питанням формування та удосконалення адміністративно-правового статусу працівника міліції, щоб цей статус був адекватним сучасним реаліям суспільного життя й таким, що забезпечить особисту безпеку працівників міліції.

Ряд нормативних актів, прийнятих в Україні за останнє десятиріччя, є підґрунтям правового і соціального статусу працівників міліції [3; 7; 9; 11; 12] та стали важливим кроком на шляху до виконання ними своєї дійсно соціальної ролі – ефективного захисту людини та суспільства, певною гарантією прав самого працівника міліції і як людини, що займається небезпечною та важливою працею, і як представника державної влади, який потребує належної особистої безпеки.

Разом з тим, окремі положення вищезазначених актів не відповідають сучасним суспільним відносинам, здебільшого мають декларативний характер, а механізм гарантованої реалізації багатьох з них недостатньо відпрацьований. Тому, на нашу думку, є підстави стверджувати, що адміністративно-правовий статус особового складу міліції не відповідає рівню і характеру злочинності, а захист прав і свобод самого працівника міліції є недостатнім і потребує посилення. Важливість цих питань підкреслюють вітчизняні вчені [2]. Під час застосування владних примусових повноважень (затримання, арешт, огляд, вилучення речей і документів тощо) працівники міліції нерідко опиняються в

екстремальних ситуаціях, часто зустрічають не тільки протидію, але й агресію з боку правопорушників, через що вони вимушено діють на грані порушення закону, а інколи і самі стають жертвами злочинів, бо застосування зброї є крайньою та надзвичайною мірою.

Як відомо, елементами правового статусу працівників міліції є права й обов'язки, що закріплені в нормах права. Адміністративно-правовий статус працівників міліції є результатом дії цих норм в умовах конкретного соціального середовища та характеризується значним видовим різноманіттям. У структурі їх єдиного соціально-правового статусу слід виділити загальний, спеціальний та індивідуальний, соціально-економічний, культурний і політико-правовий, а також статус їх особистої свободи та особистої безпеки. У рамках деяких видів статусу можна виділити підвиди соціально-правового статусу, що характеризуються певною сталістю, груповою відокремленістю та специфікою. Як юридичні умови функціонування статусу працівника міліції слід розглядати систему заходів, які забезпечували б реалізацію й охорону їх прав, обов'язків та інтересів як посадових осіб.

Напрями удосконалення адміністративно-правового статусу працівників міліції впливають із закономірного процесу вирішення об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх або внутрішніх по відношенню до статусу працівників міліції протиріч.

Розглядаючи зв'язок статусу працівника міліції з ефективністю діяльності і соціальним авторитетом міліції, можна зробити висновок про реальну єдність соціального і правового (адміністративно-правового) компонентів у статусі працівників міліції. Виходячи з цього, адміністративно-правовий статус працівника міліції, на нашу думку, можна визначити як обумовлену реально існуючими суспільними відносинами таку сукупність спеціальних юридичних прав, обов'язків і законних інтересів, яка пов'язана із завданнями і функціями його повсякденної суспільної практики, соціальним призначенням, та таку, що забезпечує особисту безпеку правоохоронця.

У загальному вигляді поняття особистої безпеки можна визначити як стан захищеності кожного громадянина від злочинного та іншого протиправного посягання на життя, здоров'я, права і свободи, честь і гідність, недоторканність особи та житла. Безпека особи – цей такий стан і умови життя людини, за яких



реалізуються її, перш за все, конституційно закріплені права і свободи. Природно, коли йдеться про забезпечення особистої безпеки громадян, мається на увазі обов'язок усіх державних органів і місцевого самоврядування забезпечувати й охороняти права і свободи кожної людини як вищі соціальні цінності, і виконання саме цього обов'язку для підрозділів міліції складає найголовніше їх призначення. Але при цьому стан особистої безпеки працівника міліції є важливою гарантією його правового статусу.

Адміністративно-правовий статус працівника міліції ґрунтується на загальному соціально-правовому статусі людини і громадянина та не повинен суперечити йому. Правове становище працівника міліції визначається перш за все тим, що він є громадянином і має загальні права, свободи та обов'язки, які належать усім громадянам. Це є впливовою гарантією політико-юридичної рівноправності суб'єктів. Конституційні права та обов'язки є ядром, основою соціально-правового статусу особистості, всіх його видових проявів. У разі ж колізії між загальними (у тому числі основними) й іншими юридичними правами, свободами та обов'язками громадян пріоритет перших повинен бути безперечним. Отже, перевага в загальному порядку повинна віддаватися їм.

У кожній державі поряд з її звичайними законами існує Основний Закон країни, який формулює і закріплює засади суспільного і державного устрою, політичну систему, форму правління, правове становище особи тощо. Але, без сумніву, головним завданням конституції є захист прав і свобод громадян. І незважаючи на те, що в Конституції України немає розподілу громадян за їх професійною належністю, іншими критеріями, а її положення відповідають вимогам Декларації прав і свобод людини, такий розподіл, на жаль, все ж таки проявляється в безпосередній реалізації конституційних прав і свобод. Виявляється, що не всі категорії громадян можуть повною мірою користуватися закріпленими в Основному Законі правами і свободами. Такі обмеження, насамперед, стосуються працівників міліції, а також деяких інших категорій службовців.

Так, згідно зі ст. 36 Основного Закону громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські



організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, а обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно законами України. Наприклад, у підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету, членство у політичних партіях, що закріплено у ч. 3 ст. 3 Закону України «Про міліцію» і ст. 6 Закону України «Про політичні партії в Україні» [13]. Принцип політичної нейтральності державних службовців законодавчо закріплено й в більшості країн світу. Більше того, наприклад, болгарським законом передбачено перед прийняттям на службу подання з цих питань відповідної декларації [1, с. 209].

Положення ст. 8 Закону України «Про міліцію» позбавляють працівників міліції права на страйки з метою захисту своїх економічних та соціальних інтересів, передбаченого положеннями ст. 44 Основного Закону. Враховуючи, що страйк є досить ефективним способом захисту своїх соціально-економічних інтересів, позбавлення цього права помітно обмежує громадянські права працівників міліції, можливості їх захисту, а тому, на наш погляд, потребує певних компенсаційних заходів.

Право громадян на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, передбачено ст. 42 Конституції України. Разом з тим, підприємницька робота депутатів, посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Так, ч. 8 ст. 8 Закону «Про міліцію» і п. 15 Положення про проходження служби особовим складом ОВС забороняє працівникам міліції займатися підприємницькою діяльністю, що також позбавляє їх можливості одержати додаткові джерела, крім заробітної плати за місцем служби.

Проте заборона державним службовцям займатися підприємницькою діяльністю існує не скрізь. У США, наприклад, вони можуть бути власниками акцій, співвласниками підприємств чи фірм, але в тих випадках, коли заняття бізнесом не завдає шкоди інтересам служби. У деяких країнах обмеження щодо заняття підприємницькою діяльністю встановлені також відносно членів сім'ї державного службовця. До речі, у Великій Британії члени сім'ї працівника поліції, що мешкають з ним, не мають права отримувати

ліцензії на продаж спиртних напоїв. Дружина поліцейського має право бути власником приватної лавки в окрузі, де він працює, але через процедуру узгодження з його начальником.

Крім цього, основні соціальні права працівників міліції мають особливості щодо гарантій їх збереження. Водночас працівникам міліції як суб'єктам державної влади надано спеціальні права й обов'язки. На стадії реалізації адміністративно-правового статусу часто виникає колізія між загальногромадянськими юридичними правами, свободами й обов'язками працівників міліції та їх спеціальними правами й обов'язками (як суб'єктів державної діяльності). Причому на практиці, всупереч вищевказаному загальному порядку, пріоритет у разі такої колізії надається спеціальним правам і обов'язкам.

Разом з тим, акцентуючи увагу на необхідності пріоритету загальних юридичних прав, свобод і обов'язків громадян перед спеціальними правами працівників міліції, слід зазначити, що з цього правила повинні бути винятки. На нашу думку, спеціальні права повинні бути пріоритетними по відношенню до загальних за умови, якщо вони не суперечать останнім і необхідно впливають із специфіки професійної діяльності працівників міліції або обґрунтовано поліпшують їх становище (наприклад, додаткові гарантії, які надаються працівникам міліції на підставі законів України та рішень органів місцевого самоврядування) у зв'язку з характером служби та її підвищеною небезпекою.

Необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ і змісту адміністративно-правового статусу працівників міліції пов'язана з умовами суспільного життя, що змінилися, зростанням правопорушень з боку самих працівників міліції, зниженням їх професійної активності та іншими численними проявами в цій сфері, а також зі значним розширенням сфери відомчої нормотворчості. Але відомчі акти повинні регулювати лише внутрішньоорганізаційний статус працівників міліції. Інші питання, що стосуються взаємних прав і обов'язків громадян і працівників міліції у сфері охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю, повинні регламентуватися виключно на рівні законів.

Визначаючи адміністративно-правовий статус працівників міліції, до його змісту, на нашу думку, слід віднести право на

службовий (оперативний) ризик та на службову помилку. До речі, аналіз законодавства зарубіжних країн свідчить про сувору відповідальність порушників за невиконання вимог поліції або опір її працівникам. Характерним у цьому відношенні є рішення апеляційного суду штату Нью-Йорк у зв'язку з розглядом справи про застосування закону, який дозволяє поліцейським здійснювати на вулицях обшук підозрюваних осіб. Згідно з цим рішенням визначено неможливим ігнорувати ризик, в який потрапляє поліцейський, тому що незахищеність від небезпеки дуже велика. А позбавлення особи, яка підозрюється у скоєнні правопорушень, можливості чинити опір є доцільним для того, щоб зменшити таку небезпеку [14, с. 435].

Служба в міліції не лише почесна, але й небезпечна для життя і здоров'я правоохоронців. І навіть за відсутності військових дій та збройних конфліктів серед її працівників є загиблі та поранені. Так, за даними інспекції по роботі з персоналом МВС України, протягом першого десятиріччя незалежності держави загинуло 646 та поранено 4207 працівників міліції, у тому числі під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю загинуло 228 та дістали поранення 2795 працівників.

Сьогодні, як і раніше, спостерігається відтік кадрів з міліції і навіть факти суїциду (найчастіше пов'язані із соціальними негараздами). Так, на початок 2000 року для виконання функціональних обов'язків у системі МВС України не вистачало 38,7 тис. штатних одиниць. У цілому ж за період з 1996 по 2000 р. штатна чисельність працівників МВС скоротилася з 596 до 412 тис. [5, с. 47]. Ця тенденція, на жаль, зберігається.

Тому до головних чинників, які визначають необхідність посилити особисту безпеку, слід віднести професійний ризик, з яким постійно стикаються працівники міліції, виконуючи службові обов'язки з охорони громадського порядку. У ситуації ризику суб'єкт правозастосування (правоохорони) використовує нетрадиційні форми, методи та засоби для досягнення певної мети, що потребує високого рівня правової активності працівників міліції. Тому професійний ризик, на наш погляд, доцільно розглядати як особливу форму виявлення правової активності. А це, у свою чергу, вимагає надання працівникам міліції додаткових гарантій їх особистої безпеки та захисту, зокрема через систему державного страхування.

Останнім часом було прийнято державно-правові заходи зміцнення соціального аспекту адміністративно-правового статусу працівників міліції. Так, прийнято спеціальний Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000р. [10], низку указів Президента України щодо поліпшення матеріального стану ОВС та соціального становища працівників міліції тощо.

Поліпшення соціально-економічної і політичної ситуації в Україні суспільство справедливо пов'язує їх з підвищенням ефективності правоохоронної діяльності, підготовкою високопрофесійних спеціалістів з охорони громадського порядку. Це можливо лише за умов підвищення авторитету міліції, зростання професіоналізму працівників, їх службової активності у зміцненні законності та дисципліни, справедливої винагороди за працю, обґрунтованого просування по службі, гарантій особистої безпеки і безпеки рідних для них людей.

Як уже зазначалося, основою правового захисту працівників міліції є Конституція України, положення Законів України «Про міліцію», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, ряду інших нормативних актів України. Так, положеннями ст. 5 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» передбачено особисту охорону працівників міліції, охорону житла і майна, видачу зброї, засобів індивідуального захисту та повідомлення про небезпеку, встановлення телефону за місцем проживання, тимчасове розміщення у місцях, що гарантують безпеку, переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміну документів, зміну зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що стратегічним напрямом розвитку міліцейської системи в сучасних умовах повинно стати, розв'язання на підставі прогностичного аналізу проблем кадрової ситуації. А з урахуванням того, що міліція належить до ергатичних систем, елементом яких виступає людина [4, с. 214], державі слід першочергово потурбуватися не лише про якісний відбір та підготовку професіоналів для належного забезпечення громадської безпеки, але й про їх особисту безпеку.

Останню доцільно сьогодні розглядати не тільки як складову адміністративно-правового статусу працівника міліції. Особиста безпека правоохоронця має стати визначальною гарантією цього статусу.

Питання захисту захисників правопорядку лише на перший погляд здається парадоксальним. До речі, і лікарі потребують лікування, і банкіри – заробітної плати. Міліціонери ж не менше інших страждають від злочинів та інших правопорушень. Тому забезпечення їх особистої безпеки повинно стати головним напрямом в організації діяльності спеціальних підрозділів внутрішньої безпеки МВС України.

1. Административное право зарубежных стран. – М., 1996. – 209 с.
2. Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С., Іншин М.І. Соціально-правовий захист працівників ОВС України: Науково-практичний посібник. – Х.: Видавництво Ун-ту внутр. справ, 2000. – 102 с.
3. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Затверджений Указом Президії Верховної Ради УРСР від 29 липня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – №45. – Ст. 599.
4. Иванов Н.Н. Стратегия управления и прогрессивная линия развития органов внутренних дел в современных условиях // Материалы Всероссийской научно-практической конференции (18-20 апреля 2001 г.). – Вып. 2. – М.: Моск. ин-т МВД России, 2002. – С. 207-218.
5. Карпунов В. М. До питання про забезпечення прав працівників органів внутрішніх справ // Захист прав і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практ. конференції. Донецьк, 27 квітня 2001 року / Гол. ред. І. Г. Кириченко. – Донецьк: ДІВС, 2001. – 656 с.
6. Кваша Л.Ф. Правоохранительная безопасность и ее место в системе функций государства // Юрист-Правоведъ. – 2001. – №2 (3). – С. 22-26.
7. Кодекс Украины об административных правонарушениях (научно-практический комментарий) / Под общ. ред. А.С. Васильева. – Х.: ООО «Одиссей», 2000. – 1008 с.
8. Милиция в зеркале общественного мнения: Информационно-аналитические материалы по результатам социологических исследований / Авт. кол.: В.И. Поклад, В.И. Архипов, Э.В. Виленская и др.; Ответ. ред. канд. филос. наук., доц. В.И. Поклад; МВД Украины, Луган. акад. внутр. дел им. 10-летия независимости Украины. – Луганск: РИО ЛАВД, 2002. – 28 с.

9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 50.
10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 р. // Офіційний Вісник України. – 2000. – №44. – Ст. 1876.
11. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 51.
12. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
13. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001р. // Офіційний Вісник України. – 2001. – №17. – Ст. 728.
14. The Journal of Criminal Law. 1967, Dec. P. 435.

**Р.С. Алімов**

*кандидат юридичних наук,  
ст. викладач кафедри  
адміністративної  
діяльності ОВС,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС, ПРЕДСТАВНИКІВ СУСПІЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

На наш погляд, під формою забезпечення особистої безпеки необхідно розуміти однорідні за своїм характером, правовою природою, такі, що мають зовнішнє вираження, дії, головною метою яких є забезпечення особистої безпеки співробітників міліції, представників суспільних формувань під час охорони суспільного порядку, тобто захист їхнього життя і здоров'я від протиправних зазіхань з боку інших осіб. За офіційною версією, основною причиною загибелі і поранень співробітників ОВС є низький рівень професіоналізму і відсутність твердих знань щодо дій в екстремальних ситуаціях. Вивчення цього питання залежить



від багатьох факторів. З упродовженням у життя нових досягнень науки, техніки і розвитком нових типів суспільних відносин будуть з'являтися відповідно і нові форми. Тому набагато доцільніше буде виділити найбільш істотні, гострі і такі, що потребують доопрацювання.

Забезпечення особистої безпеки співробітника ОВС обумовлюється багатьма факторами, у тому числі індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку і рівнем інтелекту, моральними особливостями особистості, рівнем і змістом витривалості, досвідом і умінням вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки нових елементів стратегії і тактики, удосконалення способів і прийомів ефективного виконання оперативно-службових завдань.

До основних форм забезпечення особистої безпеки можна віднести такі:

1. Інструктажі співробітників. Халатне ставлення керівників до цього елемента підготовки особового складу перед безпосереднім несенням служби призводить до того, що працівники ОВС виявляються невідповідними до екстремальних ситуацій просто психологічно. Незнання відповідної обстановки, моделі поведіння в цій ситуації, нездатність прогнозувати подальший розвиток ситуації збільшують відсоток ризику.

2. В умовах існуючого економічного становища найбільш актуальною формою забезпечення особистої безпеки є забезпечення працівників міліції відповідними засобами захисту, спеціальними засобами, відновлення зброї. Це досить серйозна проблема на сучасному етапі.

3. Однією з найбільш нових форм забезпечення особистої безпеки є вербальна підготовка. Крім фізичних даних і професійної стрільби співробітники міліції в обов'язковому порядку повинні опанувати вербальними навичками. Американські дослідники стверджують, що робота в правоохоронних органах передбачає на 97% словесну взаємодію і тільки на 3% фізичне втручання. Англійський професор Дж. Томпсон, що розробив програму вербальних тактик, заявляє, що найстрашніша зброя – необдумане слово. Правильно побудовані бесіди працівників міліції з громадянами на 50% знижують скарги на дію співробітників ОВС.



Відповідно існує необхідність навчання особового складу словесних тактик за визначеною програмою, що будуть стримувати фізичне насильство. Стрижнем цієї програми повинна бути думка про те, що співробітники міліції в першу чергу представляють ОВС і закон, а не власну персону. Усе це досягається шляхом переконливої аргументації і правильно поставленою манерою словесного спілкування.

Статистика свідчить, що значна частина працівників, які загинули під час виконання своїх службових обов'язків, – це не новачки, що загинули через свою недосвідченість, а працівники з п'ятилітнім і більше стажем. Звідси випливає, що наступною формою на шляху посилення особистої безпеки працівників повинне стати виховання в них почуття пильності, постійного аналізу та контролю ситуації. У деяких наукових джерелах стверджується, що від кримінальних нападів більш часто страждають люди, які допускають думку про можливість стати жертвою злочину. Створюючи ці образи у своїй уяві, звертаючись до думки про можливу небезпечну ситуацію, представляючи трагічні і страшні деталі, такі люди формують у своїй підсвідомості схильність до нещасливих випадків і одержання ушкоджень (фізичних чи психологічних).

Ця позиція як гіпотеза може бути прийнята, але наші спостереження свідчать, що працівникам ОВС ближче ігнорування безпеки, спеціальне блокування думок про неї, що теж вкрай шкідливо. Зустрічаючи реальну небезпеку (екстремальна ситуація), такі люди втрачають самовладання і контроль, спостерігається демобілізація психічної діяльності, що приводить до неадекватної реакції.

Крім цього, співробітнику ОВС не варто забувати, що він є коштовним джерелом для одержання інформації, необхідної злочинцям. Це вимагає формування в працівників ОВС осмислених установок безпечного поведіння і володіння специфічними прийомами особистого захисту і безпеки, і немає іншої альтернативи в сучасній реальності для ефективного вирішення оперативно-службових завдань.

Аналіз досвіду фахівців ОВС, що успішно діють у різних екстремальних і психологічно складних ситуаціях під час виконання службових обов'язків, і знайомство з рекомендаціями закордонних

психологів дозволяють нам запропонувати перелік порад і рекомендацій, засвоєння і дотримання яких дозволяють сформуванню відповідну установку «на виживання». Її можна позначити як готовність і усвідомлене прагнення працівника ОВС до цілеспрямованого, ефективного і безпечного виконання оперативно-службових завдань, наявність можливостей самозахисту у разі виникнення і за необхідності вирішення як штатних службових ситуацій, так і критичних, пов'язаних зі злочинними замахами.

Наявність могутньої установки «на виживання» дозволяє підтримувати адекватну професійну самооцінку, відповідний емоційно-вольовий настрій і прогнозований алгоритм поведінки, а також прагнення до розумного і мотивованого ризику, обережності, ефективності та надійності дій у небезпечних ситуаціях.

Для формування установок безпечного поведінки можна рекомендувати використання керівником чи наставником визначених положень (з багаторазовим ритмічним повторенням вголос чи про себе).

4. Окремим елементом, як одну з форм, варто виділити професіоналізм особового складу. Добре підготовлений співробітник міліції відразу знімає питання, що стосуються особистої безпеки і якості служби. Представляється доцільним у всіх освітніх установах МВС України переглянути навчальні плани і програми для того, щоб готувати співробітників міліції нового типу, здатних у будь-якій обстановці захистити себе і населення. Йдеться не стільки про юридичний, скільки про тактичні, фізичні і психологічні аспекти. Людському фактору зараз надається особливого значення. Передові методики навчання базуються на вихованні здатності співробітників міліції оцінювати обстановку, приймати правильні рішення, виконувати складні завдання і діяти в оптимальному режимі.

Співробітникам міліції, їхнім начальникам необхідно чітко усвідомити значимість систематичних тренувань з метою особистої безпеки. Позитивні результати приносить тактична підготовка. Для цього потрібно постійно відпрацьовувати прийоми самбо, рукопашного бою, стрільби з різних видів зброї. Один із прийомів вимагає обов'язкового щоденного тренування. Це виймання

пістолета з кобури. Операція проста, але дуже важлива, і вона повинна бути доведена до автоматизму. Узагалі прийоми можливих дій міліціонера в тій чи іншій ситуації треба доводити до досконалості. Необхідно переглянути норми, що регулюють утручання співробітників міліції під час несення служби, на предмет їх «небезпеки». Понад 70% смертей співробітників міліції під час виконання ними своїх обов'язків пов'язані з уживанням злочинцями алкоголю чи наркотиків. Діючи в таких ситуаціях, треба бути гранично уважним, точно, ясно усвідомлювати наявність погрози, спланувати тактичні прийоми і приступити до їх реалізації. Ніколи не слід здійснювати перевірку громадян чи водіїв на наявність у них алкогольного сп'яніння поодиночі. Співробітник міліції відразу втрачає здатність зосередитися на ознаках небезпеки і стає легкою мішенню для зловмисників.

Експерти вважають, що співробітники зможуть уникнути багатьох неприємностей за умови дотримання таких вимог: виявлення погрози, її усвідомлення, чітке планування дій і здійснення плану дій. При цьому треба прагнути того, щоб зробити себе менш уразливою мішенню: використовувати укриття, відповідні тактичні прийоми і т.д. Здоровий глузд і логічна поведінка на порядок збільшують продуктивність дій співробітників міліції.

Нарешті, кілька порад з арсеналу особистих спостережень:

- ризик бути убитим чи покаліченим зростає в кілька разів, якщо людина приходить на службу нездоровою, агресивною, п'яною і втомленою;
- інформація – гостра зброя і треба вміло розпоряджатися нею;
- у «розвідку» потрібно йти тільки з тими особами, що не викликають підозр;
- не слід створювати штучних конфліктів і не варто втручатися в ситуації, що можуть розв'язатися самі по собі;
- необхідно ширше використовувати можливості службових собак, особливо в нічний час;
- виходячи на завдання, варто обов'язково проінформувати про це визначене коло осіб.

Крім того, потрібно:

- володіти арсеналом тактичних прийомів;

- дивитися на будь-яку ситуацію очима професіонала;
- не афішувати свою професію, гаманець для грошей не повинен містити ніяких ознак приналежності до міліції – не виключені спроби помсти;
- вести список власних помилок.

Цей перелік форм забезпечення особистої безпеки співробітників міліції не можна вважати вичерпним. Злочинність постійно розвивається, винаходить нові способи і прийоми протидії міліції, а у зв'язку з цим постійно необхідно удосконалювати форми забезпечення особистої безпеки. І тут важливою роль науково-дослідних інститутів, колегиї МВС і інших спеціально-уповноважених відомчих підрозділів. Вони повинні постійно вести роботу з метою виявлення нових причин насильницької смерті співробітників ОВС, аналізувати кожен випадок смерті співробітника окремо і, звичайно ж, розробляти нові форми забезпечення особистої безпеки з урахуванням усіх особливостей, тонкощів сучасної злочинності. І в нашій країні в цьому плані є потенціал, але однією з головних проблем, актуальних зараз, залишається недофінансування. Адже вкладені в безпеку гроші сьогодні – це насамперед врятовані життя співробітників ОВС завтра. І лише такий підхід до вирішення цієї проблеми, а не інший, може забезпечити успіх діяльності МВС і держави в цілому.

**І.Л. Олійник**  
*ад'юнкта кафедри  
 адміністративного права  
 і державного управління,  
 ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ КРАЇН СПІВДРУЖНОСТІ**

Боротьба зі злочинністю, яку держави здавна вели і ведуть багатьма шляхами в межах своєї території, складає їхню суверенну юрисдикцію.

Здобуття незалежності країнами-учасницями СНД не поліпшило криміногенної обстановки на більшості їх територій. Аналіз показує, що криміногенні процеси на території країн Співдружності мало чим відрізняються між собою. Іншими словами, на всій території Співдружності Незалежних Держав зберігся єдиний криміногенний простір. Тому і завдання, що вирішуються міністерствами внутрішніх справ країн-учасниць СНД, практично спільні.

Головними загальними проблемами можна назвати:

- відсутність досвіду боротьби з транснаціональною злочинністю, нелегальною міграцією, незаконним обігом наркотичних і психотропних речовин та з іншими злочинами;

- відсутність професійно підготовлених співробітників для здійснення цієї діяльності [1, с. 11-12].

Боротьба зі сучасною озброєною, зухвалою злочинністю – це щоденна, постійна війна. Тому нереально було б її уявляти без втрат. Проте в багатьох випадках, на нашу думку, цим втратам можна запобігти.

Аналіз свідчить, що злочинні наміри з кожним роком стають усе більш жорстокими і витонченими. Злочинці часто готові до здійснення убивств. Отже, питанням особистої безпеки співробітників необхідно приділяти пильну увагу, з огляду на сформовані в країнах-учасницях СНД реалії.

Розглядаючи питання забезпечення особистої безпеки в службовій діяльності співробітників ОВС, вважаємо за потрібне визначити, що включає зміст цього поняття. Так, особиста безпека – це комплекс основних та допоміжних заходів, спрямованих на зниження рівня небезпечних факторів нормального психічного стану і дієздатності працівника під час виконання функціональних обов'язків як у буденних, так і в екстремальних, надзвичайних ситуаціях.

Професія правоохоронця – небезпечна за визначенням. Кожен день служби несе в собі потенційний, а нерідко й реальний ризик. За роки незалежності нашої держави під час виконання службових обов'язків загинуло понад 800 правоохоронців та ще понад 5 тис. поранено. Ці цифри – рахунок, який сплатила українська міліція, щоб суспільство почувало себе спокійно і безпечно.

Робота в міліції ніколи не була легкою й безпечною справою.

особливо за умов сьогодення, коли злочинний світ нахабно, із викликом протистоїть вартовим правопорядку і громадського спокою. Але зазначені цифри показують, що надто дорого доводиться платити за перемогу закону, справедливості й правди.

Криміногенна обстановка на всьому просторі Співдружності жадає від співробітників органів внутрішніх справ максимально високих результатів роботи.

Стан громадського порядку і безпеки багато в чому залежить від рівня професійної підготовленості особового складу міліції-поліції країн - учасниць СНД. Однак навіть добре підготовлений у професійному відношенні співробітник при недостатньому оснащенні чи забезпеченості засобами індивідуального захисту і спеціальними засобами не може якісно виконувати поставлені перед ним завдання.

Відомо, що ефективність роботи міліцейських підрозділів залежить від багатьох чинників, одним з яких є належне ресурсне забезпечення ОВС. Так, для того щоб затримати злочинця, правоохоронець повинен бути чимось озброєний, щоб не бути при цьому вбитим – чимось захищений. Але реалії сьогодення свідчать про те, що цьому питанню приділялося недостатньо уваги. За роки незалежності України не було прийнято державної програми підтримки технічної оснащеності системи МВС. Кошти на придбання автомобілів, апаратури і технічних засобів зв'язку майже не виділяються. Половина автомобілів підлягає списанню, оскільки давно відслужила термін експлуатації. При потребі на технічне озброєння 1 млрд. 660 млн. гривень виділяють всього 7,4 мільйона, що складає менше одного відсотка [2, с.9].

Звичайно, що за таких умов ніяка міліція не зможе оперативно та мобільно реагувати на дії злочинців, які на відміну від міліції «літають» на суперсучасних іномарках, озброєні до зубів і на матеріальне забезпечення не скаржаться. Тому на сучасному етапі працівники органів внутрішніх справ діють усе частіше на власному ентузіазмі, зневажаючи безпекою.

Другим фактором, що призводить до трагічних наслідків, можна назвати безтурботність і зарозумілість самих співробітників. Служба в міліції вимагає бездоганної уваги, пильності і зосередженості. Коли на практиці їм на зміну приходять безтурботність і зарозумілість, то різко зростає ризик стати жертвою



обставин, тому що знижується поріг небезпеки і відповідальності.

Третій фактор – це слабка професійна, психологічна і фізична підготовка. Непідготовлений міліціонер – це стовідсоткова жертва злочинності. Людському фактору повинно надаватися особливе значення. У професійній підготовці знання методичних рекомендацій являють собою «фундамент» особистої безпеки. Однак для щоденної правоохоронної діяльності цього замало. Працівники органів внутрішніх справ повинні діяти «ситуаційно», тобто адекватно сформованим обставинам. Але для цього їм потрібні навички прийняття «адекватного рішення», які вважаємо можливими лише завдяки систематичним тренуванням. Вважаємо, що багато складних ситуацій можна вирішити лише тактичними прийомами, що включають у себе як силові, так і вербальні навички.

Четвертий – слабка підготовка до несення служби і проведення операцій, оперативно-слідчих заходів. Нерідко особовий склад погано інструктується. Не у всіх підрозділах проводяться тренування груп захоплення, а в тих, де проводяться, рівень не завжди відповідає вимогам сучасності. На наш погляд, назріла необхідність переглянути методики навчання співробітників способів забезпечення особистої безпеки під час несення служби, причому на різних рівнях, як у навчальних закладах системи МВС, так і в системі службової підготовки.

Важливе значення має поліпшення початкової підготовки міліціонерів, які вперше приймаються на службу. Підготовку сучасного міліціонера необхідно починати з правових, організаційних і методичних перетворень. Вважаємо за доцільне ввести багатопрофільну підготовку, яка б враховувала особливості роботи кожного підрозділу органів внутрішніх справ окремо. В останні роки, коли контакти співробітників міліції зі злочинцями набули особливої запеклості і швидкоплинності, в умовах широкомасштабної озброєності злочинного світу на всій території СНД, запорукою успішної діяльності працівників внутрішніх справ є їхня озброєність у сукупності з фізичним і правовим захистом.

П'ятий – психологічний. У 1993 році в американському спеціальному журналі «Police and security news» зазначено, що «якщо офіцер вагається у виборі засобів впливу на правопорушника через те, що на службі не отримав чітких інструкцій і не пройшов достатньої підготовки, чи тому, що він боїться судового розгляду»



дисциплінарного покарання тощо, він може втратити життя або опосередковано стати винуватцем загибелі інших людей». Єдино правильним варіантом американські колеги у цьому випадку вважають такий: «У хвилину смертельної небезпеки поліцейський не повинен замислюватися над тим, має він право застосовувати вогнепальну зброю чи ні» [3, с. 20-21]. Але в нашій країні, як й в більшості країнах СНД, породжується парадоксальна ситуація. Закріплена багаторічною ганебною практикою погроза багатотомних «пояснень» за кожний постріл лякає працівників міліції більше, ніж перспектива загинути.

Вважаємо, що сьогоднішня вимагає, щоб міліціонер був озброєний завжди, бо завжди залишається міліціонером, навіть у неробочий час і не у форменому одязі. У боротьбі зі злочинністю, щоб вийти живим із кожного зіткнення, правоохоронці повинні бути на голову вище ніж злочинці.

Треба перестати боятися відповідальності. Необхідно зрозуміти, що настали нові часи і боротися зі злочинним світом старими методами та застарілою психологією просто неможливо.

Ряд наведених факторів вважаємо характерним для системи органів внутрішніх справ на колишньому просторі СРСР. Думаємо, що для вирішення проблеми забезпечення безпеки співробітників міліції-поліції потрібні також комплексні дослідження і глибокий аналіз причин загибелі. На базі узагальнених даних представляється можливим систематизувати та виробити тактичні прийоми забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів. Результати досліджень після їх узагальнення повинні надаватись у підрозділи, тому що кожен працівник міліції-поліції повинен усвідомлювати існування небезпечних факторів у своїй професійній діяльності, що в свою чергу буде сприяти їх усуненню.

І останнє. Безсумнівно, повинен підвищуватися рівень служби, а це, у свою чергу передбачає чітке і грамотне виконання співробітниками міліції-поліції своїх обов'язків, зібраності, службової дисципліни, організованості, пильності, постійної готовності допомогти людям, що потрапили до злочинців. Оперативні заходи вимагають вивірених дій, урахування сукупності факторів, що приводять до позитивних результатів. Настала необхідність подумати про стандарти міліцейської служби, що відповідали би інтересам міліцейської справи і громадян.

Вважаємо за доцільне зауважити, що:

- якщо працівники міліції не матимуть відповідного забезпечення, запитувати з них у повному обсязі за стан справ на території обслуговування буде дуже проблематично;

- доцільно впровадити в практику відпрацьовування дій, що можуть використовуватися працівниками міліції з урахуванням їх здібностей, знань, професійної майстерності і різноманіття ситуацій, проведення щоденних інструктажів особового складу, що заступають до несення служби в органах і підрозділах ОВС. Це безсумнівно допоможе виробити визначений автоматизм поведження співробітника, що дозволить зменшити число втрат і уникнути багатьох критичних ситуацій;

- важливо на рівні держав виробити Концепцію забезпечення особистої безпеки співробітників правоохоронних органів;

Міліціонери ризикують своїм життям і здоров'ям, захищаючи інших громадян. Тому вони мають право на оптимальну безпеку власного життя. Створення і зміна організаційних структур керування органами внутрішніх справ, вироблення стратегії і вибір стилю керування, розвиток професійних умінь і навичок у співробітників ОВС – такі, на нашу думку, основні шляхи вирішення основних проблем.

- 
1. Родинов К.С. Борьба с транснациональной преступностью // Проблемы расследования преступлений в условиях формирования правового пространства СНГ и развития международного сотрудничества: Рабочие материалы научно-практической конференции. – С.Петербург, 1993. – С.11-12.
  2. Що день прийдешний нам готує? // Міліція України. – 2003. – №8. – С. 9.
  3. Безпека правоохоронця // Міліція України. – 1997. – №1. – С. 20-21.

**А.О. Собакарь**

*кандидат юридичних наук,  
старший викладач кафедри  
адміністративної діяльності ОВС,  
ДЮІ МВС при ДоНУ*

## **ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА СПОСОБИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Однією з найактуальніших проблем, що стоять перед органами внутрішніх справ, була і залишається проблема забезпечення особистої безпеки працівників, що беруть участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю. Досить сумна статистика свідчить, що від 7 до 12 відсотків працівників ОВС гинуть, зазнають, тяжких фізичних та психічних травм під час виконання службових обов'язків і так чи інакше пов'язаних з ними дій та в гострих постекстремальних ситуаціях. Ці втрати потрібно зупинити, протиставляючи злочинному світові високий професіоналізм, їх самовладання та досконале володіння вміннями і навичками безпечної поведінки у загрозованих для життя та здоров'я ситуаціях. Все це у свою чергу вимагає постійного аналізу причин, які обумовлюють загибель працівників ОВС, всебічного дослідження психологічних закономірностей і умов отримання ними травм і каліцтв у процесі професійної діяльності та здійснення потрібних заходів, спрямованих на зведення до мінімуму травматизму та смертності.

Забезпечення особистої безпеки працівників ОВС складний процес, в якому можна виділити елементарні складові, вихідні положення, ідеї, які називаються принципами. Їх виділення та обов'язковий розгляд обумовлено специфікою службової діяльності, особливостями виконання професійних обов'язків, різноманітністю застосування засобів та певних заходів особистої безпеки працівників ОВС. Такі принципи мають важливе методологічне значення та саме без них неможливо уявити весь механізм забезпечення особистої безпеки працівників ОВС.

Найбільш доцільним здається виділення таких груп принципів забезпечення особистої безпеки працівників ОВС.

1. Організаційно-правовий принцип – це система об'єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності.

До цієї групи слід віднести діяльність керівників підрозділів міліції, які для ефективного вирішення питань особистої безпеки працівників міліції повинні: аналізувати організаційно-правові та соціально-економічні умови здійснення правоохоронної діяльності і фактори, що визначають реальний рівень професійного ризику; формулювати та подавати пропозиції у відповідні державні структури щодо підвищення рівня захищеності і безпеки працівників; своєчасно доводити до підлеглих накази, директиви, інструкції, практичні рекомендації та оперативну інформацію стосовно питань особистої безпеки; розповсюджувати передовий досвід та розбирати з підлеглими ситуації, які привели або могли привести до нещасних випадків; здійснювати результативні контакти з державними органами (у тому числі з іншими правоохоронними органами), громадськими і приватними організаціями та об'єднаннями, засобами масової інформації, населенням з метою забезпечення більш високого рівня професійної захищеності і безпеки працівників; мобілізувати наявні економічні і матеріально-технічні можливості для підвищення рівня особистої безпеки працівників міліції; приймати спеціальні управлінські рішення з метою підвищення рівня професійної захищеності і безпеки; організувати змагання працівників міліції в системі бойової, службової та професійно-психологічної підготовки; проводити індивідуальні бесіди та аналізувати знання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; проводити навчання оперативно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки в різноманітних ситуаціях оперативно-службової діяльності поза виконання службових обов'язків тощо.

2. Управлінський принцип – визначає взаємозв'язок між окремими стадіями й етапами процесу забезпечення особистої безпеки. До управлінського принципу належать способи його реалізації: комплексність, планування, контроль, управління, обов'язковість зворотного зв'язку, ефективність, ієрархічність, кадрове забезпечення (відбір, атестація тощо), відповідальність, стимулювання, однозначність, взаємодія, координація, статистика та ін.

3. Індивідуально-професійний принцип – система заходів забезпечення особистої безпеки та набуття необхідних навичок та досвіду.

Працівники ОВС з охорони громадського порядку для забезпечення особистої безпеки повинні: вміти та неухильно виконувати відповідні накази, директиви; знати основні тактичні прийоми забезпечення особистої безпеки в різноманітних ситуаціях професійної діяльності; навчатися основам професійної діяльності, майстерному володінню спеціальною технікою, зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту; формувати індивідуальну готовність до застосування спеціальної техніки, зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу; уміти аналізувати й узагальнювати досвід безпечної поведінки колег по роботі та інших працівників в екстремальних умовах службової діяльності; знати, застосовувати і творчо збагачувати тактику, прийоми і засоби забезпечення особистої безпеки та безпеки колег тощо.

4. Методично-педагогічний принцип – визначає напрями пошуку безпечних рішень і служить методологічною інформаційною базою. До цієї групи належать: системність, індивідуальні бесіди, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки, навчання оперативно-тактичних прийомів, навчання психологічних прийомів безпечної поведінки, формування умінь, навичок до дій в екстремальних ситуаціях, пошук методів зниження небезпеки та інші.

5. Духовний принцип – культура поведінки працівника міліції у всіх можливих сферах його діяльності (на службі, в побуті, в сім'ї, із сторонніми особами тощо).

Передбачаються: правова культура; культура праці (службової діяльності); моральні аспекти; етичні аспекти; шанування традицій; культура спілкування з колегами по роботі та із старшими; культура поведінки із сторонніми особами; культура проведення вільного часу; культура форми одягу тощо.

6. Психологічний принцип – передбачає психологічну готовність «на виживання» тобто установки, що сприятимуть забезпеченню особистої безпеки.

Психологічна підготовка працівників міліції для забезпечення особистої безпеки вимагає: знання основних

психологічних прийомів забезпечення особистої безпеки в різноманітних ситуаціях професійної діяльності; дотримання психологічних правил спілкування з колегами по роботі, психологічних правил спілкування із сторонніми особами; удосконалення індивідуально-психологічних особливостей; формування стійкого психомоторного стану до зовнішніх проявів небезпеки; вміння адаптуватися після стресових ситуацій та інші.

7. Спеціально-тактичний принцип передбачає навчання основ професійної діяльності, майстерного володіння спеціальною технікою, вогнепальною зброєю, спеціальними засобами, засобами фізичного впливу, засобами зв'язку та індивідуального захисту; формування готовності до застосування зброї і засобів активної оборони в екстремальних умовах.

До способів реалізації спеціально-тактичного принципу слід віднести: удосконалення професійної діяльності; майстерне володіння спеціальною технікою; узагальнення досвіду; майстерне володіння спеціальною технікою, зброєю, засобами спеціального захисту, засобами фізичного захисту; передбачення можливих дій правопорушника; знання тактики дій злочинних елементів; забезпечення безперервного зв'язку; взаємодію; оцінку своїх сил та сил ворога; формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях; здатність реально оцінювати ситуацію, що склалася, і приймати адекватне рішення тощо.

Резюмуючи, зазначимо, що сьогодні не викликає сумніву той факт, що функції та завдання, які покладені на органи внутрішніх справ, в умовах демократизації нашої країни, гуманізації всієї системи суспільних відносин не повинні виконуватись ціною життя і здоров'я працівників міліції. Відповідно до цієї мети є актуальним реформування системи Міністерства внутрішніх справ України та створення ефективного механізму протидії злочинності в сучасних умовах, пошук нових шляхів забезпечення особистої безпеки працівників міліції.



## СПІВРОБІТНИЦТВО ОВС ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ – ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

З розбудовою правової держави в Україні нагальним стало питання взаємодії ОВС з населенням. За умов сучасного реформування міліції відійшли на другий план статистичні дані, які завжди були критерієм оцінки роботи міліції, вся реформа системи ОВС України спрямована, перш за все, на максимальне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, на залучення широких верств населення до профілактики та розкриття злочинів, тобто на побудову партнерських відносин між міліцією та населенням.

Міністр внутрішніх справ України М.В. Білоконь зазначає, що головним завданням системи МВС є налаштування її роботи так, щоб кожний підрозділ, кожний міліціонер відчував відповідальність і працював на зміцнення держави та безпеки її громадян. Основні зусилля повинні бути спрямовані на забезпечення громадського порядку та безпеки громадян [1, с. 3].

Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» закріпив конституційне право громадян на охорону власних прав та законних інтересів. Держава, делегуючи певні повноваження членам громадських формувань, вимагає від них дотримання певних умов: діяльність здійснюється лише на добровільних засадах, за наявності в особи певних морально-ділових якостей та обов'язково певної правової та спеціальної підготовки [2]. Саме це спрямовує на участь у таких формуваннях громадян з високою правосвідомістю, правовою культурою, освіченістю.

У свою чергу, існує ціла низка державних заходів правового та соціального захисту громадян, що беруть участь в охороні громадського порядку. Ці заходи зафіксовано, зокрема, у V розділі

Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону», Кримінальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актах. У цьому проявляється двостороння відповідальність держави і громадян, їх взаємні зобов'язання.

Діяльність громадських формувань координують органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади, органи внутрішніх справ у межах наданої їм компетенції, що є однією з передумов дотримання законності громадськими формуваннями, визначення їх спільних з ОВС завдань, напрямків, цілей, методів співпраці.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку здійснюється у таких формах:

- спільні рейди, патрулювання;
- спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями;
- участь у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень [2].

Громадські формування можуть існувати як:

- 1) громадські пункти охорони порядку;
- 2) добровільні народні дружини;
- 3) студентські оперативні загони;
- 4) загони сприяння міліції, самозахисту;
- 5) групи охорони громадського порядку;
- 6) центри соціальної реабілітації осіб, які повернулися з місць позбавлення волі;
- 7) товариські суди;
- 8) позаштатні працівники міліції [3, с. 527].

Кожне громадське формування діє відповідно до власного статуту, який створюється самими членами цих формувань. У статуті викладено цілі створення, статутні права та обов'язки членів громадських формувань, порядок відшкодування збитків і т.ін. Відзначимо, що статут затверджується відповідними територіальними органами внутрішніх справ. Від налагодженості зв'язків ОВС та громадських формувань залежить і ефективність виконання положень статуту, і відповідність його сьогоденню.

спільним завданням, що стоять перед міліцією та громадськістю.

Важливе значення у спільній роботі ОВС та громадських формувань має психологічний зв'язок з населенням, адже в деяких ситуаціях громадянину легше звернутися за допомогою до «людини в цивільному». Крім того, залучення громадян до охорони громадського порядку підвищує рівень правової культури, освіченості, самосвідомості, надає їм можливість дізнатися про деякі особливості роботи ОВС.

Централізована система побудови української міліції за сучасних умов вже не відповідає тим завданням, які ставить перед нею українське суспільство. І хоч зроблено багато кроків до тісної співпраці ОВС з громадянами, перед міліцією в цій галузі стоїть ще ціла низка завдань. У програмі розвитку партнерських відносин між міліцією та населенням на 2000-2005 роки закріплено, що для побудови таких відносин необхідні:

- створення правової бази для забезпечення відносин «народ і міліція – партнери»;
- максимальне використання позитивних форм і методів взаємодії населення і міліції для подолання негативних протиправних явищ у суспільстві;
- ділове партнерство міліції з населенням та громадськими інститутами;
- створення організаційно-правового механізму залучення населення до охорони громадського порядку, боротьби з правопорушеннями;
- впровадження наукових рекомендацій та досвіду партнерських взаємин між зарубіжними поліцейськими органами та населенням;
- формування у членів суспільства відчуття причетності до правового порядку суспільства;
- розвиток форм соціальної активності допомоги населення працівникам міліції у зміцненні законності та правопорядку в країні;
- вдосконалення системи своєчасного інформування населення через засоби масової інформації для вирішення завдань щодо зміцнення правопорядку і боротьби зі злочинністю;
- формування в суспільстві правової ідеології партнерства населення і міліції;

• досягнення відповідного рівня розвитку правової культури суспільства для створення умов партнерства населення і міліції.

Готовність населення допомагати органам внутрішніх справ залежить від рівня довіри, від усвідомлення необхідності таких дій, а все це повинно стати результатом партнерських відносин з міліцією, направлених на підтримку та захист громадського правопорядку. Якщо співробітництво населення та міліції погано організоване або не дає необхідних результатів, виникають і зростають недовіра та небажання допомагати співробітникам ОВС. А це призводить до зростання рівня злочинності, кількості нерозкритих злочинів, зменшення власних гарантій безпеки працівників міліції. Все це, звичайно, гальмує роботу органів внутрішніх справ, залишає ще більшу кількість невирішених завдань, у деяких ситуаціях посилює загрозу для самих співробітників міліції.

Отже, співробітництво органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку є запорукою безпеки всіх, хто бере участь під час охорони громадського порядку. Тільки за умови плідної співпраці ОВС та громадських формувань можна гідно протистояти злочинним проявам.

1. Міліція України. – 2003. – №12.
2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради. – 2000. – №40.
3. Ворушило В.П. Правова основа взаємодії ОВС з громадськістю // Проблеми взаєморозуміння ОВС з населенням: Матеріали міжвузівської курсантської (студентської) науково-практичної конференції. – Донецьк: ДІВС, 2002.

**В.Г. Татарян**

*доктор юридических наук, профессор,  
начальник кафедры административного права  
и административно-служебной деятельности,  
Академия экономической безопасности МВД России*

## **РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ ГОСУДАРСТВ-УЧАСТНИКОВ СНГ**

Для эффективного решения задачи обеспечения защиты личности, ее законных прав и свобод, интересов общества и государства от противоправных посягательств в государствах-участниках Содружества Независимых Государств (далее – СНГ) в последние годы были предприняты попытки создания нового административно-деликтного законодательства, способного реально обеспечить защиту как от административно-деликтных посягательств со стороны отдельных незаконопослушных членов общества, так и от злоупотреблений самого правоприменителя.

Данная законотворческая работа привела к разработке и принятию концептуально новых кодифицированных административно-деликтных актов, пришедших на смену кодексам союзных республик об административных правонарушениях (далее – КоАП или Кодекс), действовавших на территории бывшего Союза ССР, начиная с 1985 г. [1].

Однако для того, чтобы лучше понять и оценить объем, содержание и качество проделанной законодателями стран СНГ законотворческой работы, по нашему мнению, следует провести некий аналитический ретроспективный обзор имевшихся к началу 80-х годов прошлого столетия правовых норм, регламентирующих понятие, содержание и порядок применения мер административно-правового принуждения, прежде всего мер обеспечения административно-деликтного производства, признанных сыграть роль гаранта законности.

Для вдумчивого читателя напомним, что в кодексах бывших братских советских социалистических республик были отдельные

главы, посвященные применению мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях [2]. Вышеназванные главы входили в IV-й раздел республиканских КоАП, именованный «Производство по делам об административных правонарушениях» [3].

Концептуальной и правовой основой содержания этих глав КоАП явилась статья № 33 Основ законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях. Вышеназванные общесоюзные Основы были приняты Верховным Советом Союза ССР еще 23 октября 1980 г. Как отмечали авторы, издавшие к Кодексу самый первый научно-практический комментарий, «основы явились важной составной частью той большой работы, которая проводится в нашей стране, (т.е. в Советском Союзе – уточнение наше – В.Т.) по приведению законодательства в соответствии с новым этапом развития общества, с Конституцией СССР 1977 года» [4, с. 4].

Кстати, в авторский коллектив вошли многие выдающиеся советские ученые-административисты – проф. Б.М. Лазарев, проф. А.Е. Лунев, проф. Ф.С. Разаренов, проф. В.И. Попова и др., внесшие весьма значительный вклад в разработку не только концепции и содержания данных общесоюзных Основ, но и в последствии позитивно повлиявшие на создание в первой половине 80-х гг. XX ст. в союзных республиках первых кодексов об административных правонарушениях.

Напомним, что среди 15 союзных республик бывшего Союза ССР пальма первенства в разработке и принятии самого первого Кодекса об административных правонарушениях принадлежит Казахстану.

Этот Кодекс был принят Верховным Советом Казахской ССР 24 марта 1984 г. и в целом, с дополнениями и изменениями, «верой и правдой прослужил» почти два десятка лет. Его основные положения (разделы, главы и отдельные статьи), содержание, а затем и многие правовые новеллы, принимаемые в последующие годы, неоднократно привлекали внимание ученых-административистов и специалистов-практиков из многих союзных республик бывшего СССР.

Автор данной статьи также на протяжении почти двадцати лет своей научной деятельности многократно обращался к анализу

материальных и процессуальных правовых норм, составлявших содержание данного кодифицированного административно-деликтного акта Казахстана [5].

Как было отмечено нами выше, отдельные виды мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях нашли свое правовое закрепление в статье 33 общесоюзных Основ. В ней, в частности, в части первой впервые на таком высоком правовом уровне было зафиксировано, что «в случаях, прямо предусмотренных законодательными актами Союза ССР и союзных республик, в целях пресечения административных правонарушений, составления протоколов, обеспечения своевременного рассмотрения дел и исполнения постановлений по делам об административных правонарушениях допускается административное задержания лица, личный досмотр, досмотр вещей и изъятие вещей и документов». Во второй, третьей, четвертой частях статьи 33 Основ определялись основания, условия, порядок и сроки применения самой «популярной» меры административного процессуального принуждения – административного задержания лица, совершившего административное правонарушение. Отдельно в Основах было оговорено, что административное задержание виновного лица могут производить лишь органы (должностные лица), уполномоченные на то законодательством Союза ССР и союзных республик. Перечень этих органов составляли органы милиции МВД СССР, пограничные войска КГБ СССР, органы охраны водных ресурсов, рыбоохраны, лесного хозяйства, а также члены добровольных народных дружин и некоторые другие органы и должностные лица.

Вместе с тем, наравне с административным задержанием одними из часто применяемых мер административно-правового принуждения, безусловно, являлись так же и такие меры обеспечения административно-деликтного производства, как личный досмотр, досмотр ручной клади и багажа пассажиров на воздушном транспорте, досмотр грузов (т.е. товаров, ценностей и иных предметов), перемещаемых через государственную границу СССР, изъятие вещей и документов, а также изъятие водительского удостоверения у лица, управляющего транспортным средством в состоянии опьянения, и направление его на медицинское освидетельствование. Порядок применения этих мер



устанавливался иными законодательными актами СССР и союзных республик, к которым относились как кодифицированные общесоюзные нормативно-правовые акты – кодексы, так и законы СССР, указы Президиума Верховного Совета СССР, а также постановления Совета Министров СССР [6].

Таким образом, можно констатировать, что с принятием общесоюзных Основ (1980 г.) был сделан первый и довольно большой шаг в направлении кодификации административно-правовых норм, регламентирующих общие положения, цели, основания, перечень видов и порядок применения мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях. Вместе с тем, рядовому конкретному правоприменителю (в т.ч. и сотруднику милиции), да и простому обывателю-гражданину, подчас было довольно сложно разобраться в правовых хитросплетениях, подчас противоречащих друг другу, страдающих пробельностью десятков законодательных и еще большего количества ведомственных нормативных правовых актов союзного и республиканского уровней, которые «гребли исключительно под себя», создавая условия для нарушения законности недобросовестными или малокомпетентными правоприменителями.

Осознавая всю неоднозначность и сложность ситуации, республиканские законодатели при разработке КоАП (образца 1984-85 гг.) попытались максимально, на сколько позволяли возможности, предоставленные общесоюзным законодателем, регламентировать на своем правовом уровне порядок осуществления основных мер обеспечения административно-деликтного производства.

И справедливости ради надо отметить, что республиканским законодателям частично сделать это удалось. Так, например, в главе 19 КоАП РСФСР, состоявшей из восьми статей, был дан не только перечень этого вида мер административного принуждения, но и, что значительно существенней, определен перечень органов и их должностных лиц, правомочных осуществлять административное задержание, личный досмотр, досмотр вещей и товаров, изъятие вещей и документов, а также отстранять от управления транспортными средствами водителя, находящегося в состоянии алкогольного опьянения, с последующим его медицинским освидетельствованием и производить задержание транспортного средства.

Были определены сроки так называемого общего и специального административного задержания лица, совершившего административное правонарушение.

В соответствии со ст. 242 КоАП РСФСР, ст. 263 КоАП Узб. ССР, ст. 242 КоАП БССР, ст. 256 КоАП Казахской ССР и др., срок общего административного задержания не должен был превышать 3 часов.

В исключительных случаях, в связи «с особой необходимостью» законодательными актами Союза ССР и союзных республик могли быть установлены иные сроки административного задержания, т.е. определены специальные виды задержаний. К ним, например, относилось административное задержание лица, совершившего мелкое хулиганство [7]. Как известно, материалы о мелком хулиганстве должны были быть рассмотрены в течение одних суток начальником ГОРОЛОВД. В результате рассмотрения дела начальник ГОРОЛОВД мог принять одно из 2 альтернативных решений:

а) наказать самостоятельно с наложением административного штрафа;

б) передать материалы в райгорсуд с одновременным доставлением туда делинквента.

Другим специальным видом административного задержания являлось задержание органами милиции лица, занимающегося бродяжничеством или попрошайничеством. Эти лица с санкции прокурора района или города помещались в специальные учреждения ОВД – приемники-распределители и могли содержаться там максимально до 30 суток с целью установления личности задержанного, выяснения всех обстоятельств дела, установления опеки либо привлечения к ответственности. Причем в случае отсутствия подобных спецучреждений в районе или городе задержанные лица, опять же с санкции соответствующего прокурора, могли помещаться в изолятор временного содержания на срок не свыше 10 суток. Таким образом, на бумаге все, казалось, было гладко, однако же на практике задержание этой категории лиц достаточно часто приводило к тому, что если среди них, например, находился «мастерской человек», способный осуществлять строительные, ремонтные и другие виды работ, то его задерживали «в интересах дела» на максимально допустимый

срок, даже несмотря на то, что все необходимые проверочные действия органами милиции были проведены в полном объеме за более короткий отрезок времени.

Анализ материалов административной практики, проводимые опросы сотрудников милиции и задержанных лиц позволили нам констатировать множественность подобных фактов нарушения законности при применении мер административно-правового принуждения [8].

Как мы отмечали ранее, в соответствующих статьях кодексов (обычно в части второй) предусматривалась возможность задержания правонарушителей на иной, нежели 3-часовой, срок. Так, в частности, лица, нарушившие режим Государственной границы СССР, пограничный режим или режим в пунктах пропуска через Государственную границу, а также совершившие правонарушения на континентальном шельфе или в исключительной экономической зоне, могли быть задержаны на срок до 3 часов для составления протокола об административном правонарушении, а в необходимых случаях для установления личности и выяснения обстоятельств правонарушения – до 3 суток с сообщением об этом письменно прокурору в течение 24 часов с момента задержания или на срок до 10 суток с санкции прокурора, если правонарушители не имели при себе документов, удостоверяющих их личность.

В ряде Кодексов, в т.ч. в части II статьи 256 КоАП Казахской ССР – «Сроки административного задержания», содержалось еще одно дополнение, которое позволяло органам милиции и военным патрулям задерживать лиц, допустивших нарушение порядка, установленного в связи с введением комендантского часа в местности, где было объявлено чрезвычайное положение, до окончания комендантского часа, а в случае отсутствия у нарушителей при себе документов – до установления их личности, но не более, чем на трое суток.

В части четвертой этой же статьи содержалось положение о том, что лица, доставленные в штаб добровольной народной дружины (к сожалению, они канули в лету с началом в СССР перестройки во второй половине 80-х годов), не должны были находиться в нем более одного часа [9].

Подводя краткий итог анализа данного института мер

административного принуждения, отметим, что, к сожалению, для задержанного лица (или его защитника) в кодексах советского этапа развития административно-деликтного законодательства не было дано определение понятия административного задержания, как, впрочем, не было на законодательном уровне определено, что представляют собой такие виды мер обеспечения, как доставление, личный досмотр, досмотр вещей, находящихся при физическом лице, досмотр транспортного средства любого вида и проч.

К началу 90-х годов прошлого столетия сложилась такая правовая ситуация, когда многие концептуальные положения действовавших ранее республиканских административных кодексов утратили свое истинное первоначальное значение, безнадежно и навсегда отстав от быстро меняющегося времени демократических преобразований, происходящих на постсоветском пространстве бывшего СССР.

Вышеназванная ситуация привела ученых-административистов, практических специалистов-правоприменителей, а также законодателей в странах, объединившихся в Содружество Независимых Государств, к эпохальному выводу о необходимости разработки и принятия новейшего кодифицированного административно-деликтного акта, достойного высокой цели – создания демократического правового государства, в котором любой гражданин вне зависимости от национальности, пола, вероисповедания, социального происхождения и иного статуса и критериев значимости сможет почувствовать себя полностью защищенным от возможного произвола отдельных представителей «государственной машины принуждения».

Однако в связи с тем, что объем настоящей статьи, к сожалению, не позволяет нам подвергнуть тщательному исследованию современное состояние данного института административно-деликтного права и перспективы его развития в начале нынешнего столетия, это станет предметом пристального внимания в наших будущих публикациях, посвященных сравнительно-правовому анализу современного административно-деликтного законодательства стран СНГ.

---

1. См., например, КоАП РСФСР, принятый Верховным Советом РСФСР 20 июня 1984г. и введенный в действие постановлением

ВС РСФСР с 1 января 1985г. // Ведомости Верховного Совета РСФСР. – 1984. – №27. – Ст. 910; КоАП Украинской ССР, принятый Верховным Советом республики 7 декабря 1984г. и введенный в действие с 1 июля 1985г. постановлением Верховного Совета Укр. ССР №8074 –10 от 7декабря 1984г.// Ведомости Верховного Совета Укр. ССР. – 1984. – Приложение к №24. – Ст. 1123.

2. Напр., в КоАП РСФСР (1984г.) имелась глава №19, называвшаяся «Административное задержание, досмотр вещей, изъятие вещей и документов». В КоАП Белорусской ССР, принятым Верховным Советом БССР 6 декабря 1984г. и введенного в действие с 1 июня 1985г. (СЗ БССР, 1984г., №35, ст. 505) также имелась глава №19, состоявшая из десяти статей и именовавшаяся «Административное задержание, досмотр вещей, изъятие вещей и документов, задержание и принудительная отбуксировка транспортного средства».
3. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1980. – №44. – Ст. 909.
4. Комментарий к Основам законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях / Под ред. Б. М. Лазарева. – М.: Юридическая литература, 1983.
5. См., напр., наши работы: Административная ответственность за нарушение или невыполнение правил пожарной безопасности по КоАП Казахской ССР // Совершенствование административно-правовой деятельности органов внутренних дел: Сб. науч. трудов. Вып. 75. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1984; Сравнительный анализ законодательства союзных республик об административных правонарушениях (По материалам Кодексов об административных правонарушениях РСФСР, Казахской ССР, Армянской ССР, Грузинской ССР и Азербайджанской ССР): Учебное пособие. – Ереван: ЕВК МВД СССР, 1989; Административное право Республики Казахстан: Учебное пособие. – Караганда: ТОО «Ин-Кварто», 1994; Казахстанское административное право: Учебное пособие. – Алматы: ГУК и УУЗ МВД РК, 1997; Права человека и проблемы кодификации административно-деликтного процессуального права (итоги разработки доктринальной концепции, структуры и содержания альтернативного авторского проекта Административно-деликтного процессуального кодекса Республики Казахстан): Монография. В 2 ч. Ч. 2. – Астана, НМС Министерства юстиции Республики Казахстан, 1998 и некоторые др. работы.
6. См., напр., ст. 7 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 8 июня 1973г. «Об основных обязанностях и правах советской милиции по охране общественного порядка и борьбе с преступностью»// Ведомости Верховного Совета СССР. – 1973. – №24. – Ст. 309; Ст.2 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966г. «Об усилении ответственности за хулиганство» // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – №30. – Ст. 595; 1981. – №23. – Ст.782; Ст. 29 Закона СССР «О государственной границе СССР» // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1982. – №48; Ст. 96 Воздушного кодекса Союза ССР // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1961. – №52. –

- Ст. 538; 1971. – №13. – Ст.142; постановление СМ СССР от 6 декабря 1971г., которым были утверждены Правила производства досмотра ручной клади, багажа и личный досмотр пассажиров воздушных гражданских судов как на внутренних, так и на международных авиалиниях // СП СССР. – 1971. – №20. – Ст.148 и некоторые другие законодательные акты Союза ССР, которые более тщательно и достаточно подробно регламентировали вопросы применения отдельных мер обеспечения административно-деликтного производства.
7. См., напр., Указ Президиума Верховного Совета СССР от 19 сентября 1973г. «Об усилении об ответственности за незаконный провоз воздушным транспортом взрывчатых или легковоспламеняющихся веществ, других опасных грузов и предметов» // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1973. – №89. – Ст. 541; 1981. – №34. – Ст.995; 1982. – №42. – Ст.793; Таможенный кодекс Союза ССР. Утвержден Указом Президиума Верховного Совета ССР от 5 мая 1964 г. // Ведомости Верховного Совета ССР. – 1964. – №20. – Ст. 242 (с изменениями и дополнениями).
  8. Об этом подробнее см.: Татарян В.Г., Зубов И.Н. Организация и методика изучения общественного мнения в деятельности органов внутренних дел: Учебное пособие – Ереван: МВД Республики Армения. 1991.
  9. Ст. 242 КоАП РСФСР утверждена в окончательной редакции федеральных законов от 2 февраля 1995г., от 27 мая 1996г. и от 30 марта 1999 г. // СЗ РФ. – 1995. – №.6. – Ст. 453; 1996. – №22. – Ст. 2593; 1999. – №14. – Ст. 1651; Аналогичным образом регламентировались сроки административного задержания в ч. 2 ст. 263 КоАП Украины, действующей до настоящего времени в редакции Законов Украины от 15 февраля 1995г., 2 февраля 1999г. и 5 апреля 2001г., а также в ч. 2 ст. 256 КоАП КазССР, действовавшей в редакции Закона КазССР от 26 октября 1990 г. // Ведомости ВС КазССР. – 1990. – № 44. – Ст. 410.

**Е.Е. Татарян**

*Академия экономической  
безопасности МВД России*

## **АДМИНИСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦИОННЫЕ ПОЛНОМОЧИЯ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ОРГАНОВ ГОСПОЖНАДЗОРА МЧС РОССИИ**

Как известно, согласно Указу Президента РФ от 9 ноября 2001 г. №1309 изменена подведомственность Государственной



противопожарной службы [1]. Напомним, что до 1 января 2002 г. Государственная противопожарная служба входила в состав Министерства внутренних дел РФ в качестве единой самостоятельной оперативной службы. Вышесказанным Указом Президента РФ Государственная противопожарная служба МВД РФ была преобразована в Государственную противопожарную службу Министерства Российской Федерации по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий (далее – ГПС МЧС РФ).

25 июля 2002 г. был принят Федеральный закон (ФЗ) №116-ФЗ «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием государственного управления в области пожарной безопасности» [2].

Статьей 17 данного закона в ФЗ от 21 декабря 1994 г. №69-ФЗ «О пожарной безопасности» были внесены существенные изменения и дополнения. В частности, в соответствии со статьей 5, ГПС в настоящее время является основным видом пожарной охраны и входит в состав Министерства РФ по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий в качестве единой самостоятельной оперативной службы.

В систему ГПС в настоящее время входят: федеральный орган управления ГПС; пожарно-технические научно-исследовательские учреждения и пожарно-технические учебные заведения; специальные и воинские подразделения ГПС и их органы управления; территориальные органы управления ГПС субъектов РФ; подразделения ГПС и их органы управления, а также предприятия ГПС.

Федеральный орган управления ГПС является самостоятельным оперативным структурным подразделением, возглавляющим систему ГПС страны.

В соответствии с ФЗ «О пожарной безопасности» федеральный орган управления ГПС обладает полномочиями федерального надзора России в области пожарной безопасности, являясь также государственным заказчиком пожарно-технической продукции и центральным органом системы сертификации продукции и услуг в области пожарной безопасности.



Специальные подразделения ГПС и их органы управления подчинены непосредственно Федеральному органу управления ГПС РФ и предназначены для организации предупреждения пожаров и их тушения в закрытых административно-территориальных образованиях, а также на особо важных и на режимных предприятиях, перечень которых устанавливается Правительством РФ по предложению Правительственной комиссии Российской Федерации по пожарной безопасности, создаваемой в соответствии со ст. 35 ФЗ «О пожарной безопасности».

Территориальные органы управления ГПС, создаваемые в субъектах Российской Федерации, являются самостоятельными оперативными органами управления Государственной противопожарной службы, входящими в систему МЧС РФ. Указанные органы руководят деятельностью дислоцированных на соответствующих территориях подразделений ГПС, за исключением подразделений, непосредственно подчиненных федеральному органу управления ГПС МЧС РФ.

Подразделениями ГПС являются: территориальные подразделения, созданные в целях организации предупреждения пожаров и их тушения в населенных пунктах; объектовые подразделения, созданные в целях организации предупреждения пожаров и для их тушения на предприятиях; специализированные подразделения, созданные в целях тушения крупных пожаров.

Порядок организации, реорганизации, ликвидации и содержания органов управления и подразделений ГПС определяется Положением о Государственной противопожарной службе, утвержденным Правительством Российской Федерации.

Статьей 6 ФЗ «О пожарной безопасности» определено, что Государственный пожарный надзор является специальным видом государственной надзорной деятельности, осуществляемой должностными лицами органов управления и подразделений ГПС в целях контроля за соблюдением требований пожарной безопасности и пресечения их нарушений.

По данным МЧС России, в стране ежегодно происходит около 300 тыс. пожаров, при которых гибнет в среднем около 14 тыс. человек и почти столько же получают травмы. В 2002 г. было зарегистрировано 259 836 пожаров, во время которых погибло 19 906 человек, общие материальные потери от пожаров составили более 59 млрд. руб.

Наибольшее количество пожаров приходится на жилой сектор. В общем количестве пожаров их доля возросла с 54,8 % в 1989 г. до 72,8 % в 2002 г., что само по себе представляет серьезную проблему. В жилом секторе регистрируется наибольшее количество погибших людей – почти 90 %. Из общего числа пожаров примерно 70 % случаются в городах и 30 % – в сельской местности. При этом практически каждый второй пожар происходит из-за неосторожного обращения с огнем, а каждый четвертый – от электрооборудования и бытовых приборов [3].

В соответствии с частью 2 статьи 6 ФЗ «О пожарной безопасности» (в редакции ФЗ от 25.07.2002 №116-ФЗ) руководитель Федерального органа управления Государственной противопожарной службы по должности одновременно является **Главным государственным инспектором Российской Федерации по пожарному надзору.**

Руководители территориальных органов управления ГПС, создаваемых в субъектах Российской Федерации, по должности одновременно являются главными государственными инспекторами субъектов РФ по пожарному надзору.

Перечень должностей личного состава ГПС и соответствующих им прав и обязанностей по осуществлению государственного пожарного надзора определяется Главным государственным инспектором РФ по пожарному надзору.

За 2002-2003 гг. ГПС МЧС России подготовило, ввело в действие около 130 общих норм и правил пожарной безопасности, которые согласованы и утверждены в установленном порядке. К ним прежде всего можно отнести: Правила пожарной безопасности в Российской Федерации (ППБ 01-03), утвержденные приказом МЧС РФ от 18 июня 2003 г. №313 [4]; Нормы пожарной безопасности «Перечень зданий, сооружений и оборудования, подлежащих защите автоматическими установками пожаротушения и автоматической пожарной сигнализацией» (НПБ 110-03), утвержденные приказом МЧС РФ от 18 июня 2003 г. №315 [5]; Нормы пожарной безопасности «Системы оповещения и управления эвакуацией людей при пожарах в зданиях и сооружениях» (НПБ 104-03), утвержденные приказом МЧС РФ от 20 июня 2003 г. №323 [6] и некоторые др.

Следует также отметить, что с момента выхода Федерального

закона «О пожарной безопасности» произошли существенные изменения, влияющие на правоотношения не только между различными ветвями государственной власти в Российской Федерации, но и в области пожарной безопасности.

В связи с этим, как отметил Министр МЧС РФ С.К. Шойгу, уже сегодня ведется разработка нового соответствующего законопроекта, которым предусматривается: наделить Государственную противопожарную службу дополнительными полномочиями в области проведения аварийно-спасательных работ, связанных с ликвидацией последствий чрезвычайных ситуаций; ввести новые виды пожарной охраны; разграничить полномочия в области пожарной безопасности между федеральными органами государственной власти, органами государственной власти субъектов РФ и органами местного самоуправления; исключить ряд норм, утративших свое значение в связи с произошедшими изменениями в законодательстве РФ, а также изложить некоторые нормы действующего Федерального закона «О пожарной безопасности» в новой редакции [3].

Должностные лица, осуществляющие государственный пожарный надзор за соблюдением требований пожарной безопасности федеральными органами исполнительной власти, органами исполнительной власти субъектов РФ, органами местного самоуправления, предприятиями, а также должностными лицами и гражданами в соответствии с частью 1 статьи 23.34 КоАП РФ, наделены правом, в случае выявления ими нарушений, составлять протоколы об административных правонарушениях, предусмотренных статьей 8.32 (нарушение правил пожарной безопасности в лесах); статьей 11.6 (нарушение правил пожарной безопасности на железнодорожном, морском, внутреннем водном или воздушном транспорте); статьей 20.4 (нарушение требований пожарной безопасности), и самостоятельно рассматривать дела об административных правонарушениях, предусмотренных вышеперечисленными статьями Особенной части Кодекса, налагая административные наказания в виде предупреждения или административного штрафа.

Должностные лица ГПС в соответствии с пунктом 42 части 2 статьи 28.3 Кодекса наделены также правом составления протоколов об административных проступках в случаях выявления

ими следующих правонарушений: неповиновение законному распоряжению должностного лица органа, осуществляющего государственный надзор (контроль), – ч. 1 ст. 19.4; невыполнение в срок законного предписания (постановления, представления) органа (должностного лица), осуществляющего государственный надзор (контроль), – ч. 1 ст. 19.5; непринятие мер по устранению причин и условий, способствовавших совершению административного правонарушения, – ст. 19.6; непредставление сведений (информации) – ст. 19.7; нарушение обязательных требований государственных стандартов при реализации (поставке, продаж), использовании, а равно уклонение от представления продукции, документов или сведений, необходимых для осуществления государственного контроля и надзора, – ч. 1 ст. 19.19; нарушение правил обязательной сертификации – ч. 2 ст. 19.19.

В соответствии со статьей 28.7 Кодекса должностные лица органов ГПС в случаях, если после выявления административного правонарушения в области пожарной безопасности необходимо проведение пожарно-технической или иной экспертизы либо проведение иных процессуальных действий, требующих значительных временных затрат, наделены правом проведения административного расследования по делу. В данном случае должностное лицо органа ГПС обязано оформить свое решение о возбуждении дела об административном правонарушении и проведении административного расследования в виде определения немедленно после выявления факта совершения административного правонарушения. Протоколы об административном нарушении требований пожарной безопасности могут также составлять должностные лица органов внутренних дел (милиции).

Протокол об административном правонарушении регистрируется в журнале учета административных дел, который вместе с административными делами, хранится в органе управления подразделениями ГПС в течение 2 лет.

Помимо случаев, предусмотренных п. 42 ч. 2 ст. 28.3 КоАП РФ, должностные лица органов и подразделения ГПС, уполномоченные осуществлять производство по делам об административных правонарушениях в соответствии с настоящим Кодексом согласно ч. 3 вышеназванной статьи Кодекса, вправе также составлять протоколы об административных

правонарушениях, предусмотренных ст. 17.7. (невыполнение законных требований прокурора, следователя, дознавателя или должностного лица, осуществляющего производство по делу об административном правонарушении) и ст. 17.9 (заведомо ложные показания свидетеля, пояснение специалиста, заключение эксперта или заведомо неправильный перевод).

Перечень должностных лиц органов и подразделения ГПС, уполномоченных в соответствии с ч. 2 и ч. 3 ст. 28.3 Кодекса составлять протоколы об административных правонарушениях, определяется приказом начальника Главного управления ГПС МЧС РФ.

Государственные инспектора субъектов РФ по пожарному надзору и государственные инспектора городов (районов) субъектов РФ по пожарному надзору вправе рассматривать дела об административных правонарушениях, предусмотренных ч. 1 ст. 23.34 КоАП РФ, при условии совершения их только гражданами или должностными лицами.

Привлекать к административной ответственности юридические лица и применять к ним административные наказания в виде административного штрафа вправе только должностные лица органов ГПС, указанные в пунктах 1-4 ч. 2 ст. 23.34 КоАП РФ.

1. СЗ РФ. – 2001. – №46. – Ст. 4348.
2. Российская газета. – 2002. – 30 июля.
3. Подробнее см.: Шойгу С.К. Обуздать огненную стихию // Библиотечка «Новые законы и нормативные акты». – 2003. – №35. – С. 3-12.
4. Приказ зарегистрирован в Минюсте РФ 27 июня 2003 г. Рег. №4838. Правила введены в действие с 30 июня 2003 г. Полный текст см.: Новые законы и нормативные акты. Обеспечение пожарной безопасности в России. – 2003. – №35. – С. 39-153.
5. Приказ зарегистрирован в Минюсте РФ 27 июня 2003 г. Рег. №4836. Правила введены в действие с 30 июня 2003 г. Опубликованы там же.
6. Приказ зарегистрирован в Минюсте РФ 27 июня 2003 г. Рег. №4837. Правила введены в действие с 30 июня 2003 г. Опубликованы там же.

**С.І. Апухтін**

*викладач кафедри ОРД*

*у сфері інформаційних технологій,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ**

Діяльність органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки і боротьби зі злочинністю має різнобічний, багатогранний характер, вона здебільшого не прогнозована і не передбачувана. Раптові зміни й ускладнення оперативної обстановки викликані виникненням різного роду надзвичайних (екстремальних) умов як на окремих об'єктах, в населених пунктах, так і припинення конкретних правопорушень. Внаслідок загострення криміногенної обстановки, зростання злочинності в її найбільш агресивних формах частіше стали виникати екстремальні ситуації, коли життю або здоров'ю працівника органів внутрішніх справ загрожує реальна небезпека [1, с. 149].

Колегія та керівництво МВС України неодноразово вказували на визнання безумовності пріоритету життя і здоров'я особового складу над будь-якими інтересами чи завданнями оперативно-службової діяльності і на необхідність запобігання надзвичайним подіям, пов'язаним із втратами та пораненнями працівників органів внутрішніх справ. Небезпека, якої зазнають працівники органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків, є різноманітною за змістом, силою впливу, наслідками для здоров'я та іншими характеристиками. Практика діяльності підрозділів ОВС свідчить, що заходи забезпечення особистої безпеки особового складу під час виконання оперативно-службових завдань ще не знаходяться на належному рівні: щорічно гине та отримує тяжкі поранення, каліцтво, психічний розлад значна кількість працівників органів внутрішніх справ [1, с. 151-152].

Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ неможливе без відповідної законодавчо-правової бази, реалізації організаційно-профілактичних заходів та засобів, програм, планів, наказів і інших відомчих рішень. Правове регулювання безпеки особового складу дозволяє забезпечити



надійний правовий захист життя, здоров'я, майнових і особистих інтересів працівника ОВС та його близьких за умов юридично грамотного і вмілого використання цих норм [1, с. 156].

Досить сумна статистика свідчить, що від 7 до 12 відсотків працівників органів внутрішніх справ гинуть, зазнають тяжких фізичних та психічних травм під час виконання службових обов'язків і так чи інакше пов'язаних з ними дій та гострих постекстремальних переживань. На жаль, сьогодні ще існує думка, що за умов суворого додержання працівниками ОВС правових та організаційних вимог у службовій діяльності, екстремальні ситуації є надзвичайними і нетиповими, але це не відповідає дійсності. Екстремальні ситуації є досить типовими у функціональному змісті практичної діяльності фахівців певних служб та підрозділів.

За результатами опитування визнані потенційно екстремальними службові ситуації таких підрозділів ОВС: слідства – 50%, міліції громадської безпеки – 52%, кримінальної міліції – 60% та спецпідрозділів – 64% [2, 3].

Як бачимо, найбільший процент екстремальних ситуацій у підрозділах кримінальної міліції, де існує таке поняття, як «оперативний ризик», який є різновидом професійного ризику.

Проблема професійного (оперативного) ризику сьогодні знаходиться у полі зору законодавчих та правоохоронних органів. У теоретичній розробці проблем професійного ризику наука зробила крок вперед завдяки роботам І.І. Карпця, М.С. Гринберга, А.Ф. Возного, І.П. Козаченко, І.В. Сервецького та інших [3, 4].

Відомо, що повністю усунути фактор небезпечності у професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ неможливо. Професійний (оперативний) ризик завжди був і є елементом правоохоронної діяльності. Треба наголосити на тому, що безпека особового складу досягається шляхом високої професійної виучки, психологічної, моральної та фізичної загартованості, ефективної організації бойової та службової підготовки, поліпшення роботи керівників усіх рівнів та кадрових підрозділів з питань добору, навчання і розстановки працівників, створення належної навчальної та матеріально-технічної бази. Вона забезпечується також створенням належних умов службової діяльності, усуненням екстремальних факторів, які зустрічаються під час виконання службових обов'язків.



Під екстремальними умовами слід розуміти такі, що породжують психологічні, емоційні стреси, мають надзвичайний вплив на психіку людини [4, с. 346]. В екстремальних умовах порушується звичайний режим праці і відпочинку, а психологічні й інші перевантаження досягають таких меж, за якими можуть наступати перевтомлення і нервові навантаження. Саме тому розробка практичних рекомендацій щодо дій працівників в екстремальних ситуаціях та здійснення заходів, спрямованих на зниження рівня професійного ризику повинні складати основу занять з тактики дій особового складу в типових та екстремальних ситуаціях.

Аналіз екстремальних ситуацій підрозділів кримінальної міліції дав змогу зробити висновок про те, що основними причинами їх виникнення є: недостатня професійна підготовленість, недосвідченість, необережність, відсутність або неповнота необхідної інформації, обмеження часу на прийняття правильного рішення, великі фізичні навантаження, що призводять до перевтомлення, виснаження, агресивність оточуючих, нестандартність ситуацій, недостатня натренованість поведінки в екстремальних ситуаціях [1, с. 154-155].

Всі вищевказані причини виникнення екстремальних ситуацій і застосування підрозділами кримінальної міліції оперативного ризику мають право на життя, але, на нашу думку, основна проблема – в працівниках, тому що практично всі оперативні працівники згодом втрачають пильність, полягаючись на свій досвід та авторитет. Це призводить до того, що працівники перестають звертати увагу на елементарні заходи безпеки. Тому сьогодні керівники підрозділів кримінальної міліції повинні якомога більше і частіше попереджати своїх підлеглих про дотримання заходів безпеки під час проведення оперативно-розшукових заходів, а також надавати можливість відпочинку працівникам, які були у тяжких екстремальних ситуаціях і за рахунок «оперативного ризику» вийшли з тяжкого становища з позитивним результатом.

Забезпечення особистої безпеки працівників підрозділів кримінальної міліції – це дуже складна проблема насамперед тому, що всі екстремальні ситуації, у яких можуть бути працівники, передбачити не можливо і тому неможливо надати абсолютних рекомендацій. Все залежить від працівника, його підготовки, а також від керівників, які повинні постійно підвищувати рівень

підготовки своїх підлеглих, чим максимально забезпечити їх особисту безпеку під час виконання службових обов'язків.

1. Венедиктов В.С., Іншин М.І. Організаційно-правові засади проходження служби в органах внутрішніх справ України: Наук.-практ. посібник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002.
2. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Науково-практичні рекомендації / Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін. / Під ред. М.І. Ануфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999.
3. Крошко В.П. Теоретические и практические проблемы профессионального (оперативного) риска в деятельности органов внутренних дел / Под общей ред. П.К.Кривошеина. – К., 1995.
4. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ: Підручник. – Х., 1998.

**І.О. Прилуцький**

*курсант,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ДО ПИТАННЯ ПРО БЕЗПЕКУ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ РОБОТИ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД**

Проблема безпеки співробітників правоохоронних структур має міжнародний характер. Будь-яке суспільство зацікавлене в якісному виконанні обов'язків щодо захисту прав і свобод його громадян. Звідси виправданою є увага до якості професійної підготовки тих, на кого цей обов'язок покладений. Серед структур, відповідальних за підтримку законності і правопорядку, поліція займає особливе становище, підлягаючи контролю як з боку державних інститутів, так і з боку громадськості.

Метою статті є розгляд профілактичної практики у підготовці співробітників поліції США для подолання об'єктивних труднощів професійної діяльності в умовах підвищеного ризику.

Етичний і соціальний пафос роботи поліцейського визначено у Кодексі Честі, який зачитується кожним при вступі на службу: «Як співробітник правоохоронних органів я зобов'язуюся служити людству, захищати життя і власність, невинного від обману... Поважати конституційні права людей на волю, рівність і справедливість. ... Я збережу моє особисте життя незаплямованим як приклад для всіх, виявлю спокій і витримку перед обличчям небезпеки і глуму. Я буду зразком у справі дотримання закону... Я ніколи не дозволю взяти гору особистим почуттям, упередженню при прийнятті рішення. Я буду захищати закон без страху ....». Свідомо взявши на себе обов'язки, пов'язані з подоланням труднощів, співробітники правоохоронних органів захищаються також законодавчо. Так, стаття 42 Кодексу США (1983) підкреслює значущість поліцейської роботи і регламентує сприяння співробітнику, який виконує свій професійний обов'язок: «Кожен, незалежно від положення на території країни чи штату, будь-який громадянин Сполучених Штатів ... зобов'язаний сприяти співробітнику, який виконує свої повноваження щодо захисту законності, здійснення справедливості чи проведення заходів урегулювання ситуації».

Таким чином, очевидно, що в настільки авторитетних документах визначаються ті характеристики роботи поліцейського, які сполучені із серйозними небезпеками, що загрожують часом життю поліцейського. Починаючи з 1960-х років ФБР веде статистичний аналіз трагічних наслідків, пов'язаних з насильницькою смертю співробітників поліції. Ця робота пізніше визначила важливий напрям у діяльності управління і відділів, відповідальних за професійну підготовку співробітників. Констатація фактів людських втрат поступилася місцем активній розробці методик для зменшення ризику в роботі і посилення заходів безпеки. Наприкінці 1990-х років минулого століття був проведений аналіз загибелі поліцейських під час виконання службових обов'язків. У Доповідній записці Конгресу відзначалося: «Смерть на роботі трапляється від стресу, при професійній підготовці, в аваріях. І проте смерть від руки злочинця лякає офіцерів і членів їх родин найбільше» [2, с. 194]. У результаті дослідження було отримано дані про семантичний і кількісний характер трагічних наслідків. Так, 25% поліцейських загинули під

час проведення арешту, 12% – під час виклику на порушення громадського порядку, 7% – у транспортних аваріях під час затримання злочинців, 6% – під час поводження з в'язнями, 10% – під час розслідування злочину, 5% – виявилися жертвами засідки, 1% співробітників став недієздатним у результаті божевілля.

Американська статистика у США відзначила зростання 1980-х роках травматизму і загибелі поліцейських під час проведення заходів щодо боротьби з наркобізнесом. У зв'язку з чим по країні пройшла хвиля громадських виступів, які вимагали від уряду країни припинити економічну та політичну підтримку держав-виробників наркотиків.

Не всі небезпеки, з якими стикаються поліцейські, мають характер прямого насильства чи нападу. Починаючи з 1990-х років статистичне управління ФБР відзначає зростання числа серйозних захворювань (на СНІД у тому числі), які передаються через кров або інші тілесні сегменти, серед співробітників як федеральної поліції, так і місцевої. Для тих, хто першими прибуває на місце злочину, були розроблені «Застереження», де йшлося про можливість легкого порізу і садна від розбитої склянки чи металевої деталі розбитої машини, від гострого кута зброї, залишеної на місці злочину, від інструментарію наркомана (бритва, ножиці, шприци, голки). Такі незначні травми, до яких більшість представників персоналу поліції ставилися легковажно, стали головним центром уваги для запобігання загрозі СНІДу, гепатиту В, туберкульозу й інших захворювань, які розповсюджуються від прямого контакту з інфікованою кров'ю.

У 1988 р. в окрузі Сомона, штат Каліфорнія, шериф Дик Микаелсон став першим співробітником правоохоронних органів, хто повідомив про ВІЛ-інфікування співробітника його управління, який за кілька років до цього одержав укол інфікованою спицею під час обшуку.

Більшість поліцейських знає, як поводитися в ситуації загрози СНІДу й інших захворювань, які передаються через кров. Проте Управлінням поліції Нью-Йорка було розроблено і видано «Рекомендації для поводження з ВІЛ-інфікованими громадянами» (1997). Ці рекомендації не знімають з поліцейського відповідальності щодо надання допомоги хворому на СНІД. («Поліцейські несуть персональну відповідальність щодо надання

допомоги всім, хто її потребує. ... З людьми, що страждають від інфекційних захворювань, ми повинні поводитися з тією ж турботою і гідністю, як зі звичайними громадянами».) Однак основна увага приділяється розробленим при підтримці медичного факультету місцевого університету заходам безпеки під час роботи з інфікованими людьми.

ФБР очолило роботу для розробки заходів безпеки в ситуації зростання числа інфекційних захворювань, у тому числі на СНІД. Проводяться семінари з практики поводження з технікою, яка використовується для проведення аналізу на алкоголь в інфікованих водіїв, з речовинними доказами всіх типів, що здаються безпечними, у разі ризику під час нападу інфікованих людей на допиті або під час тримання під вартою. Ось деякі з 16 рекомендацій, підготовлених ФБР як захисні заходи:

1. Першочерговою дією для захисту від інфекції на місці злочину є захист рук і заборона торкатися ними очей, рота і носа.

2. Будь-якій людині зі слідами порізу, садна або інших порушень шкірного покриву на руці не слід поводитися з кров'ю або іншими тілесними сегментами без визначеного захисту.

3. Використовувати рукавички, які треба зняти після огляду місця злочину. Старанно мити руки.

4. Нікому на місці злочину не дозволяється палити, їсти, пити чи робити макіяж.

5. Бути гранично обережними під час поводження з ножами, бритвами, розбитим посудом, цвяхами, щоб уникнути порізу шкіри.

6. Якщо ви все-таки ушкодили шкірний покрив, промийте рану спиртовим розчином, вимийте милом. Потім негайно зверніться до медичного працівника.

7. Використовуйте під час огляду місця події предмети, які є в розпорядженні, зокрема рукавички, олівці, захисні маски. Ці речі необхідно спалити після їх використання.

8. Використовувані предмети, зокрема камеру, ноутбук і т.д., треба дезінфікувати з використанням хлорного вапна, змішаного з водою.

Лабораторія Національного Інституту Права додала до цих рекомендацій необхідність зобов'язати підозрюваного звільнити власні кишені, щоб цим не займався поліцейський.

Були розроблені й умови пересилання і транспортування

речовинних доказів у лабораторії з більш могутньою дослідною базою. Частина 72 Кодексу Федеральних Регламентаций вказує на особливе попереджувальне маркування відправлень, що містять сегменти інфікованих фігурантів, а також на більш надійне їх упакування. Національне Бюро зі Стандартів працює над програмою стерилізації доказів з використанням гамма-випромінювання. У разі успішного завершення цієї роботи кров'яний білок і інші субстанції, важливі для судово-медичного аналізу, виявляться збереженими. Наприкінці 1990-х років лабораторія ФБР оголосила, що буде приймати речовинні докази на аналіз у справах з ВІЛ-інфікованими фігурантами тільки, якщо:

- речовинні докази будуть відповідно оброблені;
- листи з прокуратури й адвокатури будуть супроводжуватися підтвердженням, що вони пройшли відповідну обробку;
- речовинні докази будуть запаковані з урахуванням безпеки співробітників приймаючої сторони, на що буде вказувати відповідне маркування.

В умовах активного поширення СНІДу, на думку ряду політиків, юристів і керівників правоохоронних структур, співробітники поліції можуть стикнутися з правовими труднощами у справах, які пов'язані або включають фігурантів, інфікованих тими чи іншими захворюваннями, СНІДом у тому числі. Визначено головні напрямки вирішення проблеми:

- 1) освіта і підготовка співробітників, які пов'язані по роботі з носіями інфекційних захворювань і СНІДу;
- 2) посилення юридичної відповідальності поліцейських управлінь щодо запобігання поширенню СНІДу на території в'язниць;
- 3) розробка законодавчої бази для захисту поліцейських, які працюють у СНІД-оточенні.

Одночасно Національний Інститут Права підкреслив збереження відповідальності й обов'язковість надати допомогу інфекційному хворому, який її потребує, а скарги офіцера, який відмовився надати допомогу людям, хворим на СНІД, не приймати для судового розгляду, пояснивши це тим, що основний обов'язок поліцейського надати допомогу людям, які дійсно потребують її, а можливість передачі ВІЛ-інфекції через випадковий контакт науково доведена як слабка за умови виконання заходів безпеки.



Кінець ХХ ст. поставив перед керівництвом усіх рівнів юрисдикції в США проблему, актуальність якої стане показником століття двадцять першого: діяльність поліцейських-носіїв ВІЛ-вірусу. В одній зі статей авторитетного видання «Новини Правосуддя» відзначалося: «Поліцейське управління Нью-Йорка, яке стикається з однією з найбільших національних груп населення, що страждає на СНІД, і, можливо, одне з найбільших кадрових складів офіцерів-ВІЛ-інфікованих, повідомляє про свою інформованість і починає розробку тактики з огляду на умови».

Наступною негативною характеристикою в поліцейській роботі, що становить небезпеку, є розслаблюючий стрес. Тоді як деякий ступінь стресу може бути позитивним мотиватором, серйозний тривалий стрес в основному розглядається як деструктивний, небезпечний для життя.

Стрес – природний компонент поліцейської роботи. Американський Інститут Стресу, який знаходиться у Йонкерсі, Нью-Йорк, оцінює поліцейську роботу як одну з десяти найбільш стресових у країні. Небезпека, розлад планів, паперова рутинна робота і відсутність розуміння складності роботи в родині і серед друзів спричиняють негативний стресовий стан поліцейських. Джозеф Віктор визначає чотири джерела стресів у поліцейських:

1) зовнішній подразник, що виходить від реальної небезпеки: реакція на виклик, який включає озброєного підозрюваного;

2) загальний стрес, що виникає з вимог самої поліцейської діяльності: режим роботи, робота з паперами, вимоги професійної підготовки і т.д.;

3) персональний стрес, викликаний міжособистісними відносинами;

4) оперативний стрес, який Д. Віктор визначає як «загальний ефект необхідності протистояти щоденним трагедіям міського життя».

Деякі зі стресових факторів поліцейської роботи – особливо деструктивні. Один з них – розлад планів, інший, відмінний від бажаного результат дій. Труднощі поліцейської роботи включають проведення арештів, заснованих на проведених розслідуваннях, що приводить до затримання людей. На жаль, дійсність далека від ідеалу. Арешти можуть і не призвести до засудження. Докази, які є в розпорядженні поліцейських, можуть бути визнані судом

неправовими. Винесені вироки можуть виявитися занадто «легкими» для офіцера, який проводив затримання. Почуття безсилля від спостереження за звільненням злочинців і численними несправедливостями відносно невинних жертв може спричинити серйозний стрес і неминуче поставити питання про значущість професійної діяльності.

Інше джерело стресу – життя в ситуації постійної небезпеки, яку не розуміє більшість членів родин.

Пропоновані методики зменшення стресового впливу передбачають практику спеціальних фізичних і психічних вправ і дій: глибоке дихання, особлива дієта, фізична зарядка, терапія музикою, залучення членів родин як фактор впливу, медитаційні тренінги і т.д.

Для професійної підготовки співробітників поліції, спрямованої на зменшення ризику роботи, розробляються відповідні навчальні програми. Найбільш відомою на федеральному рівні є Програма Стандартів і Професійної Підготовки для рекрутів поліцейських академій, яка розроблена в Каліфорнії і вважається найбільш вдалою. Поряд з дисциплінами, які формують освітній рівень майбутніх поліцейських, увага приділена і предметам, які допомагають виробленню навичок професійної поведінки, що сприяє зниженню ризику в роботі. Весь курс розрахований на 824 навчальні години, розбиті на п'ять рівнів. Перший – базовий – передбачає 560 навчальних годин, з яких 11 виділяється на професійну орієнтацію, 16 – на вироблення навичок контакту з громадськістю, 54 години – на вогневу підготовку, 87 годин – на фітнес-клас і методику самооборони. Другий рівень містить 24 години і включає заняття з методики самозахисту. Третій – поглиблений курс – передбачає 80 навчальних годин і включає курс управління стресом, курс рольової ідентифікації, курс взаємин з колегами, курс аналізу співробітників і самооцінки. Два наступні, розраховані на 80 годин кожний, включають обов'язкові заняття з формування відносин із представниками громадськості і членами колективу.

В аналізі труднощів поліцейської роботи сучасні вчені і практичні співробітники справедливо акцентують увагу на відповідальності суспільства за зменшення фактору ризику, що виражається в правовій захищеності поліцейських у США як на

федеральному рівні, так і на рівні окремого штату. Однак поряд з цим здійснюється велика робота з метою вироблення безпечних методик проведення оперативних дій, проводиться відповідне навчання співробітників правоохоронних органів, впроваджуються безпечні за медичними параметрами технічні засоби, які використовуються в роботі.

1. Lacayo Richard. Law and Disorder // Criminal Justice, 97/98. P. 92-95.
2. Schmallegger Frank. Criminal Justice Today. – N.Y.: Simon & Schuster, 1995. – 710 p.
3. Victoria L. Law Enforcement Officers Killed, 1980-1990. // Criminal Justice, 93/94. – p. 101-105.

**А.В. Дубіна**  
*викладач кафедри  
адміністративного права  
і державного управління,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Професія працівника органів внутрішніх справ – одна з найбільш небезпечних, тому що вони виконують свої службові обов'язки в умовах підвищеного ризику та небезпеки. Тому в органах внутрішніх справ України повстають питання забезпечення особистої безпеки працівників міліції під час виконання ними своїх професійних обов'язків.

Особиста безпека працівника міліції – це комплекс основних та допоміжних заходів, спрямованих на зниження рівня небезпечних факторів до реально можливого мінімуму, що дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного

стану і дієздатності працівника під час виконання функціональних обов'язків, професійних (оперативно-службових, бойових завдань) як у буденних, так і в екстремальних, надзвичайних ситуаціях.

Безумовно, що цей комплекс заходів забезпечення безпеки працівників органів внутрішніх справ не може існувати без певної правової бази, нормативних актів, організаційно-профілактичних заходів та засобів, програм, планів та розпоряджень.

Аналіз чинного законодавства свідчить про помітний рух уперед у вирішенні питань гарантій захищеності працівників органів внутрішніх справ. Організаційно-правові засади безпеки працівників ОВС України складуть: Конституцію України, закони України: «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про надзвичайний стан», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про державну службу», цільові програми країни щодо боротьби зі злочинністю й деякі інші.

Так, Конституція України гарантує охорону прав і свобод працівників ОВС як рівноправних громадян країни. Ці положення розвиваються і закріплюються у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про міліцію» сприяв становленню сталої системи правового і соціального захисту працівників ОВС. Закон передбачив особливу форму захисту працівника ОВС – право на застосування вогнепальної зброї з метою знешкодження озброєного нападу на працівника міліції особисто або членів його сім'ї, коли є загроза їх життю або здоров'ю.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає вживання спеціальних заходів для забезпечення безпеки працівника ОВС у разі надходження даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівників міліції та членів його сім'ї.

У Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначено спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки працівників: охорона особистості працівника, його життя і майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту та оповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне

спостереження; тимчасове розміщення в місцях, де гарантується безпека; переведення на іншу роботу; направлення на навчання; зміна документів, зовнішності; переселення в інше місце мешкання.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення визначено міру відповідальності за зловмисне невідкорення законному розпорядженню або вимозі працівника міліції під час виконання ним своїх службових обов'язків (ст.185).

Кримінальний кодекс України передбачає низку складів, за якими настає відповідальність осіб за протиправні дії проти працівників ОВС (захоплення працівника як заручника; зловмисне невідкорення вимогам адміністрації виправно-трудова закладів; опір працівникові міліції під час виконання ним обов'язків щодо охорони громадського порядку; ображення, загроза вбивством, насильством або знищенням майна працівника і т.ін.).

До правового захисту працівників ОВС ми також відносимо діяльність посадових осіб щодо запобігання порушенню прав працівників та реалізацію заходів по їх захисту. Так, у відповідних рішеннях колегії МВС України постійно підкреслюється пріоритетність збереження життя і здоров'я працівників усіх рівнів і наполягається на персональній відповідальності за недооцінку важливості цієї вимоги в будь-яких ситуаціях.

Для забезпечення особистої безпеки працівників ОВС проводяться екіпірування засобами індивідуального захисту нарядів, що несуть службу в громадських місцях, беруть участь у проведенні спеціальних операцій або в особливих умовах; вилучення із картотеки адресного бюро та з довідника телефонних абонентів відомостей щодо місця проживання і номерів квартирних телефонів працівників ОВС; силами підрозділів державної охорони позачергове обладнання сигналізацією квартир працівників; введення режиму перепусток до службових приміщень.

Поряд із цими заходами щодо забезпечення особистої безпеки передбачаються відповідні заходи безпеки, способи дій та реагування в надзвичайних ситуаціях – аваріях, епідеміях, епізоотіях, катастрофах, порушеннях громадського порядку, рятуванні людей та майна від небезпечних чинників аварій, пожеж, соціальних дій тощо.

Отже, з аналізу нормативних актів та здійснюваних заходів забезпечення особистої безпеки працівників ОВС випливає, що

вони досить серйозно захищені. Однак на практиці, як свідчать статистичні дані МВС України про рівень травматизму та загибелі особового складу, на цьому напрямку залишається досить багато проблем, які повинні вирішуватися у найкоротші терміни. З погляду науковців, що вивчають ці проблеми, реальними кроками на шляху підвищення рівня особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ могли б стати:

- введення в програму навчання курсантів вищих та середніх закладів, слухачів курсів початкової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в МВС України спеціалізованого предмета «Особиста безпека працівників міліції»;

- розробка нових інструкцій із правил безпеки під час поводження та застосування вогнепальної зброї, забезпечення безпеки у разі загрози теракту;

- розробка рекомендацій щодо застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях та щодо проведення спеціальних операцій;

- підготовка та впровадження в навчальний процес посібників з безпеки співробітників міліції;

- проведення з метою обміну досвідом та його подальшого узагальнення науково-практичних семінарів у ВНЗ та практичних підрозділах МВС України.



---

---

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ  
І ТАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС  
ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ  
ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ  
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

---

---

**О.О. Кулешов**  
*ДЮІ МВС  
при ДоНУ*

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ  
СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ  
НИМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПРИПИНЕННЯ  
ПРАВОПОРУШЕНЬ**

У діяльності адміністративної служби міліції щодо забезпечення громадського порядку, охорони прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, боротьби з різними правопорушеннями важливе значення має використання надзвичайних, екстраординарних заходів адміністративного припинення, або, іншими словами, заходів припинення спеціального призначення, до яких належать заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальна зброя. Але такі засоби адміністративного припинення становлять відчутні дії стосовно прав і свобод громадян, і тому кожний крок працівника адміністративної служби міліції під час застосування заходів адміністративного припинення має спиратися на чинне законодавство. Самі громадяни поза державно-правових структур не можуть встановити режим законності в суспільному житті, щоб бути творцем і охоронцем законності, тому держава повинна здійснювати свої владні функції виключно на основі і в межах

чинних законів. Одночасно держава повинна припиняти будь-які правопорушення як з боку своїх органів і посадових осіб, так і з боку громадян. Однак вживаючи деякі засоби припинення правопорушень, необхідно приділяти увагу і проблемам особистої безпеки працівників адміністративної служби міліції. Якість правового регулювання діяльності міліції в цьому напрямку має бути кращою. Окремі її аспекти досліджено в працях Д.М. Бахраха, Е.В. Додіна, М.Я. Масленникова, Л.Л. Попова, Л.М. Розіна, П.П. Сергуна, Г.А. Туманова та інших.

Спеціальний характер зазначених заходів визначає специфіку підстав їх застосування. Це, як правило, невідкладні випадки, коли необхідно припинити протиправні дії, небезпечні для життя і здоров'я людей. Крім того, заходи спеціального призначення застосовуються тоді, коли були використані і не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників. Тому застосуванню сили, спеціальних засобів і зброї повинно передувати попередження про намір їх застосувати, якщо зробити це дозволяє ситуація. У тих випадках, коли є реальна небезпека для життя чи здоров'я громадян або працівників міліції, зазначені заходи можна застосовувати без попередження. До таких випадків у літературі відносять раптовий або збройний напад, напад з використанням бойової техніки, транспортних засобів, літальних апаратів, морських і річкових суден, у разі втечі з-під варти зі зброєю або з використанням транспортних засобів, втечі осіб, взятих під варту, з транспортних засобів під час їх руху, а також для звільнення заручників [1, с. 8].

Більш ретельно ми розглянемо дії, пов'язані із застосуванням сили, які не супроводжуються застосуванням спеціальних засобів чи вогнепальної зброї. Що ж розуміти під поняттям «сили» згідно із Законом «Про міліцію»? На наш погляд, це фізичні дії співробітника міліції, спрямовані проти окремих осіб або майна і які полягають в обмеженні свободи пересування чи користування якимись предметами з метою припинення протиправних дій. У поняття «застосування сили» можна включити також дії, спрямовані на примусове витягнення із транспортного засобу водія, який має зовнішні ознаки сп'яніння і відмовляється від медичного огляду; витягнення ключа із замка запалювання транспортного засобу, на якому порушник намагається втекти. Як застосування фізичної сили

можна розцінити також транспортування в службовий автомобіль затриманої у зв'язку з адміністративним правопорушенням особи, яка демонстративно лягла на землю, не бажаючи йти на вимогу співробітників міліції самостійно.

Сюди ж можна віднести спуск повітря з коліс зупиненого в результаті переслідування співробітниками міліції транспортного засобу, що перебуває в розшуку, водій і пасажир якого, відмовляючись вийти, замкнулися всередині, з метою запобігання повторній спробі втекти, або пошкодження скла чи дверних замків такого автомобіля для проникнення в нього і затримання підозрюваних; злам замка вхідних дверей квартири, коли особи, які перебувають у ній, відмовляються виконати законну вимогу співробітників міліції впустити їх; фізичні зусилля, спрямовані на стримання, відтіснення чи розділення натовпу в ході підтримання порядку на мітингах, демонстраціях у випадку їх незаконності тощо.

Прийоми рукопашного бою включають насильницькі дії, що полягають у причиненні особі, проти якої вони застосовуються, болю чи тілесних ушкоджень. Вичерпний їх опис навряд чи можливий. Законові, в принципі, однаково, до якої системи рукопашного бою – боксу, самбо, карате тощо – відноситься той чи інший прийом і що конкретно він собою являє.

Критерії законності «силової» міліцейської діяльності лежать зовсім в іншій площині. По-перше, бойові прийоми боротьби не повинні мати характеру покарання, катування чи знущання, і Закон «Про міліцію», маючи це на увазі, все ж повинен був би, на наш погляд, увібрати в себе відповідні міжнародно-правові норми текстуально. Доцільно було б, зокрема, з урахуванням положень Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, прийнятої 9 грудня 1975 р. у формі резолюції Генеральної Асамблеї ООН №34 (XXX), і Кодексу поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку, прийнятого 17 грудня 1979 р. у формі резолюції Генеральної Асамблеї ООН №34/169, доповнити ст. 5 Закону «Про міліцію» двома частинами такого змісту:

«Співробітникові міліції забороняється підбурювати чи терпимо ставитися до будь-якої дії, якою будь-якій особі навмисне завдається біль, фізичне чи моральне страждання з метою

отримання від неї чи третьої особи відомостей або зізнань, покарання, залякування її чи третьої особи, а також здійснювати дії, що являють собою жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поведінки і покарання.

До заборонених цією статтею видів поведінки і покарання не відносяться біль і страждання, що виникають у результаті законних дій міліції, невіддільні від них або спричиняються ними випадково».

По-друге, застосування співробітником міліції ударів, придушуючих, кидкових і больових прийомів визнається відповідно до ст. 21 Закону «Про міліцію» правомірним лише в тому випадку, якщо завдана шкода була рівнозначною силі протидії, тобто не виявилася явно, очевидно для всіх, у тому числі співробітника міліції, надмірною у цій ситуації [2, с. 1].

Згідно зі ст. 13 Закону «Про міліцію» працівники міліції мають право застосовувати фізичну силу, у тому числі бойові прийоми боротьби, для припинення злочинів і адміністративних правопорушень, затримання осіб, які їх скоїли, подолання протидії законним вимогам, якщо ненасильницькі засоби не забезпечують виконання покладених на міліцію обов'язків [3, с. 1]. Звідси виходить, що перш ніж застосувати силу, співробітник міліції повинен упевнитися у відсутності або неможливості доступних йому в цій ситуації «мирних» засобів досягнення законної мети. У практиці діяльності міліції, особливо таких її структур, як загони міліції особливого призначення (ЗМОП), які, всупереч загальноприйнятій думці, користуються точно такими ж правами, що й решта міліції, це важливе положення закону інколи ігнорується.

Законодавець відкинув пропозиції деяких народних депутатів про обмеження кола адміністративних правопорушень, припиняти які можна силою, тільки тими, що створюють «загрозу особистій і громадській безпеці», а також про заборону застосування в подібних випадках бойових прийомів боротьби. Якщо мати на увазі дрібне хуліганство, дрібну крадіжку майна, порушення правил полювання або рибалки, незаконну порубку лісу й подібні їм адміністративні проступки (перелік яких у зв'язку з перспективою демократизації зростатиме), то, можливо, це і не виправдано, тому що під час припинення саме таких дій ставляться в небезпеку здоров'я, а іноді

і життя працівників адміністративної служби міліції, і тому як законну підставу, мету застосування сили треба було б назвати припинення не злочинів та адміністративних правопорушень, а злочинних та адміністративно-карних дій.

Застосування спеціальних засобів для припинення злочинів і адміністративних правопорушень, які здійснюються у формі невиконання юридично обов'язкових для повних суб'єктів дій (наприклад, злісне ухилення від сплати аліментів, керування транспортним засобом без документів, вигул собаки в громадському місці без поводка і намордника тощо), якщо і може мислитися, то лише як тілесне покарання. Але такий підхід суперечить, зокрема, принципам гуманізму й поваги до прав людини, якими, як впливає зі ст. 3 Закону «Про міліцію», її співробітники повинні постійно керуватися у своїй діяльності.

У теорії і на практиці по-різному вирішується питання про межі застосування співробітниками адміністративної служби міліції спеціальних заходів для припинення протиправних дій, які виражаються лише в словесній формі (наприклад, нецензурна лайка в громадському місці при дрібному хуліганстві або ображення працівника міліції тощо). На наш погляд, якщо умовляння і самий факт затримання відповідної особи на місці правопорушення не припинили такого правопорушення, така мета в цілому може досягатися застосуванням сили. Однак заподіяна шкода не повинна бути за умови відсутності протидії тяжчою, ніж легкі тілесні ушкодження.

Законодавець, який дозволив співробітникам міліції припиняти злочини й адміністративні проступки за допомогою сили, здавалося б не повинен був передбачувати як ще одну підставу «подолання протидії» їх законним вимогам. Як відомо, активна протидія законній діяльності співробітника міліції тягне кримінальну відповідальність.

Однак включення розглядуваного положення в закон цілком можна пояснити. По-перше, протидія законним вимогам співробітника міліції, яку інколи неможливо подолати без фізичної сили, може й не нести в собі складу адміністративного правопорушення (такою, зокрема, є ситуація, коли співробітники міліції під час концерту на відкритій площадці силою стримують натовп прихильників популярної рок-групи, які намагаються

наблизитися до сцени). По-друге, подібна підстава застосування фізичної сили на відміну від «припинення злочинів та адміністративних правопорушень» передбачена законом з метою обмежити примусову діяльність співробітників міліції, коли вони стикаються лише з невиконанням своїх законних вимог.

Справді, припинити таке правопорушення, як активна протидія законній діяльності співробітника міліції, фізичною силою – значить насильно примусити ту чи іншу особу бездіяти. Так, якщо особа, яку затримують, відштовхує співробітника міліції, намагається вирватися і при цьому міліціонеру загрожує небезпека, або якщо порушник втікає від нього, то допустиме відповідно нанесення розслабляючого удару по нозі, в проміжність чи тулуб, або виконання підніжки чи підсічки з наступним в обох випадках загиною руки за спину з помірним больовим впливом.

Припинити ж силою пасивну протидію, коли особа просто відмовляється виконати законну вимогу співробітника міліції, не вдаючися при цьому до активних протиправних дій, – значить силою примусити її самостійно вчинити дії, що вимагаються співробітником міліції. Виходить так, що, скажімо, співробітники адміністративної служби міліції, які прибули на квартиру за викликом на сімейний скандал і з урахуванням ситуації прийняли рішення про затримання п'яного сімейного дебошира, який перебуває в одній білизні, лежить на ліжку і відмовляється пройти з ними, мають право, переслідуючи мету припинити непокору, застосувати до нього силу, щоб він сам зодягнувся, взяв свій паспорт і прослідував за працівниками міліції.

Але встановлювати припинення протидії законним вимогам міліції як мету застосування її співробітниками заходів фізичного впливу закон не повинен, тому що, по-перше, у ряді випадків, коли особа наполягатиме на своєму, ця мета виявиться недосягнутою. «Силою можна дійсно перешкодити скоєнню забороненого діяння, можна відібрати потрібні для адміністрації речі, – зазначав з цього приводу відомий правознавець Н.М.Коркунов, – але примусити людину силою до скоєння будь-якої позитивної дії неможливо» [4, с. 7].

По-друге, часто-густо в припиненні власне непокори немає потреби, оскільки вимоги співробітника міліції можуть бути легко здійснені, незважаючи на відмову від їх виконання з боку



непокірного. По-третє, і це найголовніше, досягнення подібної мети передбачає використання сили як тілесного покарання, що є грубим порушенням прав людини, і ця людина відповідає, завдаючи тілесних ушкоджень міліціонеру.

З урахуванням сказаного стає зрозумілим, чому законодавець не сприйняв досить поширеної в юридичній літературі думки про можливість застосування сили для припинення злісної непокори [5, с. 13]. Закон України «Про міліцію» визначає мету (підставу) застосування співробітниками міліції сили вужчим і чіткішим терміном – «подолання» протидії. Отже, у випадку непокори метою застосування сили стає не припинення її, а усунення самим співробітником міліції перешкод, що створюються бездіяльністю непокірного. У наведеному вище прикладі із сімейним бешкетником співробітники адміністративної служби міліції, на підставі зазначеного положення Закону, повинні були б самі примусово одягти затриманого (або взяти його одяг із собою), запропонувати членам сім'ї передати їм його паспорт і, взявши під руки, відвести (віднести) таку особу в службовий автомобіль. Непокора в цьому випадку була не припиненою, але припинюваною, і цього достатньо для виконання співробітниками адміністративної служби міліції покладених на них службових обов'язків. Більш жорсткі дії співробітників міліції виявилися б допустимими лише за умови, якщо непокора з боку затриманого переросла в опір, який загрожував особистій безпеці працівника міліції.

На наш погляд, законодавець цілком обґрунтовано відкинув поправку про виключення злісної непокори законній вимозі співробітника міліції з числа підстав застосування міліцією сили. Але разом з тим навряд чи треба було надавати міліції право підтримувати фізичною силою будь-яку свою, навіть законну, вимогу. Не може бути виправданим, на наш погляд, застосування фізичної сили у разі відмови тих чи інших осіб виконати такі законні вимоги співробітників міліції, як, наприклад, дати необхідні пояснення, довідки чи провести ревізію фінансово-господарської діяльності підприємства тощо [6, с. 21].

Підсумковуючи вищесказане, слід зазначити, що застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів примусу, тобто спеціальних заходів, щодо правопорушників



необхідне з метою припинення протиправних дій чи запобігання їм, подолання їх шкідливих наслідків, а також з метою забезпечення громадської і особистої безпеки працівників адміністративної служби міліції та охорони правопорядку. Також у законодавстві необхідно обмежити коло адміністративних правопорушень, припинити які можна спеціальними заходами, тільки тими, що створюють загрозу особистій і громадській безпеці, а також заборонити застосування у подібних випадках бойових прийомів боротьби. Щодо способів і форм попередження про намір застосувати спеціальні заходи припинення в законодавстві існує багато невизначених питань. Зокрема, Закон «Про міліцію» таких форм та способів практично не закріплює (виняток становить ч. 1 ст. 15<sup>1</sup>, яка визнає приведення у готовність вогнепальної зброї попередженням про можливість її застосування), тому на практиці попередження висловлюється великою кількістю словосполучень, у тому числі ненормативних. У зв'язку з цим зазначений Закон слід доповнити відповідними положеннями. Далі, на наш погляд, специфіка конкретних завдань і особливості діяльності міліції з охорони окремих видів суспільних відносин обумовили необхідність виділити в організаційній структурі міліції спеціальні підрозділи, групи чи окремих працівників, які мають спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності. Спеціальні заходи припинення правопорушень дозволяється використовувати не всім, а тільки тим працівникам адміністративної служби міліції, які пройшли спеціальну професійну підготовку, обізнані з відповідними нормативними актами, склали заліки щодо захисту особистої безпеки під час застосування цих заходів припинення правопорушень і за своєю підготовкою здатні їх застосовувати.

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р.(зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 1991. – №4. – Ст.13.
2. Бюлетень Верховного Суду СРСР. – 1984. – №5. – С.10-11; 1989. – №6. – С. 10.
3. Бахрах Д.Н. Административное право.Общая часть. – М., 1993. – С.121.
4. Забарний Г.Г., Каложний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: Навчальний посібник. – К., 2003. – С. 211.

5. Додин Е.В. Всеобщая декларация прав человека и реформа административного права в Украине // Юридический весник. – 1998. – №4.
6. Коркунов Н.М. Российское государственное право. – Спб., 1983. – С. 172.
7. Коліушко І., Голосніченко І. До проблеми відмежування адміністративних проступків, що підпадають під юрисдикцію суду // Право України. – 2001. – №3. – С. 39.
8. Кубко Є. Нові наукові погляди в адміністративному процесі // Право України. – 2001. – № 4. – С.127.

**Г.С. Мітусов**

*ад'юнкт кафедри*

*адміністративного права*

*і державного управління,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИПИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ КОНТРОФАКТНОЇ АУДІО Й ВІДЕОПРОДУКЦІЇ ТА КОМПАКТДИСКІВ**

Контрафакція – різновид фальсифікації це навмисне, у комерційних цілях, незаконне введення в комерційний оборот об'єктів, на які поширюється дія законів України про авторське право і суміжні права, інтелектуальної, у тому числі промислової власності, а також положення міжнародних договорів.

Поняття «фальсифікація» і «контрафакція» широко використовуються в науковій і практичній діяльності, однак як процесуальні категорії вони не застосовуються ще. Останнім часом до понять «фальсифікація» і «контрафакція» в основному звертаються у зв'язку з товарним оборотом, припускаючи фальсифікацію і контрафакцію товарів чи продукції. Є спеціальні роботи, присвячені фальсифікації продукції. Разом з тим, багато питань фальсифікації і контрафакції товарів не одержали однозначного вирішення, а останнім часом набули особливої актуальності.

Поняття «фальсифікація» і «контрафакція» важливо визначити як процесуальні категорії з урахуванням двох критеріїв: спеціального, що відображає внутрішню специфіку змісту цих явищ, і юридичного, що припускає визначену форму застосування цих понять у нормах права.

Кваліфікувати незаконну діяльність комерційних фальсифікаторів, контрафактників і «піратів» досить складно, ще складніше довести факти фальсифікації і контрафакції товарів.

«Піратством» (копіюванням) називають незаконне (несанкціоноване) копіювання і поширення в комерційних цілях охоронюваних авторським правом об'єктів. Ідентифікація харчових продуктів, матеріалів і виробів – діяльність з установами відповідності визначених харчових продуктів, матеріалів і виробів вимогам нормативних, технічних документів і інформації про харчові продукти, матеріали і вироби, що міститься в доданих до них документах і на етикетках. Для припинення незаконної діяльності фальсифікаторів і контрабандистів необхідний комплекс заходів запобіжного, зокрема адміністративного і технічного характеру. До адміністративних заходів можна віднести посилення митного контролю шляхом фактичного огляду товарів і вибіркової перевірки зразків товарів у митних лабораторіях.

До технічних заходів можна віднести розробку методів дослідження товарів з метою виявлення фальсифікації, крім того, у стандартах на продукцію необхідно вказувати показники для ідентифікації дійсності продукції.

У зв'язку з інтеграцією України у світове співтовариство шляхом визнання нею міжнародних угод з торгівлі, у тому числі інформаційними й інтелектуальними продуктами, виникла необхідність дотримуватися визначених правил під час використання іноземної інтелектуальної власності.

То там, то тут вилучаються тисячі неліцензійних аудіо- і відеокасет, компактдисків із програмним забезпеченням і, як наслідок активної роботи правоохоронних органів, порушуються сотні кримінальних справ за фактами порушення авторського права і суміжних прав. Є вже і засуджені. Їх ще не так багато, але буде більше. Уся справа в тому, що ще зовсім недавно незаконне тиражування і поширення аудіо- і відеопродукції, комп'ютерних програм і інших добутків вважалося злочином невеликої ваги (покарання у виді позбавлення волі на термін до 2 років).

Усе змінилося з прийняттям Закону України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України в частині правової охорони інтелектуальної власності» (№850 – IV від 22.05.03). Зміни внесені в три статті Кримінального кодексу України:

- ст. 176 («Порушення авторського права і суміжних прав»);
- ст. 177 («Порушення прав на винаходи, корисну модель, промисловий зразок, топологію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторська пропозиція»);
- ст. 229 («Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого позначення походження товару»).

Тепер фізична особа може бути позбавлена волі на термін від 2 до 5 років за порушення авторського права і суміжних прав, прав на промислову власність, за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого позначення походження товару. А це уже злочин середньої ваги, і отже, кримінальна справа щодо обвинувачуваного не може бути припинена.

Однак якщо матеріальний збиток буде менше 3700 грн., то правопорушення можна буде кваліфікувати як адміністративне (стаття 51-2 Кодексу про адміністративні правопорушення). А таке правопорушення тягне усього лише накладення штрафу в розмірі від 10 до 200 неоподатковуваних мінімальних доходів громадян.

Таким чином, жоден продавець «піратських» аудіо- відеодисків заздалегідь не знає, яким чином буде кваліфіковане правопорушення. Тому опір, що чиниться працівникам міліції під час проведення рейдів по виявленню контрафактної продукції, може викликати необхідність застосування ними примусових заходів, у тому числі і спеціальному характері, що може привести до екстремальної ситуації.

Ефективність дій співробітників правоохоронних органів в екстремальних ситуаціях залежить від того, наскільки вони адаптовані до діяльності в даних умовах. Відомо, що ступінь адаптованості пропорційний рівню накопиченого або практичного досвіду. Разом з цим наявність фахових навичок і вмій діяти в складних критичних моментах відіграють значну роль.

Добре підготовлений співробітник міліції відразу знімає питання, що стосуються особистої безпеки і якості служби.

Представляється доцільним у всіх освітніх установах МВС України переглянути навчальні плани і програми для того, щоб готувати співробітників міліції нового типу, здатних у будь-якій обстановці захистити себе і населення. Мова йде не стільки про юридичний, скільки про тактичні, фізичні і психологічні аспекти. Людському фактору зараз надається особливе значення. Передові методики навчання базуються на принципах здатності співробітників міліції оцінювати обстановку, приймати правильні рішення, виконувати складні задачі і діяти в оптимальному режимі.

Експерти думають, що співробітники можуть уникнути багатьох неприємностей за наявності наступних чотирьох умов: виявленні погрози, її усвідомленні, чіткому плануванні дій і здійсненні плану дій. При цьому треба прагнути до того, щоб зробити себе менш уразливою мішенню: використовувати укриття, що відволікають моменти, тактичні прийоми й ін. Здоровий глузд і логічне поводження на порядок збільшують продуктивність дій співробітників міліції.

Думаю, що міліцейська служба протипоказана тим, хто чи не вміє не хоче думати і не хотів діяти в будь-яких обставинах. Крім фізичних даних і професійної стрілянини, співробітники міліції повинні опанувати вербальними навичками.

Американські дослідження свідчать, що робота в правоохоронних органах припускає на 97 відсотків словесна взаємодія і тільки на 3 відсотки фізичне втручання.

Англійський професор Джордж Томпсон, що розробив програму вербальних тактик, заявляє, що найстрашніша зброя не вогнепальне, а необдумане слово. Через словесний контакт можна дозволити багато непередбачених ситуацій. Відомо, наприклад, що правильно побудовані бесіди працівників міліції з громадянами на 50 відсотків знижують скарги на дії співробітників органів внутрішніх справ.

Виходить, існує необхідність навчання особового складу словесним тактикам по визначеній програмі, що будуть стримувати фізичне насильство. Стрижнем цієї програми повинна бути думка про те, що співробітник міліції в першу чергу представляє орган внутрішніх справ і закон, а не власну персону. Досягти взаєморозуміння із супротивником можна в тому випадку, якщо йому приводяться переконливі доводи.

Багато складних ситуацій дозволяються не стільки силовими, скільки складними прийомами. Майстерність ведення діалогу в ряді випадків виявляється найефективнішим інструментом при дозволі конфлікту. Підвищення професіоналізму співробітників міліції на сучасному етапі вимагає:

точних, науково вивіrenих правил поведінки в різних службових ситуаціях;

стандартизованих психологічних, фізичних і тактичних навичок у звичайній і екстремальній ситуації;

обговорення питань самозахисту й інтенсифікації передачі позитивного досвіду;

генерування нових ідей в області особистої безпеки співробітників органів внутрішніх справ;

удосконалювання правового і технічного захисту для попередження фатальних наслідків;

якісно інших підходів у прищеплюванні навичок з надання першої медичної допомоги і взаємодопомоги;

атестації співробітників міліції з володіння професійними навичками.

**А.В. Кратінов**

*викладач кафедри адміністративної діяльності ОВС*

**В.І. Возний**

*викладач кафедри адміністративного права*

*та державного управління,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ, ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦЗАСОБІВ**

На привеликий жаль, у сучасній спеціальній літературі цей напрямок забезпечення особистої безпеки працівників міліції, представників громадських формувань практично не визначений.

Особиста безпека працівників міліції, представників громадських формувань під час застосування спецзасобів – це система тактичних, психологічних, фізичних, організаційно-правових заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівників ОВС, працівників громадських формувань і підтримувати високий рівень ефективності їх роботи.

У загальному вигляді напрямки забезпечення особистої безпеки працівників ОВС окреслено А.В.Богдановим. До них автор відносить:

- тактика поведінки працівників ОВС;
- фізична та технологічна підготовленість;
- професійно-психологічна підготовленість;
- вміле використання предметів екіпіровки;
- вміле застосування вогнепальної зброї.

На наш погляд, за аналогією доцільно зупинитися на таких напрямках забезпечення особистої безпеки працівників міліції, представників громадських формувань під час застосування спецзасобів:

- тактика застосування спецзасобів;
- технологічна підготовка під час їх застосування;
- професійно-психологічна підготовка;
- вміле використання предметів екіпіровки;
- вміле застосування вогнепальної зброї.

Так, споряджати карабін КС-23, сигнальний пістолет спецзасобом необхідно безпосередньо перед застосуванням, після отримання команди. Спецзасіб «Черемшина»-1, 4, 6, 7 бажано застосовувати з підвітряного боку.

Учасники операції, які опинилися в зоні дії газової хмари, повинні терміново залишити небезпечну зону. Для надання першої медичної допомоги потерпілим від газової хмари необхідно застосувати нашатирний спирт (для подиху) та двохпроцентного розчину харчової соди (для промивання очей).

Робота в районі газової хмари проводиться в індивідуальних засобах захисту. Під час роботи зі спецзасобом «Черемшина» забороняється:

- розбирати спецзасіб;
- використовувати інше озброєння для відстрілу гранати «Черемшина-7», крім карабіна КС-23, «Черемшина-4», крім сигнального пістолета.



Співробітник, який працює зі спецзасобами «Черемшина»-1, 4, 6, 7, повинен пам'ятати, що вони пожежонебезпечні. Ні в якому разі не дозволяється порушувати тимчасовий графік використання, запланованого запуску спецзасобів «Черемшина»-3, 6 після їх запуску, тому що виділення газу «Черемшини-1» починається через 10-20 хвилин, у «Черемшини-6» через 3 хвилини, в іншому випадку можна опинитися в самому колі газової хмари. «Черемшину» забороняється розпилувати біля відкритого вогню.

Перед використанням захисних шоломів КП-80, СШ-68, СТШ-81, «Сфера», «Маска-1», бронежилетів ЖЗЛ-74, «Кора-1,2», «Модуль-1,2,3,с», «Міраж-М, засобів захисту обличчя і кінцівок: («Вуаль», «Перчатка», «Щит»), протиударних і броньових щитів: («Вітраж», БЗТ-75, БЩ-82, «Забор») з метою особистої безпеки необхідно перевірити наявність та цілісність захисних броньових елементів, відсутність щілин і пошкоджень, значних пошкоджень тканинних носіїв, перевірити цілісність ременів. Здійснити доступну підготовку виробу згідно з розміром. В холодну пору року в спецзасобах слід перебувати з дотриманням режиму уникнення заохолодження, можливих переохолоджень.

Під час застосування засобу для примусової зупинки транспорту «ІЖ-М», «Діана» з метою особистої безпеки необхідно пам'ятати, що зупинюваний транспортний засіб може перекинутися, різко змінити напрямок первинного рухання з метою об'їзду «ІЖ-М», тому співробітники повинні знаходитися на узбіччі, на рівні розташування спецзасобу на дорозі. Відстань від спецзасобу повинна бути достатньою для того, щоб співробітник у будь-який момент міг захиститися від наїзду транспортного засобу.

У разі застосування засобів активного захисту (палиця гумова ПР-73м, ПР-89, ПР-90, наручників БР-С, пластмасові разової дії, засобів ударної дії – револьвер «Корнет» з гумовими кулями та інші) в основі забезпечення особистої безпеки працівників міліції, представників громадських формувань лежить обґрунтованість їх застосування, тобто правомірність.

Як правило, у разі неправильного застосування цих спецзасобів виникають проблемні ситуації, коли правопорушник, почувавши свою правоту, намагається у відповідь також завдати тілесних ушкоджень співробітнику міліції. Необхідно пам'ятати про можливість своїх фізичних даних і правопорушника, доцільно

застосовувати їх за наявності підкріплення. Застосовуючи спецзасоби, необхідно виключити можливість заволодіння правопорушником виробом і відповідного застосування проти самого співробітника, наприклад РП-73 повинна мати ремінь для утримання в руках і кріплення на шкіряному ремені її для носіння.

Світло-звукова граната «Зоря» повинна застосовуватись на відстані не менше 2 м від співробітників.

Працівник, який застосовує малогабаритні вибухові пристрої, світло-звукові гранати, має бути екіпірований особистими засобами захисту. Категорично забороняється підпалювати для дворазового застосування запальний вогнепровідний шнурок.

Забороняється наблизитися до пристроїв «Полум'я», «Ключ», «Імпульс», «Зоря», які не спрацювали, упродовж 10 хвилин.

Малогабаритні вибухові пристрої, світло-звукові гранати забороняється використовувати, якщо є пошкодження на їх корпусі.

Засоби зв'язку заправляються під бронезилет або одяг, щоб виключити можливість захоплення працівника і затягування у натовп.

Перед прийняттям рішення про зв'язування порушника працівник повинен оцінити, розрахувати свої фізичні дані і порушника, щоб уникнути можливих тілесних пошкоджень.

Конвоюючи затриманих за допомогою наручників, працівник також повинен звертати увагу на фізичні дані затриманого. Наручники необхідно надівати на руки затриманого тільки в положенні ззаду, інакше наручники можуть бути використані для нанесення працівнику, представнику громадських формувань, тілесних ушкоджень.

Щодо використання транспортних засобів:

- не використовувати технічно не справні технічні засоби;
- не виходити із транспортного засобу до повного його зупинення;
- не допускати до керування транспортним засобом осіб, які не мають відповідних документів на керування цим засобом;
- додержуватися заходів безпеки під час заправки транспортного засобу.

Використовуючи ТЗ під час проведення операцій, не допускати його розгойдування, у разі перевернення можуть постраждати люди.

Співробітник, який володіє зброєю, повинен споряджати і розряджати її в спеціально відведених місцях, виключити випадки

заволодіння табельною зброєю порушниками під час їх затримання і т.п. Не спрямовувати зброю без потреби в бік людей. Застосовуючи зброю, намагатися передбачити траєкторію польоту кулі з метою уникнення можливого рикошету. Не носити зброю без кобури, не поставивши на запобіжник (більш детально див. наказ МВС України №970-2001р.).

Забезпечення особистої безпеки працівника під час застосування вогнепальної зброї ґрунтується на таких головних чинниках:

1) досконале знання статей Закону України «Про міліцію», які регулюють застосування вогнепальної зброї;

2) стрілецька підготовленість, яка визначає вміле поводження зі зброєю в різних службових ситуаціях;

3) психологічна підготовленість до застосування вогнепальної зброї, яка визначає готовність, упевненість і виваженість у поводженні з нею.

Положення законодавства, які регулюють випадки та порядок застосування вогнепальної зброї, є достатньо конкретними. Проте не менш важливим є узгодження відповідних статей Закону України «Про міліцію» з можливими ситуаціями оперативно-службової діяльності. Так, працівник ОВС повинен розуміти, що коли злочинець використовує транспортний засіб для нападу або цілеспрямовано скеровує його на громадян, діяти слід не відповідно до п.6 ст.15 цього Закону, який передбачає застосування зброї проти транспортного засобу для його зупинки, а згідно з п.2ст.15, тобто відкривати вогонь на ураження особи, яка керує транспортом. Детального опрацювання вимагає також положення про заборону застосовувати зброю щодо громадян, які мають певний вік та фізіологічний стан.

Стрілецька підготовленість складається з таких елементів:

1) знання конструкції табельної вогнепальної зброї, її можливостей та способів усунення незначних несправностей;

2) знання можливостей основних різновидів вогнепальної зброї, яка використовується злочинним світом;

3) знання вогневих можливостей автоматичної зброї, яка є на озброєнні ОВС та внутрішніх військ України;

4) уміння стріляти з табельної та короткоствольної зброї по різних цілях (нерухомих, рухомих, періодично виникаючих, у повний зріст, обмежено визначених тощо);

5) уміння стріляти з різних положень (стоячи, сидячи, лежачи, навколішках, навприсядки, від живота, з автомобіля тощо);

6) уміння успішно стріляти після фізичного навантаження (після бігу вгору по сходах, стрибків тощо);

7) уміння стріляти за різних умов видимості (увечері, у сутінках, при яскравому сонячному світлі, у тумані, в умовах різкої зміни освітлення тощо);

8) уміння стріляти на випередження супротивника;

9) уміння розташовувати та вихоплювати зброю напоготові;

10) уміння стріляти в приміщенні, на вулиці, у полі, в лісі, у горах, у місцях скупчення людей.

Під час застосування заходів фізичного впливу рекомендується не вступати, якщо немає необхідності, в фізичне єдиноборство з правопорушником, розраховувати свої можливості і сили правопорушника (за винятком екстремальних ситуацій).

З метою забезпечення особистої безпеки, крім цільового (функціонального) призначення, вказані засоби можуть використовуватись і нестандартно. Зокрема, враховуючи їх вагу та міцність, вони можуть застосовуватись як металльні знаряддя, засоби утримання тіла в необхідному положенні, нанесення ударів, забезпечення подвійного захисту, відволікання уваги супротивника тощо. Тому опрацьовуючи відповідні навички, слід акцентувати увагу і на можливості позацільового призначення предметів екіпіровки та засобів захисної дії.

**І.В. Якименко**

*викладач кафедри*

*адміністративної діяльності ОВС,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ППСМ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Останнім часом злочинний світ активізував протидію законним вимогам працівників міліції про припинення дій, що порушують громадський порядок, все частіше злочини скоюються з особливою

зухвалістю, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових речовин. Під час затримання особи, що їх вчинили, здійснюють активний опір працівникам правоохоронних органів.

Однак практика останніх років показала, що рівень підготовки працівників патрульно-постової служби міліції щодо вміння правильно зорієнтуватися в складних обставинах та забезпечити свою особисту безпеку не відповідає вимогам часу.

Але декларування проблеми ще не означає її вирішення. Численні факти злочинних зазіхань на життя і здоров'я працівників ППСМ під час виконання ними службових обов'язків з охорони громадського порядку потребують теоретичного аналізу і детальної розробки обґрунтованих науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення їх особистої безпеки. Між тим проблема ця в сучасній спеціальній літературі практично не представлена.

Враховуючи відсутність ґрунтовних розробок з питань забезпечення особистої безпеки працівників, які несуть службу з охорони громадського порядку, ми спробували розробити рекомендації щодо методики дій міліціонерів в екстремальних ситуаціях та забезпечення їх особистої безпеки, де враховано найбільш типові ситуації, в яких можуть опинитись працівники патрульно-постової служби. У своїй доповіді ми зупинимося на деяких з них.

### **Поводження патрульних міліціонерів з громадянами.**

Особиста безпека співробітника ППСМ під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку значною мірою залежить від його вміння правильно будувати свої взаємовідносини з громадянами. У взаємовідносинах з громадянами міліціонери повинні виявляти високу культуру і такт.

#### Під час діалогу з громадянами варто завжди пам'ятати:

- головним завданням бесіди є формування в громадянина думки, що працівник міліції бажає допомогти йому;
- створюйте позитивне враження про себе як про професійно грамотну, дієздатну, рішучу, принципову, наполегливу, ввічливу і культурну особистість, що добре знає закон, свої права й обов'язки;
- не вступайте в суперечку з громадянами; не допустимий повчальний тон;
- звертайтеся до громадян на «Ви»;
- свої рекомендації викладайте у ввічливій, зрозумілій, законній, переконливій і наполегливій формі;

- не допускайте слів, дій і жестів, що мають подвійне тлумачення, оцінних категорій, що ображають особистість і гідність громадянина, що може ускладнити ситуацію і привести до неправильної оцінки її;

- не висловлюйте категоричних висновків і переконуйте, що вживете законних заходів і подаєте допомогу негайно,

- уважно здійснюйте візуальне спостереження за співрозмовником і стежте за його реакцією, дотримуючись відстані, що забезпечує своєчасне вживання заходів особистої безпеки;

- аналізуючи його питання і відповіді, оцінюючи його зовнішню реакцію, переконайтеся в тому, що у вас установлені довірчі відносини;

- у разі виникнення конфліктної ситуації, прийміть компромісне рішення, яке б не суперечило закону;

- з метою зняття психологічної напруженості, недовіри і встановлення розуміння і поваги до вас з боку громадянина наведіть позитивний приклад вирішення питання на користь громадянина з аналогічної обстановки (випадку), який був у вашій практиці чи з практики роботи ваших колег;

- не приймайте поспішних рішень, висновків;

- необхідно ретельно аналізувати ситуацію, обстановку, що утворилася, правильно оцінювати суть того, що відбувається, з огляду на психологічний, інтелектуальний, культурний і фізичний рівні розвитку громадянина;

- постаратися прорахувати можливу реакцію громадянина на ті чи інші заходи впливу і прийняти лише ті з них, що зрозумілі громадянину і навколишнім;

- зміст діалогу повинен відповідати характеру порушення і рівню розвитку особистості порушника;

- не рекомендується застосовувати словесну погрозу, що може призвести до агресивності й опору.

### ОСНОВНІ ПРИЙОМИ БЕЗПЕЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗІ СТОРОННІМИ ОСОБАМИ:

Багатьох неприємностей можна завжди уникнути, використовуючи банальний принцип трьох «не»: не дратувати, не провокувати, не виділятися.

Враховуючи це, міліціонеру рекомендується:

- не згадувати у розмові зі сторонніми людьми посадового

статусу та дійсних прізвищ колег чи обговорювати з ними службові проблеми (наприклад, «сьогодні проводяться заходи з...»);

- не відрізнятися від оточуючих вас людей неординарним виглядом, виключити всі екстравагантні елементи в одязі, аксесуарах, зачісці тощо;

- дотримуватися прийнятних стереотипів поведінки;

- не провокувати конфліктні ситуації у повсякденному житті;

- не розпалювати нав'язливої допитливості оточення незвичайністю стилю життя і звичок, легендами про свій «геройзм».

- не виявляти надлишкової обізнаності, не демонструвати свої широкі зв'язки і «ділові» можливості;

- не демонструвати зухвалість та поведінку, яка викликала б у оточуючих пересторогу (зайва допитливість, зарозумілість, нав'язування своєї думки) або неприйняття (нетактовність, грубість);

- бути рівним і ввічливим з усіма оточуючими;

- не обговорювати службові і професійні проблеми;

- не забувати про пильність («навіщо» і «чому») у разі спроб незнайомої людини зблизитися з вами (випадкове знайомство, інші знаки уваги та ін.);

- сприймати з певною підозрою і обережністю пропозиції щодо «безкорисливих» послуг (вигідне знайомство, гроші, допомога, посередництво при купівлі тощо);

- розкривати напрямки (зони) своєї уразливості, оскільки завдяки такій поінформованості на вас можуть здійснювати тиск (шантаж);

- не проявляти свої слабкості (хобі, надмірний потяг до алкоголю, секс, гроші, негативні риси характеру), які можуть бути використані проти вас;

- бути розбірливим і обережним щодо обіцянок, позик, боргів;

- не піддаватися сумнівним справам у сфері бізнесу, особливо у випадках пропозицій про необхідність використати службові повноваження.

До дій у ризикованій ситуації під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку слід приступати тільки з дозволу керівника і за наявності необхідних сил та засобів.

**ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ППСМ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ**

Патрульним на транспортних засобах під час несення служби забороняється:



а) перевозити сторонніх громадян і вантажі, а також залишати автомобіль (мотоцикл, катер) без нагляду;

б) знаходитись в автомобілі під час зупинок у пунктах зупинок, за винятком ведення переговорів по радіостанції та під час розгляду справ;

в) перевищувати встановлену швидкість руху (якщо це не пов'язано зі службовою необхідністю);

г) самовільно відхилитись від призначеного маршруту і змінювати порядок несення служби, якщо це не пов'язано зі службовою необхідністю;

д) передавати стороннім особам керування транспортними засобами;

е) залишати без нагляду затриманих у транспортних засобах.

Слід зазначити, що міліціонерам необхідно постійно працювати над створенням «персонального» набору засобів та прийомів особистої безпеки.

Прикладом можуть служити такі настанови:

1. Перевір свій фізичний і емоційний стан перед службою.
2. Перевір зброю, екіпіровку, транспорт перед роботою.
3. Відпрацюй навички швидко діставати та перезаряджати зброю (на ходу, у темряві та інших складних умовах).
4. Тримай напоготові запасні засоби («фірмений засіб») нападу та оборони, запасні елементи екіпіровки.
5. Забезпеч можливість використання резервного зв'язку (у тому числі телефонної картки).
6. Завжди обміркуй і оцінюй все, що відбувається під час екстремальної ситуації, відпрацьовуй вміння прорахувати дії свої і супротивника «на крок уперед».
7. Завжди пам'ятай про ефект «тунельного бачення» (сприймання викривляється під впливом стресу і обмежує можливість адекватної оцінки ситуації).
8. Враховуй час «запізнення» (проміжок між думкою і дією) і час на постріл.
9. Навчись контролювати навколишній простір (звуки, предмети, людей, рух).
10. Вибирай і використовуй власне місцезнаходження як позицію для створення переваги у певній ситуації.
11. Дотримуйся планів, розроблених особисто і спільно з колегою (напарником).

12. Контролюй ситуацію у просторі навколо свого місцезнаходження, поділивши умовно його на сектори, узгоджуючи свої дії з напарником.

13. У разі виникнення великого ризику викликай підтримку.

14. Використовуй за необхідності для передачі інформації кодові слова, фрази і жести.

15. Ніколи не випускай підозрілу особу з поля зору. Прибери зайві предмети із зони її досяжності.

16. У загрозовій ситуації дотримуйся таких правил:

- контролюй простір над собою;

- повністю відкривай двері, перш ніж увійти;

- не зазираєш за ріг на рівні очей;

- не стій прямо перед дверима або вікном, на відкритому просторі;

- перш ніж рухатися, вибери наступну позицію;

- вибирай позицію, в якій спина буде завжди захищена;

- вживай заходів проти рикошету;

- рухайся короткими ривками, зигзагами, переконуючись у безпеці;

- не ставай на одній лінії між напарником і підозрюваними;

- рухайся у такт з напарником, дійте разом, прикриваючи один одного;

- надінь на злочинця спочатку наручники, потім проведи обшук, обшукуй якомога ретельніше.

17. Відвернуте зіткнення для вас – це завжди виграна ситуація; не провокуй стрільбу, зброя – останній козир.

18. Не застосовуй загрози, якщо не можеш її реалізувати.

19. Злочинця важко визначити лише за ознаками зовнішності, тому очікуй непередбачуваного.

20. Уникай шаблонних дій.

21. У разі небезпеки активно дій, не завмирай і не клякни.

22. Завжди пам'ятай про обережність, не розслабляйся занадто швидко.

23. Пам'ятай, що ключ до професіоналізму – вміння, а не зарозумілість і пиha.

24. Пам'ятай, що тебе чекають живим і здоровим у родині.

## **ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЙ ТЕХНОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ**

Екстремальні екологічні ситуації виникають здебільшого внаслідок великих виробничих аварій і становлять значну потенційну небезпеку для населення та об'єктів народного господарства. Такі виробничі аварії можуть статися з технологічних причин або як результат стихійного лиха. Потенційна небезпека в таких ситуаціях полягає у можливості масових викидів токсичних або сильнотіючих отруйних речовин та розповсюдження хмар, їх випадів на великі відстані, у можливостях вибуху та пожежі на виробництві. Перш за все, це стосується підприємств хімічної, нафтохімічної, нафто- та газопереробної промисловості. До хімічно небезпечних об'єктів можна віднести підприємства лакофарбової, фармацевтичної, харчової промисловості, на яких використовуються аміак, хлор, кислоти й тощо. Територія України перенасичена екологічно небезпечними об'єктами.

У випадку аварії на таких об'єктах утворюється зона хімічного забруднення, площа якої залежить від ряду факторів (фізико-хімічних властивостей сильнотіючих отруйних речовин, умов їх зберігання, метеоумов тощо). У такій ситуації виникає необхідність організувати та провести оповіщення населення, евакозаходи, рятувальні та інші невідкладні роботи. Зазначені дії проводяться комплексно силами підрозділів цивільної оборони, органів внутрішніх справ, санітарно-медичних установ [1].

Основним завданням органів внутрішніх справ у таких надзвичайних умовах є забезпечення громадського порядку, ефективна боротьба зі злочинністю, зокрема з мародерством, запобігання паніці, безладдю. Особливий склад органів внутрішніх справ бере також активну участь у рятувальних, ремонтно-відновлювальних, інженерно-технічних роботах, допомагаючи службам, для яких ці види робіт є профільючими. Пожежна охорона, державтоінспекція, дорожня міліція, патрульно-постова

служба, інші підрозділи органів внутрішніх справ виконують у таких умовах також свої суто специфічні завдання [2].

В екстремальних екологічних ситуаціях перед підрозділами органів внутрішніх справ виникає низка завдань, що вимагають швидкого та точного вирішення. До таких завдань належать: уточнення параметрів можливої зони забруднення, визначення місць виставлення постів оточення, встановлення контрольно-пропускних пунктів, забезпечення руху формувань цивільної оборони до місця аварії, розміщення техніки та транспорту, виділення необхідної кількості сил та засобів для охорони майна громадян та матеріальних цінностей, підтримання громадського порядку на місці аварії, в місцях евакуації, захист особового складу від ураження, забезпечення життєдіяльності органу внутрішніх справ, постійна хімічна та радіаційна розвідка, збір інформації та інші завдання. Зрозуміло, що вони будуть успішно виконуватись тільки за умови попередньої підготовленості персоналу органів внутрішніх справ до діяльності в таких чи подібних надзвичайних ситуаціях [3].

Таким чином, основними завданнями органів внутрішніх справ у період підготовки до дій у надзвичайних умовах є:

1. Планування заходів по захисту працівників ОВС, їхніх сімей, а також заарештованих та затриманих від шкідливих факторів надзвичайних ситуацій.

2. Забезпечення та підтримання в належному стані готовності підрозділів ОВС.

3. Вивчення особовим складом прийомів і методів діяльності в умовах надзвичайної ситуації.

4. Створення матеріальної бази підрозділів ОВС для безперервного та стійкого функціонування.

5. Створення системи безперервного стійкого управління ОВС в умовах надзвичайної ситуації [7].

Але найбільш складним і майже постійним завданням для органів внутрішніх справ є комплекс заходів, що стосуються особистої безпеки співробітників органів внутрішніх справ під час виконання службових завдань в умовах надзвичайних ситуацій. У типових планах, розроблених в органах внутрішніх справ на випадок дій у надзвичайних ситуаціях, чільне місце повинні займати питання особистої безпеки співробітників під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Особлива увага приділяється психологічній підготовці особового складу, спеціальній фізичній і професійній натренованості та загартованості. За умови високої загальної підготовленості особового складу до дій в особливих умовах навіть їх раптове, не прогнозоване виникнення не поставить орган внутрішніх справ у складне становище.

Виконуючи службові завдання на зараженій хімічними речовинами місцевості, особовий склад має твердо знати способи і методи запобігання ураженню від сильнодіючих отруйних речовин та правила поведінки при роботі на забрудненій території:

- Рухатися швидко, але не бігти і не піднімати пилюки.
- Виходити з зони зараження убік перпендикулярний руху вітру.

- Не притулятися до будинків і не торкатися навколишніх предметів.

- Не наступати на рідини, що зустрічаються на шляху, калюжі, або порошкоподібні розсипи невідомих речовин.

- Не залишатися на перших поверхах і в підвалах, обходити балки, яри, де можлива більша концентрація сильнодіючих отруйних речовин.

- Не знімати засоби індивідуального захисту до розпорядження штабу цивільної оборони або виходу з зони зараження.

- У разі виявлення краплин і мазків сильнодіючих отруйних речовин на шкірі, одязі, взутті або засобах індивідуального захисту негайно обробити ці місця тампонами, змоченими рідиною з індивідуального протихімічного пакету ШП-8, якщо його немає – тампонами з паперу, дрантя і т.под.

- Відчувши перші ознаки отруєння сильнодіючими отруйними речовинами, прийняти одну таблетку, що знаходиться в гнізді №2 індивідуальної аптечки АІ-2.

- Після виходу з осередку зараження пройти повну санітарну обробку і перевірку в медичному закладі [4].

У підрозділах, що планується залучати до рятувальних і відбудовних робіт на прилеглих хімічних об'єктах, доцільно заздалегідь створити запаси промислових засобів захисту органів дихання (фільтруючих та ізолюючих протигазів) та шкіри (загальновійськові захисні комплекти, легкі захисні костюми і т.п.) на особовий склад аварійних команд, якими забезпечений

виробничий персонал відповідних підприємств. Але використовуючи ізолюючі протигази, завжди варто пам'ятати про те, що перебування в ньому обмежується часом активної дії регенеративних патронів. Чим інтенсивніше навантаження, тим коротший час застосування.

Якщо, наприклад, для надійного захисту від зараження відкритих ділянок тіла, одягу та взуття під час роботи в осередку аварії можна рекомендувати захисні плащі, панчохи і рукавиці, то з використанням звичайних фільтруючих протигазів треба бути дуже обережним. Справа в тому, що деякі речовини, скажімо окис вуглецю, аміак, протигазовою шихтою майже не поглинаються, щодо інших же – час захисної дії протигазу дуже обмежений. Тому, придатні вони лише для короткочасного перебування в небезпечній зоні. В атмосфері чадного газу, що містить не більше 1% шкідливої домішки, звичайний фільтруючий протигаз є надійним тільки у сполученні з гопкалітовим патроном. В інших випадках краще працювати в ізолюючих протигазах [6].

Під час роботи в засобах індивідуального захисту кожен співробітник зобов'язаний постійно спостерігати за товаришем і у разі появи найменших ознаках ураження негайно надати йому допомогу. Це може бути штучне дихання і непрямий масаж серця, нейтралізація сильнодіючих отруйних речовин, що потрапили на шкіру і в очі, швидка евакуація отруєних із осередка аварії. Перебуваючи в осередку аварії, не можна знімати або розстібати засоби захисту шкіри, вживати їжу, курити, пити. Щоб запобігти перевтомі особового складу, а тим більше перегрівам під час дій в захисному одязі ізолюючого типу влітку, доцільно ліквідацію наслідків аварії організувати позмінно.

Кожен співробітник повинен твердо знати основні правила надання першої допомоги у випадку ураження сильнодіючими отруйними речовинами:

- Надіти на ураженого протигаз (вкласти пальці обох рук (за винятком великих) усередину шолома маски в підборідну її частину і, притримуючи великими пальцями краї шолома-маски зовні, натягти шолом-маску на голову, починаючи з підборіддя, так, щоб окуляри прийшлися навпроти очей. Щоб зняти протигаз із постраждалого, потрібно взятися рукою за клапанну коробку, злегка відтягнути маску вниз і рухом руки нагору і вперед зняти маску).

- Використувати антидот з індивідуальної аптечки АІ-2 (пенал №2 червоного кольору).

- Надати першу медичну допомогу особам із комбінованими ураженнями (травмами, кровотечами, опіками).

- За необхідності провести найпростіші реанімаційні заходи - штучне дихання, непрямий масаж серця (у незараженій зоні).

- Звільнити ураженого від одягу, що заважає диханню, і одягу з сильнодіючими отруйними речовинами, що потрапили на нього.

- Провести часткову санітарну обробку за допомогою індивідуального протихімічного пакету ППП-8 або підручних засобів.

- Швидко евакуювати ураженого з осередку хімічного зараження в медичний заклад [5].

Таким чином, особиста безпека працівників міліції під час ліквідації наслідків техногенних аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин, становить собою комплекс заходів, які здійснюються з метою виключення або максимального послаблення ураження персоналу і зберігання його працездатності, серед яких головне – навчання особового складу правил поведінки та застосування засобів індивідуального захисту в осередку хімічного зараження місцевості.

1. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 8 червня 2000 р.
2. Про підвищення готовності сил МВС України до дій у надзвичайних ситуаціях: наказ МВС України №143 від 22 березня 1993 р.
3. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України. – Х.: Ун-т внутр. справ. – 1998. – 480 с.
4. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини. – Львів, 2000.
5. Франчук В.С. Цивільна оборона. – К., 2000.
6. Чирва Ю.О., Баб'як О.С. Безпека життєдіяльності. – К.: Атака. – 2001. – 304 с.
7. Кузніченко С.О. Управління ОВС в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру. – Х.: Основа, 2001. – 152 с.



## **ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ПРОТИДІЮ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ**

З руйнуванням «залізної завіси» значно спростився порядок в'їзду і виїзду з України, відповідно різко зросли масштаби міграційних потоків через територію нашої країни. Це викликало серйозне навантаження на державні структури, що зобов'язані тримати ситуацію під контролем. Як стверджують фахівці, невирішені міграційні проблеми, яких зазнає Україна сьогодні, мають стійкі тенденції до подальшого загострення.

Так, якщо в 1991 році відповідними структурами було затримано всього 277 нелегальних мігрантів, то в 2003 році на кордонах нашої держави було затримано 9602 правопорушники. Спостерігається вкрай небезпечна тенденція збільшення потоку нелегальних мігрантів в Україну, значну частину яких становлять громадяни – вихідці з країн Центральної та Східної Азії, охоплених військовими конфліктами, в яких тероризм та кошти наркобізнесу – це основний шлях досягнення політичної влади (Афганістан, Шрі-Ланка, Бангладеш, північні штати Індії, Пакистан...). За інформацією прес-служби Державної прикордонної служби України, в 2003 році найчастіше на українському кордоні затримувались громадяни Китаю (1915 осіб), Індії (945), Пакистану (458), Афганістану (398). Частина нелегальних мігрантів намагається уникнути покарання за злочини, скоєні на території своїх країн, і, в цей час, перебуваючи в Україні, продовжує займатися протиправною діяльністю, ускладнюючи і без того напружену криміногенну обстановку в нашій країні. У деяких з них під час затримання правоохоронці вилучають зброю та боєприпаси.

Таким чином, особливого значення в цій ситуації набуває проблема дотримання правоохоронцями заходів особистої безпеки

у разі виявлення місцезнаходження та під час затримання нелегальних мігрантів. Це питання ми можемо розглянути на прикладі діяльності служби дільничних інспекторів міліції ОВС України.

МВС України, відповідно до Указу Президента України від 18 січня 2001 року №22, яким затверджено Програму боротьби з незаконною міграцією на 2001 – 2004 роки, координує реалізацію державної політики з питань протидії нелегальній міграції. Наказом МВС України від 8 січня 2002 року №19 затверджено основні напрямки службової діяльності служб та підрозділів МВС України щодо протидії незаконній міграції, відповідно до яких на управління адміністративної служби міліції покладається: забезпечення в межах компетенції служби перевірок документів в іноземців на право перебування в Україні; розміщення в установленому законодавством порядку затриманих без документів іноземних осіб до приймальників-розподільників та реалізація заходів щодо встановлення особи затриманих; проведення перевірок за місцем проживання чи тимчасового перебування іноземних осіб з метою контролю за їх своєчасним виїздом після закінчення терміну перебування в Україні.

Але цим наказом не передбачено забезпечення особистої безпеки працівників ОВС під час виконання останніми розшукових та профілактичних заходів у боротьбі з незаконною міграцією. Отже, сьогодні це питання набуває особливої актуальності.

Так, під час відпрацювання адміністративних дільниць, вокзалів, автошляхів, поїздів, проведення перевірки підприємств, організацій, навчальних закладів, приватних будинків та квартир дільничні інспектори міліції зобов'язані вживати заходів з метою виявлення поодиноких осіб та груп іноземців, які грубо порушують законодавство про їх правовий статус, і застосовувати до них заходи згідно з чинним законодавством. А у разі виявлення іноземців та осіб без громадянства, які незаконно в'їхали в Україну або в яких немає підстав для подальшого перебування і вони ухиляються від виїзду з України, працівники міліції з дотриманням заходів особистої безпеки доставляють і передають цих осіб до чергових частин міськрайорганів внутрішніх справ у встановленому порядку.

Також працівники служби дільничних інспекторів міліції (ДІМ) у прикордонних районах у взаємодії з військовослужбовцями

підрозділів Прикордонної служби України із залученням до цієї роботи членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, представників органів місцевої влади, позаштатних інспекторів здійснюють розшукові та профілактичні заходи для встановлення каналів переміщення незаконних мігрантів, осіб, які надають їм послуги (перехід кордону, проживання, надання транспорту, супроводження). У місцях транзитного пересування незаконних мігрантів ДІМ шляхом поквартирних обходів, опитувань працівників житлово-комунальних служб, домових комітетів та з використанням інших можливостей встановлюють місця концентрації незаконних мігрантів та осіб, які надають цим особам житло для нелегального переховування та послуги подальшого пересування по території України.

Дотриманню заходів особистої безпеки ДІМ необхідно приділяти увагу особливо під час проведення перевірок приватних будинків та квартир. Так, заходити в будівлю, де можуть знаходитися підозрілі мешканці, працівнику міліції одному не рекомендується; необхідно повністю відчиняти двері, перш ніж увійти до приміщення. Знаходячись у середині будівлі, ДІМ повинен контролювати навколишній простір (звуки, предмети, рух), уважно слідкувати за ситуацією у просторі навколо свого місцезнаходження, поділивши його на сектори, узгоджуючи свої дії з напарником, не повинен ставати на одній лінії між напарником і підозрілими особами, йому необхідно вибрати позицію, в якій спина завжди буде захищена, і в той же час він не стоятиме прямо перед дверима або вікном, на відкритому просторі. Працівник міліції повинен обмірковувати й оцінювати все, що відбувається навкруги, відпрацьовувати вміння прораховувати дії свої і можливих супротивників «на крок уперед», крім цього, йому завжди необхідно бути готовим до несподіваного розвитку подій, а також, у зв'язку з цим, удосконалювати навичку швидко діставати та перезаряджати зброю в різних положеннях.

У разі виявлення незаконних мігрантів у місцях їх концентрації ДІМ з дотриманням заходів особистої безпеки здійснюють огляд приміщень та речей на предмет виявлення документів та інших доказів, що можуть підтверджувати їх належність до громадянства якої-небудь країни, а також встановлення країн транзитного

перебування, шляхів переміщення в Україну, ретельно здійснюють особистий огляд мігрантів з метою виявлення заборонених предметів та доставляють порушників до чергових частин міськрайорганів внутрішніх справ з метою документування факту незаконного перебування в Україні.

Однак в практичній діяльності, зазвичай, працівники ОВС, знаючи директивні вказівки керівництва МВС, УМВС щодо дотримання заходів особистої безпеки під час несення служби, не виконують їх. Молоді співробітники міліції не вміють використовувати досвід безпечної поведінки колег у разі виникнення екстремальних ситуацій, в той же час працівники міліції зі стажем, розраховуючи на свій досвід, часто нехтують дотриманням заходів особистої безпеки, ведуть себе зухвало та самовпевнено. Як у першому, так і в другому випадках зневажливе, безвідповідальне ставлення до виконання службових обов'язків нерідко призводить до непередбачуваних ситуацій, в результаті чого працівники міліції можуть постраждати.

Враховуючи вищевикладене, з метою забезпечення більш ефективного дотримання заходів особистої безпеки співробітниками ОВС в ході проведення оперативно-службової діяльності ми можемо запропонувати:

- виключити практику формального підходу керівництва міськрайорганів внутрішніх справ до складання підлеглими записів на знання положень нормативних документів, що регламентують дотримання заходів особистої безпеки, а також до проведення інструктажів добових нарадів ОВС щодо дотримання останніми заходів особистої безпеки під час несення служби;

- з особовим складом міськрайорганів внутрішніх справ під час занять у системі службової підготовки відпрацьовувати навички швидко діставати та перезаряджати зброю в різних умовах;

- відпрацьовувати прийоми та методи забезпечення особистої безпеки під час спілкування в різноманітних національних та соціальних групах;

- вивчати основні тактико-оперативні та психологічні прийоми забезпечення особистої безпеки в різноманітних ситуаціях.

Г.А. Данильченко  
старший викладач  
кафедри адміністративного права  
і державного управління,  
ДЮІ МВС при ДонНУ

## ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Діяльність співробітників органів внутрішніх справ безпосередньо пов'язана з професійним ризиком. Під час виконання свої обов'язків з охорони громадського порядку їм часто доводиться працювати в екстремальних ситуаціях. Досягнення мети в конкретному випадку, а тим більше в екстремальному, жадає від співробітника швидко реагувати на зміни ситуації, безпомилково аналізувати її, приймати тактично правильні рішення і вміти їх реалізовувати, при цьому максимально забезпечити свою особисту безпеку.

Для адекватного підходу до реалізації тих чи інших заходів особистої безпеки співробітники органів внутрішніх справ повинні використовувати все різноманіття спеціальних знань і прийомів з урахуванням ситуації. Інакше кажучи, для реалізації заходів особистої безпеки потрібен цілком визначений тактичний підхід. Оскільки йдеться про тактику в процесі здійснення правоохоронної діяльності, то про неї можна говорити як про правоохоронну тактику або тактику реалізації заходів особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку.

Проблеми правоохоронної тактики розглядалися В.С. Зеленецьким і Н.В. Куркіним, з погляду тактичного застосування заходів безпеки суб'єктів кримінального процесу. Їхні дослідження базуються на досягненнях сучасної криміналістичної науки про поняття, природу, сутність і призначення криміналістичної тактики, центральним компонентом якої є тактичний прийом.

Метою нашого дослідження є:

1. Проаналізувати методики та тактики застосування заходів забезпечення особистої безпеки суб'єктів охорони громадського порядку.

2. Дати теоретичне обґрунтування практичної необхідності вивчення тактики застосування заходів особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку в навчальних закладах системи МВС України.

Слід відзначити, що тактичні прийоми застосування заходів особистої безпеки не можуть дати стопроцентних гарантій захисту життя і здоров'я суб'єктів охорони громадського порядку, однак можуть значно скоротити ймовірність настання цих небажаних наслідків.

Для досягнення названих цілей доцільно розглянути комплекс таких проблем, що є не тільки головними, але, насамперед, вихідними, а тому і першочерговими. На основі даних, отриманих у результаті дослідження таких проблем, можна зробити наступний, цілком обґрунтований крок у розробці конкретних тактичних прийомів оптимального застосування заходів забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку.

Дослідження актуальних проблем тактики застосування заходів забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку повинно здійснюватися з урахуванням специфіки взаємодії елементів розглядуваного правоохоронного процесу, але саме з тактичних, а не з яких-небудь інших позицій.

Для реалізації такого підходу до характеристики процесу застосування заходів забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку потрібно з'ясувати значення людського фактору в цій сфері діяльності, а також тих обставин, що притаманні конкретній ситуації в середовищі функціонування правоохоронних органів і громадських формувань, які здійснюють охорону громадського порядку.

Розглянемо ці фактори.

1. Функціональна підготовка суб'єктів охорони громадського порядку.

Особиста безпека суб'єктів охорони громадського порядку базується на їхній професійній підготовці, психологічних якостях і сформованій особистісній установці на виживання.

Професійна підготовка проходить поетапно.

Перший етап – це загальна професійна підготовка суб'єктів охорони громадського порядку. Таку підготовку проходять тільки співробітники міліції в навчальних закладах системи МВС України, де в основному вивчається загальна теорія забезпечення охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю. Що ж стосується загальної професійної підготовки членів громадських формувань з охорони громадського порядку, то в кращому випадку тільки окремі з них мають таку підготовку (колишні співробітники правоохоронних органів). Отже, доцільно ввести в навчальні програми підготовки фахівців для органів внутрішніх справ теорію забезпечення безпеки суспільства й особистості в правовій державі.

Другим етапом є спеціальна підготовка суб'єктів охорони громадського порядку. Для забезпечення цієї підготовки необхідно відкрити спеціальні курси на базі навчальних закладів МВС і навчальних центрів територіальних ОВС, де б висвітлювалися специфічні проблеми стратегії, тактики і методики захисту інтересів особистості і суспільства в різних криміногенних і екстремальних ситуаціях.

2. Психологічна підготовка і психологічний супровід діяльності суб'єктів охорони громадського порядку.

Суб'єкти охорони громадського порядку повинні бути підготовлені до екстремальних професійно-психологічних факторів, які впливають на психіку й ускладнюють реалізацію відпрацьованих раніше, у спокійних умовах, дій. До таких факторів можна віднести:

- раптовість зміни ситуації;
- стрімкість протікання подій;
- дефіцит часу на прийняття тактично правильного рішення;
- високе психологічне навантаження.

Вищезгадані фактори повинні враховуватися в процесі відпрацьовування тактичних прийомів застосування заходів забезпечення особистої безпеки в різних екстремальних ситуаціях, починаючи з більш простих і поступово переходячи до більш складних. Цим формується особистісна установка суб'єктів охорони громадського порядку на виживання в мінливій криміногенній ситуації.

3. Самонавчання в процесі практичної діяльності з охорони громадського порядку.



Цей фактор має велике значення для напрацювання кожним суб'єктом охорони громадського порядку системи практичних прийомів забезпечення особистої безпеки, які дали позитивні результати. Тобто тут необхідно відзначити доцільність постійного вивчення й узагальнення практичного досвіду застосування цих заходів для більш швидкого й ефективного прийняття необхідного рішення суб'єктом охорони громадського порядку для гарантованого забезпечення своєї безпеки.

Проаналізувавши всі ці фактори, можна зробити висновок, що для більш ефективної підготовки фахівців, які забезпечують охорону громадського порядку, необхідно внести в навчальні плани вивчення спецкурсу «Забезпечення особистої безпеки суб'єктів охорони громадського порядку».

*Додаток*

### **ПРИБЛИЗНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ»**

**Тема 1.** *Правове становище суб'єктів охорони громадського порядку і його значення для забезпечення їх безпеки.*

**Тема 2.** *Поняття і сутність забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку.*

**Тема 3.** *Органи, що забезпечують безпеку суб'єктів охорони громадського порядку.*

**Тема 4.** *Заходи забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку й основи їх реалізації.*

**Тема 5.** *Тактичні прийоми реалізації заходів особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку.*

**Тема 6.** *Забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку під час несення ними служби в особливих умовах.*

**Тема 7.** *Гарантії забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку.*

**Тема 8.** *Адміністративно-правовий аналіз деяких методик забезпечення безпеки суб'єктів охорони громадського порядку в країнах Західної Європи.*

**С.А. Рижкова**  
*інспектор відділу  
дільничних інспекторів міліції  
УАСМ ДМУ УМВС України  
в Донецькій області*

**Е.В. Рижков**  
*кандидат юридичних наук,  
начальник кафедри  
оперативно-розшукової діяльності  
у сфері інформаційних технологій,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ДО ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ**

Останнім часом керівництвом держави та Міністерства внутрішніх справ приділяється значна увага підвищенню авторитету служби дільничних інспекторів міліції та ефективності роботи працівників цієї служби [1, 2]. Згідно з положенням «Програми розвитку партнерських взаємин між міліцією і населенням на 2000-2005 роки» одним з пріоритетних напрямків діяльності дільничних інспекторів міліції є підвищення іміджу служби ДІМ. З цією метою держава посилює соціальні гарантії для дільничних, удосконалює нормативно-правову базу їх діяльності, створює умови для службового зростання (наприклад, підвищення граничних спеціальних звань на посадах) [3]. Разом з тим гостро стоїть та потребує розв'язання проблема особистої безпеки дільничних інспекторів під час виконання ними своїх службових обов'язків.

Проблема загрози життю і здоров'ю працівників цієї служби не нова. Вона існує постійно, так само як і для працівників інших служб органів внутрішніх справ, які залучаються до охорони громадського порядку. Її обумовлюють універсальні та специфічні причини.

Серед останніх для служби ДІМ зазначимо такі:

- недостатній професіоналізм працівників, обумовлений комплектуванням цієї служби за залишковим принципом;
- ставлення до дотримання заходів безпеки через недостатню

професійну підготовленість та надмірну завантаженість, яка у свою чергу обумовлена невідповідністю між обсягом роботи та штатною чисельністю працівників служби;

- недостатня увага питанню особистої безпеки під час підготовки спеціалістів у відомчих навчальних закладах та в системі службової підготовки;

- недостатнє фінансування, яке не дозволяє належним чином забезпечити дільничних інспекторів спеціальними засобами, засобами транспорту та зв'язку;

- поширені випадки виходу на службу без форменого одягу, табельної зброї та спеціальних засобів не тільки через об'єктивні, але і через суб'єктивні причини;

- непоодинокі випадки прибуття на місце події не у складі слідчо-оперативної групи, а одного дільничного інспектора;

- невикористання табельної зброї в ситуаціях, які цього потребують, через зневіру працівників у дієвості правових гарантій з причин поширення практики «міністерського самобичування» і відсутності професійного розуміння та підтримки з боку прокуратури;

- залишення пріоритету представникам громадськості (громадським формуванням) перед професіоналами (помічниками дільничних інспекторів) у питанні пошуку резерву для охорони громадського порядку;

- залучення представників населення до охорони громадського порядку (надання допомоги ДІМ) до закінчення ними необхідної правової та спеціальної підготовки (отримання відповідних сертифікатів).

У ряді випадків зазначені причини позбавляють дільничних інспекторів активної службової позиції, стримують їх особисту ініціативу під час несення служби, впливають на зміну світогляду не на користь служінню, а породжують пріоритет самозбереження.

Висвітлюючи це питання, надамо без коментарів такі цифри стосовно діяльності служби ДІМ у нашому регіоні.

У Донецькій області станом на 01.03.04 працювало 1212 дільничних інспекторів міліції. На балансі: радіостанцій – 102, радіотелефонів – 126, мобільних телефонів – 334 (більшість з яких придбано за особистий рахунок працівників), гумових кийків – 878, наручників – 877, газових балонів «Терен» – 815 (без урахування терміну придатності для використання).

У м. Донецьку станом на 01.03.04 за штатом 243 дільничних інспекторів міліції. Фактична чисельність – 229. Некомплект – 17%. Не мають юридичної освіти – 54 (19%). Некомплект помічників ДІМ становить 100% (23 працівники). Забезпеченість службовим транспортом становить 2,7%. Засобами зв'язку забезпечено 12,2%.

Недосконалість форм та методів отримання статистичних показників, на жаль, ще значною мірою впливає на її об'єктивність. Тому необхідно враховувати ці обставини, приймаючи управлінські рішення.

Офіційна статистика не може враховувати ще один важливий показник – психологічний стан працівників служби. На наш погляд, саме позитивний психологічний стан дільничних інспекторів, впевненість у своєму захисті та підтримці з боку держави та закону створює передумови для якісного, максимально ефективного виконання ними своїх службових обов'язків, зменшує ймовірність службового травматизму та втрат серед особового складу. Якщо ми хочемо в недалекому майбутньому бачити дільничного як доброзичливу, культурну, самодостатню людину, яка уважно ставиться до населення і є реальним партнером-ініціатором у забезпеченні громадського спокою та порядку, то необхідно вжити заходів для зняття зайвої психологічної напруги під час несення служби, ліквідувати штучні перепони, які перешкоджають виконанню основних службових обов'язків.

Залучення представників населення до охорони громадського порядку є і буде, на наш погляд, лише частковим вирішенням проблеми [4]. В умовах ринкових відносин та українського менталітету необхідно робити ставку на професіоналів. У кожного дільничного інспектора повинен бути свій штатний помічник-напарник з числа молодшого начальницького складу, який пройшов підготовку за відповідною спеціалізацією. Для цього їх штатну чисельність тільки по м. Донецьку необхідно збільшити в 10 разів.

Серед положень проекту Програми вдосконалення діяльності служби дільничних інспекторів міліції Донецького міськуправління УМВС України в області на 2004-2005 роки є пропозиції вивчити потреби та вжити заходів відносно 100% забезпечення дільничних інспекторів міліції табельною зброєю, спеціальними засобами самозахисту, у тому числі сльозогінної дії, наручниками, гумовими кийками, сейфами для збереження

табельної зброї за місцем проживання та форменим одягом, збільшити штатну чисельність ДІМ та їх помічників за рахунок місцевого бюджету.

Сподіваємося, що ці положення не залишаться на папері, а знайдуть свою практичну реалізацію, яка буде сприяти підвищенню безпеки діяльності дільничних інспекторів міліції.

1. Указ Президента України №27/2004 від 12 січня 2004 року Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності служби дільничних інспекторів міліції.
2. Програма вдосконалення організації роботи дільничних інспекторів міліції РВ ДМУ, покращення їх матеріально-технічного забезпечення та підняття іміджу служби в період 2003-2005 років.
3. Наказ МВС України №1212 від 20.10.03 Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України.
4. Див.: Рижков Е.В. Шляхи удосконалення взаємовідносин ОВС із населенням при здійсненні оперативно-розшукової діяльності // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових статей Донецького інституту внутрішніх справ МВС України при Донецькому державному університеті. – Донецьк: ДІВС МВС України, 1999. – С. 36-42; Рыжков Э.В. Знания об энергоинформационных процессах как средство формирования мировоззрения сотрудника органов внутренних дел // Наука. Религия. Общество. – 2001. – №2. – С. 48-51.

**И.К. Василенко**

*адъюнкт кафедры*

*административной деятельности,*

*ДЮИ МВД при ДонНУ*

## **ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ БОРЬБЕ С НЕЛЕГАЛЬНОЙ МИГРАЦИЕЙ**

Незаконная миграция в страны Европы через Украину в последнее время стала серьезной проблемой. Миграционная

проблема в Украине стала реальной угрозой для общественной, государственной безопасности и, по прогнозам, в третьем тысячелетии будет только усложняться.

В 2003 году, по данным МВД Украины в Украине, было зарегистрировано в установленном законом порядке 108 тысяч иностранцев, выявлено 17,4 тысячи нелегальных мигрантов, выдворено за пределы Украины 13,5 тысячи человек. Общая же численность иностранцев, легально и нелегально находящихся на территории Украины и имеющих целью перебраться в страны Западной Европы, по различным оценкам, колеблется от 500 тыс. до 1 млн. человек.

По оценкам экспертов, организация нелегальной миграции является одним из наиболее прибыльных видов преступной деятельности и дает прибыль немногим меньшую, чем наркобизнес. При этом наказание за «контрабанду людьми», по сравнению с контрабандой наркотиков, значительно мягче, что привлекает в этот «бизнес» все больше и больше лиц криминальной направленности.

Процесс нелегального проникновения на территорию Украины мигрантов носит, как правило, *организованный характер*. Это проявляется в создании и функционировании так называемых каналов нелегальной миграции. В правоохранительной практике под «каналом» понимают созданную группой лиц систему легального или нелегального въезда в Украину, пребывания и нелегального выезда из ее территории мигрантов, а также поиск желающих нелегально мигрировать на Запад, формирование из них групп, оснащение соответствующими документами, сопровождение на пути следования, временное размещение и проживание в транзитных пунктах, пересечение границ и т.п.

Процесс создания преступных группировок, старающихся взять под свой контроль нелегальную миграцию иностранцев путем их формирования в группы, тщательного планирования маршрутов перемещения и способов противозаконного проникновения в страну назначения, обусловлен обычным желанием преступных элементов получить выгоду за счет «предоставления услуг» потенциальным мигрантам.

Обычно преступные формирования состоят из нескольких групп, имеющих круг конкретных функциональных обязанностей. Условно их можно поделить на группу организаторов, группу

поиска «клиентов», группу обеспечения и группу лиц, занимающихся переправкой.

*Группа организаторов* отвечает за организацию канала, определение сил и средств, необходимых для его создания, поддержания управления и связи и др. На основании спроса со стороны потенциальных мигрантов на нелегальное проникновение в западноевропейские государства из страны пребывания, наличия соответствующих возможностей для обеспечения этого процесса, оценки возможной наживы организаторы принимают решение о создании канала. В дальнейшем разрабатывается детальный план, в котором определяются соответствующие структуры и сферы их ответственности и компетенции, порядок действий, система связи, распределяется будущая прибыль. Значительное внимание отводится разработке легенд для нарушителей, инструктированию их относительно поведения в случае задержания пограничниками или милицией. В процессе функционирования канала организаторы постоянно контролируют его ход, вносят при необходимости коррективы. При этом они могут лично принимать участие в выполнении всех или отдельных пунктов плана или лишь контролировать его осуществление, не вмешиваясь непосредственно.

*Группа поиска* предназначена для вербовки «клиентов». Входя в контакт с потенциальными мигрантами, члены группы предлагают «услуги» на определенных условиях по нелегальной переправке их в страны назначения. В задачу преступников входит также комплектование групп мигрантов определенной численности. Вербовка «клиентов» и комплектование групп осуществляется в странах постоянного или транзитного пребывания мигрантов. В Украине группы поиска действуют, как правило, в больших городах (Киев, Харьков, Львов) на вокзалах, почтамтах, рынках, общежитиях учебных заведений и т.п.

*На группу обеспечения* возлагаются функции встречи мигрантов, поиск мест временного проживания для нелегалов и их размещение, приобретение билетов для проезда в транспортных средствах, обеспечение поддельными документами, необходимыми как для легализации их въезда и пребывания в Украине, так и для пересечения границы (фиктивные приглашения, туристические карточки, студенческие билеты, паспорта и др.), поиск водителей и транспортных средств для доставки нелегалов непосредственно



в пограничный район. В состав группы могут входить иностранцы, которые легализировались и постоянно живут в Украине, например студенты высших учебных заведений, работники совместных предприятий и т.д. Но, как правило, основную часть членов группы составляют граждане Украины, поскольку очевидно, что специфика задач, возложенных на данную категорию преступников, требует хорошего знания обстановки в местах намеченного незаконного пересечения границы.

*Группа лиц, осуществляющих переправку*, предназначена для непосредственной перевозки нелегальных мигрантов через государственную границу Украины в случае, если проникновение осуществляется вне установленных пунктов пропуска. В их задачи входит встреча группы нелегалов в обусловленном месте (как правило, в 2-5 км от границы), скрытая проводка группы к границе, обеспечение преодоления мигрантами линии инженерно-технических сооружений и пересечения государственной границы. При этом лица, которые осуществляют переправку, могут лично государственную границу и не пересекать.

Таким образом, борьба с нелегальной миграцией является борьбой с одной из разновидностью организованных преступных групп (ОПГ), что является одной из наиболее сложных и опасных задач, возложенных на органы внутренних дел.

В ходе операций по ликвидации каналов нелегальной миграции работники органов внутренних дел при задержании групп нелегальных мигрантов и их переправщиков подвергаются повышенной опасности. В связи с этим необходимо тщательно рассчитывать силы и средства предстоящей операции, с привлечением сотрудников ГАИ и спецподразделений.

Задержанные иностранцы нередко уже имеют опыт боевых действий, могли принимать участие в партизанских операциях, вооруженных нападениях. Не исключено наличие у участников задерживаемой группы огнестрельного и холодного оружия, что вместе с надеждой уйти на территорию сопредельного государства, где невозможно их дальнейшее преследование, создает повышенную мотивацию к его применению. В связи с этим необходимо обязательное применение работниками милиции спецсредств индивидуальной защиты в сочетании с готовностью к применению табельного оружия.

Необходимо также учитывать, как правило, незнание

украинского или русского языка задерживаемыми мигрантами, что препятствует четкому пониманию ими законных требований работников милиции и в сочетании с жесткими действиями работников милиции может спровоцировать их на оказание сопротивления или даже посягательство на жизнь и здоровье работников милиции. Наиболее часто среди нарушителей встречаются жители Индии, Пакистана, Шри-Ланки, Ирана и Афганистана, а также арабских стран. Однако, как правило, жители Индии, Пакистана, Шри-Ланки владеют английским языком, а Ирана и Афганистана – фарси. В связи с этим целесообразно предусмотреть наличие в группах захвата переводчиков с английского, арабского, фарси или издание соответствующих разговорников и снабжение ими сотрудников, принимающих участие в задержаниях и выдворении нелегальных мигрантов.

Желательно предусмотреть наличие в группах захвата работников милиции в форме, что позволит избежать ложного представления о происходящем задержании, как о разбойном нападении местных преступников, что также может вызвать активное противодействие.

И наконец, необходимо учитывать большую вероятность того, что задерживаемые мигранты могут быть носителями опасных инфекционных заболеваний: СПИД, гепатит, малярия, тропическая лихорадка, оспа и т.д. В связи с этим необходимо избегать причинения травм и тесного контакта с задерживаемыми.

**Ю.О. Миронов**

*ст. викладач кафедри адміністративної діяльності ОВС,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ДАІ ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Нагляд за дорожнім рухом транспорту та пішоходів покладено на працівників міліції, які входять до складу ДАІ. Разом з

працівниками ДАІ участь у заходах, направлених на запобігання дорожньо-транспортним пригодам, беруть громадяни.

Основними завданнями ДАІ є: виявлення осіб, які порушують вимоги законів та інших нормативних актів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху; виконання відповідних дій при дорожньо-транспортних пригодах; розшук водіїв, які зникли з місця г игоди; надання долікарської допомоги особам, які постраждали внаслідок ДТП; пропаганда забезпечення безпеки дорожнього руху; вжиття відповідних заходів з метою усунення причин та умов дорожньо-транспортних пригод; охорона громадського порядку.

Залежно від завдань працівники ДАІ несуть службу на маршрутах або посту. Разом з ними можуть знаходитись і позаштатні працівники.

Маршрут патрулювання – це відповідна ділянка автомобільної дороги.

Пост – це ділянка території, на якій організовується несення дорожньо-патрульної служби у зв'язку з необхідністю регулювання дорожнього руху, встановлення безперервного нагляду за рухом транспортних засобів, забезпечення безперешкодного руху автомобілів спеціального призначення.

Формами патрулювання є:

- патрулювання на автомобілях, мотоциклах;
- піше патрулювання.

Методами патрулювання є:

- нагляд за дорожнім рухом;
- профілактична робота серед учасників дорожнього руху з метою недопущення порушень встановлених правил;
- розпорядчо-регульовальні дії;
- заборона експлуатації транспортних засобів.

Представники громадськості, виконуючи обов'язки разом з працівником міліції, вживають заходів для припиненню адміністративних правопорушень, що безпосередньо пов'язані з дорожнім рухом.

При цьому представники громадськості повинні:

- знати маршрут патрулювання;
- знати режим роботи наряду ДАІ;
- знати зразки документів, які підлягають перевірці;

- мати особисте посвідчення члена громадського формування;
- брати активну участь в охороні громадського порядку та запобіганні правопорушенням на автодорогах України.

Представники громадськості мають право спільно з працівниками ДАІ затримувати і доставляти до органів внутрішніх справ або іншої установи осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам представника громадськості з охорони громадського порядку.

Під час проведення огляду транспортних засобів, багажу, особистих речей водія і пасажирів працівник міліції (або представник громадськості) зобов'язаний вжити всіх заходів безпеки.

Підходячи до автомобіля, в якому затемнені всі вікна, особливу увагу треба приділяти заходам особистої безпеки, необхідно пропонувати водію вийти з автомобіля і перевірку документів проводити поза шляхом руху автомобіля. Якщо в автомобілі є пасажир, запропонувати їм вийти з автомобіля (за необхідності). Не рекомендується зупиняти та перевіряти транспорт на дорогах з обмеженою видимістю, на поворотах та перед ними, на перехрестях, підйомах та спусках, залізничних переїздах. Зупинка на цих ділянках проводиться тільки в невідкладних випадках, коли виникла в цьому необхідність.

Категорично забороняється зупиняти транспортні засоби на слизькій дорозі і при цьому виходити на проїжджу частину. Закінчивши перевірку транспортного засобу на слизькій дорозі, необхідно відійти від автомобіля на таку відстань, щоб забезпечити особисту безпеку.

У разі стихійних випадків чи в інших надзвичайних ситуаціях інспектору ДАІ необхідно вживати заходів відповідно до ситуації, що виникла, але його дії повинні мати характер, направлений на забезпечення охорони громадського порядку та рятування людей і майна. Якщо виникла потреба, то застосувати заходи охорони майна, що залишилось без нагляду в результаті стихійного лиха.

Під час переслідування автомобіля, мотоцикла або іншого транспортного засобу для забезпечення особистої безпеки необхідно дотримуватись таких вимог:

- уважно стежити за діями водія, автомобіля, що переслідується, щоб уникнути ДТП або інших пригод, що завадять затриманню правопорушника;

- вибирати швидкість з урахуванням ситуації;
- якщо встановлено, що правопорушники озброєні, то затримання проводити в місцях безлюдних;
- не реагувати на імітацію з боку правопорушників (зупинка автомобіля, вихід з автомобіля з піднятими руками і т. под.);
- якщо правопорушники під час переслідування на ходу залишають автомобіль, то треба з особливою обережністю проводити перевірку таких осіб. Забороняється вдвох підходити до особи. У цьому випадку представник громадськості оглядає особу, а працівник ДАІ, привівши зброю до готовності, проводить страховку.

Автомобіль, який переслідується, треба тримати постійно в полі зору. Особливо треба стежити за тим, де знаходяться в автомобілі пасажирів. У разі застосування зброї через бокове скло необхідно визначитись, із якого саме ведеться вогонь. Якщо стрільба ведеться з правого вікна, необхідно зміститись на смугу зустрічного руху і триматись близько від переслідуваного автомобіля, постійно змінюючи швидкість і напрямок руху, можна використовувати «зигзаги», якщо вогонь ведеться з лівого вікна – такі ж дії необхідно проводити ближче до узбіччя.

Якщо правопорушники після зупинки автомобіля намагаються зникнути, то переслідування необхідно проводити таким чином, щоб останні постійно були в полі зору.

Якщо переслідування проводиться в темряві, то треба уникати світлих місць і шуму, зняти світле екіпірування. Будь-яку перешкоду треба обходити справа. Ліхтар слід тримати на максимальній відстані від себе вверху, в стороні або вниз.

За необхідності представник громадськості створює сторонній шум, щоб відвернути увагу правопорушників, що надасть можливість працівнику ДАІ провести відповідний маневр.

Після затримання правопорушників та їх огляду необхідно дотримуватись правил безпеки, тому що в правопорушників могли бути співники, які можуть вжити заходів для звільнення затриманих. Не допускається, щоб працівник міліції знаходився за кермом, а представник громадськості разом з правопорушником був у салоні. Представник громадськості знаходиться за кермом, а працівники ДАІ контролює постійно дії правопорушника (правопорушників). Правопорушники повинні бути в наручниках (руки ззаду).

Забороняється пересаджувати водія-порушника в автомобіль представника громадськості і залишати їх одних, а самому продовжувати виконання контролю за дорожнім рухом.

Якщо дорожній рух на перехресті контролюють два працівники ДАІ, особливо коли перевірку проводять у різних напрямках, вони повинні страхувати один одного, а за необхідності вжити всіх заходів для забезпечення особистої безпеки. Забороняється ставати на підніжку колеса автомобіля і проводити його перевірку, якщо працює двигун і водій знаходиться за кермом.

Таким чином, виконуючи ці рекомендації, ми зможемо разом з представниками громадськості досягти належного рівня особистої безпеки.

**Н.С. Лазарєва**

*ад'юнкт кафедри адміністративного  
права і державного управління,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ**

Нестабільність економічної та політичної ситуації, безперечно, заважає розбудові правової, демократичної держави, а виникнення надзвичайних умов життєдіяльності ще більше погіршує цю ситуацію як в окремих регіонах, так і в країні в цілому.

Порушення громадського порядку вимагають від працівників міліції чітких, врегульованих законодавством дій, тому що вони є небезпечними як для громадян, так і для правоохоронців.

За час незалежності нашої держави на бойовому посту загинуло понад 800 працівників міліції. Виконуючи обов'язки щодо охорони громадського порядку, правоохоронці ризикують своїм життям захищаючи життя та здоров'я громадян від протиправних посягань.

Для захисту життя і здоров'я громадян, їх законних інтересів, забезпечення правопорядку і громадської безпеки працівники міліції зобов'язані використовувати всі засоби, форми і методи боротьби зі злочинністю, зокрема такий вид оперативно-службової діяльності, як спеціальна операція.

Спеціальну операцію, що проводиться органами внутрішніх справ, можна визначити як комплекс взаємоузгоджених і взаємопов'язаних у меті і часі роз'яснювально-профілактичних, розвідувальних, кримінально-процесуальних, оперативно-розшукових, режимних заходів та бойових дій, що передбачені законодавством. Ці заходи вживаються органами внутрішніх справ спільно з іншими органами за єдиним планом і під єдиним керівництвом – з метою затримання або знищення озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку.

Однак практика проведення спеціальних операцій показує, що, незважаючи на професійно грамотні дії працівників міліції, є випадки загибелі особового складу органів внутрішніх справ. Це свідчить про недостатній рівень заходів забезпечення особистої безпеки працівників, які беруть участь у спецопераціях та затриманні злочинців. Тому гостро стоїть завдання удосконалити теоретичні та практичні засади діяльності співробітників міліції з охорони громадського порядку та уникнути загибелі міліціонерів.

Тактично грамотне планування операції, координація і взаємодія, швидкість і раптовість, несподіваність знижують небезпеку операції, а використання спеціальних засобів (спецодяг, бронежилети, щити, шоломи, сльозотинний газ та ін.), правомірне і своєчасне застосування вогнепальної зброї підвищують особисту безпеку працівників міліції.

Як показує досвід, під час проведення спеціальних операцій деякі працівники міліції, не маючи достатніх індивідуальних навичок дій в умовах підвищеного ризику, потрапляють у непередбачувані ситуації, які нерідко призводять до важких поранень, а в окремих випадках – до загибелі.

Тому оперативно-тактична підготовка особового складу органів внутрішніх справ повинна вирішуватися такими шляхами:

1) в органах і в підрозділах внутрішніх справ необхідно мати спеціальні групи працівників для участі в операціях щодо затримання небезпечних злочинців; до таких груп доцільно включати працівників, які вже брали участь у подібних операціях;

2) для індивідуальної і групової оперативно-тактичної підготовки працівників необхідно максимально використовувати можливості навчально-матеріальних баз училищ професійної



підготовки працівників міліції, особливо в період стаціонарних навчань, проведення початкової підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації;

3) необхідно створювати в органах і підрозділах внутрішніх справ навчальні полігони, смуги перешкоди для морально-психологічної підготовки, навчальні об'єкти і пристрої, які б дозволяли проводити оперативно-тактичну підготовку особового складу в умовах, наближених до реальних;

4) необхідно максимально наблизити форми і методи проведення занять у системі службової підготовки до практичної діяльності працівників міліції. Заняття будувати таким чином, щоб теоретичне вивчення питань затримання злочинців було нерозривно пов'язане з вирішенням завдань щодо правомірного застосування зброї, фізичної сили і спеціальних засобів у різних ситуаціях, а потім переходило в практичні заняття з відбиття озброєного нападу, затримання злочинців, їх обшуку і конвоювання.

Крім того в особового складу необхідно виховувати психологічну стійкість і вольові якості. Цього можна досягти поступово підвищуючи рівень емоційних навантажень, зменшуючи сприятливі умови зовнішнього середовища, тому однією з важливих умов успішної підготовки до служби, забезпечення особистої безпеки є правильна організація психологічної підготовки, вміння особового складу діяти в різноманітних екстремальних ситуаціях таким чином, щоб дії співробітників міліції правильно сприймалися громадянами й отримували з їх боку належну оцінку.

Діяльність під час проведення спеціальної операції створює для співробітників міліції нові, незвичайні умови, тому що кожна реальна сутичка зі злочинцем та правопорушником завжди відрізняється від теоретично спрогнозованої. Такі раптові зміни здатні дуже швидко вивести організм та нервову систему співробітників міліції з рівноваги.

Страх та тривога не повинні виникати в складній обстановці. Реакція на стан тривоги може бути надзвичайно різноманітною та переважно залежить від особистості самої людини. Те, що правоохоронець знаходиться у стані тривоги, не повинні відчувати оточуючі громадяни, тому що це може повернутися проти самого міліціонера, і агресивно налаштовані учасники порушень громадського порядку можуть використати це у своїх цілях.

Основні завдання психологічної підготовки полягають у тому, щоб підвищити стійкість особового складу до дій стресфакторів, розвинути у співробітників міліції необхідні морально-психологічні якості, сформувати особливі навички та вміння, які сприяють успішному виконанню оперативно-службових завдань.

Таким чином, спеціальні операції потребують ретельної підготовки, високої професійної майстерності особового складу органів внутрішніх справ, їх здатності використовувати різні тактичні прийоми і способи затримання небезпечних злочинців. Співробітників необхідно вчити оперативно приймати найбільш доцільні та виважені рішення, перевіряти в екстремальній обстановці, щоб, опинившись у нестандартній ситуації, вони були готові до будь-яких несподіванок. Тільки складові героїзму і відваги, притаманні працівникам міліції, досвід і майстерність, знання і професійний вишкіл дадуть можливість звести до мінімуму втрати серед особового складу.

*О.П. Белевская  
ДЮИ МВД Украины*

## **ЛИЧНЫЙ ОСМОТР И ОБЫСК КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ НА ПЕРВОНАЧАЛЬНЫХ ЭТАПАХ РАБОТЫ С ЗАДЕРЖАННЫМИ**

Изменения в структуре преступности Украины, резкий рост уголовных правонарушений и особенно числа преступлений, связанных с посягательством на жизнь и здоровье людей, в том числе и с применением холодного и огнестрельного оружия, выдвигают на первый план вопросы организации мер личной безопасности сотрудников органов внутренних дел на первоначальных этапах работы с задержанными.

Между тем именно на этих этапах сотрудниками ОВД допускаются серьезные ошибки, которые часто приводят к ранениям и гибели личного состава, доставляющего преступников в дежурные части, а также при проведении следственных действий органами дознания и следствия.

Безусловно, что одной из самых первых мер, направленных на обеспечение личной безопасности сотрудников милиции, которые непосредственно участвуют в задержании и доставлении в органы внутренних дел задержанных правонарушителей и преступников является личный осмотр (на практике довольно часто его называют «поверхностным» осмотром). Наиболее общим основанием такого осмотра является статья 29 Конституции Украины, в которой отмечается, что в случае «необходимости предотвратить преступление или прекратить его» права и свободы гражданина могут быть ограничены.

Непосредственным основанием для проведения обыска являются Кодекс Украины об административных правонарушениях и Уголовно-процессуальный кодекс, в которых указывается, что «в случаях, прямо предусмотренных законами Украины... допускаются административное задержание лица, личный осмотр, осмотр вещей и изъятие вещей и документов» (ст.260 КУоАП), а также «при физическом захвате подозреваемого уполномоченными на то лицами, если есть достаточные основания полагать, что задержанный имеет при себе оружие или иные предметы, представляющие угрозу для окружающих, либо пытается избавиться от доказательств, изобличающих его или других лиц в совершении преступления; при задержании подозреваемого; при заключении подозреваемого, обвиняемого под стражу» (ст.184 УПК Украины).

Эта мера является заключительным этапом задержания и производится на месте задержания незамедлительно. При этом необходимо осуществлять следующие меры безопасности.

Нельзя позволять задержанному мешкать, необходимо требовать немедленного выполнения всех приказаний, Удовлетворять просьбы задержанного можно только после того, когда он тщательно обыскан. Нельзя недооценивать возможности задержанного. Не исключено, что, внешне безобидный и подчиняющийся, он может совсем иначе проявить себя, если

почувствует, что его охрана и внимание сотрудников ослаблены. Прикажите ему повернуться спиной и держите пистолет на таком расстоянии, чтобы задержанный не мог вас разоружить; если в задержании участвовала служебная собака, то ее обязательно нужно использовать при личном обыске и для охраны задержанных.

На месте задержания необходимо пристальное внимание уделять отысканию огнестрельного и холодного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ, предметов, которыми преступник может воспользоваться для оказания сопротивления – перочинных ножей, ключей, отверток, заточенных ножниц, различных порошков. В целях личной безопасности надо изымать сигареты, папиросы, а также предметы, назначение которых неизвестно (объекты, вызывающие подозрение, исследуются с точки зрения взрывоопасности); если есть возможность, в момент задержания либо непосредственно после него на преступника надеваются наручники и лишь затем производится осмотр.

Наибольшая безопасность достигается, когда каждого задержанного обыскивают не менее двух работников милиции, один из которых с оружием наготове следит за поведением обыскиваемого.

По мнению зарубежных специалистов, самым эффективным и безопасным, особенно если речь идет о группе вооруженных преступников, является обыск у стенки, то есть у какой-либо опоры. Задержанному приказывают встать лицом к опоре и наклониться вперед так, чтобы разведенные в сторону, выше головы руки упирались в опору. Туловище обыскиваемого должно находиться под определенным углом к плоскости опоры. Если опоры поблизости нет, задержанному приказывают встать на колени, положив руки на затылок, либо лечь на землю лицом вниз. В исключительных случаях, когда на каждого задержанного приходится по одному работнику милиции целесообразно одновременно произвести предварительный обыск всех задержанных в одном месте способом «у стенки»: задержанные выстраиваются вдоль стены и, начиная с правого фланга, обыскиваются. Каждый проверенный перемещается с поднятыми руками в противоположный конец ряда. Обыск производит один из работников милиции, а остальные находятся слева от него, на некотором расстоянии от ряда, и осуществляют страховку: внимательно следят за обыскиваемыми, не позволяя делать без команды никаких движений.

Производя обыск, следует соблюдать следующий порядок: снять головной убор задержанного и проверить, нет ли там оружия; прощупать одежду между лопатками до пояса и от пояса до правой подмышки; прощупать правую руку до запястья поверх одежды и изнутри; прощупать грудь, пояс; обыскать все карманы пиджака, изъять их содержимое; проверить, нет ли потайных карманов или выпуклостей на одежде; прощупать галстук и отвороты пиджака; изъять содержимое правого и заднего карманов брюк; тщательно прощупать одежду в области паха; сверху вниз обыскать правую ногу до лодыжки, проверить манжеты брюк, носки и прощупать внутреннюю часть носка ботинка; затем то же с левой стороной.

Нельзя просто похлопывать по одежде – можно пропустить тонкие и плоские предметы. Рука должна скользить, не отрываясь от поверхности. Следует помнить, что оружие может быть укрыто в самых различных местах.

Необходимо отметить, что, доставив задержанных в орган внутренних дел, нужно сделать их повторный личный обыск, при котором особое внимание должно быть обращено на предметы, которые: могут быть использованы против работников милиции или для осуществления побега (ножи, лезвия, женские пилки, отмычки, всевозможные ключи и т. п.); могут быть использованы для совершения самоубийства (отравляющие вещества, наркотики, бритвенные лезвия, очки); были похищены в результате преступления (украденные или предположительно украденные вещи самого различного характера); могут стать вещественными доказательствами (записи, карты, документы, коды, чеки и т. д.).

Одежда задержанного осматривается в следующем порядке: шляпа (кепка), пальто (пиджак), ремень, рубашка, галстук, брюки, обувь (супинаторы и металлические набойки изымаются).

Все предметы, обнаруженные у задержанного, должны быть подвергнуты самому тщательному осмотру. Бумажники, коробки от спичек и сигарет следует открывать и осматривать вытаскивая все содержимое.

При необходимости, с помощью медицинского работника, осматривается тело задержанного: полость рта, вставные зубы, естественные отверстия, межпальцевые промежутки рук и ног, подошвы стоп, расчесываются волосы головы и бороды.

Практика показує, що застосування цих нескладних заходів забезпечення особистої безпеки при безпосередньому контакті з затриманими правопорушниками співробітниками міліції, виконуваними затриманням і співробітниками з затриманим на початкових етапах розслідування правопорушення (злочину), дозволяє суттєво знизити ризик травмування і загибелі співробітників органів внутрішніх справ при виконанні їх професійних обов'язків.

**Ю.О. Горковенко**

*курсант,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

**А.В. Дубіна**

*викладач кафедри адміністративного*

*права і державного управління,*

*ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЇ СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ ТА ЧЛЕНІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Правовою основою діяльності патрульно-постової служби міліції та членів громадських формувань є Конституція України, Закон України «Про міліцію», Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону», Статут ППСМ України. Відповідно до ст. 6 Статуту, «патрульно-постова служба міліції включає особовий склад служби патрульно-постової служби міліції порядку, територіальних і транспортних органів внутрішніх справ, підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут». В охороні громадського порядку беруть участь громадські формування». Таким чином, можемо стверджувати, що положення Статуту ППСМ повною мірою поширюються і на членів громадських формувань з охорони громадського порядку.



Відзначимо, що робота в ППСМ потребує від працівника міліції пильності, рішучості, витримки, вміння швидко орієнтуватися в обстановці та суворо додержуватися вимог Закону України «Про міліцію» [1]. Працівник міліції повинен знати, як поводитися в обставинах, які виникли під час пожежі, дорожньо-транспортної події, землетрусу, у разі виникнення катастрофи, під час виявлення злочину та ін.

Згідно зі ст.27 Конституції України «кожний має право захищати своє життя, здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань». Безумовно, що це положення Конституції України стосується і працівників служб охорони громадського порядку. Саме під час виконання покладених на міліцію обов'язків наряд патрульно-постової служби постійно зустрічається з випадками, коли немає можливості захистити себе та громадян без застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Усі ці дії працівника міліції регламентуються ст.12-15 Закону України «Про міліцію». В них підкреслюється, що працівник міліції має право застосувати заходи фізичної сили, спеціальні засоби тільки, якщо інші спроби не забезпечили виконання покладених на нього обов'язків. Обов'язково перед застосуванням сили та спеціальних заходів працівник міліції повинен попередити про намір їх застосування. Без попередження ці дії можуть застосовуватися тільки, якщо виникла безпосередня загроза життю, здоров'ю громадян або працівника міліції. Працівник міліції також у випадку крайньої необхідності має право застосувати вогнепальну зброю для захисту громадян від посягання, яке загрожує їх життю та здоров'ю, для відбиття нападу на працівника міліції та членів його родини; для відбиття нападу на різноманітні об'єкти (оселі громадян, приміщення державних підприємств, організацій та ін.); для затримання особи, що вчинила тяжкий злочин та намагається втекти; для затримання особи, що погрожує застосуванням зброї; для зупинки транспортного засобу, якщо водій своїми діями створює загрозу життю та здоров'ю громадян або працівника міліції.

Отже, працівник міліції повинен мати навички володіння вогнепальною зброєю різних типів, вміти влучно стріляти у нестандартних ситуаціях (на вході чи виході з приміщення, з транспортного засобу, за наявності заручника, у разі подолання перешкоди тощо), вести двобій із застосуванням спеціальних та



підручних засобів, холодної зброї різних типів, володіти навичками подолання перешкод на значній висоті, проникнення в транспортні засоби (літак, залізничний вагон, автобус і т.ін.). З урахуванням цього на керівний склад підрозділів ППСМ покладено обов'язки організації службової та бойової підготовки особового складу. У пункті «З» ст.57 Статуту ППСМ, яка визначає обов'язки командира підрозділів швидкого реагування «Беркут», особлива увага звертається на контроль «додержання міліціонерами необхідних вимог особистої безпеки під час несення служби, правил поведіння зі зброєю, технікою і спеціальними засобами».

Як уже зазначалося, свої функціональні обов'язки працівники ППСМ часто виконують у нестандартних ситуаціях, тому вироблено певні основні заходи безпеки, які закладено в статтях 87, 94, 97, 98 Статуту ППСМ. Так, особливості несення служби для кожного наряду визначаються на карті, де обов'язково вказуються особливості зв'язку із сусідніми нарядами, черговою частиною органу внутрішніх справ, дільничними інспекторами міліції, громадськими формуваннями, зони проходження радіозв'язку і спосіб зв'язку з дільницями та найбільш характерні тактичні прийоми несення служби. Призначення працівників міліції в наряд проводиться з урахуванням індивідуальних особливостей: особистих моральних, ділових якостей, стану здоров'я, досвіду роботи та інших даних, які найбільш повно відповідають вимогам несення служби на тому чи іншому маршруті, посту. Патрульний, який заступає на службу, повинен мати табельну зброю з двома спорядженими магазинами, радіостанцію, кишеньковий ліхтар, свисток, засоби індивідуального захисту, спеціальні засоби та індивідуальний пакет (аптечку). Щоденні інструктажі нарядів перед заступанням на службу проводяться керівниками органів внутрішніх справ і командним складом підрозділу патрульно-постової служби за участю досвідчених оперативних працівників.

Безумовно, це лише частка з переліку заходів особистої безпеки працівників міліції. Зростання злочинності в сучасному суспільстві, збільшення кількості випадків непокори та прямого нападу на співробітників міліції викликають необхідність підвищувати якість фізичної та бойової підготовки особового складу внутрішніх справ. Тому вважаємо за необхідне введення додаткового часу в курс стрільб, програми вогневої підготовки з метою впровадження у

навчальний процес вправ, що формують у співробітників навички динамічної стрільби. Доцільно також доопрацювати методики проведення поєдинків як однієї з форм перевірки підготовленості співробітників до рукопашного бою. При цьому треба мати на увазі, що на початковому етапі навчання слід застосовувати тільки повністю обумовлені поєдинки, в яких визначено ролі партнерів (хто атакує, хто захищається) та обсяг прийомів, які можна використовувати. Для оцінки підготовленості на етапі вдосконалення майстерності необхідно застосовувати частково обумовлені поєдинки, в яких визначено ролі партнерів, але не обмежується арсенал прийомів.

Ще одним напрямком підвищення якості професійної підготовки співробітників є наближення змісту навчальних програм та організаційних форм занять зі спеціальної тактики до умов службової діяльності працівників міліції, починаючи відпрацювання цього напрямку з вивчення та класифікації типових оперативних епізодів, визначення найбільш ефективних технічних і тактичних дій співробітників залежно від особливостей зовнішніх обставин, поведінки злочинців, наявності ускладнюючих факторів тощо.

Під час проведення таких занять зі спеціальної підготовки корисним будуть короткометражні навчально-методичні фільми, що дають візуальне уявлення про типову оперативну ситуацію.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що, з нашої точки зору, доцільним було б введення в системі навчальних закладів МВС України такої дисципліни, як «Безпека співробітників». Поліпшити ситуацію може прийняття нормативного акта, який закріпив би заходи безпеки працівників патрульно-постової служби міліції та громадських формувань під час охорони громадського порядку в єдиному документі. Вважаємо, що впровадження цих заходів сприятиме поліпшенню підготовленості особового складу внутрішніх справ до охорони громадського порядку.

---

1. Конституція України. – К., 1996.

2. Про міліцію: Закон України від 20.12.90 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – №4. – Ст.20.

## ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

Українська сучасність характеризується загальною недовірою населення до органів внутрішніх справ і небажанням співробітництва. Люди відмовляються виступати в ролі свідків, понятих, що пов'язано зі значною бюрократичною тяганиною (багатогадинне чекання в міськрайвідділах, численні бесіди зі слідчими, постійні відкладання судових засідань). Будь-яке надання інформації міліції розглядається як донос. Крім того, люди бояться помести від осіб, які порушили закон.

Для слідчого ОВС важливо досягнути:

- спрощення громіздких вимог до оформлення справ;
- зміни процесу розгляду справ у суді;
- зміни процесуальних відносин з прокуратурою.

Контакти в агресивному комунікативному середовищі складають основу професійного спілкування слідчих органів внутрішніх справ.

Проведення допиту, очної ставки, перевірки показань на місці припускають значною мірою міжособистісну взаємодію слідчого з громадянами сам на сам. В аспекті комунікативної компетентності слідчий повинен професійно вміти:

- встановлювати контакт з людиною навіть в умовах протистояння і прихованої психологічної боротьби з ним;
- недирективно керувати діалогом; бути чутливим до невербальних виявів допитуваного як індикаторів його внутрішньої позиції;
- вміти визначати хибність чи правдивість його свідчень; співробітничати з допитуваним у справі встановлення правдивої картини події.

Агресивні дії в процесі слідчої роботи можуть виступати у підслідного:

- як досягнення якої-небудь значущої мети;
- як спосіб психічної розрядки, заміщення задоволення

блокованої потреби і переключення діяльності як слідчого, так і підслідного;

• як спосіб задоволення потреби в самореалізації і самоствердженні.

У професійній взаємодії слідчого з підслідними можуть зустрічатися різні види агресивної поведінки. Серед них: агресія підслідного, спрямована генералізовано на органи правопорядку (слідчий сприймається як такий, що належить до ненависної групи людей, і йому приписуються негативні риси); агресія, спрямована конкретно на слідчого як людину. Ці види агресивних установок у спілкуванні вимагають диференціації в процесі спілкування слідчого з підслідним з метою спрямованої корекції, від успішності якої часто залежить якість контакту як гарант досягнення мети розслідування – встановлення істини. Таким чином, діяльність слідчого, який володіє навичками такої диференціації і, головне, корекції агресивних установок у контакті з підслідним, буде успішною.

Повною мірою описані психологічні феномени виявляються при спробі здійснити на слідчого тиск з боку злочинних груп. Ці ситуації викликають у слідчих негативні емоції. Одним із шляхів профілактики несприятливої взаємодії з громадянами є спрямоване формування комунікативних умінь у таких ситуаціях.

Крім того, враховуючи, що значну частину особового складу слідчих підрозділів складають жінки, підвищується вірогідність виникнення агресії і конфліктних ситуацій з боку підслідного. При цьому можливі провокації з боку підслідних, адже вони розраховують на те, що фізичні можливості слідчого-жінки не завжди достатні для запобігання провокаційним діям. Особливу увагу слід приділити проведенню слідчих дій за межами міськрайвідділу внутрішніх справ (особливо за участю заарештованих обвинувачених), де ініціатором і керівником є слідчий, тобто особа, відносно якої і можливі негативні вияви, навіть до фізичного впливу.

Погроза часто автоматично запускає стереотип поведінки, реагування, що перешкоджає адекватній оцінці ситуації, яка відбувається. У зв'язку з цим однією з центральних комунікативних якостей слідчих є самоконтроль стереотипного й емоційного блоків реагування, що можуть стати бар'єрами на шляху адекватного

сприйняття інформації і джерелами неадекватних дій. Слідчі повинні володіти адекватними захисними механізмами власної особистості, що можуть надійно захистити блок власних цінностей, однак не перетворитися в бар'єри на шляху адекватного сприйняття інформації. До слідчого ставляться особливі вимоги: чутливості до проявів інших людей, саморегуляції емоційного і стереотипного реагування, здатності до адекватної інтерпретації того, що спостерігається.

Таким чином, слідчий повинен мати відповідні вміння і навички справляти адекватній ситуації правомірний вплив на підслідні і конкретні вміння у вигляді банку відповідних тактичних прийомів впливу, що може вироблятися не роками, як це є в наш час, а шляхом цілеспрямованої тренінгової підготовки до професійного спілкування.

---

---

# АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

---

---

**С.В. Лумеровський**

*начальник кабінету*

*спеціальних дисциплін*

*кафедри тактико-спеціальної підготовки,*

*Луганська академія внутрішніх справ*

*ім. 10-річчя незалежності України*

## ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Об'єктивний аналіз динаміки, структури та стану злочинності в країні свідчить, що основні фактори (більшість з яких має своє коріння в економічному підґрунті), які визначають стан правопорядку, все ще зберігають свій вплив на розвиток кримінальних процесів у суспільстві, на рівень особистої безпеки співробітників органів внутрішніх справ.

Злочинність набула нових якісних параметрів та характеристик. Це проявляється в консолідації злочинних угруповань, у значному поліпшенні їх озброєння, технічного оснащення, в зміні тактики протиправної діяльності, в прагненні легалізувати незаконно здобуті кошти, проникнути до владних структур з метою захисту інтересів щодо функціонування тіньової економіки. Таким чином, спостерігається концентрація кримінальних інтересів навколо великих фінансових капіталів та висока інтенсивність злочинних проявів у промислових регіонах. Статистика констатує збільшення пограбувань та зухвалих нападів

з використанням різноманітних видів зброї. Продовжують скоюватися злочини з особливою зухвалістю, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї, вибухівки та інших засобів. Особи, які входять до злочинних формувань, як правило, добре фізично підготовлені, володіють технікою стрільби, мають та постійно поповнюють арсенал зброї. До того ж ще багато зброї (кримінального характеру, здебільш переробленої з газової, пневматичної, саморобної та ін.) знаходиться на руках у громадян.

У процесі повсякденної службової діяльності співробітників органів внутрішніх справ залежно від характеру завдань часто виникають протиріччя між їх прагненнями: забезпечити безпеку громадян, належну охорону громадського порядку, припинення правопорушень та злочинів, затримання злочинців, з одного боку, і можливість реалізації зазначених прагнень без спричинення шкоди життю чи здоров'ю самих працівників міліції, з іншого боку.

Як правило, під час затримання озброєні злочинці поводять себе зухвало, чинять опір, не зупиняються перед убивством та іншими тяжкими злочинами. Таким чином, високий ступінь готовності криміналітету до застосування насильства стосовно працівників міліції, до озброєного опору обумовлюють актуальність проблеми професійного ризику співробітників органів внутрішніх справ.

За роки незалежності України під час виконання службових обов'язків загинуло більше 800, отримали поранення більше п'яти тисяч співробітників органів внутрішніх справ [1, с. 5]. Лише у 2003 році під час виконання службових обов'язків загинуло 27 працівників міліції, із них 10 – під час перевірки і затримання злочинців, у результаті раптового нападу з боку останніх. Тілесні ушкодження отримали більше 100 працівників, здебільшого у Львівській, Харківській, Чернівецькій, Одеській областях та у місті Києві.

Поточний рік: «...26 січня 2004 року в будинку № 10 по вулиці Озерній в місті Києві було розстріляно двох міліціонерів з наряду Державної служби охорони при Оболонському РУ. По гарячих слідах затримати злочинця не вдалося» [3, с.2].

Для порівняння: в США кожного року гине близько 160 поліцейських, у Німеччині – 2-3 представнику правопорядку [2, с.14])



Таким чином, професійний ризик, тобто вірогідність спричинення шкоди життю і здоров'ю працівників органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю виступає як можлива умова їх діяльності, як специфічна форма антагоністичної непримиренної суперечності між силами правопорядку і злочинністю.

Отже, визначальне значення для її забезпечення особистої безпеки має виявлення й усунення причин і умов, які ведуть до загибелі і поранення особового складу органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків.

Піддамо аналізу поняття «професійний ризик». Етимологія терміна «ризик» бере коріння від стародавньої Греції. Походження слова пов'язане з назвою скелі «rizikon». Стародавні мореплавці, торговці, мандрівники пов'язували це поняття зі скелею, що загрожувала небезпекою корабельної аварії, втрати цінностей, загибелі вантажу і людей. «Лавірувати між скель»- ризикувати. Пізніше цей термін проникає до Італії і Франції, де «riziko», «risque» означає «небезпека».

У тлумачному словнику В.Даля термін «риск», «рисковать» пояснюється таким чином: «действовать с верного расчета, испытывать известную опасность» [4].

Професійний ризик має на увазі можливість, чи вірогідність настання будь-яких негативних наслідків для життя і здоров'я працівника правоохоронних органів у вигляді захворювання, тілесних ушкоджень, поранення, загибелі тощо. Професійний ризик частіше за все виявляється в екстремальних ситуаціях (від латинського «екстремум»- крайне), яким властиві:

- швидка, стрімка зміна обстановки, динамічний розвиток подій, що відбуваються;
- дефіцит часу для прийняття рішення;
- перешкоди (активна фізична протидія злочинця або злочинців, скупчення людей і т.ін.), які створюють для особового складу високу внутрішню напругу і великі зовнішні труднощі.

До негативних чинників, що впливають на підвищення ступеня професійного ризику в екстремальній ситуації можна віднести:

- погані погодні умови;
- темний час доби;

- складні, маловивчені ділянки місцевості (маршрут несення служби, проведення оперативно-розшукових заходів);
- темні горища, підвали, підвороття, під'їзди тощо;
- відмова (затримка, несправність) зброї і спеціальних засобів, засобів зв'язку;
- поганий фізичний стан співробітника (нездужання, утомленість перевантаження, унаслідок захворювання, поганого відпочинку);
- недостатній рівень професійної підготовленості співробітника тощо.

Вірогідність настання та тяжкість можливих негативних наслідків для життя і здоров'я працівника міліції в екстремальній ситуації багато в чому залежать від того, наскільки він здатний стійко сприймати небезпеку, рішуче, вміло, професійно діяти в характерних для граничних ситуацій умовах.

Настання таких наслідків у вигляді захворювання, тілесних ушкоджень, поранення, загибелі співробітника органів внутрішніх справ у результаті зіткнення з протидією правопорушника (злочинця) можна визначити терміном ВТРАТИ особового складу ОВС.

Залежно від ступеня і тривалості втрати трудової здібності працівника міліції, втрати можна класифікувати на:

- короткочасні (отримання легких тілесних ушкоджень, поранень з короткочасною втратою працездатності – до 1 місяця);
- довготривалі (середньої тяжкості, тяжкі поранення, отримання середньої тяжкості і тяжких тілесних ушкоджень, захворювання із втратою працездатності понад 1 місяць);
- непоправні (загибель чи отримання поранення, несумісного з продовженням служби співробітника в органах внутрішніх справ).

Аналіз фактів загибелі і поранення співробітників органів внутрішніх справ під час виконання повсякденних службових обов'язків з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю дозволяє виділити цілий ряд причин і умов, що сприяють настанню негативних наслідків для життя і здоров'я працівників міліції. Сукупність причин можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Проте слід відмітити, що головна причина втрат особового складу органів внутрішніх справ має суб'єктивний характер.

Наявність та якість закріплення у працівника таких вольових якостей, як дисциплінованість, пильність, ініціативність, активність, цілеспрямованість, рішучість, стійкість, володіння собою мають вирішальне значення для забезпечення особистої безпеки співробітника міліції.

Дисциплінованість – це точне дотримання, неухильне підкорення своїх дій встановленим правилам, вимогам нормативних актів, що регламентують службу та заходи особистої безпеки.

Активність та ініціативність виявляється в діяльному ставленні до виконання поставленого завдання, вимагає особливої напруги волі, мислення.

Цілеспрямованість виявляється в умінні підпорядкувати другорядні інтереси основній меті, вона припускає наявність твердих принципів, переконань, думок.

Рішучість виявляється у вольовій реалізації ухваленого рішення (без зайвих вагань і сумнівів).

Самовладання (важлива вольова якість) необхідне у разі виникнення екстремальної ситуації; воно виявляється в умінні володіти своїми почуттями, відчуттями й емоціями, контролювати свої дії в критичних і небезпечних для життя і здоров'я ситуаціях.

Пильність виражена постійною увагою та зосередженням. Професійна деформація пильності – безпечність та бравада, пихатість. Кожному співробітнику правоохоронних органів має бути прищеплене правило: «Постійно очікуй неочікуваного».

Притуплення (послаблення) вищеназваних вольових якостей є наслідком недостатньої психологічної підготовленості співробітника до несення служби, до дій в екстремальній ситуації. Найважливішим завданням керівників усіх рівнів є забезпечення практичного закріплення знань, навичок і умінь, а так само формування необхідних вольових якостей у співробітників.

На основі аналізу опитування співробітників ОВС виділимо такі причини втрат особового складу:

- послаблення відчуття відповідальності та значущості поставлених завдань унаслідок формалізму інструктажів, їх теоретичної спрямованості, рутинності (при цьому співробітник вважає, що все, сказане на попередніх інструктажах, він уже неодноразово чув, що все це з ним не станеться, наслідком

зазначеного може також бути послаблення відчуття небезпеки);

- безпечність в оцінці (недооцінка) сил і можливостей злочинця (злочинців), і переоцінка своїх власних сил (безпечність може виявлятися в необережності, зневазі заходами особистої безпеки і браваді);

- втрата пильності й готовності до зустрічі зі злочинцем, послаблення зібраності, професійної уваги, здібності визначати злочинця за манерою поведінки, зовнішнім виглядом, звичками, зовнішніми емоційними проявами;

- провокуючі дії з боку працівника міліції (можуть викликати спалах агресії з боку правопорушника), а також незнання, ігнорування вербальних тактик, невміння правильно будувати розмову;

- боязнь, нерішучість застосовувати вогнепальну зброю на ураження в правомірних випадках (боязнь настання небажаних наслідків щодо застосування вогнепальної зброї, проведення службового й процесуального розгляду і т.ін.), деякі співробітники не наважуються застосувати табельну зброю в правомірних випадках, що може в екстремальній ситуації значно збільшити шанс злочинця завдати вражаючої дії працівникові міліції.

Законом закріплено гарантію особистої безпеки озброєного працівника міліції, його право на необхідну оборону. Проте неодноразові перевірки організації служби та аналіз фактів втрат свідчать про те, що більшість співробітників міліції не використовує цю гарантію в повному обсязі.

Аналіз фактів застосування та використання вогнепальної зброї співробітниками органів внутрішніх справ Луганської області за 2000-2002 роки свідчить, що в 2002 році різко (більш ніж у 2 рази) скоротилася кількість фактів використання вогнепальної зброї працівниками міліції відповідно до вимог ч. 3 ст. 15 Закону України «Про міліцію» – для подання сигналу тривоги, виклику допомоги, знищення тварини, що загрожує небезпекою життю й здоров'ю громадян і працівника міліції (2000 р. – 15, 2001 р. – 15, 2002 р. – 6). Кількість фактів застосування зброї працівниками міліції відповідно до ч. 1 вказаної статті значно скоротилася (2000 р. – 12, 2001 р. – 14, 2002 р. – 8).

Слід зазначити, що недостатнє забезпечення органів і підрозділів патронами на навчальних стрільбах негативно впливає

на якість підготовки співробітників ОВС, що у свою чергу впливає на результати екстремальної ситуації.

Таким чином, необхідно виділити ще одну важливу причину втрат особового складу – недостатній рівень професійної підготовки, невміння застосовувати зброю та спеціальні засоби, і як наслідок – неможливість блискавично прийняти правильне рішення й передбачати наслідки своїх дій.

Причиною втрат особового складу може послужити відсутність відповідної екіпіровки й озброєння, відсутність засобів зв'язку, які б дозволяли своєчасно викликати допомогу. Слід зазначити, що сьогодні, зважаючи на недостатнє фінансування органів внутрішніх справ з боку держави, гостро стоїть проблема забезпечення підрозділів озброєнням, спеціальними засобами, засобами зв'язку, їх оновлення та удосконалення, що у свою чергу впливає на ступінь професійного ризику.

З кола факторів, що негативно впливають на стан забезпечення особистої безпеки співробітників органів внутрішніх справ, вважаємо за потрібне виділити відсутність глибокого аналізу причин та умов загибелі співробітників правоохоронних органів, найнебезпечніших ситуацій, що призводять до фатальних наслідків. Не можна сказати, що надзвичайні факти, пов'язані із загибеллю співробітників правоохоронних органів, не розглядаються, проте конкретні заходи щодо запобігання цим фактам у вигляді аналітичних матеріалів у підрозділах ОВС майже не розробляються. Кожен співробітник повинен вивчати аналітичні дані та програмові матеріали щодо забезпечення особистої безпеки співробітників правоохоронних органів.

Україна, хоч і є унітарною державою, проте має таке територіальне утворення, як АР Крим, зі своєю специфікою злочинності. Разом з тим специфічною злочинність сільській зоні та промисловій, в якій обертається значний тіньовий капітал. Усе це справляє вплив на рівень особистої безпеки співробітників органів внутрішніх справ. Потрібен глибокий аналіз специфічних небезпечних ситуацій, характерних для того чи іншого міста, району, області. Аналітична робота передбачає виявлення небезпечних умов і розробку програми щодо їх усунення та потребу постійного моніторингу.

Конституція України визначає юридичну базу гарантій

законності: усі державні органи, їх посадові особи, об'єднання громадян та інші суб'єкти права повинні діяти у межах Конституції та відповідно до Законів України [5, ст. 6, 8]. Для забезпечення конституційних прав громадян правоохоронним органам надано відповідного правового статусу, який визначає їхні функції, завдання, права та обов'язки. Проте існуюча система особистої безпеки співробітників правоохоронних органів потребує удосконалення.

На підставі глибокого аналізу причин і умов загибелі та поранення співробітників правоохоронних органів, постійного моніторингу небезпечних ситуацій необхідно розробити чітку концепцію особистої безпеки, яка має бути закріплена правовим актом та підкріплена фінансово.

Подальше вирішення проблеми професійного ризику, всебічний аналіз фактів втрат особового складу органів внутрішніх справ залишаються найбільш важливим завданням сьогодення.

1. Міліція України. – 2004. – №1.
2. Лыков В. Обеспечение личной безопасности сотрудников милиции // Профессионал. – 2002. – №3.
3. Факти. – 2004. – 27 січня. – №13.
4. Даль В. Толковый словарь живого русского языка. – М., 2000.
5. Нова Конституція України. Огляд, коментарі і текст Основного закону. – К.: Наукова думка, 1997.
6. Гориславський К.О. Гарантії права людини на самозахист життя та здоров'я // Право України. – 2001. – №12.
7. Про міліцію: Закон України від 20.12.1992р. / Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. – К., 1993.
8. Філатов С.Д., Малійська Н.М., Титаренко П.О. Заходи щодо запобігання втратам особового складу під час проведення спеціальних операцій по затриманню озброєних злочинців та дій в екстремальних ситуаціях. – К.: РВВ МСВ України, 1996.
9. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. – Х.: Університет внутрішніх справ, 1998.
10. Дубко Ю.В. Управление органами внутренних дел в чрезвычайных ситуациях: Специальная тактика. Часть общая: Учеб. пособие/ Под ред. В.П. Петкова. – К.: РИО МВД, 2001.
11. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: Монографія. – Донецьк: ДІВС МВС України, 2002.



**С.М. Ємельянов**  
*старший викладач кафедри  
адміністративного права  
і державного управління,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Національні інтереси України зобов'язують вирішувати проблеми безпеки працівників міліції на професійній основі.

З метою виконання цього завдання необхідно на високому рівні готувати спеціалістів – фахівців органів внутрішніх справ, які на відповідному професійному рівні здатні захистити інтереси держави та права і свободи громадян.

Врахування людського фактору як головного в досягненні успіху в зазначеній діяльності є елементом політики, що визначає нову роль особи, громадянина як суб'єкта й об'єкта національної безпеки та силових структур, що її забезпечують. Це визнання того, що від індивідуума вирішальною мірою залежить забезпечення безпеки всіх, а особиста безпека є складовою безпеки суспільства й держави. Наукові підходи до забезпечення прав людини, громадянина ще не повною мірою використовуються практикою. Тому розв'язання проблем правового захисту, індивідуальної безпеки, особливо щодо правових гарантій фахівця органів внутрішніх справ тільки позитивно впливатимуть на стан національної безпеки нашого суспільства в цілому.

Реформування діяльності правоохоронних органів України значною мірою пов'язане з перебудовою психології осіб, які уповноважені від імені держави застосовувати владні повноваження, з необхідністю підвищення престижу служби в органах міліції та рівня майстерності особового складу, що має запобігати злочинам, припиняти та розслідувати їх, забезпечувати



законність, громадський порядок та спокій громадян. Тому не викликає сумніву необхідність виваженого науково обґрунтованого відбору, фахового та посадового визначення, професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Однією із центральних проблем інтенсифікації людського чинника стає проблема розвитку людини, яка включає загальну, професійну або спеціальну підготовку та підвищення кваліфікації, розвиток окремих психологічних та фізіологічних функцій людини, удосконалення її фізичного та психологічного здоров'я, всебічне розкриття її можливостей.

Засновником напряду професійно-психологічної підготовки та управління є Френк Парсонс (США). Розвиваючи його ідеї, С. Аксельрод, Е. Гіндзберг, С.В. Гіндзбург, С.Л. Херма, Г.Х. Міллер та В. Форм виявили стадійність професійного життя, відокремивши такі періоди: підготовчий, початковий, перехідний, іспитовий, стабільний та період відходу від справ.

Розвиток загальнопсихологічної теорії, проведення досліджень професійно-психологічної підготовки привели до виникнення «структурних», «мотиваційних», «індивідуальних» теорій професійної підготовки. Найбільш характерними представниками цих теорій є Л.Г. Рейнолдс, Ф. Херцберг, С. Шистер, Г. Мак-Клеллан, А. Маслоу та інші.

У Росії ще в кінці минулого століття праці І.М. Сеченова стали початком вивчення особливостей раціональної організації трудової діяльності з психофізіологічної точки зору. Це підштовхнуло до залучення психології до цього кола наукових досліджень. У СРСР над розробкою проблеми професійно-психологічної підготовки працівників працювало багато видатних психологів-теоретиків та практиків, зокрема П.А. Рудик, А.Ц. Пуні, А.В. Родіонов, М.А. Матова, С.А. Арутюнов, Н.Г. Медведева та інші.

Ми розглядаємо **професійно-психологічну підготовку** як комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування та розвиток психологічних якостей та станів працівника ОВС.

Головним завданням професійно-психологічної підготовки є забезпечення ефективності оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ на основі використання психологічних засобів, методів, технік і технологій; підвищення професійно-психологічного потенціалу окремого працівника ОВС

та підрозділу в цілому за рахунок максимального використання індивідуально-психологічних особливостей та психологічних резервів працівників ОВС.

Професійно-психологічна підготовка переслідує такі **цілі**:

- формування та розвиток у працівників органів внутрішніх справ стійкої психологічної установки на захист інтересів народу України від протиправних посягань;

- формування ціннісних орієнтацій на несилове вирішення службових завдань, з використанням зброї лише в правомірних випадках, на професійно досконале, таке, що відповідає вимогам цивілізованого, правового суспільства, вирішення службових завдань;

- згуртування колективів служб та підрозділів ОВС, розвиток між ними дружби, взаємопідтримки, здорових взаємовідносин;

- формування психологічної стійкості, здатності безпомилкового, максимально ефективного вирішення професійних завдань в умовах граничного внутрішнього напруження, вміння володіти собою, не допускаючи зривів у поведінці;

- розвиток професійно важливих психологічних якостей, що необхідні для успішних дій у складних, напружених та небезпечних обставинах: пильності, мобілізованості, зібраності, спостережливості, оперативності та точності мислення, інтуїції, сміливості, витривалості, цілеспрямованості, наполегливості, активності, обачності;

- розвиток професійно-психологічних умінь та навичок психологічного аналізу обстановки, складання психологічного портрета громадянина, психологічного впливу, психологічної спостережливості, психологічно умілого ведення переговорів.

Основними формами професійно-психологічної підготовки є: психологічна просвіта та систематичне ознайомлення працівників ОВС з інформацією про закономірності функціонування людської психіки в звичайних та екстремальних умовах діяльності, можливі психічні реакції на стрес-фактори службової діяльності, вироблення навичок ефективної комунікації з людьми. Її інтенсифікація має здійснюватися шляхом розробки наукових основ процесу навчання (на широкому міждисциплінарному ґрунті), створення навчальних програм та автоматизованих навчальних систем, формалізації методів навчання, використання передового педагогічного досвіду.

Професійно-психологічна підготовка працівників повинна здійснюватися в таких напрямках:

- розвиток базових фізичних та психологічних можливостей людини, її структурно-функціональних та системних якостей, що вбирають у себе анатоμο-фізіологічний та психофізіологічний рівні;
- соціальний розвиток людини, становлення її системно-структурних якостей як суспільного індивіда, як соціально активної особистості;
- формування світогляду людини, її інтелектуального та емоційно-мотиваційного становлення.

У процесі професійно-психологічної підготовки формується готовність до службової діяльності як системна якість особистості, що є важливою умовою ефективної службової діяльності працівника.

На основі знань і навичок, що відносяться до визначеного виду службової діяльності, формуються професійні вміння, які забезпечують здатність працівника ефективно виконувати дії, відповідні до мети та умов оперативно-службової діяльності. Найбільш перспективним, на нашу думку, є системно-структурний підхід, на основі якого використовуються моделювання, рольові ігри, соціально-психологічний тренінг та інше.

Використання цих методів забезпечує відповідність очікуваних у процесі підготовки результатів усім базовим параметрам професійно-психологічної готовності працівників.

**Г.К. Колісницький,  
А.М. Баслов'як**  
*викладачі кафедри  
бойової і тактико-  
спеціальної підготовки,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ПРАВОВА ПІДГОТОВКА ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ – ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ТРАВМАТИЗМУ ТА ЗАГИБЕЛІ ПЕРСОНАЛУ ОВС**

Сучасна Україна стрімко йде шляхом глибокої демократизації

суспільства. З метою прискорення процесу інтеграції з європейською спільнотою поширюється процес гуманізації широкого спектра взаємовідносин у державі, що передбачає ставлення до життя людини як до найвищої цінності.

Проте до сих пір не впроваджено у практику діяльності правоохоронних органів гуманних засобів ефективного припинення протиправних зазіхань. Працівники міліції вимушені, виконуючи оперативно-службові завдання, користуватися застарілими, небезпечними, але ефективними засобами силового примусу.

Вогнепальну зброю, спеціальні засоби несмертельної дії та прийоми фізичного впливу дозволяється застосувати тільки після вичерпання всіх інших гуманних методів впливу відносно правопорушників чи злочинців.

У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує, потребуючи комплексного вирішення, проблема забезпечення дотримання законності та особистої безпеки персоналу ОВС під час здійснення оперативно-службової діяльності саме в екстремальних ситуаціях, коли немає часу на бесіди зі злочинцем, коли від швидких, тактично грамотних дій наряду залежить життя, здоров'я громадян і працівників міліції. У таких ситуаціях не має часу роздумувати над правомірністю своїх дій, тому що загальмованість, невпевненість у своїй правоті, а інколи і побоювання наслідків застосування зброї не можуть вдало протистояти зухвалості, жорстокості злочинця, який бореться за виживання і майже повністю впевнений у своїй безкарності, а на крайній випадок – у гуманності законодавства.

Розпорядження Президента України [9], рішення колегій МВС [8] вказують на суттєві недоліки рівня організації професійної підготовки та виховної роботи з персоналом ОВС, некомпетентність та самоусунення керівного складу практичних органів від вирішення цієї проблеми. Пропонуються заходи поліпшення ситуації, що базуються на організаційних та методичних засадах підвищення рівня професійної майстерності з використанням сучасних технологій навчання.

Аналіз сучасних наукових досліджень у галузі безпеки професійної діяльності міліції дозволяє зробити висновок, що в них більше уваги приділяється психофізіологічним детермінантам, які впливають на рівень травматизму та загибелі персоналу ОВС (О.М. Бандурка, С.К. Делікатний, Ж.Ю. Половникова, В.О. Лефтеров) [1; 4; 6]. Крім того, ряд авторів вказують на

недостатність рівня тактичної, спеціальної фізичної, вогневої готовності для ефективної протидії злочинним проявам (Н.О. Серета, Г.О. Заярін) [5; 11]. Разом з тим залишається малодослідженим, але також важливим питання правових аспектів забезпечення особистої безпеки правоохоронців (Г.Г. Волошин, С.Д. Порошук) [3].

Професійна діяльність працівників ОВС здійснюється у специфічному соціально-психологічному середовищі, яке характеризується підвищеним рівнем стресогенності [2]. Під час несення служби можуть виникати екстремальні ситуації різноманітного типу, але найнебезпечнішими є ті, що вимагають застосування зброї.

Відповідно до наказу МВС України від 06.12.91 №552 [7] здійснюється облік професійного травматизму за дванадцятьма видами обставин його виникнення:

- 1) під час припинення злочину чи затримання злочинця;
- 2) під час припинення масових безладів;
- 3) під час припинення групового порушення;
- 4) у результаті нападу злочинця;
- 5) у разі ліквідації наслідків стихійного лиха;
- 6) інші випадки загибелі, поранення працівників під час охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю;
- 7) у результаті нещасних випадків зі зброєю;
- 8) під час ДТП;
- 9) порушення правил техніки безпеки;
- 10) у разі інших нещасних випадків;
- 11) інші випадки;
- 12) самогубство.

Найбільшу загрозу особистій безпеці міліціонера становлять випадки, зазначені у пунктах 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, тому що вони:

- 1) є особливо травмонебезпечними;
- 2) потребують миттєвого прогнозування тактики своїх дій;
- 3) вимагають прийняття рішення і його практичного виконання в умовах обмеження часу та безпосереднього впливу різноманітних небезпечних факторів;

4) передбачають силову протидію, дозовану межами права для правоохоронців, і навпаки, не обмежену з боку злочинців [3, с.94].

Серед основних причин недостатнього рівня особистої безпеки під час дій в екстремальних ситуаціях можна виділити:

1. Невеликий досвід роботи.
2. Професійну деформацію (надмірна самовпевненість, безпечність і легковажність, агресивність).
3. Низький рівень практичної службово-бойової підготовки (тактичної, спеціальної фізичної, бойової, практичної правової).
4. Невідповідність спорядження та екіпіровки сучасному рівню криміналізації суспільства.
5. Психологічну неготовність до силової протидії [3, с.63].

У наукових дослідженнях зазначених проблем більше уваги приділяється психофізіологічним детермінантам, винайденню шляхів та розробці методик підвищення якості тактичної, фізичної і вогневої готовності.

Статистика свідчить, що понад 50% працівників не використовують зброю, навіть у разі крайньої необхідності, з причини страху настання небажаних правових наслідків. Можна виділити групи осіб, які:

- недостатньо володіють знанням конкретизованих правових рекомендацій і вказівок щодо поведінки під час несення служби – 17%;

- знають приклади упередженого ставлення органів нагляду за діяльністю міліції до тих, що застосували заходи примусового впливу, – 25%;

- вже мають досвід довготривалого процесу доведення самотужки правомірності своїх дій – 8% [8].

На перший погляд, подолання страху – завдання психологічної підготовки працівників. Але коріння небажання застосовувати зброю криється у недовершеності і неконкретності правової бази стосовно гарантій особистої безпеки озброєного працівника міліції (ст. 15' Закону України «Про міліцію»). Це дозволяє потім досить вільно трактувати юридичні наслідки і правомірність застосування силового впливу. Людина, яка захищала громадян, правопорядок і своє життя, врешті може легко опинитися за ґратами. Соціально-правова незахищеність самого правоохоронця, недостатня суворість відповідальності за адміністративні порушення та кримінальні зазіхання на честь, гідність, здоров'я та життя міліціонера є основними причинами професійного травматизму.

Крім правових недоліків, з метою уникнення нещасних випадків під час занять і тренувань організаційно вводяться



різноманітні заборони і обмеження на спілкування співробітників зі зброєю і спеціальними засобами. Такі заборони є надуманими, поміркованими і шкідливими тому, що призводять до деформацій поведінки, коли виникає потреба в реалізації права, передбаченого ст.12, ст.13, ст.14, ст.15, ст. 15' Закону України «Про міліцію». Нерішучість і намагання заподіяти найменшої шкоди злочинцям і матеріальним цінностям нерідко сплачуються ціною важких поранень чи самого життя працівника міліції.

Створення умов особистої безпеки працівників ОВС у правовому полі, на нашу думку, повинно відбуватись системно, цілеспрямовано шляхом внесення змін та доповнень до існуючого законодавства.

**Правове забезпечення діяльності міліції в екстремальних умовах доцільно здійснювати у таких основних напрямках:**

1. Внесення змін та доповнень до ст.ст.12, 13, 14, 15, 15' Закону України «Про міліцію» з метою розширення і детальної конкретизації правових підстав для працівника ОВС стосовно силового впливу.

2. Внесення змін та доповнень до статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, що передбачають непокору та злісний опір законним вимогам працівників міліції з метою посилення відповідальності за такі прояви.

3. Внесення змін та доповнень до статей Кримінального кодексу України, що передбачають вчинення насильницьких дій, замаху на життя та вбивства, з метою розмежування і посилення суворості покарання за такі дії, котрі були спрямовані проти правоохоронців під час виконання ними службових обов'язків і поза службою.

4. Доповнити Кримінальний кодекс України статтею про підстави та механізм звільнення від кримінальної відповідальності працівників міліції, що застосовували зброю, спеціальні засоби та заходи силового впливу, незалежно від наслідків, у ситуації, що буде визнана як екстремальна.

**Для практичної реалізації правових гарантій особистої безпеки працівників міліції необхідно:**

1. Внести зміни до методик проведення практичних занять з ТСП, СФП, БП з метою впровадження елементів правового тренінгу у процес виконання базових ситуативних завдань. Прищеплення



вмінь і навичок чітких, впевнених дій за рахунок багаторазового та різнобічного відпрацювання правових аспектів, створюваних умовами, що вносить кожна вказана дисципліна, позитивно впливатиме на процес набуття спеціальних професійних навичок, необхідних для забезпечення особистої безпеки правоохоронця [5; 6].

2. На основі даних «Обліку порушень законності та надзвичайних подій серед особового складу» [7] створити єдину базу даних МВС України, яка б містила суто правовий аналіз дій та їх наслідків для працівника міліції. Результатом наукового дослідження такої бази може стати вироблення «уніфікованого алгоритму особистої безпеки», алгоритму поведінки, придатного до будь-яких умов оперативно-службової діяльності.

3. Створити матеріально-технічну базу та спеціалізоване програмне забезпечення для моделювання вірогідних небезпечних ситуацій і підготовки правоохоронців до дій у них за умови дотримання вимог безпеки, як це практикується у підготовці пілотів, водіїв тощо.

4. Вивчати, узагальнювати і пристосовувати до специфіки нашої держави елементи з міжнародного досвіду вирішення проблеми особистої безпеки сил правопорядку.

Процес внесення змін до чинних керівних документів, що здійснюють правове регулювання гарантій особистої безпеки, може стати довготривалим. На нашу думку, одним з реальних шляхів формування професійних умовних рефлексів виживання та ефективної протидії злочинним проявам є впровадження до складу методик і технологій навчання з усіх видів службово-бойової підготовки спеціальних активних тренінгів з прикладної юридично корегованої поведінки.

Отже, в умовах сучасного соціально-економічного і політичного розвитку України завдання щодо зменшення кількості випадків травмування та загибелі працівників ОВС залишається актуальним і потребує комплексного підходу під час вирішення.

- 
1. Бандурка А.М. Діяльність органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях. – Х., 1993. – 212 с.
  2. Біографія мужності. Пам'яті співробітників донецької міліції, які загинули при виконанні службових обов'язків. – Донецьк: Юрпрес, 2002. – 336 с.

3. Волошин Г.Г., Порошук С.Д. Вдосконалення законодавства про соціально-правовий захист працівників міліції – нагальна потреба часу // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – №8. – С.113-116.
4. Делікатний С.К., Половнікова Ж.Ю. Формування психологічної готовності співробітників ОВС до забезпечення особистої безпеки в екстремальних ситуаціях оперативно-службової діяльності // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – №8. – С.224-235.
5. Заярин Г.А. Психолого-педагогические условия развития профессиональных способностей будущих работников правоохранительных органов // Человеческий фактор в повышении эффективности деятельности правоохранительных органов: Материалы международной конференции. – Луганск, 1994.
6. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників ОВС: Монографія. – Донецьк, 2002. – 332 с.
7. Наказ МВС України від 06.12.91 №552 «Про заходи по зміцненню законності в діяльності органів внутрішніх справ України».
8. Мартыненко О.А. Профессиональная деформация сотрудников ОВД: роль стрессовых факторов // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – №8. – С.151-155.
9. Рішення колегії МВС України від 26 листопада 2002 № 14 Км/2 «Про хід виконання вимог розпорядження Президента України від 26.03.2002р., №53/2002 з питань забезпечення безпеки працівників органів і підрозділів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків та підвищення їх професійної майстерності».
10. Розпорядження Президента України від 26 березня 2002 року №53/2002 – рп «Про заходи щодо зміцнення дисципліни працівників та вдосконалення кадрової роботи у правоохоронних органах».
11. Серета Н.А. Система моделирования ситуаций задержания правонарушителей в учебном процессе как способ обеспечения жизнедеятельности работника ОВД // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – №8. – С.220-224.

**В.М. Монастирський**

*заступник начальника кафедри бойової  
і тактико-спеціальної підготовки,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ПЕДАГОГІЧНІ ТА СПЕЦІАЛЬНО-ТАКТИЧНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ**

Проблема забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ на сучасному етапі реформування правоохоронних органів України набула особливого значення в умовах гуманізації суспільства, розбудови України як правової, демократичної держави, в якій життя людини визначається вищою цінністю.

Актуальність цієї проблеми зросла внаслідок нових підходів до нормативно-правового регулювання стандартів відомчої освіти МВС України. Сформульовано принцип інтеграції освіти та діяльності правоохоронних органів відповідно до світових стандартів[3].

Ми знаходимося на початку цієї роботи. Щоб вона дала позитивні результати на місцях, розуміння поняття її значення повинно бути глибоким і дійсно загальним.

Зараз створені і продовжують множитись вигідні умови для реалізації цих можливостей: розширюються прямі зв'язки з правоохоронними органами та навчальними закладами інших країн (Росія, Німеччина, Великобританія, Франція), розпочато дослідну роботу з порівняльно-юридичної педагогіки, заохочується проведення спільних порівняльно-педагогічних досліджень, створюються інформаційні бази даних про зарубіжний досвід та ін.

Сучасні дослідження і публікації з проблем забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ під час виконання ними завдань з охорони громадського порядку та протидії злочинності провідних російських та вітчизняних учених-юристів, педагогів, психологів, серед яких: А.М. Столяренко [4], А.В. Буданов [5], А.І. Палкін [6], А.Д. Сафронов, С.В. Карпов [7],

Г.Я. Гуров [8], О.М. Бандурка [9], Я.Ю. Кондратьєв, Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко [10], В.І. Пліско [11] та ін., дають змогу провести аналіз причин загибелі та поранень працівників правоохоронних органів, пошук нових шляхів у галузі підготовки кадрів і наукових педагогічних досліджень з питань підвищення якості та посилення професійної спрямованості підготовки фахівців правоохоронних органів МВС.

Особиста безпека – це система організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівника ОВС і підтримання високого рівня ефективності його професійних дій [10, с.11]. Особиста безпека, перш за все, базується на достатньому рівні професійно-психологічної готовності працівника.

Чим вищий рівень готовності до забезпечення особистої безпеки в екстремальних ситуаціях, його «професіональна віктимність», тим більше шансів у працівника залишитися неушкодженим.

Належна організація цього нового для нас виду професійної підготовки до ймовірних екстремальних ускладнень стала потребою сьогодення.

Проведений аналіз надзвичайних подій, під час яких працівники ОВС були важко поранені або загинули, дозволяє констатувати, що існують такі тактичні, службові та психологічні чинники, дія яких спричиняє непоправні наслідки [12].

**До тактичних помилок працівників правоохоронних органів при охороні громадського порядку та протидії злочинності належать:**

- дії без підтримки (прикриття) під час перевірки документів, затримання, супроводження правопорушників;
- неправильна оцінка обстановки, що склалася, поведінки та психічного стану правопорушника;
- вибір недоцільної, хибної тактики дій, прийняття неправильних рішень;
- недостатнє володіння спеціальними засобами, вогнепальною зброєю;
- тактична непідготовленість до екстремальної ситуації.

**До службових чинників відносять:**

- грубе порушення нормативних актів МВС, які стосуються

дотримання особистої безпеки під час виконання службових обов'язків та безпечного поведіння зі зброєю;

- особиста недисциплінованість працівників міліції, байдуже ставлення до виконання службових обов'язків;

- низький рівень професійних знань, який викликаний недоліками службової підготовки.

**Психологічні чинники «небезпечної» поведінки працівника:**

- відсутність почуття небезпеки (впевненість, що статус працівника міліції є гарантією від раптового нападу);

- втрата пильності, ігнорування ознак небезпеки, невміння вчасно її розпізнати;

- переоцінка своїх можливостей, неконтролювання свого психічного стану;

- стереотипні дії, розрахунок на те, що «буде, як завжди»;

- несприятливий психічний стан (перевтома, конфлікти на службі тощо).

Вищеназвані чинники є спрямовуючим фактором в удосконаленні професійної підготовки в системі відомчої освіти МВС. Пошук шляхів усунення цих недоліків змушує переглянути існуючий досвід професійної підготовки, впровадження науково-обґрунтовані заходи, спрямовані на удосконалення основних форм і методів забезпечення особистої безпеки працівників ОВС, їх застосування на практиці.

Слід нагадати, що до основних форм забезпечення особистої безпеки працівника ОВС відносять: спеціально-тактичні, педагогічні, психологічні [10, с.21].

**1. Спеціально-тактичні** – навчання основ професійної діяльності, майстерного володіння зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту, формування готовності до застосування зброї і засобів оборони в екстремальних ситуаціях.

**2. Педагогічні** – індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання тактичних і психологічних прийомів безпечної поведінки у різноманітних ситуаціях службово-бойової діяльності.

**3. Психологічні** – вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їх поведінки в

екстремальних ситуаціях, формування мотиву професійного зростання, нерозривно пов'язаного з дотриманням заходів особистої безпеки.

Враховуючи специфіку діяльності правоохоронних органів, можна стверджувати, що однією з найважливіших психолого-педагогічних умов забезпечення особистої безпеки працівника ОВС, як у системі навчальних закладів МВС, так і в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ, є систематична і безперервна мотивація ґрунтовного опанування курсантами (працівниками) професійних умінь та навичок (застосовувати зброю, заходи фізичного впливу, приймати правильні рішення за умов швидкоплинності та раптової зміни обставин, бути психологічно підготовленим до дій в екстремальних ситуаціях і т. ін.), підвищення їх професійного рівня.

Зміст підготовки визначається розумінням того, чим повинен володіти працівник, що в його підготовці служить гарантом його особистої безпеки. За розробками А.В. Буданова [5], система форм навчання визначається логікою: інформувати – упевнити – навчити дій. Переважні форми (окрім лекцій, бесід і дискусій) – практичні, групові заняття, ігри, тактичні навчання.

Навчання буде більш ефективним, якщо процес його буде переростати в цілісний педагогічний тренінг, у ході якого формуються відповідні професійні установки і звички, засвоюються необхідні знання, навички і вміння.

У системі методів переважають практичні методи (вправи, проблемні ситуації, гра, тренінг) у поєднанні з наочними (показ, демонстрація, ілюстрація, відеозапис), переважають словесні (роз'яснення, впевнення, навіювання).

Додатковими педагогічними можливостями забезпечення професійної безпеки працівників ОВС є можливість і необхідність навчання працівників під час проведення інструктажів, ставлення службових завдань, пов'язаних з професійним ризиком, надання допомоги, включення питань безпеки до наказів, інструкцій та інших документів.

Має значення зміцнення дисципліни та законності в діяльності працівників ОВС, розвиток товариських відносин у колективах, роз'яснення прав і обов'язків працівників, у тому числі їх права на самозахист, роз'яснення громадянам їх обов'язків і прав по

відношенню до міліції, а також кримінальну відповідальність до насильницьких дій проти працівників ОВС.

Керівників структурних підрозділів необхідно навчати «менеджменту безпеки»: як забезпечувати безпеку персоналу, яка можливість її підвищення, як проводити заняття та вчити тактики, методів і прийомів самозабезпечення особистої безпеки.

Відпрацювання тактики дій здійснюється за методикою формування навиків і вмій. Основні форми: практичні заняття, тренажі, ігри, спаринги, тактичні навчання.

**Методичними особливостями спеціально-тактичної підготовки є:**

- підвищена індивідуалізація;
- певне усвідомлення освоюваних дій;
- продовження навчання правової оцінки правопорушень, пов'язаних із затриманням, та правових аспектів застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї;
- доведення навиків до автоматизму;
- впровадження в навчальний процес нічних занять;
- стрілецькі вправи виконуються у поєднанні з індивідуальними тактичними діями;
- відпрацювання правильності сприйняття ситуації, що склалася, оцінювання ступеня загрози життю та здоров'ю працівника міліції, оточуючих громадян, пошук правильного алгоритму дій, розподіл ролей між членами групи та дії згідно з цим розподілом;
- розбір правильності виконання індивідуально-тактичних та групово-тактичних завдань учасниками, які присутні на заняттях.
- місця проведення занять повинні максимально бути наближені до реальних місць подій (квартира, будинок, підвал, горище, магазин, вагон, автомобіль тощо).

Ефективність використання цього напрямку в навчально-виховному процесі досягається шляхом: оптимізації змісту підготовки викладачів (інструкторів) до проектування процесу навчання; вибору найоптимальніших форм та методів навчально-методичної роботи; активізації самовдосконалення викладачів і курсантів, вивчення, узагальнення та використання кращого педагогічного досвіду, проведення практичних занять з відпрацюванням дій у типових та екстремальних ситуаціях, з



тактичними діями працівників під час затримання злочинців, із заходами особистої безпеки, під час виконання службових обов'язків; підготовки посібників-практикумів з конкретними ситуаційними завданнями за навчальними професійно орієнтованими дисциплінами з переважним спрямуванням на практичну діяльність (адміністративна діяльність, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, тактико-спеціальна підготовка).

Крім цього доцільно створити програму міжнародного співробітництва з проблем розвитку професійної педагогіки в правоохоронних органах, залучення іноземних спеціалістів для проведення занять, семінарів, обміну досвідом з питань забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ під час охорони громадського порядку та протидії злочинності.

Таким чином, розглянувши сутність забезпечення особистої безпеки працівників ОВС під час охорони громадського порядку, можна зробити висновок, що: збереження життя і здоров'я працівників ОВС у безлічі службових і позаслужбових небезпечних ситуацій – це запорука ефективної професійної діяльності.

1. Наказ МВС України від 25 листопада 2003 року №1444 «Про організацію професійної підготовки рядового і начальницького складу ОВС».
2. Рішення колегії МВС України від 26 листопада 2002 року №14 Км/2 «Про заходи щодо зміцнення дисципліни працівників та вдосконалення кадрової роботи в правоохоронних органах».
3. Наказ МВС України від 20 жовтня 2003 року №1213 «Про затвердження Програми реформування освітянської діяльності МВС України».
4. Столяренко А.М. Юридическая педагогика. Курс лекций. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем»; Издательство «ЭКМОС», 2000. – 496 с.
5. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудника органов внутренних дел. – М., 1997.
6. Папкин А.И. Личная безопасность сотрудников органов внутренних дел // Тактика и психология безопасной деятельности. – М., 1996.
7. Сафронов А.Д., Карпов В.С. Пособие по обеспечению профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. – М., 1997.

8. Гуров Г.Я. и др. Алфавит защиты от преступников. – Минск, 1992.
9. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1998.
10. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Нуково-практичні рекомендації/Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін. / Під ред. М.І. Ануфрієва, Я.Ю., Кондратьєва. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999.
11. Плиско В.И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности: Уч.-метод. пособие. – К.: РИО МВД Украины, 1991. – 123 с.
12. Аналітичні довідки щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків. – К.: МВС України, 2002.

**В.Г. Куделя**  
*курсант, ДЮІ*  
*МВС при ДонНУ*

## **ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ**

Криміногенна ситуація в нашій державі залежить від кожного працівника ОВС, що в свою чергу вимагає максимально високих результатів у роботі. Ті нормативно-правові акти, а також законопроекти, які вносяться на розгляд Верховної Ради, в переважній більшості будуть працювати завтра, але працівникам МВС України велику увагу треба приділяти забезпеченню особистої безпеки особового складу ОВС, а також питанню дисципліни і законності під час виконання своїх службових обов'язків. Останнім часом на місця було направлено ряд підзаконних нормативно-правових документів.

Так, сучасне правове поле України становить близько 30 тис. нормативно-правових актів [1, с. 14], серед яких питання правопорядку регулюють майже 40 законів. Сюди слід віднести закони України «Про міліцію», «Про ОРД», а також Кримінально-процесуальний кодекс та інші.

Громадський порядок та безпека на наших вулицях багато в чому залежать від рівня професійної підготовки працівників ОВС. З іншого боку, незнання або неправильне використання своїх службових обов'язків допомагає правопорушникам залишитися без відповідальності, призводить до необґрунтованих затримань громадян, інших порушень законності, викликає справедливі нарікання на адресу працівника міліції [2, с. 47]. Ці та ряд інших факторів не сприяють зниженню рівня злочинності, а навпаки, породжують негативні явища. У зв'язку з цим Президентом України було підготовлено і видано указ «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» [3, с. 11-12].

Питання безпеки працівників ОВС у різні часи вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-правознавці. Серед них слід назвати П.П. Михайленка, Я.Ю. Кондратьєва, О.Ф. Фрицького, В.І. Возного, С.В. Лихачова та інших.

Серед загальної кількості як теоретичних, так і практичних питань, які стоять перед працівником міліції і які необхідно вирішити сьогодні, неостаннє місце посідають питання правової захищеності працівників ОВС, їх професійної та психологічної підготовки, кадрового та матеріально-фінансового забезпечення. Безумовно, самостійно вирішити ці питання без допомоги законодавчого органу, КМУ, а також інших гілок влади МВС буде важко. На наш погляд, повинні взяти на себе відповідальність і плідно працювати над вирішенням поставлених завдань усі владні структури держави та органи місцевого самоврядування. Слід зазначити, що сьогодні ми є свідками ситуації, коли кількість скоєних злочинів з року в рік збільшується, безпека на вулицях міста стає більш слабкою.

Є й інші негативні чинники, зокрема непостійність особового складу, невисокий рівень обізнаності (мається на увазі знання своїх прав та обов'язків). Кількість загиблих та травмованих під час виконання своїх професійних обов'язків зростає, а рівень заробітної плати залишається низьким. Керівництво ОВС, на наш погляд, недостатньо звертає уваги на рівень бойової та психологічної підготовки, що нерідко призводить до трагічних наслідків. Разом з тим, спеціальна фізична підготовка з використанням бойових прийомів боротьби в реальних умовах є

одним з найважливіших завдань професійної підготовки. Однак ця проблема поки що мало розроблена, відсутній глибокий аналіз причин загибелі працівників міліції під час затримання злочинців, профілактики та припинення злочинів, проведення спеціальних операцій (за винятком передбачених випадків, трагічного збігу обставин, ДТП і т. ін.). Практично відсутні наукові розробки і програми, спрямовані на зниження втрат співробітників міліції.

Серед працівників правоохоронних органів широкого розповсюдження набула думка, що основну небезпеку для їх життя і здоров'я становлять озброєні злочинці. Небезпека бути пораним або вбитим у боротьбі з правопорушником для більшості працівників міліції є більш реальною, ніж перспектива загинути в автомобільній катастрофі, бути збитим автомобілем та в інших побутових обставинах [4, с. 77].

Крім цього слід зазначити, що навіть добре підготовлений у професійному відношенні співробітник, якщо він не достатньо забезпечений засобами індивідуального захисту, не в змозі якісно виконати поставлене завдання.

На думку практичних працівників, така ситуація спричинена недостатнім технічним забезпеченням. Нерідко підводять неякісна зброя та бронежилети, недосконалі засоби зв'язку [5, с. 14].

Для зниження числа загиблих серед працівників міліції під час затримання озброєних злочинців (працівники карного розшуку та ППС) за наявності достатньої інформації про місце перебування правопорушників та наміри використання останніх вогнепальної зброї, слід частіше звертатися до взаємодії зі спеціальними підрозділами, які є в ОВС, зокрема «Беркутом», «Соколом». На спільних заняттях зі спеціальної підготовки слід відпрацьовувати найбільш поширені типові позаштатні ситуації. Кожний з учасників спеціальної операції повинен чітко знати свої дії в різних обставинах.

Крім практичних вправ слід звертати увагу і на психологічне забезпечення працівників. Слід зазначити, що близько 5 років у вищих закладах МВС працюють спеціальні курси з психологічної підготовки працівників ОВС. Але на сьогодні говорити, що психологічна проблема вирішена, ми не можемо. Ті штатні працівники (психологи), які працюють в РВ, головним своїм завданням мають кадровий відбір. Безумовно, це один з головних

чинників успіху, але зі співробітниками міліції потрібно працювати постійно. Завданням психолога є роз'яснення працівникові наслідків використання табельної зброї та наслідків, які можуть трапитися у разі незастосування зброї.

1. Лыков В. Обеспечение личной безопасности сотрудников милиции // Профессионал. – М., 2002. – № 3.
2. Сериков В.А. О проблемах обеспечения индивидуальной безопасности сотрудников органов внутренних дел при выполнении служебных задач // Юрист-Провод. – М., 2002. – №2.
3. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції // Урядовий кур'єр. – 2004, лютий.
4. Обеспечение безопасности сотрудников полиции в США // Обзорная информация ГИЦ МВД России. – М., 2001. – №4.

**О.М. Цалюк**

*ад'юнкт кафедри адміністративного права  
та державного управління,  
ДЮІ МВС при ДонНУ*

## **ВЕРБАЛЬНІ НАВИЧКИ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Головним завданням органів внутрішніх справ України, зокрема міліції, є охорона громадського порядку та боротьба зі злочинністю. У процесі своєї службової діяльності співробітникам органів внутрішніх справ України доводиться припиняти адміністративні правопорушення та кримінальні злочини, затримувати осіб, які їх скоїли.

Під час затримання осіб, які скоїли правопорушення або злочини, виникають конфліктні ситуації, в яких віддається перевага ненасильницьким методам впливу на правопорушника, наприклад таким, як переконання. Однак як крайній захід впливу

використовуються силові методи, спеціальні засоби та вогнепальна зброя. Такі ситуації, в яких виникає необхідність застосування силових заходів, належать до екстремальних ситуацій, які, як правило, швидкоплинні в часі.

У таких екстремальних ситуаціях виникає питання про особисту безпеку працівників органів внутрішніх справ, які можуть отримати поранення або загинути.

Для запобігання травматизму серед працівників міліції в системі МВС України проводяться заняття зі службової та бойової підготовки. На цих заняттях велике значення мають підготовка співробітників до дій в екстремальних ситуаціях, що має на меті вивчити правові засади застосування силових заходів, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Перш за все це досягається під час вивчення Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року, зокрема ст.ст.13-15, ст.15-1, які регламентують застосування прийомів рукопашного бою, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Поряд з теоретичним вивченням вимог закону необхідно проводити зі працівниками міліції тренінги, на яких відпрацьовувати практичні навички застосування спеціальних засобів, поведження з вогнепальною зброєю, а також дії в екстремальних ситуаціях.

Проведення таких тренінгів необхідно перш за все для того, щоб виробити в молодих працівників міліції навички правильного поведження в конфліктних ситуаціях. На практиці частіш за все молоді співробітники не вміють застосовувати тактично правильні рішення і опиняються втягнутими в екстремальні ситуації, що спровоковані діями правопорушників.

Одним з найбільш важливих чинників безпечної поведінки працівника органів внутрішніх справ України, що вимагає істотної перебудови міжособистісних відносин і стереотипів соціальної поведінки, є комплекс прийомів забезпечення особистої безпеки під час спілкування з представниками різноманітних соціальних груп і вміння протистояти провокаціям.

Таким чином, крім фізичних даних у працівників органів внутрішніх справ необхідно виробляти вербальні навички.

Американський професор Джордж Томпсон, який розробив програму вербальних тактик, заявляє, що найстрашнішою зброєю є не вогнепальна, а необдумане слово. Відомо, що через мовний

контакт можна вирішити багато конфліктних ситуацій, а правильно побудовані бесіди співробітників міліції з громадянами знижують виникнення екстремальних ситуацій на 50 %. Також можна сказати, що відвернута екстремальна ситуація – це завжди виграна ситуація.

Отже, існує необхідність навчання особистого складу вербальних тактик за спеціальною програмою, що буде стримувати насильницькі дії з боку правопорушників. Підґрунтям цієї програми повинна стати думка про те, щоб співробітник міліції, в бесіді з правопорушниками, виступав представником держави і закону, а не як приватна особа.

Опанування таких навичок стане одним з факторів, що зменшить травматизм та загибель серед працівників органів внутрішніх справ під час виконання службових завдань.

**Н.В. Белик**

*старший инспектор отдела  
по работе с населением  
и общественными формированиями  
Добропольского РО УМВД Украины  
в Донецкой области*

## **РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СОТРУДНИКОВ МИЛИЦИИ И ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ПРИ ВЫХОДЕ НА ОХРАНУ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА**

Тема очень обширная и многоплановая, наверное – для отдельной научно-практической конференции. Поэтому я в большей степени остановлюсь лишь на некоторых аспектах психологической и служебной подготовки, в первую очередь сотрудников милиции, но все это в равней мере относится и к членам общественных формирований (далее – ОФ), выходящим на охрану общественного порядка (далее – ООП).

Правоохранительные органы созданы государством прежде



всего для обеспечения общественного порядка, прав граждан. Это главный принцип, который не подлежит пересмотру, невзирая ни на какие политические течения, приоритеты. Правоохранительные органы осуществляют свои функции не только в плоскости организационно-правовой системы, а и в психологической.

ОВД служит человеку и обществу, в пределах своей компетенции, являясь инструментом, с помощью которого граждане желают защитить свои законные интересы путем ограничения доступа к социально-значимым благам (жизнь, здоровье, имущество, честь, достоинство и пр.). Система МВД – всего лишь инструмент социума, и не более того, с помощью которого создаются условия, затрудняющие несанкционированный доступ к социально-значимым благам, формируя законопослушные традиции поведения граждан.

Опыт работы ОВД показал, что ужесточение мер, увеличение численности аппарата, организация тотального контроля за населением, т.е. применение респресивных мер, не привели к ожидаемым результатам.

Более реальной видится схема формирования законопослушных традиций в обществе. В частности, это активизация участия широкого круга населения в правоохранительной деятельности, воспитание убежденности каждого человека в необходимости и выгоды законопослушного поведения.

С.М. Крылов отмечает: «Нельзя поднять авторитет милиции, пока не будут решительно изжиты из нашей практики грубость, произвол, беззаконие, неуважительное отношение к людям, пока ответственные задачи по поддержанию общественного порядка с преступностью будут решать малограмотные, малокультурные люди с низким интеллектом... Интеллектуальный уровень населения очень быстро растет, растет его самосознание, повышается чувство собственного достоинства, меняется быт, меняется весь уклад всей нашей жизни. В этих условиях другими должны быть формы и методы деятельности милиции. Они должны быть тоньше, интеллектуальнее, культурнее по форме и более квалифицированными по содержанию» [1, с. 49-50].

В процессе служебной деятельности каждый сотрудник формирует то или иное общественное мнение не только конкретно

о себе как о личности, об участнике правоохранительной деятельности, но и о системе МВД в целом. Следовательно, профессиональная подготовка сотрудника – это визитная карточка системы МВД в целом.

Формула «чтобы уметь – надо знать» передает соотношение знаний и умений работников ОВД. Подразумевается приобретенная человеком способность целеустремленно и творчески пользоваться своими специальными знаниями в процессе практической деятельности.

Работник милиции в своей работе постоянно испытывает эмоциональные перегрузки. На него действует большое количество отрицательных эмоций: страх, жалость, отвращение, гнев, который он должен в силу выполнения своего служебного долга подавлять, а в иных случаях – скрывать. Для снятия нервного напряжения, возникающего под действием указанных эмоций, необходима положительная разрядка. В ее основе лежит чувство удовлетворения результатами своего труда. Удовлетворение приносит только качественно исполненная работа.

Процесс подготовки человека к правоохранительной деятельности состоит из нескольких этапов: профориентации, профотбора, профессионального воспитания, обучения и усовершенствования, а мы, привлекая к ООП граждан, членов ОФ, упускаем эти моменты. Как показывает практика, в большинстве случаев к подготовке ОФ относятся формально. Впрочем как, и к отбору кандидатов в члены ОФ.

Способность кандидата к будущей правоохранительной деятельности целесообразно изучать, руководствуясь системой профессионально значимых качеств личности сотрудника ОВД. Наряду с интеллектом, образовательным уровнем, определяющим уровень профподготовки как сотрудника, так и общественника, играет важную роль его психологическая подготовка. А в некоторых случаях она занимает ведущую роль.

Касательно профессиональной подготовки, как сотрудников милиции так и членов общественных формирований, опыт работы подсказывает, что очень эффективным является проведение совместных теоретических и практических занятий работников милиции и членов ОФ. Например, в Добропольском ГРО УМВД практикуется проведение совместных занятий по

административно-правоприменительной деятельности ОВД. Работники милиции помогают моделировать практическую ситуацию, которая менее знакома членам общественных формирований, а члены ОФ в свою очередь задают вопросы по теории, которые мы могли бы упустить, как не очень существенные для нас, уже очень знакомые, на которые не обращается внимание, которые воспринимаются, как нечто само собой разумеющееся, но они очень могут быть существенными в практической деятельности.

Пример. 3 года назад был случай, когда на занятиях, где речь шла об админотвественности, в том числе за перевозку опасных грузов, один общественник задал вопрос: а куда нужно звонить, если произойдет техногенная катастрофа. Первая реакция – на 02, и начали обыгрывать эту ситуацию. Так возникла идея создать брошюрку «Что нужно знать, выходя на ООП». Разработали. Правда не удалось пока издать ее типографским способом. Но может это и к лучшему, нарабатываем материал и усовершенствуем ее содержание.

При подготовке личного состава, выходящего на ООП, необходимо учитывать, что профессиональная деятельность ОВД имеет специфику, существенно отличающую ее от других видов общественной деятельности, и люди должны быть готовы к предъявляемым к ним требованиям.

Применительно к личности сотрудника ОВД наука выделяет несколько типов требований:

- общие, предъявляемые ко всем категориям сотрудников ОВД;
- специальные, предъявляемые к личности сотрудника в связи со спецификой осуществления им конкретной функции в рамках специализации (профессиограммы деятельности по видам службы);
- требования, связанные с правовой регламентацией деятельности, при этом речь идет не об абстрактном запоминании той или иной нормы права, а о выработке т.н. юридического мышления (способность к анализу, синтезу, отражению в речи ситуаций с позиции законности и т.д.)
- требования, связанные с наличием властных полномочий, – умение разумно использовать власть;
- требования, связанные с социально-психологической атмосферой деятельности сотрудника ОВД.

Сотрудник, вышедший на ОПП, как никто другой, находится в фокусе общественного мнения, от него ждут конкретных, правильных, умелых профессиональных действий. В глазах окружающих он должен быть неким идеалом.

Общеизвестно, что роль профессионально необходимых качеств личности сотрудника ОВД вообще не имеет природных задатков, а целиком формируется под воздействием социальной среды (психологической основой формирования проф. пригодности сотрудника является устойчивая положительная мотивация). Важно осознание сотрудником себя как личности. Для личности, участвующей в ООП, на виду у общества, т.е. в фокусе общественных отношений, очень важным фактором является принятие и освоение социальных ролей (или социальной позиции).

Так, в тандеме наряда ППСМ и представителей общественности, вышедшего на охрану ОП, т.е. подразделения, которое состоит из членов, имеющих различный социальный статус, происходят совершенно другие коммуникативные процессы, чем в среде профессиональных сотрудников. Все гораздо сложнее для всех участников социальных отношений.

Каждый милиционер, не зависимо от его должности, звания, стажа и профессионализма, по отношению к ОФ является ведущим. Т.е. ему навязывается управленческая роль, к которой, увы, он может быть не готов (т.к. командиров разных уровней никто практически не готовит).

Мы отмечаем, что он подпадает под усиленное общественное внимание.

Во-первых, общественное внимание со стороны населения, а во-вторых, внимание со стороны представителей общественного формирования. И во втором случае это внимание более пристальное, оценивающее. Это ведь не коллеги, друзья, которые будут снисходительны к мелким просчетам и на помощь которых можно рассчитывать в проблемной ситуации. Общественники видят милиционера не как образ, с внешними регалиями и т.д., а как конкретного индивидуума, который к тому же может быть многоролевым носителем: сосед, друг, родственник и т.д. Если учесть, что конфликты между представителями ОВД и гражданами происходят не из-за личностной несовместимости, а из-за несовпадения ролевых действий и ролевых ожиданий сторон, то

вопрос установления доверительного поля «милиционер – ОФ» приобретает важнейшую роль. Например, сотрудник милиции, идентифицировавшись со своей социально-профессиональной ролью, будет добросовестно выполнять свои обязанности по ООП, хотя в определенной ситуации мог бы выступить как частное лицо, например, встретившись с правонарушителем в лице бывшего одноклассника, соседа и т.д. Правильно ли это поймет общественник, поддержит ли, не будет ли у него негативной реакции на милиционера как на человека. Ведь от этого зависит дальнейшие отношения, взаимное доверие и т.д. Это зависит от того правильно ли подобрана кандидатура ОФ, обучен ли он, каков мотив его выхода на ООП. Роль психологической подготовки, в первую очередь работников милиции, при выходе на ООП трудно переоценить. Повышение их компетентности, уровня психологического образования, овладение искусством понимать людей, руководить их поведением, уметь общаться – самый эффективный путь установления доверительных отношений с населением. В первую очередь такого рода отношения должны быть установлены с ОФ, с людьми, вместе с которыми есть риск попасть в непредвиденную ситуацию, подвергнуться опасности. На некоторых практических моментах позвольте остановиться. Например не умение милиционера увидеть в ОФ равнозначного партнера, склонность к принижению социальной роли общественника (это расхожее мнение, что работу должны делать профессионалы, мол «кухарки управляют государством» и т.д.). Это бывает очень часто, и ОФ очень болезненно реагируют на незначительные выпады такого плана. Ну это и понятно. Вот только мы не можем спрогнозировать, в какой форме и когда найдет выход обида, какой будет разрядка и на сколько неконтролируемые эмоции смогут причинить сторонам вред.

Прежде чем позволить такому комбинированному наряду выйти на ООП, необходимо научить милиционера выяснить, способен ли он к адекватной оценке ситуации, сможет ли учитывать интересы окружающих, их психологические особенности. Сможет ли сформировать поле взаимного доверия, в первую очередь с общественниками. Вот это и скажется на имидже сотрудника.

Психологии управления необходимо учить, а не эпизодически информировать личный состав о том, что такая наука существует.

Хотелось бы остановиться на вопросе метапотребностей человека, в частности милиционера. Речь идет о теории Абрахама Маслоу о мотивации поведения человека в виде иерархии потребностей. В частности, потребности самоуважения - самоуважения и уважения со стороны других. Подготовка и профессиональная, и психологическая (для работника милиции это одно целое) – это и компетентность, и уверенность в себе, в правильности своих действий, независимость, уважение окружающих, признание, если хотите репутация, статус и т.д. Удовлетворение этих потребностей порождает чувство собственного достоинства, осознание своей необходимости и «полезности». И как следующая ступень – необходимость самоактуализации, отсюда и мотивы роста, т.е. метапотребности, или Б-мотивы.

Но это уже идеал сотрудника.

Это, конечно очень обширная тема, больше теоретическая, нежели практическая. Но внедрение научного подхода в обучение личного состава ОВД – это уже реальная необходимость сегодняшнего дня, а не теоретическая, как может показаться. Значительной части проступков можно было бы избежать, если бы сотрудники были как следует обучены, если бы с ними работали профессиональные психологи, и работали так, как этого требуют реалии жизни. К сожалению, психологическая подготовка личного состава не вписывается в систему служебной подготовки. Да и в наставления по профессиональной подготовке не внесен раздел подготовки личного состава к взаимодействию с общественными формированиями при охране общественного порядка в том разрезе, как этого требует реальная необходимость. Да и мы сами еще не определились в отношении к общественникам. Какую роль отводим мы им, когда привлекаем к ООП: роль вспомогательного аппарата, роль катализатора общественного правосознания или воспитательный фактор для самих сотрудников, попытка с помощью ОФ преодолеть барьер, разделяющий правоохранительные органы и население, приблизить милиционера к гражданину, сделать еще один шаг к тому, чтобы работа милиции стала подконтрольной общественности. На наш взгляд, это комплекс факторов. И решая их, мы должны уяснить, что нам, сотрудникам милиции, ОФ нужны больше, чем мы им. В основной



массе ОФ – это грамотные, неравнодушные люди, с определенным правосознанием и развитым чувством гражданской ответственности. И мы должны, просто обязаны, стать лучше, нравственнее, профессиональнее, что бы завоевать их доверие и уважение. Это будет первый шаг, и самый важный, в реализации Программы партнерских отношений милиции с населением. Опыт проведения социологических исследований говорит, что люди больше и охотнее верят не СМИ, а слову конкретного человека: соседа, сослуживца, родственника и т.д. Пусть таким человеком станет член общественного формирования. Тогда об имидже не нужно будет беспокоиться. Будет просто уважение и доверие человека к милиции.

---

1. Афанасьева О.В., Кузнецов В.Ю., Левченко И.П. Психология, педагогика, этика. – М.: Закон и право, 1999.

**Н.Н. Лагоша**

*кандидат исторических наук,*

*доцент кафедры истории Украины*

*и философии права, ДЮИ МВД при ДонНУ*

## **ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ МИЛИЦИИ И НАСЕЛЕНИЯ В ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА В УКРАИНЕ В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ (1945 – 1953 г.г.)**

Важнейшим условием успешной деятельности органов милиции в борьбе с преступностью, профилактике правонарушений и обеспечении правопорядка в обществе является активное участие самой общественности в решении этих проблем. Кроме того, взаимодействие государственных правоохранительных органов с общественностью – важнейшее условие демократизации общества, построения в Украине правового государства, обеспечения в нем законности.

Несмотря на то, что с 2000 года действует Закон Украины «Про



участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» проблема вовлечения граждан в борьбу за правопорядок остается не решенной. Для выполнения задач, которые стоят перед органами милиции на уровне современных требований, необходимо обновлять арсенал форм и методов деятельности по охране общественного порядка и безопасности граждан, вовлечения общественности в правоохранительную деятельность. В то же время при этом необходимо учитывать опыт деятельности милиции в прошлые годы, в том числе и послевоенные.

Объективно сложившиеся условия того времени, в частности сложная криминогенная ситуация, нехватка кадров, и вместе с тем стремление граждан оказать помощь милиции в обеспечении правопорядка, диктовали необходимость шире привлекать население к решению задач по охране общественного порядка, безопасности граждан по борьбе с преступностью. Однако существовала в то время и другая тенденция, рожденная диктатурой личности и деятельностью Берии. Она была направлена против вовлечения общественности в работу по укреплению правопорядка. Сторонники этой точки зрения утверждали, что борьба с преступностью и нарушениями общественного порядка – дело лишь органов милиции, прокуратуры и судов [1].

Проблема вовлечения общественности в деятельность по охране общественного порядка, борьбе с преступностью исследовалась Р.С. Мулукаевым, Е.А. Слепневым, И.И. Карпец, Д.Д. Лукьяновым, Ю.А. Соколовым, А.А. Черных [2] и др. Ими, в основном, раскрываются организационно-правовые аспекты взаимодействия милиции с общественностью, деятельность местных Советов по укреплению общественного порядка, подчеркивается активное участие населения в охране общественного порядка, исследуется опыт зарубежных стран. Однако, в некоторых работах встречаются суждения, что в рассматриваемый период участие граждан в охране общественного порядка и борьбе с преступностью государством не допускалось [3].

В рамках нашего исследования мы попытаемся выяснить степень участия, формы деятельности, роль и значение общественности в борьбе с преступностью и охране общественного порядка в послевоенные годы в Украине.

В положении о рабоче-крестьянской милиции, принятом в 1931 году, подчеркивалось, что милиция в своей работе должна опираться на широкие массы трудящихся, привлекать их к непосредственному исполнению обязанностей по охране общественного порядка. С этой целью в стране организовывались общества содействия милиции. Постановлением СНК УССР от 10 сентября 1932г. они были реорганизованы в бригады содействия милиции (бригадмилы). Руководство их деятельностью возлагалось на главное управление рабоче-крестьянской милиции при СНК УССР. В январе 1946 года СНК УССР совместно с ЦК КП(б)У принимает постановление «О мерах по усилению борьбы с уголовной преступностью, укреплению охраны общественного порядка и органов милиции», которое требовало увеличить в 2-3 раза бригады содействия милиции, организовать мероприятия по широкому вовлечению общественности в активную работу по охране общественного порядка. В апреле 1946г. МВД СССР издало инструкцию «Об организации и практическом использовании бригад содействия милиции». [4]

Целью создания бригадмил являлось привлечение трудящихся к участию в деятельности органов милиции по борьбе с уголовной преступностью и обеспечению общественного порядка в городах и селах республики.

Активную работу по привлечению населения к охране общественного порядка проводили партийные и комсомольские органы и организации. В большинстве областных комитетов КП(б)У прошли заседания, на которых были приняты решения об участии партийно-советского и комсомольского актива в помощи органам милиции по охране общественного порядка в городах и населенных пунктах республики. В Сталинской области на выполнение требований обкома было создано 937 патрульных групп, в которые входили 6 тыс. чел. [5].

Важным методом привлечения трудящихся к такой деятельности определялась такая форма агитационно-пропагандистской деятельности милиции, как доклады на собраниях трудящихся. С докладами-отчетами о работе органов милиции перед населением обязывались выступать руководители городских и районных органов милиции, причем присутствие участкового уполномоченного на этих мероприятиях было

обязательным. По мнению руководства МВД Украины, это обеспечивало населению возможность иметь объективное представление о работе милиции, вместе с тем, руководители органов милиции могли выслушать пожелания и критические замечания со стороны населения по деятельности милиции. Такая форма работы с населением должна была способствовать устранению недостатков в работе милиции, повышала ее авторитет в глазах граждан, привлекала общественность к оказанию активной помощи органам милиции в борьбе с преступностью [6].

В результате, движение бригадмилов приобрело широкий размах. В 1946г. в Сталинской области органами милиции было создано 237 патрульных групп, в которые входили 1422 человека [7]. К 1947г. органы милиции Сталинской области привлекли к активной деятельности по охране общественного порядка 2928 членов БСМ. Только по Киевской области в охране урожая 1947 года приняли участие более 25 тыс. членов бригад содействия милиции. [8] Уже к концу 1951 года бригады содействия милиции, действующие в восточных областях Украины, насчитывали 171 624 человека[9]. Численность членов бригад содействия милиции росла из года в год, что свидетельствует о большой работе, которую проводили работники милиции среди населения республики.

**Рост численности состава бригад содействия милиции в Украине в 1946-1951 гг.[10]**

Год	Количество членов БСМ
1946	17071
1947	36057
1948	53073
1951	171624

Важнейшей задачей органов милиции в работе с БСМ была организация их эффективной деятельности по обеспечению общественного порядка и борьбе с преступностью. В январе-феврале 1947 года в республике в среднем ежедневно патрульной службой высылались свыше 4000 групп, в которых участвовали совместно с офицерами и техническим составом органов МВД и милиции 4214 чел.; офицеров и рядового состава войск МВД – 1997 чел.; дворников, бригадмилов и общественности – 3700 чел. [11].

Высокая активность общественности, четкая организация деятельности бригад содействия милиции положительно сказывались на результатах борьбы с преступностью и охране общественного порядка. Только в четвертом квартале 1946г. бригадами милиции Сталинской области было задержано 2 662 нарушителя законности и общественного порядка, среди них: воров – 265, хулиганов – 168, дезертиров Советской Армии – 19, дезертиров военной промышленности – 193, самогонщиков – 165, нарушителей общественного порядка – 477 [12]. Всего в республике за 1946 г. наружной службой милиции совместно с БСМ было задержано 19115 правонарушителей [13]. Из года в год эффективность совместной деятельности милиции и общественности по охране общественного порядка возрастала. Рассмотрим таблицу.

**Результаты совместной работы органов милиции и бригад содействия милиции по борьбе с преступностью в Украине в 1946-1948гг. [14]**

Годы	Предупреждено преступлений (от общего количества)	Раскрыто преступлений	Задержано преступников
1946	17,6%	20,2%	18,0%
1947	18,5%	22,3%	18,8%
1948	21,2%	24,2%	20%

Таким образом, в сложной социально-экономической обстановке послевоенного периода, в условиях обострившейся криминогенной ситуации общественные формирования, в частности бригады милиции, оказывали существенную помощь органам милиции в охране общественного порядка, обеспечении безопасности граждан и борьбе с преступностью.

Наряду с бригадой милиции существовали и другие формы участия общественности в работе органов милиции. После войны широкое распространение получило движение по созданию групп охраны общественного порядка. Большая работа в этом направлении проводилась МВД УССР в 1946-1947 гг. В республике по состоянию на 1 апреля 1947 года было организовано 11062 группы, в которые

входили 109 561 чел., а по состоянию на 1 мая 1947 года уже насчитывалось 17076 групп с общим количеством 148 748 чел. Из 34954 населенных пунктов, находящихся на территории Украины, группы охраны общественного порядка были организованы в 17076 населенных пунктах, т.е. более 50%. Однако, 15-20% населенных пунктов в западных областях составляли хутора из 3-4 дворов, в которых группы охраны общественного порядка не организовывались. Группы охраны общественного порядка обеспечивали общественный порядок в населенных пунктах, несли ночное дежурство, предотвращали преступные посягательства на жителей, государственное и личное имущество граждан. [15].

В 1946 году из числа выявленных наружной службой милиции уголовных преступлений общественностью было раскрыто 30,2%. В этом же году задержано лиц, совершивших преступления, – 19115, а в первом квартале 1947 года – 5750 преступников [16].

Повсеместно оказывали помощь сотрудникам милиции и работники жилищно-коммунального хозяйства города, в частности дворники. Работники милиции ежедневно проводили разводы дворников, инструктировали их о порядке несения дежурства ночью и действиях по обеспечению общественного порядка и исключения случаев преступлений на охраняемой территории. Были также организованы мероприятия по обеспечению самоохраны города. Каждое домовладение из числа жильцов выделяло дежурного для охраны дома в ночное время. В обязанности этих лиц вменялось сообщать обо всех подозрительных лицах, появляющихся возле домов, что способствовало оказанию существенной помощи органам милиции в охране правопорядка и борьбе с преступностью [17].

В сельской местности активную помощь милиции оказывали сельские исполнители, которые следили за выполнением обязательных постановлений центральных и местных органов власти всеми организациями и гражданами, а также выполнявшие другие поручения административных органов. В 1947 году в республике насчитывалось 39672 сельских исполнителей [18].

Много и плодотворно содействовали милиции и другие самодеятельные организации трудящихся – товарищеские суды, домовые и уличные комитеты, детские комнаты милиции на общественных началах, а также постоянные комиссии при

исполкомах местных Советов депутатов трудящихся. Из числа наиболее подготовленных и инициативных общественников, с учетом рекомендаций партийных и комсомольских организаций подготавливались внештатные сотрудники милиции: инспектора ГАИ, участковые уполномоченные и др. В начале 1953г. постановлением ряда исполкомов областных советов были приняты положения об уличных (квартальных) комитетах. Распоряжением начальника УМ УМВД Сталинской области от 2 июня 1953 года участковые уполномоченные обязывались установить связь с этими органами для совместной работы [19].

Важную роль в борьбе за законность и в воспитании населения в духе соблюдения законов играли административные комиссии при исполкомах местных советов. Районные Советы и их исполнительные комитеты издавали решения, в которых предусматривалась административная ответственность, частности по вопросам охраны общественного порядка (по борьбе с хулиганством, нарушением ночного отдыха и т.п.). Необходимо также отметить, что одной из задач местных Советов являлось содействие органам суда, прокуратуры, милиции в их борьбе с преступностью, и поэтому издание таких решений было, безусловно, необходимым, они создавали в известном смысле правовую базу работы милиции в областях республики по профилактике, предупреждению и пресечению административных правонарушений.

Исполком Сталинского облсовета 19 мая 1952г. принял решение о мероприятиях по укреплению общественного порядка и общественной безопасности в Сталинской области. В нем предусматривались мероприятия по предупреждению преступности. Пункт 5-й этого решения обязывал административные комиссии и органы милиции в случае привлечения граждан к административной ответственности за нарушение правопорядка сообщать об этом в общественные организации по месту работы. Таким образом, указанное постановление было направлено, во-первых, на то, чтобы вести борьбу с нарушителями общественного порядка путем наложения административных взысканий и, во-вторых, на усиление политико-воспитательной работы с трудящимися города. [20]. Административные комиссии, в свою очередь, были тесно связаны



с общественными комиссиями содействия и эксплуатации жилищного фонда при домоуправлениях. Руководство работой комиссий осуществлялось исполкомами Советов. При этом в большинстве городов республики контроль и ответственность за деятельностью административных комиссий были возложены на секретарей исполкомов [21].

Формы организации трудящихся для оказания помощи милиции постоянно совершенствовались. Так, ЦК ВЛКСМ принимает решение «О борьбе комсомольских организаций с проявлением хулиганства среди молодежи». ЦК предлагал создавать комсомольские штабы по борьбе с нарушениями общественного порядка, комсомольские посты и патрули по обеспечению порядка во время проведения культурно-массовых мероприятий. Уже через три месяца после опубликования решения ЦК в республике действовали 110 комсомольских штабов, 400 инициативных групп, 2200 комсомольских постов и патрулей. По неполным данным, только в августе-сентябре 1953 г. комсомольскими группами и постами задержано 20 воров, 138 хулиганов, 650 нарушителей общественного порядка [22].

#### Выводы:

1. Таким образом, к 1953г. в республике сложились следующие формы участия трудящихся в охране общественного порядка: обсуждение вопросов охраны общественного порядка на сессиях местных Советов народных депутатов трудящихся и заседаниях исполкомов; деятельность постоянных комиссий местных Советов по законности и охране общественного порядка; деятельность бригад содействия милиции; работа различных комсомольско-молодежных формирований – комсомольских патрулей, отрядов, штабов по охране порядка, проводящих комсомольско-молодежные рейды, заслушивание нарушителей правопорядка на собраниях коллективов трудящихся, в товарищеских судах по представлениям органов милиции; работа квартальных, уличных, домовых комитетов, комиссий содействия при домоуправлениях; проведение собраний и бесед по вопросам обеспечения охраны порядка на предприятиях, стройках, в учреждениях и т.п.; деятельность внештатных общественных инспекторов, различных структурных подразделений милиции; работа других источников, имеющих конспиративный характер. Активность общественности и



отдельных граждан в борьбе с преступностью в первые послевоенные годы продемонстрировала общность интересов населения и правоохранительных сил.

2. Активная, массовая деятельность населения по оказанию помощи органам милиции в значительной степени способствовала борьбе органов с уголовной преступностью, обеспечению общественного порядка и безопасности граждан. Возникшая же в первые послевоенные годы тенденция на отторжение общественности от участия в работе по укреплению правопорядка, на применение лишь мер уголовного и административного наказания, пренебрежение силой общественного мнения и профилактической работы не получила своего развития. Возобладал продиктованный жизнью принцип привлечения широких слоев общественности к правоохранительной деятельности. Привлечение широких слоев населения к правоохранительной деятельности закономерно и справедливо можно рассматривать как важный канал участия граждан в управлении делами общества и государства, один из основных факторов укрепления конституционного порядка, роли законов, усиления механизма поддержки правопорядка на основе развития народовластия.

В дальнейшем возможно исследование данной проблемы с учетом региональных особенностей совместной деятельности милиции, местных государственных органов управления и общественности в борьбе с преступностью, обеспечению общественного порядка и безопасности граждан.

- 
1. Киссис М.П. Основные этапы истории советской милиции. – М., 1965. – С.25.
  2. Слепнев Е.А. Развитие организационно-правовых форм взаимодействия советской милиции с органами общественной самодеятельности по охране общественного порядка: Дисс... канд. юрид. наук. – М., 1992. – С. 102; Лукьянов Д. Первый опыт советов БСМ // Советская милиция. – 1956. – №12. – С. 315; Карпец И.И. Деятельность местных советов по укреплению общественного порядка. – М., 1956. – С. 30; Черных А. Участие общественности в борьбе с преступностью // Советская юстиция. – 1990. – №4.
  3. Киссис М.П. Основные этапы истории советской милиции. – М., 1965. – С.25.

4. История Советской милиции: В 2-х т. – М.: Акад. МВД СССР, 1975. – Т.2. – С. 176.
5. АУОІ Донецької області. – Ф.326, оп. 4, спр. 477, арк. 181.
6. АУОІ МВС України. – Ф.3, оп.1, спр.88, арк.187.
7. АУОІ МВС України. – Ф.3, оп.1, спр.88, арк.188.
8. История Советской милиции: В 2-х т. – М.: Акад. МВД СССР, 1975. – Т.2. – С. 176.
9. АУОІ МВС України. – Ф.3, оп.1, спр. 88, арк. 50.
10. АУОІ МВС України. – Ф.3, оп.1, спр. 88, арк. 187.
11. ЦДАГОУ. – Ф.1, оп. 23, спр. 3712, арк. 7.
12. АУОІ Донецької області. – Ф.326, оп. 4, спр. 476, арк. 9.
13. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.459, арк.6.
14. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.447, арк.2.
15. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.449, арк.12.
16. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.449, арк.1-8.
17. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.363, арк.1-2.
18. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.88, арк.50.
19. АУОІ Донецької області. – Ф.326, оп. 4, спр. 470, арк. 32.
20. АУОІ Донецької області. – Ф.326, оп. 4, спр. 475, арк. 56.
21. АУОІ МВС України. – Ф.3, оп.1, спр.348, арк.47-49.
22. АУОІ МВС України. – Ф.53, оп.1, спр.437, арк.1-6.

**С.А. Власова**

*Академия экономической  
безопасности  
МВД России*

## **РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ХУЛИГАНСТВО**

Хулиганство в настоящее время является одним из самых распространенных видов общественно опасных деяний. На почве хулиганства, в том числе и мелкого, совершается много других правонарушений и преступлений. Поэтому правильное понимание его сущности имеет большое значение как для квалификации хулиганских действий, так и для отграничения их от других смежных составов, а также для успешной борьбы с ними.

Понятие «хулиганство» в российском законодательстве имеет свою историю. Это слово заимствовано русским языком из английского. В.Н. Шапошников в своей работе, посвященной

истории возникновения хулиганства в России, отметил, что относительно английского слова «hooligan» «существует разные этимологические версии, но они не относятся непосредственно к русской теме, являясь предметом истории английского языка. Так, например, М. Фасмер увязывает происхождение Hooligan с именем собственным. Британская энциклопедия связывает слово с ирландской фамилией [1, с. 3].

В России слова «хулиган», «хулиганство» получили распространение лишь в 90-х годах XIX в. Их появление в русской речи в различных источниках объясняется по-разному. Так, по одним, эти слова были впервые введены в русскую литературу корреспондентом московских газет Дионео, употребившим их в одной из своих статей, напечатанной в «Русском богатстве» [2, с. 9], по другим, они первоначально упоминались в приказе Петербургского градоначальника фон Валя, который в 1892 г. распорядился принять решительные меры против бесчинствующих «хулиганов», подразумевая под этим действовавшие тогда уличные шайки. Полиция, принявшаяся за «изловление хулиганов, внедрила это новое слово в широкие массы населения» [3, с. 38].

Прививанию в русском языке слов «хулиган», «хулиганство» способствовал не только научно устанавливаемый генезис, но и народная этимология. В русском простонародном мышлении эти слова не связывались с иностранными понятиями. Для простонародного мышления становились опорными такие лексемы, как «хула», «хулить», да еще при некотором ассоциировании с ключевым матерным концептом, знаменитым на весь мир.

В конце XIX – начале XX века среди ученых было много споров о юридической природе понятия хулиганства. Так, некоторые дореволюционные юристы (например, Т.Г. Башилов, В.И. Громов) [4, с. 56-57] квалифицировали хулиганство как особый вид преступления, в связи, с чем считали необходимым дать определение этого деликта, включив его в законодательство. Однако многие ученые (например, Трайнин А.Н., Чубинский М.П., Гуревич В.Я.) [5, с. 103-104, 128, 137-141] придерживались мнения, что хулиганства как такового нет, а есть только хулиганские потребности и хулиганские настроения. Характерным признаком хулиганства они считали его безмотивность, бесцельность. Такое

толкование затрудняло правильное понимание сущности хулиганства, ставило под сомнение необходимость какой-либо серьезной борьбы с ним. Следует отметить, что сторонники этих и других направлений рассматривали данный вопрос с классовых позиций, исходя при этом из идеалистического понимания общественной жизни, опираясь на антинаучный метафизический метод. Поэтому их исследования носили поверхностный характер.

Аналогичными оказались и результаты поисков царских законодателей. В 1913 г. Министерство юстиции разработало и внесло на рассмотрение в Государственную Думу законопроект о борьбе с хулиганством. Однако и в нём не было дано определения хулиганства как самостоятельного вида деяния. Основное содержание законопроекта сводилось к усилению репрессий за действия, совершенные из хулиганских побуждений. Причем, как отмечает в своей работе С.К. Кыдыралиева, «критерии характеристики были настолько неопределенны, что создавали неограниченную возможность для подведения под преступление, учиненное по хулиганским побуждениям, любого действия, за которое, по мнению властей, необходимо было назначить строгое наказание. В условиях назревания революции те или иные формы политического протеста царское самодержавие стремилось подвести под бесчинство и хулиганство» [6, с. 9-10]. Это открывало широкий простор для судебного произвола. Под предлогом борьбы с хулиганством в законопроекте предусматривались более тяжкие наказания за малозначительные посягательства на собственность имущих и, самое главное, усиление репрессий за действия, ничего общего не имеющие с хулиганством (например, наличие у задержанного оружия, отсутствие определенных средств к жизни и оседлости, появление в ночное время в чужих зданиях и т.п.). Однако данный проект Министерства юстиции царской России о борьбе с хулиганством так и не стал законом. Кроме того, в начале второго десятилетия прошлого столетия в России проводился цикл государственных мероприятий, направленных на стабилизацию положения в стране, на борьбу с хулиганством. Так, в 1912 г. созывались специальные совещания губернаторов для выработки мероприятий борьбы с хулиганством. По всей стране проходили многочисленные губернские и уездные земские и дворянские собрания. 8 марта, 15 апреля и 29 апреля 1913 г. прошли три

заседания Государственной Думы, посвященные причинам возникновения хулиганства и способам борьбы с ним. Следует отметить, что именно в этот период при министре внутренних дел Российской империи Маклакове были изданы Временные правила для борьбы с хулиганами в административном порядке.

Внимание к хулиганству как социальному явлению было привлечено и с первых дней установления советской власти. Так, отдельные ученые (М. А. Чельцов-Бебутов, Е. Шервинд и др.) утверждали, что хулиганские действия не являются самостоятельным видом преступления, как, например, убийство, кража и т.д. [7]. Однако большинство российских ученых, наоборот, считало, что хулиганство является самостоятельным видом преступления. Время показало, что правы были ученые, высказывающиеся за включение хулиганства в Особенную часть кодекса [6, с. 12].

Следует отметить, что задачи борьбы с хулиганством в то время ставились также серьезно, как и задачи политической борьбы за власть Советов. Так, в декрете «О революционном трибунале», принятом 4 мая 1918 г., предусматривалось, что в введение этого трибунала входила и борьба с погромами, взяточничеством, подлогами, хулиганством [8].

Впервые определение хулиганства как самостоятельного преступления было дано в статье 176 Уголовного кодекса РСФСР (1922 г.), которая определила хулиганство, как «озорные, бесцельные, сопряженные с явным проявлением неуважения к отдельным гражданам или обществу в целом действия» [9].

В 1924 г. редакция статьи о хулиганстве была изменена, в частности, был исключен признак «бесцельности» и не упоминалось о проявлении неуважения к отдельным гражданам.

В 1925-1932 гг. характер хулиганских проявлений резко изменился, наблюдался рост случаев злостного хулиганства, значительно возросло число тяжких преступлений, совершаемых из хулиганских побуждений. В связи с этим усилилась ответственность за хулиганство. Так, 29 декабря 1926 г. СНК СССР принял декрет «О мероприятиях по борьбе с хулиганством», в котором указывалось на усиление мер административного воздействия, ускорение рассмотрения дел о хулиганстве, применение к хулиганам дополнительной меры наказания в виде ссылки и высылки.

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 10 августа 1940 г. были усилены меры наказания за хулиганство на предприятиях, в учреждениях, в общественных местах, а также определены положения, отягчающие вину при совершении хулиганских проступков.

Важную роль в развитии законодательства об ответственности за хулиганство сыграл Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 г. № 5362-VI «Об усилении ответственности за хулиганство» [10]. Его значение, прежде всего, состоит в том, что впервые в истории советского законодательства ответственность за хулиганство была предусмотрена в общесоюзном законодательном акте. Это подчеркивало важность борьбы с хулиганством и создавало возможность для установления единой политики в борьбе с ним. Кроме того, определение, данное в статье 1 вышеназванного Указа, способствовало установлению признаков мелкого хулиганства. Наконец была усилена ответственность за мелкое хулиганство, которое уже при повторном совершении влекло уголовную ответственность как простое хулиганство.

После издания Указа от 26 июля 1966 г. резко возросла судимость за хулиганство. Столь существенная разница – не только результат изменения законодательства, но и следствие бескомпромиссного подхода органов власти к виновным. Только к 1977 г. появилась возможность отказаться от уголовного преследования за менее опасные хулиганские проявления.

Следует отметить, что к 80-м годам XX века возросло значение административной ответственности за хулиганские действия в деле обеспечения законности. Более разнообразными стали административные санкции, был четко определен круг должностных лиц и органов, имеющих право их применять. В то же время административное право не было кодифицировано, что создавало правоприменительным органам серьезные трудности, затрудняло усвоение его требований гражданами.

19 июня 1984 г. в РСФСР был принят первый Кодекс норм об административных правонарушениях – КоАП РСФСР, который был введен в действие с 1 января 1985 г. Данный федеральный акт регулировал общие вопросы административной ответственности, определял конкретные виды правонарушений и устанавливал меры взыскания за их совершение. В статье 158 КоАП РСФСР была предусмотрена административная ответственность за мелкое



хулиганство и определены меры взыскания за данное правонарушение – штраф, исправительные работы, а также административный арест. Данное определение и виды взысканий за указанное административное правонарушение полностью соответствовали определению и мерам воздействия, предусмотренных еще Указом Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 г. «Об усилении ответственности за хулиганство».

С 1 июля 2002 г. Кодекс РСФСР об административных правонарушениях утратил силу и был введен в действие новый Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях, в котором статья 20.1 («мелкое хулиганство») была дополнена признаком демонстративности нарушения общественного порядка, а также из перечня наказаний за административные правонарушения были исключены исправительные работы. Федеральным законом Российской Федерации от 8 декабря 2003 г. № 161-ФЗ «О приведении Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации и других законодательных актов в соответствие с Федеральным законом «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Российской Федерации» [11] с 16 декабря 2003 г. статья 20.1 КоАП РФ была декриминализована и введена вторая часть, которая устанавливала более сложный состав административного правонарушения – мелкое хулиганство.

Таким образом, ответственность за хулиганство на протяжении истории развития законодательства неоднократно менялась. Это объясняется как изменением степени опасности этого деяния, так и поисками оптимальных средств борьбы с ним. В связи с этим необходимо больше уделять внимания анализу социальной эффективности действующих норм о хулиганстве, разработке предложений по их усовершенствованию, обобщению накопленного опыта, оказанию помощи органам, ведущим борьбу с нарушителями общественного порядка.

- 
1. Шапошников В.Н. Хулиганы и хулиганство в России. Аспект истории и литературы XX века. – М., 2000.
  2. Бугайский Я. Хулиганство как социально-патологическое явление. – М.–Л., 1927.



3. Подробнее см.: Люблинский П. Хулиганство и его социально-бытовые нормы. – М., 1929.
4. Подробнее см.: Башилов Т.Г. О хулиганстве, как преступном явлении, не предусмотренном законом // Журнал Министерства юстиции. – 1913. – № 2; Громов В.И. Безмотивное преступление // Журнал Министерства юстиции. – 1913. – №5.
5. См.: Отчет X общего собрания русской группы Международного Союза криминалистов. – Петроград, 1916.
6. См.: Кыдыралиева С.К. Хулиганство. Уголовно-правовой и криминологические вопросы. – Фрунзе: Илим, 1981.
7. См.: Чельцов-Бебутов М.А. Хулиганство и поножовщина. – М., 1927. – С. 133; Шервинд Е. Некоторые итоги борьбы с хулиганством // Хулиганство и хулиганы. – М., 1929. – С. 168-169.
8. См.: Известия ВЦИК. – 1918. – 6 октября.
9. СУ РСФСР. – 1922. – №15.
10. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – №30. – Ст. 595.
11. Российская газета. – 2003. – 16 декабря; Собрание законодательства РФ. – 2003. – №50. – Ст. 4847; Парламентская газета. – №231. – 11 декабря.

# З М І С Т

## ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

*С.В. Мартынюк*

<b>ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РАБОТНИКОВ ОВД И ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИИ ПРИ ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА (ИСТОРИЧЕСКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ).....</b>	<b>3</b>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------

*К.К. Афанасьев*

<b>ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ НА СТАН ЇХ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ .....</b>	<b>7</b>
---------------------------------------------------------------------------------------	----------

*А.А. Шевелёв, А.Н. Алёхин*

<b>ЗАЩИТА ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПРИ НАНЕСЕНИИ СЛУЖБЫ ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА.....</b>	<b>12</b>
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------

*В.М. Великий*

<b>ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ .....</b>	<b>20</b>
-------------------------------------------------------------------------------------	-----------

*Т.С. Вайда*

<b>МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК УМОВА ПОЛІПШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	<b>25</b>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------

*О.М. Кретчак*

<b>ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	<b>32</b>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------

*В.П. Ворушило*

<b>ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ДІЛНИЧНИМИ ІНСПЕКТОРАМИ МІЛІЦІЇ ТА ПРЕДСТАВНИКАМИ ГРОМАДСЬКОСТІ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	<b>37</b>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------

*С.В. Лихачов*

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЛУЖЕБНЫХ СОБАК КАК  
ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ  
БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ  
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ  
И ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ  
ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА.....46**

*Н.Г. Павлов*

**ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ  
СОТРУДНИКА ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЙ  
СЛУЖБЫ МИЛИЦИИ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ИМ  
ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО ОХРАНЕ  
ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА..... 51**

*В. П. Коняев*

**ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ  
СОТРУДНИКОВ ОВД, ЭКСПЛУАТИРУЮЩИХ  
ИСТОЧНИКИ ПОВЫШЕННОЙ ОПАСНОСТИ  
В АНОМАЛЬНОМ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОМ  
СОСТОЯНИИ..... 58**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ  
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ  
ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО  
ПОРЯДКУ**

*Е.М. Кісілюк*

**НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА  
УКРАЇНИ - ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ..... 64**

*М.В. Шайкова*

**ОРГАНИЗАТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ  
РУКОВОДИТЕЛЯ ОВД В ОСОБЫХ УСЛОВИЯХ..... 69**

*Д. О. Бабічев*

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ  
ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ В СИТУАЦІЯХ  
ОПЕРАТИВНОГО РИЗИКУ ..... 75**

*А.В. Самотуга*

**СЛУЖБОВА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО США  
В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ  
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА .....81**

*А.В. Бартохов*

**ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА РАБОТНИКОВ ОРГАНОВ  
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В СОВРЕМЕННОМ  
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ.....90**

*А.П. Головін*

**ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ  
ЯК СКЛADOVA ЙОГО АДМІНІСТРАТИВНО-  
ПРАВОВОГО СТАТУСУ ..... 94**

*Р. С. Алімов*

**ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС,  
ПРЕДСТАВНИКІВ СУСПІЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ  
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ..... 104**

*І.Л. Олійник*

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ  
КРАЇН СПІВДРУЖНОСТІ ..... 109**

*А.О. Собакарь*

**ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА СПОСОБИ  
ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ ..... 115**

*А.М. Титов, Г.К. Тетерятник*

**СПІВРОБІТНИЦТВО ОВС ТА ГРОМАДСЬКИХ  
ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО  
ПОРЯДКУ - ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ  
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ..... 119**

*В.Г. Татарян*

**РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА МЕР  
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ  
ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ  
ГОСУДАРСТВ-УЧАСТНИКОВ СНГ ..... 123**

*Е.Е. Татарин*

**АДМИНИСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦИОННЫЕ  
ПОЛНОМОЧИЯ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ  
ОРГАНОВ ГОСПОЖИ НАДЗОРА МЧС РОССИИ .....131**

*С.І. Анухтін*

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ  
ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ.....138**

*І.О. Прилуцький*

**ДО ПИТАННЯ ПРО БЕЗПЕКУ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ  
РОБОТИ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД .....141**

*А.В. Дубіна*

**ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ  
І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ..... 148**

***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ТА ТАКТИКИ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС  
ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС  
ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ***

*О.О. Кулешов*

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ  
ПРАЦІВНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СЛУЖБИ  
МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НИМИ  
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ  
ПРИПИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ..... 152**

*Г.С. Мітусов*

**ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ  
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ  
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИПИНЕННЯ  
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ  
ІЗ РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ КОНТРОФАКТНОЇ АУДІО  
Й ВІДЕО-ПРОДУКЦІЇ ТА КОМПАКТ-ДИСКІВ..... 160**

*А.В. Кратінов, В.І. Возний*

**НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ,  
ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ  
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦЗАСОБІВ..... 164**

<i>І.В. Якименко</i> <b>ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СПІВРОБІТНИКІВ ППСМ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	169
<i>Є.О. Шиленко</i> <b>ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЙ ТЕХНОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ.....</b>	175
<i>Б.М. Сіренко</i> <b>ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ПРОТИДІЮ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ.....</b>	180
<i>Г.А. Данильченко</i> <b>ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	184
<i>С.А. Рижкова, Е.В. Рижков</i> <b>ДО ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ.....</b>	188
<i>И.К. Василенко</i> <b>ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ БОРЬБЕ С НЕЛЕГАЛЬНОЙ МИГРАЦИЕЙ .....</b>	191
<i>Ю.О. Миронов</i> <b>ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ДАІ ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ .....</b>	195
<i>Н.С. Лазарева</i> <b>ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ.....</b>	199

*О.П. Белевская*

**ЛИЧНЫЙ ОСМОТР И ОБЫСК КАК ОДНА ИЗ  
ОСНОВНЫХ МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ  
БЕЗОПАСНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ  
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ НА ПЕРВОНАЧАЛЬНЫХ  
ЭТАПАХ**

**РАБОТЫ С ЗАДЕРЖАННЫМИ.....202**

*Ю.О. Горковенко, А.В. Дубіна*

**ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЇ СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ  
ТА ЧЛЕНІВ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ  
З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС  
ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ.....206**

*С.В. Данилюк*

**ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СЛІДЧОГО  
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ.....210**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНО-  
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ  
ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ  
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

*С.В. Лумеровський*

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС.....213**

*С.М. Ємельянов*

**ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ  
ПРАЦІВНИКІВ ОВС ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО  
ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ  
З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ..... 221**

*Г.К. Калісницький, А.М. Баслов'як*

**ПРАВОВА ПІДГОТОВКА ДО ДІЙ  
В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ -  
ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ  
ТРАВМАТИЗМУ ТА ЗАГИБЕЛІ ПЕРСОНАЛУ ОВС..... 224**



*В.М. Монастирський*

**ПЕДАГОГІЧНІ ТА СПЕЦІАЛЬНО-ТАКТИЧНІ ФОРМИ  
ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ  
БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ..... 231**

*В.Г. Куделя*

**ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС  
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ...237**

*О.М. Цалюк*

**ВЕРБАЛЬНІ НАВИЧКИ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ,  
ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ  
СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ  
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ..... 240**

*Н. В. Белик*

**РОЛЬ ПРОФЕССІОНАЛЬНОЇ  
И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ  
СОТРУДНИКОВ МИЛИЦИИ И ЧЛЕНОВ  
ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ ПРИ ВЫХОДЕ  
НА ОХРАНУ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА..... 242**

*Н. Лагоша*

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ МИЛИЦИИ  
И НАСЕЛЕНИЯ В ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО  
ПОРЯДКА В УКРАИНЕ В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ  
(1945-1953 г.г.)..... 249**

*С.А. Власова*

**РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА  
ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ХУЛИГАНСТВО..... 258**

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ  
ОВС ТА ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ  
ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ОХОРОНИ  
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

*Матеріали міжвузівської  
науково-практичної конференції*

Редактори *І.О. Чикаліна, Н.П. Бругер*  
Комп'ютерна верстка *О.В. Коробової*

Здано до складання 5.10.04. Підписано до друку 29.12.04.

Формат 84x60/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Фіз. друк. 17,00 арк. Умовн. друк. 15,81 арк. Обл. вид. 16,32 арк.

Тираж 100 прим. Замовлення №22.

---

Науково-дослідний та редакційно-видавничий відділ

ДЮІ МВС при ДонНУ

Друкарня ДЮІ

83054, м. Донецьк, вул. Засядька, 13

Тел. (0622) 57-38-51